

JURIDISKA BIBLIOTEKET
VID UPPSALA UNIVERSITET

Depa 9366

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXIV.5

AKTIEÄGARENS RÄTTSSKYDD

AV

LARS ERIK TAXELL

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1961

Anmald 26.5. 1961
Tryckt 27.12. 1961.

ABO 1961
ABO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

F Ö R O R D

I ett tidigare arbete »Om aktierätt vid bolagsstämma» (Åbo 1959) har jag belyst några centrala problem som har avseende på aktierättens utövning vid bolagsstämma. Det är där närmast fråga om den formella sidan av aktieägarens rättsskydd.

Den nu föreliggande undersökningen tar sikte på de rättsregler som direkt eller indirekt erbjuder den enskilde aktieägaren skydd mot beslut av bolagsstämma. Arbetet kommer i överensstämmelse härmed att behandla gränserna för bolagsstämmans beslutanderätt, till den del dessa gränser betingas av det skydd som enligt lag och bolagsordning tillkommer envar aktieägare oberoende av aktieinnehavets storlek. Föremål för undersökningen blir sålunda den *materiella* sidan av aktieägarens rättsskydd.

Aktieägarens rättsskydd är mycket bristfälligt reglerat i L om aktiebolag (1895). Lagen har stora luckor och många av de viktigaste stadgandena är oklara och svåra att tillämpa. I fråga om rättsskyddets grundlinjer företer inhemsk rätt väsentliga likheter med utländsk lagstiftning. Detaljproblemen är däremot i stor utsträckning specifikt inhemska. Vissa jämförelser har gjorts med lagstiftning och doktrin i de skandinaviska länderna; hänvisningar till utomnordisk rätt har däremot icke medtagits.

När en paragraf anges utan att själva lagen nämnes, avses L om aktiebolag.

Åbo i maj 1961.

L. E. Taxell

INNEHÅLL

Förkortningar	8
Citerad litteratur	9

Kapitel I.

Principerna för aktieägarers rättsskydd.

1. Allmänna synpunkter på rättsskyddet i aktiebolag	13
I. ABL och rättsskyddet 13. II. Bolagsordningens betydelse för rättsskyddet 14. III. Olika intressen som kräver rättsligt skydd 14. IV. Bolagsintresset 16. V. Hotet mot aktierätten 17.	
2. Innebörden av aktieägarers rättsskydd	18
A. Rättighetsskyddet 19.	
I. De aktierättsliga befogenheterna 19. II. Ekonomiska befogenheter 20. III. Förvaltningsbefogenheter 21. IV. Minoritetsrättigheter 22. V. Dispositionsbefogenheter 23. VI. Prioritetsrättigheter 23. VII. Begreppet sär rättighet 23.	
B. Intrasseskyddet 24.	
3. Majoritetsprincipen och rättsskyddet	26
I. Principens innebörd 26. II. Principens grund 27. III. Begränsningar 29.	
4. Utformningen av aktieägarers rättsskydd	33
A. Olika former av rättsskydd enligt ABL 33.	
B. ABL § 27 m.2 och 3 — allmänna synpunkter 36.	
I. Undantag från majoritetsprincipen 36. II. Beslut som icke ändrar bolagsordningen 37. III. Förbehåll enligt § 27 m.2; samtycke av alla aktieägare 38. IV. Uttrycket »omedelbart» 41. V. § 27 m. 3 43.	
C. Likhetsprincipen 43.	
I. Innebörd 43. II. Generalklausulen (§ 30 m.4) 45. III. Likhetsprincipen utöver generalklausulen 48.	
D. Rättsskydd utöver ABL 49.	
I. Problemets innebörd 49. II. Förstärkt rättsskydd i stöd av avtal 50. III. Tillämpning av reglerna om rättshandlingars ogiltighet 51.	

Kapitel II.

Bolagsstämman och aktieägarens rättsskydd.

1. Rätten till andel i bolagets egendom	55
A. Allmänt 55.	
B. Likvidationsandel 57.	
C. Nedsättning av aktiekapitalet 58.	
D. Inlösen av aktie 62.	
I. Olika fall 62. II. Förbehåll i bolagsordningen 64. III. Ändring av bolagsordningens föreskrift om inlösen 67. IV. Införande i bolagsordningen av förbehåll i samband med ökning av aktiekapitalet 68.	
E. Ökning av aktiekapitalet 69.	
I. Olika sätt att öka aktiekapitalet 69. II. Olika uppfattningar om aktieägarers företrädesrätt till nya aktier 70. III. Företrädesrätten vid fondemission 72. IV. Företrädesrätten vid nyteckning 73. V. Företrädesrätten och minoritetsrättigheterna 76. VI. Fria och bundna aktier 76. VII. Företrädesrätt i stöd av förbehåll i bolagsordningen 77.	
2. Rätten till andel i bolagets vinst	79
A. Allmänt 79.	
I. Bolagets syfte 79. II. Föremålet för aktieägarers rätt till vinst 80. III. Reserveringar »för säkerställande av bolagets verksamhet» 81.	
B. Dividendrätten 83.	
I. Olika möjligheter att åsidosätta dividendrätten 83. II. Användning av vinstmedel för ändamål utanför bolaget 84. III. Reservering för bolagets behov 84. IV. Dividendregleringsfond 89. V. Fördelning av vinst enligt annan grund än aktietalet 90. VI. Avtal om andel i vinsten 90.	
C. Dividendanspråket 92.	
I. Innebörd 92. II. Förutsättningarna för dividend 93. III. Aktieägare har »borgenärs rätt» 95. IV. Döljande av vinst i bokslutet 97. V. Fördelning av vinst enligt annan grund än aktietalet 100. VI. Begränsningar av dividendanspråket 100. VII. Reservering för bolagsändamål 102. VIII. Vinstmedel tilldelas tredje man 104. IX. Olaga vinstutdelning 106.	
3. Förvaltningshandlingar som orsakar bolaget förlust.....	107
I. Bolagsstämmans medverkan 107. II. Förfoganden som strider mot bolagets syfte 108.	
4. Den begränsade betalningsskyldigheten	110
I. Aktieinsatsen; betalningsskyldighet enligt förbehåll i bolagsordningen 110. II. Ekonomiska förmåner mot vederlag 112.	
5. Ändring av bolagets ändamål	113
I. Innebörderna av § 27 m. 3 113. II. »Bolagets ändamål» och »väsentlig förändring» 114. III. Ändring av föremålet för bolagets verksamhet 115. IV. Verksamhetsföremålet bibehålles 116. V. Ändring av bolagets syfte 117.	
6. Förvaltningsbefogenheterna	118
I. Allmänt 118. II. Rätt att deltaga i bolagsstämma 119. III. Rätt att företrädas av ombud 120. IV. Rösträtt 121. V. Rätt att granska aktieboken, frågerätt, klanderrätt 123. VI. Minoritetsrättigheter 124.	

7. Dispositionsbefogenheter 125
 - I. Rätten att överlåta aktie 125. II. Förbud mot överlåtelse 127. III. Tillstånds- och personklausul 128. IV. Lösningssklausul 128. V. Utlänningsklausul 129. VI. Förvärvsbegränsningar för vissa aktier 130. VII. Ändring av förvärvsbegränsning 131.
8. Prioritetsrättigheter 133
 - I. Allmänt 133. II. Aktier ändras till prioritetsaktier 133. III. Prioritetsaktier utges när aktiekapitalet ökas 134. IV. Upphävande av prioritetsrättigheter 138. V. Prioritetsaktieägarnas ställning när aktiekapitalet ökas eller nedsättes 141.

Kapitel III.

Rättsskyddsmedlen.

Systemet

1. Allmänna synpunkter 143
2. Rättsskydd på åtgärd av bolaget 144
3. Offentlig myndighets prövning 146
 - A. Handels- och industriministeriet 146.
 - I. Allmänt 146. II. Prövning med avseende på enskild aktieägars rätt 148.
 - B. Patent- och registerstyrelsen 150.
 - I. Allmänt 150. II. Ändring av bolagsordningen 152. III. Beslut som icke ändrar bolagsordningen 155.
4. Rättsskydd på initiativ av enskild aktieägare 156
 - A. Rättsskyddsmedlen 156.
 - I. Grundlinjer 156. II. Grundstadgandet — § 30 m.l 157. III. Rättsskyddsmedel enligt ABL 158. IV. Formellt felaktiga beslut 159.
 - B. Vem kan använda rättsskyddsmedel 160.
 - I. Legitimerad aktieägare 160. II. Aktieägaren har icke bidragit till beslutet 161. III. Icke bevis för att aktieägars rätt kränkts 163. IV. Aktieägaren har bidragit till beslutet 164.

De rättsstridiga bolagsstämmobeslutens ogiltighet

1. Olika slag av ogiltighet 167
 - I. Begrepp 167. II. Tolkning av § 30 m. 1, 3 och 5 168. III. Lagberedningens (1890) ståndpunkt 170. IV. Lagförslagets behandling i lantdagen 172. V. Lagändringen 1935 175. VI. Interna bolagsstämmobeslut 176. VII. Resultat av undersökningen — innebörden av § 30 179. VIII. Existensen av olika slag av ogiltighet 182. IX. Nullitet och klanderbarhet — innebörd 183.
2. Gränsdragningen mellan nullitet och klanderbarhet 184
 - I. Allmänt 184. II. Den generella riktlinjen 185. III. Skyddet av tredje man 186. IV. Bolagets organisation etc. 187. V. Absoluta stadganden till skydd för vissa aktierättsliga befogenheter 187. VI. Beslut som kräver samtycke av alla aktieägare 188. VII. Likhetsprincipen åsidosättes 190. VIII. Beslut som stri-

der mot bolagsordningen 190. IX. Beslut som åsidosätter rättsnormer utanför ABL 192. X. Framtida aktieägars rätt 193. XI. Beslut som starkt ingriper i aktierätten 193. XII. Sammanfattning 195.

Rättsskyddsmedlens användning

1. Förbudstalan	196
I. Generellt rättsskyddsmedel. 196. II. Utförande av förbudstalan 198.	
2. Invändning. Fastställsetalan	199
I. Invändning 199. II. Fastställsetalan 200.	
3. Klander enligt § 30 m. 3	203
I. Innebörd 203. II. Klanderbarhet och nullitet 204. III. Klandertalan — fastställsetalan 205. IV. Ändring av bolagsstämmobeslut 205. V. Partiellt upphävande 207. VI. Utförande av klandertalan 207.	
4. Fullgörelsetalan	208
I. Betalningsanspråk mot bolaget 208. II. Dividendanspråk 209. III. Tillämpningen av klanderfristen i § 30 m. 5 211. IV. Rättskraft 214.	
5. Inlösen av aktie	214
A. ABL § 27 m. 3 214.	
I. Allmänt 214. II. Lösenbeloppet 216. III. Vilka tillgångar kan bolaget använda 219. IV. Yrkande mot bolaget och aktieägare 220. V. Bolaget vägrar inlösa 222.	
B. ABL § 30 m. 5 224.	
C. Inlösen i stöd av föreskrift i bolagsordningen 226.	
6. Skadeersättning	227
I. Allmänt 227. II. Aktieägare kräver skadestånd på bolagets vägnar 228. III. Aktieägare kräver skadestånd för egen del 231. IV. Ersättningskrav mot bolaget 233.	
Citerade rättsfall.....	234

FÖRKORTNINGAR

- ABL Lag om aktiebolag 2.5. 1895.
 DaASL Lov om aktieselskaber 15.4. 1930 (jämte senare tillkomna ändringar publicerad genom Bekendtgørelse af lov om aktieselskaber 28.8. 1952). Danmark.
 NoASL Lov om aksjeselskaper 6.7. 1957. Norge.
 SvABL Lag om aktiebolag 14.9. 1944. Sverige.
 AndL Lag om andelslag 28.5. 1954.
 HyresL Hyreslag 10.2. 1961.
 SBL Lag om skuldebrev 31.7. 1947.
- Beträffande övriga förkortningar hänvisas till *Hakulinen, Y. J.*: Finsk-svensk-tysk juridisk ordbok. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B:1. Helsinki 1944.

CITERAD LITTERATUR

- Andelslagskommitténs betänkande. Kommittébetänkande 14/1952. Helsingfors 1953.
- Andersson, E.*: Ett spörsmål rörande vidden av aktieägarers dispositionsrätt i bostadsaktiebolag. JFT 1957 267—271.
- Augdahl, P.*: Aksjeselskapet efter norsk rett. 3 utg. Oslo 1960.
- Bergendal, R.*: Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt. Lund 1922.
- Caselius, I.*: Lunastusoikeudellisia kysymyksiä. Juhlajulkaisu. Suomalainen lakimiesyhdistys 1898 22/10 1948. Vammala 1948. 429—438.
- Osakkeen luovutuskieollosta. DL 1949 289—299.
 - Osakkeen ns. todellisesta arvosta. LM 1950 319—326.
 - Osakepääoman koskemattomuus. DL 1950 4—15.
 - Osakeyhtiöiden yhtyminen. DL 1950 153—167, 1952 55—75.
 - Osakeyhtiön oikeudesta lunastaa omia osakkeitaan. DL 1954 77—87, 1955 137—146.
 - Ongelmia osakeyhtiön perustamisvaiheessa. DL 1956 344—357, 1957 1—20.
 - Ongelmia osakeyhtiön yhtiöjärjestyksestä muutettaessa. DL 1957 255—272, 315—320.
- Caselius, I.-Heikonen, A. R.*: Osakeyhtiö I. 2. painos. Porvoo 1955.
- Cederberg, L.*: Osakeyhtiölain määräykset osakkeenomistajien ja osakkeenomistajien vähemmistön oikeuksien turvaamisesta osakeyhtiössä. 2. painos. Porvoo 1941 (Cederberg).
- Osakkeenomistajan oikeudellinen asema uusia osakkeita annettaessa. Lisiä osakeyhtiölain 27 ja 29 §:ien tulkintaan. DL 1928 165—190.
 - Eräs näkökohta vähemmistön oikeusturvakysymyksessä osakeyhtiöissä. LM 1931 221—229.
 - Minoritetsskydd i aktiebolag. Förhandlingarna å det femtonde nordiska juristmötet 60—83. Stockholm 1931.
 - Kan, i händelse bolagsordning intet därom stadgar, beslut om upplösning av aktiebolag fattas med röstövertikt och i så fall vilken? JFT 1932 161—175.
 - Osakeyhtiölain uusiminen vähemmistösuojaa silmälläpitäen. LM 1934 1—51.
 - Till frågan om likställighetsprincipens tillämpning inom handelsbolagsrätten. Minnesskrift ägnad 1734 års lag. II 499—522. Stockholm 1934.
 - Estääkö valtioneuvoston päätös, jolla yhtiökokouksen yhtiöjärjestykseen tekemä muutos on vahvistettu, osakkeenomistajaa ajamasta kannetta sanotun yhtiökokouksen päätöksen kumoamisesta lain tai yhtiöjärjestyksen vastaisena? Festskr. för O. Hj. Granfelt 15.11. 1934 229—234. Helsingfors 1934.

Cederberg, L.: Rec. av Nial, H., Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. TfR 1935 435—455.

- »Generalklausulen» i finsk aktiebolagsrätt. TfR 1937 423—433.
- Eräitä huomautuksia ulkomaalaisten oikeutta omistaa ja hallita kiinteistöjä ja osakkeita koskevan lakiehdotuksen johdosta. LM 1939 89—128.
- Osakeyhtiölain määräykset laittomasta osingonjaosta. LM 1939 289—303.
- Osakeyhtiön vararahastosta. Näkökohtia de lege lata et de lege ferenda. LM 1941 617—652.
- Aktiebolagets förvärv av egna aktier. JFT 1942 78—115.
- Kan i bolagsordning föreskriven reservfond, som avsatts till säkerställande av bolagets verksamhet, användas för utgivande av gratisaktier? JFT 1942 426—434.
- Osakepääoman korotus. LM 1943 1—44.
- Randanteckningar beträffande det preliminära utkastet till lag om aktiebolag. Ekon.samf.Tidskr. 1943 (59) 48—78.

Chydenius, W.: Lagen om aktiebolag. Äggelby 1936.

Drockila, L.: Osakeyhtiön rahastojen merkitys suhteessa osingonjakoon eri etupiirien kannalta. Liiketaloudellinen Aikakauskirja 1961 33—60.

Förslag till revision av lagstiftningen angående handelsregister, firma och prokura. Kommittébetänkande 4/1944. Helsingfors 1945.

Gestrin, L.: Om aktiebolags rätt att vid hembud inlösa egna aktier. JFT 1950 352—364.

Grandell, A.: Företagets vinst. En studie i vinstens begrepp, dess beräkning, redovisning och bedömning. Åbo 1952.

Granfelt, O. Hj.: Till frågan om partsbegreppet. JFT 1924 38—44.

Hakulinen, Y. J.: Die finnische Aktiennovelle vom 15. November 1935. Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht 1936 97—100.

- Osakeyhtiölain yleislauseke ja hallituksen vastuu. LM 1945 432—443.
- Päättös osakeyhtiön purkamisesta. LM 1947 109—117.
- Verkställighet av förbudsdom mot bolag enligt gällande rätt. JFT 1949 269—274.

Hakulinen Y. J. - Rapola, M.: Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954.

Heikonen, A. R.: Eräs osakkeiden lunastamista koskeva tapaus. LM 1948 602—611.

Hernberg, A.: Rättshandbok. Helsingfors 1922. (Hernberg).

- Om aktierättsskyddet. JFT 1913 23—46.
- Förbudsdomen. DL 1921 1—17, 49—69.

Juridiska föreningens förhandlingar 1931 nr 7 »Äger aktionär, som efter bolagsstämma blivit ägare av aktie, föra talan om upphävande av beslut, som av bolagsstämman fattats?» (*Nybergh, G.*, JFT 1933 158—164).

- 1948 nr 2 »a) Kan sådan talan om förbud mot verkställighet av bolagsstämmobeslut, som avses i ABL § 30 mom. 1, föras vid allmän domstol eller endast hos överexekutor? b) Gäller den i ABL § 30 mom. 5 föreskrivna sex månaders fataljetiden även ovannämnd talan om förbud?» (*Palmgren, B.*, JFT 1949 4—25; *Granfelt O. Hj.*, JFT 1949 196; *Nybergh, G.*, JFT 1949 196—197).
- 1950 nr 2 »Har ett aktiebolag, som saknar besparade vinstmedel, rätt att med stöd av lösningsvillkor (hembudsvillkor) i bolagsordningen inlösa

- aktie?» (*Gestrin, L.*, JFT 1950 352—364; *Nybergh, G.*, JFT 1951 244; *Olsson, C.*, JFT 1951 244—245; *Gyllström, K.*, JFT 1951 245—246; *Taxell L. E.*, JFT 1951 246—248; *Ingman N. E.*, JFT 1951 248).
- Juridiska föreningens förhandlingar 1950 nr 7 »Då aktieägare, som motsätter sig fusion, fordrar lösen, så frågas hur lösens belopp skall beräknas». (*Olsson, C.*, JFT 1950 165—175; *Gyllström, K.*, JFT 1951 320—322; *Ingman, N. E.*, JFT 1951 322—325).
- Karttunen, O.*: Näkökohtia osakeyhtiön yhtiökokouksen päätöksen mitättömyydestä. DL 1951 291—300.
- Kauppi, K.*: Kaupparekisteristä Suomen oikeuden mukaan rekisterimerkintäin yksityisoikeudellisia vaikutuksia silmälläpitäen. Helsinki 1927.
- Kilpi, L.*: Yhtiökokouksen mahdollisuudesta vahvistaa yhtiön tilinpäätös hallituksen esityksestä poiketen. DL 1955 199—220.
- Osakeyhtiön voitonlaskemisesta erityisesti silmällä pitäen osakkaiden oikeuksia. LM 1955 439—468.
- Kivi-Koskinen, U.*: Osakeyhtiön osingonjaon edellytyksistä Suomen yleisen osakeyhtiölain mukaan. LM 1948 404—422.
- Kivimäki, T. M.*: Lunastettavaksi joutuneiden osakkeiden jakaminen kahden tai useamman lunastajan kesken. DL 1949 1—13.
- Eräitä OYL 32 §:n säännöksiä koskevia tulkintakysymyksiä. DL 1957 61—70.
- Krenchel, H-B.*: Håndbog i dansk aktieret. 2. udgave. København 1954.
- Lagberedningens utlåtande med anledning av väckt förslag om vissa tillägg till och ändringar i nådiga förordningen av den 24 november 1864 om anonyma eller aktiebolag, avgivet den 21 februari 1890. Helsingfors 1890 (Lagberedningen 1890).
- förslag till lag om aktiebolag, avgivet den 30 april 1890.
 - förslag till förordning om aktiebolag jämte motiv. Helsingfors 1914.
 - förslag till regeringens proposition till riksdagen angående ändring av lagen om aktiebolag. Lagberedningens publikationer 1946:2. Helsingfors 1946.
 - (Sverige) förslag till lag om aktiebolag. Statens offentliga utredningar 1941:9. Stockholm 1941.
- Marthinussen, H. F.*: Aksjeloven. Oslo 1960.
- Nial, H.*: Aktiebolagsrätt. Stockholm 1946 (Nial).
- Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. Stockholm 1934 (Bolagsstämmobeslut).
- Norrmén, G.*: Enskild rätt och majoritetsvilja vid ändring av bolagsordningen för aktiebolag. Festskr. för O. Hj. Granfelt 15.11. 1934 354—362. Helsingfors 1934.
- Nybergh, G.*: Till spörsmålet om giltigheten av bolagsstämmobeslut särskilt med hänsyn till bostadsaktiebolagets rättsförhållanden. JFT 1936 83—116.
- Fördelning av hembjudna aktier mellan flere lösningsberättigade. JFT 1949 134—143.
- Olsson, C.*: Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. Helsingfors 1949 (Olsson).
- Lagen om andelslag. Helsingfors 1956.
 - Om minoritetsskydd vid fusion. JFT 1950 165—175.

- Olsson, C.*: Några spörsmål rörande dubbelbeskattning av aktiebolags vinst. JFT 1951 185—191.
- Om fondemission, aktieinlösen och förlusttäckande med tillhjälp av värderingsposter. JFT 1958 147—162.
- Palme, W. A.*: Om beskattning av dividend vid upplösning av aktiebolag. JFT 1951 178—184.
- Palmgren, Bo*: Förbud mot verkställighet av bolagsstämmobeslut. JFT 1949 4—25.
- Palmgren, Gunnar*: Kan lösningsrätt till hembud underkastade aktier gå förlorad oaktat hembud icke ägt rum? JFT 1945 91—103.
- Aktiebolags rätt att inlösa s.k. ersättningsaktier. JFT 1946 121—136.
 - Kan i aktiebolag, vars bolagsordning innehåller s.k. utlånningsparagraf, ägare av fria aktier fordra att dessa förses med påteckning om förbud mot överlåtelse till utlåning? JFT 1947 229—237.
- Pehkonen, F. A.*: Eräitä OYL:n tulkintakysymyksiä. Juhlajulkaisu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1898 22/10 1948 267—272. Vammala 1948.
- Proposition (till Finlands Ständer) angående lag om aktiebolag, nr 10/1891.
- (till Finlands Ständer) angående lag om aktiebolag, nr 7/1894.
 - (Regeringens till Riksdagen) angående lag om ändring av lagen om aktiebolag, nr 29/1935.
- Raninen, H.*: Osakeyhtiön yhtiökokous ja siihen liittyviä kysymyksiä Suomen oikeuden mukaan. Porvoo 1959.
- Rekola, A.*: Tulo- ja omaisuusverolaki, Porvoo 1947.
- Rodhe, K.*: Aktiebolagsrätt. 2 uppl. Stockholm 1953.
- [Salmiala] *Sundström, B. A.*: Asianosaikäsitteestä Suomen siviiliprosessioikeudessa. I. Hämeenlinna 1923.
- Saure, E.*: Osakeyhtiön yhtiöjärjestyksestä sen vahvistamista silmällä pitäen. DL 1956 74—88.
- Verkan av anteckning i handelsregistret på aktiebolagsärenden. Protokoll fört vid Finlands juristförbunds nionde juristdagar 1958 49—53. Vammala 1958.
- Serlachius, E.*: Kan bolagsstämma i aktiebolag med laga verkan mot varje enskild aktionär besluta om nedsättning av aktiekapitalet eller konstituerande och utgivande av prioritetsaktier? DL 1922 80—86.
- Sjöholm, B. E.*: Handbok i företagsbeskattning. Helsingfors 1960.
- Stenbeck, E., Wijnblad, M., Nial, H.*: Aktiebolagslagen jämte dithörande författningar med förklaringar. 3 uppl. Stockholm 1956 (Stenbeck).
- Tawaststjerna, I.*: Oikeudesta osakehuoneustoon. DL 1924 254—288.
- Taxell, L. E.*: Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla. Åbo 1946. (Taxell).
- Om aktierätt vid bolagsstämma. Åbo 1959. (Aktierätt).
 - Aktiebolagets verkställande direktör. Rättslig ställning, kompetens och ansvarighet. JFT 1947 46—93.
 - Rec. av Olsson, C., Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. JFT 1950 68—72.
 - Om upplösning av aktiebolag enligt ABL § 40. JFT 1951 25—35.
 - Till frågan om majoritetsbeslut av aktiebolags styrelse. JFT 1953 31—37.

KAPITEL I.

Principerna för aktieägarers rättsskydd

1. ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ RÄTTSSKYDDET I AKTIEBOLAG.

I. Stadgandena i *ABL* avser i främsta rummet att reglera

- bolagets rättsliga organisation samt
- skyddet för de olikartade rättigheter och intressen som sammanstöter i ett aktiebolag.

Organisationsstadgandena förbigås i denna utredning. Beträffande dem må endast antydast, att de främst reglerar förutsättningarna för bolagets rättskapacitet och handlingsförmåga samt formerna och i viss mån gränserna för bolagets verksamhet. De uppdrar grundlinjer för bolagets rättsliga och faktiska organisation och förvaltning. I dem framträder bl.a. kraven på rätts-säkerhet och effektivitet.

Rätts-säkerheten fordrar med avseende på bolagets såväl yttre som inre förhållanden, att det finns klara föreskrifter t.ex. därom vilka som har rätt att företräda bolaget och inom vilka gränser detta får ske samt under vilka förutsättningar och i vilken ordning beslut kan fattas i bolagets angelägenheter.

Kravet på effektivitet innebär bl.a., att det enskilda bolaget skall ha en organisation som är lämpad för dess konkreta verksamhet. Lagens uppgift är att ange en allmän ram inom vilken bolagen har möjlighet att i detalj utforma en organisation som både tillgodoser rättsskyddet och erbjuder betingelser för en rationell företagsverksamhet.

Rättsskyddsstadgandena i *ABL* har till syfte att skydda de olikartade rättigheter och intressen som gör sig gällande vid bolagets tillkomst, i dess verksamhet och vid dess upplösning — främst bolagsborgenärernas och aktie-ägarnas. Flertalet stadganden i *ABL* har i ett eller annat avseende, direkt eller indirekt, betydelse för rättsskyddet. Detta gäller även i viss utsträckning de stadganden som reglerar bolagets organisation och förvaltning och

som i första hand avser att tillgodose rättssäkerhets- och effektivitetskraven. Rättsskyddsproblemet genomtränger hela aktiebolagsrätten.

II. *Bolagsordningen* utgör för det enskilda bolagets del ett komplement till ABL. Dess uppgift är att med hänsyn till de speciella förhållandena i ett visst bolag meddela närmare föreskrifter om bolagets organisation och verksamhet. Härvid framträder jämväl aktieägarnas förhållande till och ställning i bolaget. Bolagsordningen måste hålla sig inom den ram som ABL anger. Tillsammans bildar ABL och bolagsordningen bolagets författning. Bolagsordningen tillgodoser i princip samma syften som lagen.

Se betr. bolagsordningens karaktär bl.a. O l s s o n 108, 182 ff., T a x e l l 271 ff.

Bolagsordningen har betydelse även med avseende på rättsskyddet.

Ordningsföreskrifterna i bolagsordningen — t.ex. om sammankallande av bolagsstämma — kan indirekt tjäna aktieägarnas rättsskydd. Bolagsordningen kan tillförsäkra aktieägarna eller vissa aktieägare rättigheter eller förmåner som icke tillkommer dem i stöd av ABL, t.ex. prioritetsrättigheter. Och bolagsordningen kan begränsa aktieägarnas rättigheter, t.ex. rösträtten eller rätten att överlåta aktie. Dessutom kan den innehålla föreskrifter om rättigheter och förmåner som tillförsäkrats tredje man.

I alla dessa fall är det med avseende på aktieägare eller tredje man frågan antingen om ett *utökat* rättsligt skydd eller om en *begränsning* av det skydd som ABL föreskriver.

III. De stadganden i aktiebolagets författning som har avseende på *rättsskyddet*, tar främst sikte på

- tredje man, särskilt bolagsborgenärerna, samt
- aktieägarna.

Se härom bl.a. N i a l 14 ff., T a x e l l 17 ff.

Föremål för den följande utredningen är innebörden och omfånget av det rättsliga skydd som tillkommer *den enskilde aktieägaren* — utan hänsyn till storleken av hans aktieinnehav.

Med tanke på möjligheterna av en kollision mellan å ena sidan aktieägarnas å andra sidan övriga av bolagsverksamheten berörda personers rättigheter och intressen är det likväl av betydelse att i någon mån beröra de senares rättsskydd.

Till kategorin *tredje man* hänföres alla de personer som i annan egenskap än aktieägare träder i rättslig kontakt med bolaget. Även en aktieägare betraktas som tredje man, när det icke är fråga om hans ställning som bolagsman.

Vanligen är tredje man bolagets avtalskontrahent. Ibland har han ett utomkontraktuellt anspråk mot bolaget. Rättsskyddet normeras i första hand av allmänna förmögenhetsrättsliga stadganden och regler. Skyddsbestämmelserna i ABL anknyter endast till de särskilda problem som betingas av att den ena parten är ett aktiebolag.

Rättsskyddet för tredje man förverkligar ABL främst genom stadgandena om aktiebeloppens inbetalning och aktiekapitalets bevarande. Det är ett primärt tredjemansintresse — särskilt för bolagsborgenärerna — att bolaget, då aktieägarna icke ansvarar för dess skulder, har en förmögenhet som erbjuder tillräcklig täckning för betalningsanspråk mot bolaget. Denna omständighet inverkar på aktieägarnas rättsskydd: vid en konkurrens mellan bolagsborgenärernas och aktieägarnas ekonomiska anpråk viker i regel de senare. Denna grundsats, som kommit till uttryck i § 21 och 43 m. 1, kan i praktiken innebära en väsentlig begränsning av skyddet för aktieägarnas ekonomiska intressen.

Vid utformningen och tillämpningen av aktiebolagsrättens skyddsbestämmelser bör man, även om uttryckliga lagstadganden icke kan åberopas, i viss utsträckning taga hänsyn jämväl till

- de i bolagets tjänst anställda personerna och
- det allmänna, representerat av stat, kommun, allmännyttiga institutioner etc.

Ätminstone indirekt kan aktieägarnas rättsskydd beröras härav, t.ex. när bolagets vinst för ett verksamhetsår disponeras.

Med avseende på *de anställda* gäller i första hand det som ovan sagts om tredje mans rättsskydd. De kan ha lönefordringar och andra på tjänsteavtal grundade anspråk. Dessutom kan det bli fråga om sociala förmåner av olika slag. Lagbestämda sociala förpliktelser bör bolaget i sin egenskap av arbetsgivare självfallet fullgöra även om detta skulle inkräkta på aktieägarnas ekonomiska intressen. Härutöver kan bolaget, så långt som dess ekonomiska resurser skäligen tillåter, tillgodose de anställdas behov av social omvårdnad — hälso- och sjukvård, understödsverksamhet, utbildning, fritidssysselsättning etc. Den socialt inriktade verksamheten kan kräva så stora kostnader, att aktieägarnas dividendanspråk kännbart minskas. Det är uppenbart, att aktieägarna till en viss gräns bör tåla sådana ingrepp. Genom en faktisk avvägning och en skälighetsbedömning in casu har man att avgöra var denna gräns skall dragas.

Det allmänna kan framträda med egentliga tredjemansanspråk, t.ex. skattefordringar. Och ett allmänintresse kan betinga, att ett bolags verksamhet fortgår eller t.o.m. utvidgas. Sålunda kan en reservering av vinstmedel i

sanerings- eller expansionssyfte vara försvarlig ur allmän synpunkt samtidigt som den åsidosätter aktieägarnas dividendanspråk. Härtill kommer, att det numera allmänt erkännes, att bolagen, utan hänsyn till deras konkreta verksamhetsföremål, är berättigade att inom vissa gränser ekonomiskt stöda olika slag av allmännyttig verksamhet. Detta kan komma att ske på bekostnad av aktieägarnas rätt till dividend.

IV. Också det s.k. *bolagsintresset* (företagsintresset) kräver uppmärksamhet.

Se härom T a x e l l 24 ff. och där åberopad litteratur.

I begreppet bolagsintresse har man inlagt olika moment. Och man kan se detsamma ur olika synvinklar — man kan som utgångspunkt välja antingen aktieägarnas gemensamma fördel eller vad som bäst gagnar företaget såsom sådant. Vanligen sammanfaller de två synpunkterna — det som gagnar bolaget, gynnar även aktieägarna. Men särskilt som en följd av att aktieägarintressena kan ha olika inriktning (nedan s. 24 f.) kan det uppkomma en spänning mellan bolagets och aktieägarnas intressen.

I detta sammanhang har två omständigheter betydelse.

För det första bildas ett bolag för att utöva en viss, konkret bestämd verksamhet; bolagsordningen skall ange *föremålet för bolagets verksamhet* (§ 2 p. 3). Detta verksamhetsföremål uppdrar en gräns för bolagsorganens kompetens och anger sålunda även det område på vilket aktiviteten bör inriktas. Samtidigt fastslås härigenom, att en aktivitet utanför den gräns som verksamhetsföremålet anger — huru ekonomiskt förmånlig den än må vara — faller utanför bolagsintresset, när man håller sig till en rättslig bedömning.

För det andra är, därest icke annat anges i bolagsordningen, bolagsverksamhetens *syfte* att ernå vinst som kan utdelas till aktieägarna. Åtgärder som främjar eller beräknas främja detta syfte genom att tillföra bolaget vinst, står sålunda i överensstämmelse med bolagsintresset samtidigt som det tillgodoser aktieägarnas dividendanspråk.

Det är möjligt att åtgärder som avser att t.ex. sanera eller utveckla bolaget och som sålunda tillgodoser ett bolagsintresse, de facto leder till att aktieägarnas ekonomiska anspråk mot bolaget för kortare eller längre tid åsidosättes. En reservering av vinstmedel för bolagets framtida verksamhet kommer sålunda att minska dividenden. Visserligen bedömer icke alla aktieägare läget på samma sätt — en del aktieägare förbinder sina intressen med bolagets stabilitet och utveckling, medan andra är intresserade i en annan riktning, t.ex. så, att de eftersträvar största möjliga dividend för ett eller

flere verksamhetsår. Här kan bolagsintresse stå mot aktieägarintresse. Vilket av dessa två äger företräde?

Det ligger nära att ge bolagsintresset prioritet i den mån det verkligen representerar aktieägarnas gemensamma fördel. Men det får ingalunda ske förbehållslöst. Såsom den följande framställningen kommer att utvisa, har varje enskild aktieägare ett anspråk på skydd för sina aktierättsliga befogenheter och de ekonomiska intressen som är förknippade med dem. När man har att utforma regler för aktieägarintresset i konkreta situationer, ställs man icke sällan inför kollisioner mellan bolags- och aktieägarintressen. De senare måste ofta, ehuru ingalunda alltid, vika för åtgärder som påkallas av ett sådant bolagsintresse som framstår som ett uttryck för aktieägarnas gemensamma fördel. Men man kan icke uppställa en regel eller en presumtion att den enskilde aktieägaren alltid bör träda tillbaka för sådant som påkallas av bolagets fördel.

Se även O l s s o n, JFT 1950 166 f.

Också i ett annat avseende kan bolagsintresset tillmätas betydelse. En åtgärd som icke berör alla aktieägare lika — den gynnar några aktieägare framom andra och åsidosätter därmed principen om aktieägarnas likställighet — kan i vissa fall hållbart motiveras med att bolagsintresset betingar att densamma genomföres. Särskilt när man har att mot varandra väga inbördes stridiga aktieägarintressen, är det av vikt att kunna hänvisa till ett bolagsintresse.

V. Den följande framställningen avser att klarlägga innebörden och omfattningen av det skydd som den enskilde aktieägaren åtnjuter mot beslut och åtgärder från bolagets sida. Aktierätten och de med densamma förknippade ekonomiska intressena kan *hotas* dels från bolagsstämmans dels från de förvaltande organens sida.

Såsom den högsta instansen inom bolagsorganisationen har *bolagsstämman* enligt lag att besluta i ärenden som kan beröra aktieägarnas rätt och intresse på ett mycket kännbart sätt. Visserligen är det aktieägarna själva som vid bolagsstämma beslutar i bolagets angelägenheter. Men den majoritet som behärskar stämman, kan utnyttja sin ställning på ett sätt som skjuter aktierätten åt sidan. Aktierätten är utsatt för ett latent hot från bolagsstämmans sida — låt vara att detta hot i de flesta bolag aldrig aktualiseras.

Detta hot kan konkretiseras i olikartade beslut. De aktieägare som bildar röstmajoritet vid en bolagsstämma, kan fullfölja ett ensidigt bolagsintresse — se till företaget såsom sådant utan att bekymra sig om aktieägarna —

utnyttja sin ställning till förmån för sig själva och till nackdel för andra aktieägare eller tillgodose tredje mans, de anställdas eller ett allmänt intresse med åsidosättande av aktieägarnas eller vissa aktieägars berättigade anspråk. Den enskilde aktieägaren har ett behov av rättsligt skydd mot sådana beslut.

De förvaltande organen, främst *styrelsen*, har vanligen förankring hos den eller de aktieägargrupper som behärskar bolagsstämman. Också den faktiska maktställning som styrelsen vanligen har, erbjuder risker för den enskilde aktieägaren. Inom ramen för sina befogenheter enligt lag och bolagsordning kan styrelsen i stor utsträckning vidtaga åtgärder som kan inverka på aktierätten och dess ekonomiska värde — som exempel må nämnas, att styrelsen genom att dölja reserver i bokslutsvärdena, genom stora investeringar eller genom att tillägga de anställda kännbara sociala förmåner avsevärt kan minska aktieägarnas dividendanspråk, åtminstone på kortare sikt. Och genom en felaktig bolagspolitik kan både dividenden och aktiernas värde minskas.

Aktieägarens rättsskydd mot åtgärder från de förvaltande organens sida skall icke här närmare utredas. Framställningen tar sikte på *innebörden och omfånget av aktieägarens rättsskydd mot beslut av bolagsstämma*. Styrelsens åtgärder beaktas endast i den mån desamma innebär verkställighet av bolagsstämmans beslut.

2. INNEBÖRDEN AV AKTIEÄGARENS RÄTTSSKYDD.

Frågan om den enskilde aktieägarens rättsskydd framträder i två avseenden.

För det första gäller frågan huruvida de *befogenheter* som ingår i aktierätten eller har samband med densamma, kan begränsas eller upphävas. Man har t.ex. att taga ställning till huruvida bolagsstämman kan besluta att i bolagsordningen införa föreskrifter om begränsad röstskala, om restriktioner med avseende på rätten att överlåta aktie, om maximering av dividenden till en viss procent av aktiens nominella belopp eller om rätt för tredje man till andel i bolagets vinst. I dessa fall är det fråga om de aktierättsliga befogenheterna såsom sådana, deras begränsande eller upphävande.

För det andra kan man ställa frågan huruvida den enskilde aktieägaren åtnjuter skydd mot sådana beslut och i stöd av dem vidtagna åtgärder som i princip lämnar de aktierättsliga befogenheterna orubbade, men som

begränsar eller utesluter aktieägarnas faktiska möjligheter att utnyttja de förmåner som hör ihop med aktierätten. Problemet gäller närmast skyddet för aktieägarnas *ekonomiska intressen* i bolaget. Anspråket på dividend intar i det avseendet en central plats. Det blir bl.a. fråga därom huruvida vinsten för ett verksamhetsår får disponeras på ett sådant sätt, att dividenden begränsas eller helt uteslutes, eller huruvida bolaget får överlåta egendom till underpris med påföljd att utdelningsbar vinst icke uppkommer eller aktieägarnas möjligheter att vid bolagets upplösning återfå insatt kapital äventyras. Bolagsstämmbesluten kan även leda till att aktiernas omsättningsvärde nedgår och att aktieägarna på den vägen tillskyndas ekonomisk förlust.

För att aktieägarens rättsskydd skall bli tillräckligt effektivt måste det utvecklas i båda de nu angivna riktningarna. Det räcker icke med ett formellt-rättsligt skydd för de i aktierätten ingående befogenheterna. Det är också viktigt att utforma ett rättsligt skydd för den faktiska utövningen av dessa befogenheter och att härvid beakta de olika sidorna av aktieägarnas ekonomiska intressen i bolaget.

För de här nämnda två arterna av rättsligt skydd kan man använda termerna rättighetsskydd och intresseskydd. Det är icke möjligt att fullständigt avgränsa dem från varandra. I det följande innefattas båda i begreppet aktieägarens rättsskydd.

A. RÄTTIGHETSSKYDDET.

I. En utredning av aktieägarens rättighetsskydd förutsätter en precisering av de *befogenheter* som ingår i aktierätten eller ansluter sig till denna.

Terminologin är icke konsekvent. Fattar man aktierätten — bolagsmans rätt i bolaget — som en helhet, vore det naturligt att för de olika momenten däri använda termen befogenhet, t.ex. befogenheten att rösta eller att erhålla dividend. Likväl talar man allmänt om rättigheter (delrättigheter), t.ex. rösträtt och dividendrätt. I det följande användes gängse terminologi.

De i aktierätten ingående befogenheterna indelas i

- ekonomiska befogenheter och
- förvaltningsbefogenheter.

Härtill kommer i anslutning till aktierätten de befogenheter som kan betecknas såsom

- dispositionsbefogenheter.

Se härom bl.a. Caselius — Heikonen 70 f., Raninen 105 ff., Taxell, Aktierätt 9 f., Nial 42 f.

II. Utmärkande för de i aktierätten ingående *ekonomiska befogenheterna* är att de tillerkänner aktieägarna sådana mot bolaget riktade anspråk som har förmögenhetsvärde. Anspråken kan göras gällande under bolagets bestånd, t.ex. dividendanspråket, eller vid bolagets upplösning, rätten till likvidationsandel.

De ekonomiska befogenheterna framstår såsom de i praktiken viktigaste. Den som vid bolagets bildande gjort en kapitalinsats eller senare förvärvat aktier, räknar med att bolagets förmögenhet skall förkovras eller åtminstone bevaras, samtidigt som han emotser en kontinuerlig avkastning på det belopp som han betalat för sina aktier. Härtill kommer, att endast bolagets och icke aktieägarnas förmögenhet svarar för bolagets skulder (§ 18); en aktieägare behöver därför icke finna sig i att till bolaget betala belopp utöver de som preciserats vid aktieteckningen.

I överensstämmelse härmed tillerkänner ABL aktieägarna

- rätt till andel i bolagets egendom,
- rätt till andel i vinsten (dividend),
- rätt att begränsa kapitalinsatsen, samt
- rätt att få aktie inlöst av bolaget (under särskilda förutsättningar).

Rätten till andel i bolagets egendom aktualiseras när bolaget upplöses. Då har envar aktieägare enligt § 43 m. 1 anspråk på betalning av en mot hans aktietal svarande del av bolagets nettoförmögenhet. En liknande rätt kan ifrågakomma när aktiekapitalet nedsättes. Behovet av skydd för rätten till andel i bolagets egendom existerar fortgående under bolagets bestånd. Om bolagets egendom minskas eller om tredje man tillägges en rätt till densamma, äventyras eller minskas aktieägarens framtida anspråk på betalning (se § 27 m. 2).

Också när aktiekapitalet ökas, kan rätten till andel i bolagsegendomen bli aktuell. Om de gamla aktieägarna förbigås när nya aktier utges, kan detta, särskilt vid fondemission, leda till att dessa aktieägares rätt till andel i bolagets egendom åsidosättes. Även om ABL icke uttryckligen tillerkänner aktieägarna någon företrädesrätt till nya aktier, kan det med tanke på rättskyddet vara nödvändigt att under särskilda förutsättningar tillerkänna dem en sådan rätt.

Dividendrätten är den i aktierätten liggande befogenheten att fortgående erhålla andel i bolagets vinst. Såsom aktieägarens i realiteten viktigaste ekonomiska befogenhet är den i behov av ett starkt rättsligt skydd. Rätten till

dividend innesluter i sig det konkreta dividendanspråket — det krav på betalning av ett bestämt belopp som uppstår för varje enskild aktieägare när ett bokslut som utvisar vinst, blivit av bolagsstämman fastställt (§ 22 m. 2). Rättsskyddet måste taga sikte både på dividendrätten såsom sådan och på det dividendanspråk som hänför sig till ett bestämt verksamhetsår.

Aktiebolagets rättsliga konstruktion, som bl.a. innebär, att aktieägarna icke ansvarar för bolagets skulder, förutsätter en *rätt för aktieägarna att begränsa sin kapitalinsats* till det belopp som de genom aktieteckningen åtagit sig att betala. Här framträder ett behov av rättsskydd i den riktningen, att en aktieägare icke skall kunna förpliktas att i förhållande till bolaget fullgöra en längre gående betalningsskyldighet (se § 27 m. 2).

I stöd av förbehåll i bolagsordningen kan bolaget ha rätt att inlösa aktier (§ 21 m. 3). Därvid kan det vara fråga om en skyldighet för aktieägare att avstå aktie (tvångsinlösen). Förbehållet ger honom ofta en *rätt att få aktie inlöst*.

Härutöver har en aktieägare enligt § 27 m. 3 och 30 m. 5 en rätt att påyrka inlösen; det är här fråga om ett särskilt rättsskyddsmedel (nedan s. 214 ff.).

Aktieägare kan ytterligare ha ett anspråk på ersättning för skada som direkt orsakats honom genom beslut eller åtgärd av ett bolagsorgan; även detta anspråk är ett rättsskyddsmedel (nedan s. 231 f.).

III. *Förvaltningsbefogenheterna* ger aktieägaren möjlighet att deltaga i eller inverka på vissa beslut i bolagets angelägenheter. Detta kan direkt ske endast beträffande beslut av bolagsstämman, icke av andra organ. Härvid är det fråga om befogenhet att medverka vid fattande av beslut, att i efterhand angripa ett beslut eller i stöd därav vidtagna åtgärder eller att erhålla uppgifter som är av betydelse för att aktieägare skall kunna fullgöra dessa funktioner. Därtill kommer under speciella förhållanden en befogenhet att på bolagets vägnar kräva ersättning för skada som företrädare för bolaget orsakat detta.

I överensstämmelse härmed tillägger ABL uttryckligen den enskilde aktieägaren följande förvaltningsbefogenheter:

- rätt att deltaga i bolagsstämman, vari innefattas rätt att själv eller genom ställföreträdare närvara vid stämman, att där yttra sig och framställa förslag samt att deltaga i omröstning (§ 23, 24),

- klanderrätt eller befogenhet att i efterhand med rättsskyddsmedel angripa mot lag eller bolagsordning stridande beslut av bolagsstämman samt åtgärder som vidtagits i stöd av sådana beslut (§ 30),

- rätt att granska aktieboken (§ 26 b m. 1),

- rätt att erhålla upplysningar (§ 26 b m. 2), samt

— rätt att för bolaget väcka ersättningstalan med anledning av fel vid bolagets bildande (§ 16 m. 3) eller i stöd av ett materiellt felaktigt bolagsstämmobeslut som icke kan upphävas (§ 30 m. 3).

De nu nämnda befogenheterna (rättigheterna) tjäna olika syften. Till en del är de nödvändiga för att aktiebolaget skall kunna fungera såsom rättslig organisation, detta gäller främst rätten att taga del i bolagsstämma. I icke ringa mån avser de att bidra till att lagens och bolagsordningens föreskrifter följes i bolagsverksamheten; klanderrätten kan i det avseendet nämnas. Och slutligen har förvaltningsbefogenheterna till syfte att trygga aktieägarnas ekonomiska rättigheter och intressen i bolaget. Utan tillräckligt mångsidiga förvaltningsbefogenheter vore skyddet av aktieägarnas rätt och ekonomiska intresse illusoriskt.

IV. En särskild grupp bland de aktierättsliga befogenheterna bildar *minoritetsrättigheterna*.

Medan de tidigare nämnda förvaltningsbefogenheterna tillkommer envar aktieägare oberoende av aktieinnehavets storlek, förutsätter minoritetsrättigheterna att den eller de aktieägare som utövar en sådan rättighet, har ett visst minimiantal aktier — företräder minst en tiondedel av aktiekapitalet eller en i bolagsordningen eventuellt angiven mindre kvotdel.

ABL tillerkänner en sådan minoritet följande befogenheter av typen förvaltningsbefogenheter:

- rätt att yrka på sammankallande av bolagsstämma (§ 31 m. 1),
- rätt att kräva att en extra revisor tillsättes (§ 26 m. 2),
- rätt att påyrka extra revision (§ 26 c m. 1), samt
- rätt att på bolagets vägnar väcka ersättningstalan mot styrelsen, när bolagsstämma trots minoritetens gensaga beviljat ansvarsfrihet (§ 26 a m. 2), eller med anledning av missbruk som framkommit vid en extra revision (§ 26 c m. 4).

Se betr. minoritetsrättigheterna särskilt Cederberg 24 ff., Raninen 120 ff.

Minoritetsrättigheterna avser att ge en minoritet bland aktieägarna skydd mot övergrepp från majoritetens sida eller mot andra missbruk som möjliggöres av den faktiska dominans som majoritetsställningen ger. Samtidigt är deras syfte att skydda bolaget och därmed aktieägarna i gemen mot följderna av sådana dispositioner genom vilka en aktieägargrupp strävar att tillgodose sina personliga, för bolaget främmande intressen.

Minoritetsrättigheterna kompletterar och förstärker i väsentlig grad rättsskyddet för den enskilde aktieägaren.

Den följande utredningen, som tar sikte på den enskilde aktieägarens rättsskydd oberoende av aktieinnehavets storlek, kommer icke att annat än i förbigående beröra de egentliga minoritetsrättigheterna.

V. Utmärkande för *dispositionsbefogenheterna* är att de icke har avseende på rättsförhållandet mellan bolaget och aktieägarna. Det är fråga om aktieägarens rätt att i förhållande till tredje man förfoga över aktierätten.

Som dispositionsbefogenheter kan man beteckna

- rätten att överlåta (inkl. pantsätta) aktie,
- rätten att upplåta nyttjanderätt etc. till aktie, samt
- lösningsrätten eller rätten att i stöd av föreskrift i bolagsordningen inlösa aktie som annan aktieägare överlåtit eller ämnar överlåta till en icke-aktieägare.

Ehuru dispositionsbefogenheterna sålunda har avseende på relationen aktieägare — tredje man, kan det även för deras del bli aktuellt med ett rättsskydd mot beslut från bolagets sida. ABL ger nämligen bolaget möjlighet att utesluta eller begränsa rätten att överlåta aktie (§ 32). Sådana restriktioner kan medföra olägenheter för aktieägarna i olika avseenden, främst så, att aktiernas omsättningsvärde nedgår.

VI. Slutligen kan man nämna *prioritetsrättigheterna*. Det är befogenheter som icke tillkommer alla utan endast en grupp aktieägare. De förutsätter alltid förbehåll i bolagsordningen (§ 3 m. 1). Prioritetsrättigheterna omfattar antingen ekonomiska befogenheter, t.ex. företrädesrätt till dividend, eller förvaltningsbefogenheter, t.ex. rösträtt (högre röstetal för prioritetsaktier än för stamaktier).

Rättsskyddsproblemet har i fråga om dessa rättigheter två aspekter. Dels kan skapandet av en prioritetsrätt innebära att de aktieägare som inte blir delaktiga därav, åsidosättes i sin aktierätt. Dels kan innehavaren av prioritetsaktier ha ett anspråk på att hans företrädesrätt icke upphäves eller begränsas.

VII. Man påträffar i litteraturen termen *särrättighet* eller förvärvad rättighet som beteckning på sådana i aktierätten ingående befogenheter vilka åtnjuter ett så starkt skydd, att de endast med samtycke av den enskilde aktieägaren kan undandragas honom eller begränsas till hans nackdel.

Se Cederberg, LM 1943 15 not 65, Hernberg, JFT 1913 23 ff., Nybergh, JFT 1933 161 f., 1936 102 not 1, Norrmén 357, 361, Caselius' DL 1957 258, B. Palmgren, JFT 1949 11 not 13, Lagberedningen 1914 79, Nial, Bolagsstämmobeslut 75, Krenchel 249 ff.

Det är riktigt att en del aktierättsliga befogenheter åtnjuter ett starkare skydd än andra. Detta skydd kan vara så starkt, att en enskild aktieägare kan motsätta sig varje eller nästan varje intrång i en sådan befogenhet. Om man vill, kan man beteckna sådana aktierättsliga befogenheter som sär rättigheter. Härvid ligger dock den faran nära, att man schematiserar aktie ägarens rättsskydd och förbiser den viktiga omständigheten, att olika aktierättsliga befogenheter i fråga om rättsskyddet i stor utsträckning måste bedömas olika. Därtill kommer, att icke ens skyddet för de starkaste befogenheterna i alla avseenden behöver vara absolut. Rättsskyddet är starkt graderat.

Det riktiga är enligt min tanke att man icke alls nyttjar termen sär rättighet utan att man, såsom i det följande kommer att ske, undersöker de olika aktierättsliga befogenheterna skilt för sig med hänsyn till deras olika innebörd och till det varierande rättsskydd som gäller för dem.

En aktieägare kan ha en rättighet som icke, åtminstone icke direkt, hör ihop med aktierätten, utan grundar sig på ett avtal eller på ett annat särskilt rättsfaktum. Dessa rättigheter skyddas icke enligt de aktierättsliga normerna utan i stöd av andra regler, främst avtalsrättsliga.

Ibland kan det vara svårt att avgöra huruvida en befogenhet är aktierättslig eller icke, se t.ex. JDD 10/3 1913 JFT Bil. 1914 s. 33b nr 5.

B. I N T R E S S E S K Y D D E T.

Det är icke tillfyllest att aktieägarens rättsskydd tar sikte blott på de i det föregående nämnda aktierättsliga befogenheterna. Det är nödvändigt att därutöver beakta de faktiska ekonomiska intressen som är förknippade med aktierätten.

Generellt kan aktieägarna sägas vara intresserade av

- att fortgående erhålla största möjliga avkastning på insatt kapital,
- att vid bolagets upplösning, eventuellt vid en nedsättning av aktiekapitalet, erhålla största möjliga andel i bolagets egendom, samt
- att aktiernas omsättningsvärde är så högt som möjligt.

Dessa intressen presumeras vara gemensamma för alla aktieägare. Man har därför anledning att taga hänsyn till dem när aktierättsskyddet i detalj utformas.

Erfarenheten har visat, att det lätt uppkommer motsättningar mellan aktieägare och aktieägargrupper på den grund att olika aktieägars ekonomiska intressen i praktiken avviker från varandra.

Se betr. dessa problem T a x e l l 19 ff och där åberopad litteratur samt D r o c k i l a 33 ff.

Aktieägarmajoriteten — den grupp som till följd av ett tillräckligt stort aktieinnehav de facto kan bestämma i bolaget — är ofta intresserad på ett annat sätt än minoritetsaktieägarna. Dess strävan kan t.ex. gå ut på att innehålla vinst och därigenom omintetgöra eller begränsa dividenderna i avsikt att förmå övriga aktieägare att avstå sina aktier. Aktieägarminoriteten har å sin sida vanligen intresse av fortgående maximal vinstutdelning; en sådan kan försvåra bolagets verksamhet och hindra dess utveckling. Liknande motsättningar kan förekomma mellan storaktieägare och småaktieägare. De förra ser vanligen mera till företagets stabilitet och utveckling, de senare åter till dividenden.

Också andra intressekonflikter kan framträda. En del aktieägare är intresserade av att själva vara med i bolagsverksamheten — de kan ofta tillgodose sina ekonomiska intressen genom höga arvoden — medan andra förvärvat aktier blott för att besitta räntabla värdepapper, som lätt och förmånligt kan överlätas. Motsättningar kan också förefinnas mellan aktieägare, vilkas avsikt är att fortgående inneha sina aktier, och sådana som förvärvat aktier enbart eller huvudsakligen i spekulationssyfte, mellan aktieägare, som varit med om att bilda bolaget, och sådana som senare tillträtt, mellan aktieägare, som är intresserade av bolagets verksamhet jämväl som tredje män — t.ex. leverantörer eller delägare i närstående företag — och sådana som uppträder enbart i egenskap av bolagsmän, mellan innehavare av stamaktier och innehavare av prioritetsaktier etc.

När man har att utforma aktieägarens rättsskydd, bör man såvitt möjligt taga hänsyn till *olikartade* aktieägarintressen. Den omständigheten att aktieägarnas intressen kan gå i sär och t.o.m. kollidera med varandra, hindrar inte att de har anspråk på rättsligt skydd. Problemet blir huru de motsatta intressena rättvist skall kunna *avvägas* mot varandra, t.ex. kravet på dividend mot andra aktieägares strävan att innehålla vinstmedel i syfte att utvidga bolagets verksamhet. Detta problem kommer att skymta fram i redogörelserna för olika sidor av det aktierättsliga skyddet.

Ett par väsentliga synpunkter må redan i detta sammanhang understrykas. Endast de ekonomiska intressen som härflyter ur själva aktierätten, kan göra anspråk på ett aktieägarskydd, således icke de tredjemansintressen som kan tillkomma en aktieägare t.ex. i hans egenskap av leverantör eller kreditgivare. Och en aktieägare förtjänar icke skydd i en strävan att utnyttja sin ställning som aktieägare för att nå fördelar på bolagets eller övriga aktieägares bekostnad.

Som en allmän riktlinje i fråga om intresseskyddet gäller, att en aktieägare normalt icke kan påkalla rättsskydd mot dispositioner inom ramen för det som kunde kallas *bolagspolitiken* — bolagsverksamhetens konkreta inriktning och utformning. Envar aktieägare har möjlighet att vid bolagsstämma försöka påverka bolagsverksamhetens inriktning, i den mån bolagsstämman överhuvud befattar sig med frågor rörande förvaltningen. Men stannar han vid bolagsstämma i minoritet i ett avgörande inom bolagspolitikens område, eller har han icke alls deltagit i behandlingen vid stämman, måste han i regel finna sig i stämmans beslut, även om aktierättens ekonomiska värde kan komma att negativt påverkas. Det är icke möjligt att uppställa ett rättsligt skydd mot de för en aktieägare menliga följderna av en mindre framgångsrik bolagsverksamhet så länge denna håller sig inom lagens och bolagsordningens ränlinjer.

3. MAJORITETSPRINCIPEN OCH RÄTTSSKYDDET.

I. Skyddet för den enskilde aktieägarens rättigheter och ekonomiska intressen får icke framhåvas så starkt, att detsamma blir den dominerande faktorn. När man skall utforma regler för aktiebolaget och dess verksamhet, har man i första hand att taga hänsyn till aktieägarnas gemensamma intressen och därmed även till det som bäst främjar bolagsverksamheten samt bolagets stabilitet och utveckling.

ABL har som ledande grundsats för bolagsstämmans verksamhet fastslagit en *majoritetsprincip*: såsom beslut i bolagets angelägenheter gäller den mening för vilken de flesta rösterna avgivits vid bolagsstämma (§ 23, 24). Uttryckt på ett annat sätt innebär principen, att besluten vid bolagsstämma utformas av den eller de aktieägare som vid en omröstning i en konkret fråga för sin åsikt uppvisar det högsta röstetalet (röstmajoriteten). I överensstämmelse härmed kan man bl.a. fastslå:

— det är irrelevant om röstmajoriteten bildas av aktieägare som företräder större delen av aktiekapitalet eller icke, de aktieägare vilka är frånvarande från en bolagsstämma eller vilka såsom närvarande underlåter att rösta, beaktas icke;

— röstmajoriteten, som räknas med ledning av antalet avgivna röster, behöver icke vara absolut (mera än 50 %), det är tillfyllest med enkel majoritet (den mening gäller för vilken de flesta rösterna avgivits), härutöver gäller särskilda regler ifall rösterna faller lika; samt

— när röstmajoriteten beräknas, beaktar man antalet röster och icke antalet aktier, därest röstetal och aktietal icke sammanfaller (t.ex. föreskrift i bolagsordningen om aktier med olika röstvärde).

Se bl.a. T a x e l l, Aktierätt 40 ff.

Beträffande majoritetsprincipens utformning i detalj, se § 24. Bolagsordningen kan innehålla avvikande eller kompletterande föreskrifter (t.ex. beslut av två på varandra följande bolagsstämmor eller begränsad röstskala).

Även inom de förvaltande organen tillämpas en majoritetsprincip. Se betr. detta spörsmål, som här förbigås, bl.a. G. P a l m g r e n, JFT 1952 265 ff., N y b e r g h, JFT 1953 38 ff., T a x e l l, JFT 1953 31 ff.

II. För majoritetsprincipen har olika *argument* framförts.

I *inhemsk litteratur* finner man två principiellt motsatta ståndpunkter.

Enligt den ena tillkommer avgöranderätten i bolagets angelägenheter i princip *alla aktieägare gemensamt* och icke ett flertal bland dem. Av praktiska skäl är man likväl nödsakad att göra undantag och godtaga majoritetsbeslut.

L a g b e r e d n i n g e n 1890, 52 ff., framhåller, att aktieägarna i regel är så många, att man icke kan påräkna enstämmighet, på grund härav »ligger det i själva aktiebolagets väsende, att de kontraherande uppgiva fordran på enstämmigt beslut och tillåta ett avgörande i bolagsangelägenheterna genom därför utsatt bolagsstämma, vid vilken de närvarande äga besluta med verkan även för de frånvarande samt beslutet bestämmes av flertalet av de vid stämman avgivna rösterna»; med avseende på ändring av bolagsordningen uttalas, att bolagsstämmas befogenhet att besluta för bolaget grundar sig på bolagsavtalet, varför det icke synes alldeles följdriktigt att förklara stämman berättigad att ändra bestämmelserna i bolagsavtalet, strängt taget borde varje ändring av bolagsordningen, såsom innefattande en ändring av bolagsavtalet, fordra alla bolagsmäns samtycke, det är dock av oavvisliga ändamålsenlighetsskäl påkallat att tillerkänna bolagsstämman befogenhet att vidtaga sådana ändringar.

Med avseende på ändring av bolagsordningen, C h y d e n i u s 76, R a n i n e n 58.

Se även N y b e r g h, JFT 1936 94 not 2, jfr 84, 86 och JFT 1933 159.

Den andra ståndpunkten innebär, att den enskilde aktieägaren icke kan fordra, att hans vilja skall vara bestämmande när beslut fattas i bolagets angelägenheter. Ledningen av bolagets verksamhet måste principiellt tillkomma *flertalet*. Bolagsstämmbesluten ger uttryck åt »aktieägarnas korporationsvilja». Majoritetsprincipen framstår sålunda som regel, begräns-

ningarna däri till förmån för enskilda aktieägare såsom undantag. Aktiebolaget är en juridisk person, som själv besluter i sina angelägenheter.

Uppfattningen att majoritetsprincipen utgör huvudregel har omfattats bl.a. av Cederberg, JFT 1932 161, 170 f., Hernberg 376 (jfr JFT 1913 35), Norrmén 354 ff., Olsson, JFT 1950 166, Caselius, DL 1957 256, E. Serlachius, DL 1922 80 ff.

I utländsk rätt har majoritetsprincipen motiverats på olika sätt; se bl.a. N i a l 169, Rodhe 172, Krenchel 247 f., Augdahl 349 ff.

Oberoende av huru man teoretiskt motiverar majoritetsprincipen är det ofrånkomligt att densamma i ABL givits en sådan ställning och räckvidd, att den har karaktären av *huvudregel*. Det är *röstmajoriteten* vid bolagsstämman som utformar besluten. Detta gäller oberoende av om bolagsstämmans beslut avser en ändring av bolagsordningen, vilken är en del av själva bolagsavtalet (§ 1), eller något annat förhållande; att en ändring av bolagsordningen kräver kvalificerad majoritet (§ 27 m. 1) rubbar inte själva principen.

Samtidigt bör det dock göras klart, att majoritetsprincipen i icke obetydlig utsträckning *begränsas* av ABL, särskilt i syfte att skydda tredje man, en aktieägarminoritet eller en enskild aktieägare. Det centrala spörsmål som framträder i denna utredning, gäller icke majoritetsprincipen såsom sådan utan vilka begränsningar som kräves av skyddet för den enskilde aktieägaren. När man har att bedöma detta spörsmål, kan det vara till nytta att granska *motiven* för majoritetsprincipen.

Enligt ABL framstår majoritetsprincipen i första hand som en nödvändig *organisationsprincip*. Den anger en norm enligt vilken beslut fattas av bolagets högsta organ — bolagsstämman.

Det är icke nu fråga om vilken mening som flertalet aktieägare företräder. Avgörande är den uppfattning till vilken en tillfällig röstmajoritet vid en bolagsstämma ansluter sig. Ofta bildas denna majoritet av ett fåtal bland aktieägarna. Detta framstår som en nödvändig konsekvens av att aktieägarna icke har en skyldighet utan endast en rätt att taga del i bolagsstämma.

Majoritetsprincipen är den i praktiken enda lämpliga normen för fattande av beslut vid bolagsstämma. Bolagets rättsliga organisation bygger på denna princip. En annan sak är att majoritetsprincipen i detaljer kan utformas olika i olika bolag. Som exempel kan nämnas, att bolagsordningen kan differentiera aktieägarnas röstetal eller föreskriva kvalificerad eller absolut majoritet.

Man kan utgå från att tillämpningen av majoritetsprincipen i allmänhet tillgodoser *aktieägarnas gemensamma fördel*. Det är kanske icke riktigt att

presumera, att det stora flertalet aktieägare i konkreta frågor, som behandlas av bolagsstämman, är av samma mening som röstmajoriteten. Men man kan utgå från att de aktieägare som vid bolagsstämma fattar beslut — vanligen är besluten enhälliga — gör det på ett sådant sätt, att bolaget och dess verksamhet främjas och att aktieägarnas gemensamma fördel därigenom tillgodoses. Normalt tillgodoser majoritetsprincipen aktieägarnas intressen.

Det förtjänar även framhållas, att majoritetsprincipen erbjuder *skydd mot enskilda aktieägare som strävar att utnyttja bolaget för syften som icke är förenliga med bolagets fördel*. Som exempel må nämnas, att en aktieägare försöker få bolagets verksamhet inriktad så, att densamma gynnar ett företag vari han äger personliga intressen. Majoritetsprincipen kan i viss utsträckning förhindra detta och därigenom skapa förutsättningar för en ostörd bolagsverksamhet till aktieägarnas gemensamma bästa.

Majoritetsprincipen kan även skydda bolaget mot en aktieägare som strävar att utöva sina aktierättsliga befogenheter i *chikansyfte*, d.v.s. enbart eller huvudsakligen för att skada övriga aktieägare eller bolaget. En regel om enhällighet skulle icke tillgodose denna synpunkt.

Se Cederberg 28.

I de fall då bolagsstämmans beslut avser att ändra bolagsordningen ter det sig måhända naturligare än i andra fall att icke godtaga majoritetsprincipen. Bolagsordningen är en del av det bolagsavtal genom vilket bolaget stiftades. Väsentligare är likväl att bolagsordningen är *en del av bolagets författning* — de normer som reglerar aktiebolaget som en rättslig organisation (juridisk person). Det är knappast förenligt med denna grundinställning att, när det gäller en ändring av bolagsordningen, tillämpa de regler som har avseende på ändring av innehållet i avtal.

Se Caselius, DL 1957 256.

III. Majoritetsprincipen kan icke tillämpas undantagslöst. Aktieägarnas rättsskydd kräver *begränsningar*.

Det som ovan sagts om majoritetsprincipens motiv, bör beaktas när man ställes inför frågan om majoritetsprincipens gränser.

Avvikelserna från majoritetsprincipen får icke utsträckas så långt, att den organisatoriska fasthet och ändamålsenlighet som densamma strävar att tillgodose, äventyras. Begränsningarna måste under alla förhållanden framstå som undantag.

Det är givet att röstmajoritetens rätt att besluta vid bolagsstämma icke har avseende på beslut som strider mot lag eller bolagsordning eller åsidosätter

bolagets eller aktieägarnas gemensamma intressen. De allmänna begränsningar av denna art som gäller bolagsverksamheten i dess helhet, sträcker sig även till bolagsstämman. Särskilt påtagligt är detta i sådana fall då röstmajoriteten strävar att utnyttja sin ställning för egna syften som icke gagnar övriga aktieägare eller bolaget (se § 30 m. 4).

Det kan också vara motiverat att icke tillåta en röstmajoritet att väsentligen ändra de förutsättningar under vilka aktieägarna inträtt i bolaget, vare sig det är fråga om betingelserna för bolagets verksamhet eller aktieägarnas ställning i bolaget.

Jfr Krenchel 247 f., 251.

Särskilt när fråga är om centrala aktierättsliga befogenheter, är det motiverat att begränsa majoritetsprincipens tillämpning.

Problemet om begränsningar i majoritetsprincipen till skydd för den enskilde aktieägaren kan likväl icke lösas med ledning av sådana allmänna synpunkter. Dessa kan blott ge viss vägledning när man har att bedöma och tolka ABLs och bolagsordningarnas ofta oklara rättsskyddsföreskrifter.

ABL anger uttryckligen flere avvikelser från majoritetsprincipen. Bolagsordningen kan innehålla kompletterande föreskrifter. Men dessa är icke i alla stycken tillräckliga för att ge aktieägaren det minimiskydd som man rimligen bör uppställa. Det är nödvändigt att härutöver stipulera undantag från majoritetsprincipen.

Begränsningarna i majoritetsprincipen kan sammanföras till *tre grupper*:

- för beslut i vissa frågor kräves kvalificerad majoritet (§ 22 m. 2, 27 m. 1, föreskrift i bolagsordningen i stöd av § 24 m. 2),

- en minoritet bland aktieägarna (1/10) kan, även när röstmajoriteten motsätter sig, framtvinga ett beslut av bolagsstämman eller åtgärder i bolagets angelägenheter, det är här fråga om särskilda minoritetsrättigheter (ovan s. 22), samt

- varje enskild aktieägare kan, oberoende av aktietal och röstetal, helt eller för egen del omintetgöra ett beslut av bolagsstämman (se särskilt § 27 m. 2).

Den första begränsningen — *kvalificerad majoritet* — innebär, att åtgärder av större vikt för bolaget eller för aktieägarna icke skall kunna genomföras, ifall en tillräckligt stor minoritet vid bolagsstämman (1/3, 1/4 etc.) motsätter sig. Härvid är det fråga dels om beslut som inverkar på aktieägarnas rätt (innehållande av vinstmedel enligt § 22 m. 2), dels om åtgärder av mera extraordinär art (ändring av bolagsordningen, § 27 m. 1). Avvikelsen från regeln om enkel majoritet medför i dessa fall i allmänhet icke olägenheter för bolaget.

Beslut för vilka lagen kräver kvalificerad majoritet, kan i enskilda fall vara av ringa betydelse, t.ex. ändring av en oväsentlig föreskrift i bolagsordningen. ABL är härutinnan schematiskt utformad och beaktar icke de olika beslutens faktiska betydelse.

I praktiken garanterar stadgandena om kvalificerad majoritet ingalunda att en övervägande majoritet bland aktieägarna står bakom ett beslut. Det är också nu fråga om röstmajoritet vid bolagsstämma. När deltagandet i bolagsstämmorna är svagt — vilket är det normala i bolag med ett större antal aktieägare — rubbar bestämmelserna om kvalificerad majoritet icke det faktum, att beslut ofta fattas av en minoritet bland aktieägarna. Ur rättsskyddets synpunkt är det väsentligt att en minoritet — mindre än den vanliga — har en rättslig möjlighet att omintetgöra en planerad åtgärd. Och ju svagare deltagandet i bolagsstämma är, desto större möjligheter kan en minoritet ha att göra detta.

ABLs stadganden om kvalificerad majoritet är dispositiva — de kan genom föreskrift i bolagsordningen upphävas, mildras eller skärpas.

Chydenius 76, se även Lagberedningen 1946 12 f.

Bolagsordningen kan även kräva enhällighet vid bolagsstämma eller samtycke av alla aktieägare; se Augdahl 357.

Krav på kvalificerad majoritet kan av bolagsordningen uppställas i andra frågor än de som lagen nämner. Det är även möjligt att avvika från regeln om röstmajoritet och fordra en viss majoritet av samtliga aktier. Härigenom kan aktieägares rättsskydd effektiviseras.

Bestämmelserna om kvalificerad majoritet tar icke sikte på den enskilde aktieägaren utan på en minoritet bland aktieägarna. Hithörande frågor skall därför icke här närmare utredas.

SvABL har i olika riktningar utvecklat kravet på kvalificerad majoritet med avseende på beslut som kan inverka på aktieägarnas rätt, se särskilt § 133; de av lagen uppställda reglerna kan genom föreskrift i bolagsordningen skärpas men icke mildras, se § 133 m. 6 och Stenbeck 513, Nial 172, Rodhe 176 ff.

Se även DaASL § 57 och Krenchel 249 ff. samt NoASL § 20 och Augdahl 95 ff.

Den andra begränsningen av majoritetsprincipen — den som har avseende på *minoritetsrättigheterna* — innebär, att en aktieägarminoritet av viss storlek kan yrka på och trots röstmajoritetens motstånd framtvinga vissa åtgärder (se ovan s. 22). Det faktiska avgörandet har på sätt och vis lagts i handen på en minoritet, majoritetsbeslut av bolagsstämma är icke nödvändig förutsättning för en åtgärd.

En annan sak är att majoriteten kan finna sig i minoritetens yrkande och fatta det beslut som detsamma förutsätter, t.ex. utse en minoritetsrevisor. Men om majoriteten icke gör detta, kan yrkandet på annan väg genomdrivas (§ 26 m. 2, 27 c).

Minoritetsrättigheterna ger aktieägarna ett utvidgat rättsskydd. Men minoritetsskyddsstadgandena har i stor utsträckning utformats jämväl med tanke på bolagets intresse. I överensstämmelse härmed kan en minoritet framställa vissa anspråk på bolagets vägnar — se § 26 a m. 2, 26 c m. 3; när bolaget erhållit ersättning, anses även aktieägarnas rätt ha blivit tillgodosedd. Den avvikelse från majoritetsprincipen som det här är fråga om, skiljer sig även i detta avseende från de begränsningar som tar sikte enbart på skyddet av den enskilde aktieägarens centrala aktierättsliga befogenheter (jfr dock ersättningstalan enligt § 30 m. 4).

Beträffande den tredje begränsningen — gällande till förmån för *den enskilde aktieägaren* — må framhållas, att majoritetsprincipens tillämpning kan leda till att en enskild aktieägars rätt blir åsidosatt. I viss utsträckning måste envar aktieägare finna sig häri. Men det ges situationer, särskilt då fråga är om centrala aktierättsliga befogenheter, då det med tanke på rättsskyddet blir nödvändigt att avvika från majoritetsprincipen på ett sådant sätt, att varje enskild aktieägare, vars aktierätt lider intrång av ett bolagsstämmobeslut, får rätt att åtminstone för egen del oimtetgöra beslutet eller motsätta sig dess verkställighet. Att ge en enskild aktieägare denna möjlighet är motiverat även därför att en samverkan mellan flere förfördelade aktieägare i praktiken kan ställa sig svår. I den mån aktieägarnas rätt skall skyddas genom en begränsning av majoritetsprincipen, är det nödvändigt att i viss utsträckning beakta den enskilde aktieägaren, oberoende av huru många aktier han innehar.

Detta problem är det centrala i den följande framställningen.

Ett särskilt starkt skydd för sin i aktierätten liggande besittningsrätt åtnjuter aktieägare i bostadsaktiebolag; se BostABL § 8 och *Caselius*, DL 1957 315 f.

Det som här sagts, bör kompletteras med ett konstaterande att den *klanderrätt* som tillkommer enskild aktieägare (§ 30), i första hand är ett medel genom vilket aktieägaren gör sitt anspråk på rättsskydd gällande. Men klanderrätten kan av en aktieägare utövas även i det fall att ett beslut av bolagsstämman icke alls åsidosatt hans rätt eller intresse (nedan s. 163). Det är tillräckligt att ett bolagsstämmobeslut i något avseende strider mot lag eller bolagsordning. Majoritetsprincipen gäller endast inom ramen för

lag och bolagsordning. Den laglighetskontroll som klanderrätten erbjuder, kan av en enskild aktieägare komma att utnyttjas enbart i bolagets intresse. Tillämpningen av stadgandena om den enskilde aktieägarens rättsskydd mot beslut av bolagsstämma kan sålunda icke helt lösöras från synpunkten att reglerna om detta skydd jämväl kan komma att tillämpas för att tillgodose ett gemensamt aktieägarintresse eller bolagsintresset.

4. UTFORMNINGEN AV AKTIEÄGARENS RÄTTSSKYDD.

A. OLIKA FORMER AV RÄTTSSKYDD ENLIGT ABL.

Rättsskyddet för aktieägarnas ur aktierätten härflytande befogenheter och ekonomiska intressen kan och måste utformas längs olika linjer. Enligt ABL förekommer ett direkt eller indirekt skydd för den enskilde aktieägaren i följande former.

1) *Absoluta lagstadganden* garanterar vissa aktierättsliga befogenheter, t.ex. rätten att delta i bolagsstämma (§ 24 m. 1).

Det är naturligt att rättsskyddet i viss utsträckning bygger på absoluta lagstadganden. Skyddet blir härigenom mest effektivt. Lagstiftaren har ansett, att en del befogenheter under alla omständigheter bör tillkomma varje enskild aktieägare. Tryggandet av hans ställning som bolagsman har ansetts kräva detta. Härtill kommer, att vissa av dessa befogenheter har betydelse jämväl för bolaget självt. Sålunda framstår rätten att delta i bolagsstämma som en naturlig faktor i bolagets rättsliga organisation. Och aktieägarens klanderrätt bidrar till att lag och bolagsordning följes i bolagets verksamhet. I första hand är de nu ifrågavarande absoluta stadgandena likväl förestavade av omsorgen om aktieägarnas rätt. Minoritetsskyddsbestämmelserna hör också till denna kategori. Man kan ytterligare nämna befogenheten att taga del av aktieboken och att erhålla vissa upplysningar av styrelsen.

I den mån en skyddsbestämmelse är absolut — den följande utredningen skall närmare klargöra detta problem — kan den befogenhet som densamma avser att trygga, icke genom beslut av bolagsstämma eller annat bolagsorgan begränsas eller frångävas någon aktieägare. Detta hindrar likväl icke att bolaget fastställer vissa betingelser för befogenhetens utövande, t.ex. att den som önskar delta i bolagsstämma skall göra i bolagsordning föreskriven förämälan

Se Taxell, Aktierätt 27 f.

De absoluta skyddsstadgandena är i regel ensidiga i den meningen, att de icke hindrar att bolagsordningen tillerkänner aktieägarna ett utökat skydd — en minoritet som icke uppgår till 1/10 kan t.ex. tillerkännas minoritetsrättigheter.

2) I vissa fall uppställles kravet på *samtycke av samtliga aktieägare*, eller om ett beslut gäller endast en del aktieägare, samtycke från deras sida (t.ex. begränsning av prioritetsrättigheter).

Skyddet är således icke absolut. Bolagets organisation och förvaltning eller tredje mans rätt behöver man icke taga hänsyn till. Ingreppet i aktierätten kan bedömas enbart ur aktieägarnas synvinkel.

Kravet på samtycke innebär, att aktieägarna aktivt bör medverka till ett bolagsstämmobeslut. Det är icke tillräckligt att någon aktieägare förhåller sig passiv, därest icke en sådan passivitet i något fall kan fattas som ett konkludent samtycke. Det kräves icke att alla aktieägare deltagar i bolagsstämman, samtycket kan ges på förhand eller efteråt (se nedan s. 39).

I svensk rätt förekommer en uppmjukning av denna ståndpunkt — en kompromisslösning: ifall icke alla aktieägare förenat sig om ett beslut, blir beslutet likväl giltigt, om det fattats på två på varandra följande stämmor, varvid en mycket starkt kvalificerad majoritet kräves vid den senare stämman, se SvABL § 133 m. 2, 3 och 4.

Någon motsvarande möjlighet existerar icke enligt ABL.

3) Lagen anger i vissa fall särskilda *förutsättningar under vilka ingrepp kan göras i aktierättsliga befogenheter*.

I den mån centrala aktierättsliga befogenheter över huvud bör kunna begränsas genom beslut av bolagsstämman, ter sig ur rättsskyddssynpunkt angeläget att det fastslås under vilka förutsättningar detta kan ske. Såsom sådana förutsättningar anger ABL förbehåll i bolagsordningen (§ 27 m. 2) samt ett bestämt syfte med den åtgärd varom beslut skall fattas (vinstmedel kan enligt § 22 m. 2 innehållas för att säkerställa bolagets verksamhet).

Det är också nu fråga om ett skydd enbart för aktieägarna. Härav följer även, att en åtgärd av nu ifrågavarande slag kan genomföras oaktat den av lagen uppställda förutsättningen icke är för handen, därest samtliga aktieägare eller de aktieägare som beröres av åtgärden, ger sitt samtycke. Rättsskyddsstadgandena är i den meningen dispositiva.

4) I några fall föreskriver lagen, att beslut som kan inverka på aktieägarnas rätt eller ekonomiska intressen, visserligen kan fattas i vanlig ordning — normalt den som gäller för ändring av bolagsordningen — men att en aktie-

ägare som motsatt sig förändringen, har rätt att utträda ur bolaget. Denna aktieägare skall därvid erhålla gottgörelse i form av *lösen* för sin lott i bolaget (§ 27 m. 3).

I dessa fall kan en aktieägare sålunda icke hindra att ett beslut tillkommer eller att detsamma verkställs. Majoritetens beslutanderätt har erkänts. Men en aktieägare kan för egen del undgå beslutets verkningar genom att frigöra sig från bolaget.

5) Inskränkningar i aktierätten kan i regel göras endast *i stöd av föreskrift i bolagsordningen*. Som exempel må nämnas skapandet av prioritetsaktier (§ 3), vilket kan inkräkta på stamaktieägarnas rätt, samt begränsningar i rätten att överlåta aktie (§ 32 m. 1).

För rättsskyddet har detta betydelse främst i två avseenden. För det första kräver en ändring av bolagsordningen kvalificerad majoritet (§ 27 m. 1). Detta ger en enskild aktieägare större möjligheter att hindra ett beslut. Och för det andra måste varje ändring av bolagsordningen stadfästas av handels- och industriministeriet samt anmälas till handelsregistret. Härigenom kommer frågan om beslutets laglighet i viss utsträckning att underställas offentlig myndighets kontroll (nedan s. 146 ff.). Här ges ett rättsskydd ex officio.

6) Även *kompetensfördelningen* mellan olika bolagsorgan tjänar rättsskyddet.

Fördelningen av uppgifter mellan å ena sidan bolagsstämman, å andra sidan de förvaltande organen är i första hand betingad av de krav som den rättsliga organisationen och verksamhetens effektivitet ställer. Därutöver har den betydelse för rättsskyddet. För det första har viktigare ärenden — särskilt sådana som kan beröra aktieägarnas rätt — förbehållits bolagsstämman, vars avgöranden den enskilde aktieägaren har möjligheter att påverka. Och för det andra ankommer det på styrelsen att verkställa bolagsstämmans beslut med skyldighet att därförinnan pröva huruvida dessa överensstämmer med lag och bolagsordningen (se § 38 m. 1 och 2). Den av lagen reglerade kompetensfördelningen mellan de obligatoriska bolagsorganen kan i regel icke förskjutas. Stadgandena är i den meningen absoluta.

7) Den av ABL godtagna principen om aktieägarnas inbördes likställighet — *likhetsprincipen* — är av central betydelse för aktieägarens rättsskydd. Den kompletterar effektivt de särskilda rättsskyddsstadgandena.

Likhetsprincipen utredes närmare i punkt C.

8) Utöver det som ovan framhållits kan man peka på en del stadganden i ABL vilka *indirekt* tjänar aktieägarens rättsskydd.

Se S v. Lagberedningen 1941 II 22 ff., Cederberg 9 f.

Främst må nämnas de olikartade ordningsföreskrifter som har avseende på bolagsstämman verksamhet. Reglerna om kallelse till bolagsstämma och om ärendenas behandling vid stämman avser bl.a. att trygga aktieägarnas rätt att taga del i bolagsstämma och att skydda enskilda aktieägare mot överrumpling från andra aktieägars sida.

Stadgandena om bolagsorganens bundenhet av bolagsverksamhetens syfte och av föremålet för bolagets verksamhet tar bl.a. sikte på att skydda aktieägarna mot sådana dispositioner som kan äventyra deras ekonomiska intressen i bolaget.

Även bestämmelserna om bolagsorganens ansvarighet bör i detta sammanhang nämnas. I vissa fall ger lagen en enskild aktieägare rätt att väcka ersättningstalan antingen på bolagets vägnar eller för egen del (nedan s. 228 ff.), det är härvid fråga om ett rättsskyddsmedel. Härutöver har bolagsorganens skadeansvar betydelse för rättsskyddet i den meningen, att detsamma genom sin preventiva funktion kan hindra beslut eller åtgärder som kunde åsidosätta aktierätten.

Här nämnda och andra former av indirekt rättsskydd skall icke närmare klarläggas i denna utredning. När det indirekta rättsskyddet nämnts, har avsikten främst varit att understryka, att problemet aktieägarens rättsskydd icke kan begränsas till några bestämda, på förhand givna fall utan att detsamma skär igenom hela aktiebolagsrätten.

B. ABL § 27 m. 2 och 3 — ALLMÄNNA SYNPUNKTER.

I. Aktieägarens rättsskydd bygger i stor utsträckning på § 27 m. 2 och 3. Innan dessa i detalj utredes är det nödvändigt att belysa ett par allmänna frågor som rör deras tolkning och tillämpning.

Lagberedningen 1914 85: stadgandet i ABL § 27 m. 2 har utelämnats från förslaget, enär momentet dels »uttalar sådant som är självfallet», dels synes utsäga »mera än som för alla fall fullgiltigt kan försvaras», varutöver momentet är dunkelt.

Stadgandet i § 27 m. 1 om ändring av bolagsordningen är ett uttryck för majoritetsprincipen så modifierad, att ett ändringsbeslut kräver kvalificerad majoritet, därest icke bolagsordningen innehåller avvikande föreskrift. Momentet är icke blott en ordningsföreskrift som anger sättet för fattande av beslut, det innehåller dessutom indirekt den »materiella» normen, att röstmajoriteten fritt besluter om bolagsordningens innehåll. Varje aktieägare är

bunden av och skyldig att underordna sig ett i behörig ordning tillkommet beslut om ändring av bolagsordningen även om ändringen inkräktar på hans rätt eller intresse såsom aktieägare.

Från denna grundsats utgör § 27 m. 2 och 3 *undantag*. De föreskriver materiella begränsningar av bolagsstämman rätt att ändra bolagsordningen. Den enskilde aktieägarens rätt har i det fall som m. 2 reglerar, givits företräde framom röstmajoritetens befogenhet att besluta i bolagets angelägenheter. Också m. 3 ger aktieägare ett företräde — om hans aktier icke inlöses, kan den av bolagsstämman beslutade ändringen icke genomföras.

Enligt en ofta tillämplig tolkningsregel borde m. 2 och 3 såsom undantagsstadganden tolkas restriktivt. Detta är knappast riktigt. Visserligen framstår de lagtekniskt såsom undantag från regeln i m. 1. Och deras karaktär av begränsningar i den allmänna majoritetsprincipen är uppenbar. Men man får icke förbise deras syfte att ge den enskilde aktieägaren ett skydd för centrala aktierättsliga befogenheter. Stadgandena i m. 2 och 3 fastställer i väsentliga punkter gränsen mot det område, där aktieägarens rätt är skyddad mot röstmajoritetens beslut. Tolkningen och tillämpningen bör inriktas så, att skyddet för den enskilde aktieägaren blir så effektivt som möjligt, utan att aktieägarnas gemensamma intressen otillbörligen åsidosättes eller bolagets verksamhetsmöjligheter avsevärt försvåras.

Ch y d e n i u s 77: »Lagen är visserligen så redigerad som vore stadgandet om majoritetens befogenhet det allmänna och stadgandet om aktionärens förvärvade rätt undantaget, men från principiell synpunkt betraktat är förhållandet motsatt».

C e d e r b e r g, 10 f., LM 1931 224, framhåller, att § 27 m. 2 tolkats extensivt; se även DL 1928 184 och JFT 1932 170 f.

II. Avser § 27 m. 2 och 3 endast sådana beslut som ändrar bolagsordningen, eller kan stadgandena tillämpas jämväl när ett *beslut lämnar bolagsordningen orörd*, men likväl åsidosätter aktieägares rätt i något av de avseenden som momenten anger?

H a k u l i n e n, LM 1947 111: § 27 m. 2 har alltid fattats så, att lagrummet icke blott berör beslut som ändrar själva texten i bolagsordningen utan även beslut genom vilka en aktieägares rätt kränkes utan att bolagsordningens ordalydelse ändras; detsamma gäller enligt Hakulinen även m. 3.

C a s e l i u s, DL 1952 57 ff.: § 27 m. 1 och 3 är till sin uppbyggnad helt och hållet skilda från varandra och till sitt innehåll är de båda självständiga och fristående samt behandlar olika saker; se även där åberopad litteratur.

Ordalydelsen i de två momenten är icke klar. I m. 2 nämnes icke uttryckligen ändring av bolagsordningen, medan detta däremot är fallet i m. 3.

När föreskrift i bolagsordningen är nödvändig form för viss åtgärd, är det klart att bolagsstämma icke kan åsidosätta aktieägarens rättsskydd enligt m. 2 och 3 genom att fatta beslut i saken utan att ändra eller komplettera bolagsordningen. Som exempel må nämnas ett beslut att tillerkänna vissa aktieägare en fortgående företrädesrätt till dividend (se § 3).

C h y d e n i u s 7: bolagsordningen är nödvändig form för alla överenskommelser angående bolaget och dess verksamhet.

Bolagsordningen är likväl icke alltid nödvändig form för beslut som kan beröra aktierätten. Sålunda kan bolagsstämman — för att nämna ett enda exempel — i samband med en ökning av aktiekapitalet genom vanligt beslut bestämma vilka personer som har rätt att övertaga de nya aktierna. Ett sådant beslut kan kränka enskild aktieägars rätt, t.ex. om aktierna eller en del av dem vid fondemission tilldelas tredje man (se nedan s. 72 f.). Kan en förfördelad aktieägare åberopa m. 2?

Avgörande är enligt min tanke aktieägarens behov av rättsskydd. Detta behov framträder lika starkt oberoende av den formella synpunkten huruvida ingreppet i aktierätten sker genom ändring av bolagsordningen eller icke. De två momenten bör förstås så, att i dem angivits i vilka avseenden den enskilde aktieägarens rätt är skyddad mot beslut av bolagsstämma utan att hänsyn toges till den formella omständigheten huruvida beslutet innebär en ändring av bolagsordningen eller icke. En annan tolkning skulle leda till att rättsskyddsstadgandena dels vore inkonsekventa och behäftade med allvarliga luckor, dels skulle erbjuda stora möjligheter att kringgå lagen. Detta skulle innebära ett avsevärt försvagat rättsskydd.

Vanligen är det likväl fråga om ändring eller komplettering av bolagsordningen, särskilt i de fall som regleras av m. 3.

III. Enligt § 27 m. 2 får bolagsstämma, i de fall som momentet anger, fatta beslut endast om *förbehåll* härom ingår i bolagsordningen.

Förbehållet behöver icke i detalj ange på vilket sätt och i vilken utsträckning aktierätten kan begränsas. Det är tillräckligt att förbehållet ger bolagsstämman »bemyndigande» att begränsa aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen eller till dividend eller att ålägga aktieägarna betalningsskyldighet utöver den insats vartill aktieteckningen förpliktar. Det är likväl naturligt att förbehållet anger en gräns för bolagsstämmans beslutanderätt, t.ex. att högst hälften av dividenden får undanhållas aktieägarna eller att en betalningsskyldighet icke får överskrida ett visst maximibelopp.

Ett förbehåll som icke anger huru långt aktierätten får begränsas eller

huru omfattande betalningsskyldighet som kan åvälvas aktieägarna, berättigar icke bolagsstämman att besluta om huru långt gående ingrepp som helst i aktierätten. Dels gäller skyddsbestämmelser utanför § 27 m. 2, t.ex. likhetsprincipen, dels får ingreppen icke överskrida det som med hänsyn till aktieägarnas ställning, bolagsintresset och andra relevanta omständigheter framstår såsom skäligt.

Se *HD 1935 II 186*: en aktieägare yrkade på upphävandet av ett bolagsstämmobeslut genom vilket vederlaget för lägenheterna i ett bostadsaktiebolag faststälts, på den grund att beslutet innebar dels en skyldighet att fullgöra en tilläggsbetalning i förhållande till bolaget («lisämaksu»), dels rörde hans andel i bolagets egendom; HD fastslog, att den ursprungliga bolagsordningen gav bolagsstämman rätt att fastställa vederlaget, varför bolagsstämman hade rätt att fatta det ifrågavarande beslutet att i bolagsordningen införa föreskrift om de grunder enligt vilka vederlagen skulle beräknas, varför och då vederlaget för kändens vidkommande icke var oskäligt («kohtuuton») i förhållande till övriga aktieägars vederlag, HD förkastade käromålet.

Ett bolagsstämmobeslut av nu ifrågavarande slag, fattat utan stöd av förbehåll i bolagsordningen, är materiellt felaktigt. Kan detsamma bli verksamt genom *samtycke av samtliga aktieägare*?

Det är nu fråga endast om aktieägarnas rätt, icke om skydd för andra intressen. Det är icke motiverat att utsträcka rättsskyddet så långt, att den enskilde aktieägaren vore hindrad att frivilligt avstå från det skydd som ABL tillerkänner honom. Ett bolagsstämmobeslut som inkräktar på aktierätten enligt m. 2, är sålunda, trots avsaknaden av förbehåll i bolagsordningen, giltigt ifall samtliga aktieägare samtyckt till beslutet.

Detta samtycke behöver icke avges vid bolagsstämman utan kan ges på förhand eller efteråt. Man kan stöda denna uppfattning på § 23, som gör det möjligt för aktieägarna att vid sidan av bolagsstämma besluta i bolagets angelägenheter, om alla aktieägare är ense. Också praktiska skäl talar för denna ståndpunkt.

Så även *Caselius — Heikonen* 55.

Raninen, 63, synes förutsätta, att samtycket skall ges i form av understöd vid bolagsstämman.

Se även *Stenbeck* 461. Betr. dansk rätt se *DaASL* § 57 m. 2 (röstning vid bolagsstämma) och m. 3 (samtycke senare), *Krenchel* 255.

Någon form för samtycket föreskrives icke. Innebär bolagsstämmans beslut ändring av bolagsordningen, vilken skall stadfästas av myndighet, bör samtycket tillförlitligt styrkas.

För att ett giltigt samtycke från aktieägares sida skall föreligga bör han vara legitimerad — i fråga om namnaktie inskriven i aktieboken (§ 32 m. 1). Ifall samtycke givits av en person vilken är legitimerad som aktieägare men likväl icke äger aktier — han har t.ex. överlåtit sina aktier — är samtycket likväl verksamt under förutsättning att de som handlar för bolaget saknar vetskap om den bristande överensställelsen mellan legitimation och aktierätt. Har samtycke givits av en aktieägare, som icke är legitimerad, blir samtycket verksamt i och med att han inskrives i aktieboken. Den som har fullmakt att företräda aktieägare vid bolagsstämma, är även behörig att avge ett samtycke av nu ifrågakarande slag, ifall detta icke särskilt undantagits.

Se betr. bristande överensställelse mellan legitimation och aktierätt, T a x e l l, Aktierätt 29 ff.

Den som förvärvar aktie, är bunden av det samtycke som överlåtaren avgivit. Han kan icke i förhållande till bolaget göra gällande att han saknat vetskap om den begränsning av aktierätten varom aktieägarna beslutat. En annan sak är att aktieförvärvaren i förhållande till överlåtaren kan göra gällande anspråk grundade på att han icke erhållit upplysning om aktierättens begränsning. Härvid kan ifrågakomma hävning av överlåtelseavtalet, krav på ersättning eller prisminskning etc.

Ifall samtycke icke ges av samtliga aktieägare, förefinnes den möjligheten att bolagsstämmans beslut är verksamt beträffande vissa aktieägare men utan verkan för andra. Som exempel må nämnas ett beslut som ålägger aktieägarna betalningskyldighet. Möjligt är dock att giltigheten av ett samtycke är beroende av att samtliga aktieägare godkänner den beslutade begränsningen av aktierätten, t.ex. om beslutet avser en ändring av bolagsordningen. Se betr. detta problem nedan s. 166.

Det kan förekomma fall i vilka en i § 27 m. 2 förutsatt begränsning av aktierätten icke avser alla utan endast *en grupp aktieägare*, t.ex. när fråga är om att skapa eller upphäva prioritetsrättigheter. Kräves även nu samtycke av samtliga aktieägare?

Det är icke möjligt att ställa ett sådant krav. Då § 27 m. 2 avser att ge ett skydd mot ingrepp i aktierätten, är det tillfyllest att samtycke ges av de aktieägare som menligt påverkas av begränsningen. Detta innebär, att det i sådana fall då det finnes aktieägargrupper med olika rätt, och ett beslut drabbar blott en grupp, icke kräves annat än samtycke av samtliga aktieägare i denna grupp. De aktieägare vilkas rätt icke åsidosättes, kan icke åberopa § 27 m. 2.

Se Lagberedningen 1946 13 och § 27 m. 2.
Jfr SvABL § 133 m. 1.

Det sagda ger även svar på frågan huruvida ett förbehåll som ger bolagsstämman möjlighet att begränsa aktierätten, kan införas i bolagsordningen under bolagets bestånd. Rättsskyddet enligt m. 2 vore illusoriskt, ifall bolagsstämman först genom ett beslut enligt m. 1 kunde i bolagsordningen införa ett förbehåll och sedan i stöd därav begränsa aktierätten. Ett förbehåll av det slag som m. 2 anger, kan därför införas i bolagsordningen endast om samtliga aktieägare, eller om förbehållet endast gäller en grupp aktieägare, alla till denna hörande aktieägare ger sitt samtycke till ändringen av bolagsordningen.

Så även *Raninen* 63 f., *Norrmén* 356.

Detta gäller även skärpning av ett i den ursprungliga bolagsordningen ingående förbehåll. Däremot kan ett förbehåll ändras till förmån för aktieägarna eller avlägsnas ur bolagsordningen i den ordning som normalt gäller för ändring av bolagsordningen (m. 1).

IV. Det skydd som § 27 m. 2 erbjuder aktieägarnas rätt till andel i bolagets egendom och till dividend, gäller endast sådana bolagsstämmobeslut som »omedelbart» berör dessa ekonomiska befogenheter; detsamma gäller förpliktelsen till ytterligare insats i bolaget. Mot en blott medelbar inverkan åtnjuter aktieägarna således icke skydd enligt detta lagrum.

Huru skall uttrycket »omedelbart» tolkas?

Lagberedningen 1890 54: inom bolagsstämmans befogenhet att ändra bolagsordningen bör falla sådana ändringar »som icke beröra enskild aktionärs nyssberörda rättigheter» (rätt till andel i egendom, dividendrätt, rösträtt) eller, »om de även indirekt beröra dem, dock icke förringa desamma». — Se i anslutning här till *Cederberg*, DL 1928 176 f.

Chydenius, 77, har med utgångspunkt i sin uppfattning att majoritetens rätt att ändra bolagsordningen är ett av praktiska skäl gjort undantag från principen att en aktieägare är skyldig att underkasta sig endast det bolagsavtal som han själv ingått, uttalat, att uttrycket »omedelbart» såvitt möjligt bör tolkas till förmån för den enskilde aktieägaren; häri instämmer *Hernberg*, JFT 1913 35. — Se även *Raninen* 67.

Man kan icke generellt ange innebörden av termen omedelbart. Tanken är att beslut som endast i andra hand och blott indirekt inverkar på de ekonomiska befogenheterna, icke bedömes enligt m. 2. I regel måste själva rät-

ten till bolagets egendom eller till dividend helt eller delvis berövas en aktieägare för att han skall kunna återopa skydd enligt m. 2. Det är sålunda icke tillfyllest att ett bolagsstämmobeslut blott påverkar aktiernas omsättningsvärde eller minskar de faktiska möjligheterna att erhålla minst samma dividend som tidigare. Beslutet skall m.a.o., för att falla under m. 2, begränsa själva rätten till bolagsegendomen eller till dividend och icke blott påverka dess faktiska ekonomiska värde.

Om bolagsstämman t.ex. besluter begränsa rätten till dividend till hälften av den utdelningsbara vinsten, medan resten skall tillfalla en tredje man, har dividendrätten omedelbart påverkats. Detta är däremot i princip icke fallet, om bolagsstämman besluter att utan vederlag eller till underpris överlåta inkomstbringande egendom med påföljd att bolagets vinst och därmed dividenden minskar.

En begränsning av en förvaltningsbefogenhet (t.ex. begränsning av röstskalan) eller av en dispositionsbefogenhet (t.ex. införande av lösningsklausul) faller icke under m. 2, oaktat sådana beslut kan påverka aktiernas ekonomiska värde (se nedan s. 118, 126).

Det som här sagts, gäller även beslut som förpliktar aktieägare till ytterligare insats i bolaget. Härvid kan det dock knappast vara fråga om annat än en omedelbar betalningsförpliktelse.

Beslut om bolagets upplösning — utan att bolagsordningen innehåller föreskrift om den ordning vari beslutet skall fattas — kan icke av en enskild aktieägare hindras med hänvisning till § 27 m. 2, oaktat aktieägarna genom beslutet går miste om sin rätt att fortfarande åtnjuta dividend.

Se *Cederberg*, JFT 1932 164 f. (upplösning kan ske genom enkelt majoritetsbeslut), *Hernberg* 345; jfr *Chydenius* 96 (beslut av samtliga aktieägare); se även argumenteringen hos *Hakulinen*, LM 1947 115 f. (beslut i den ordning som gäller för ändring av bolagsordningen).

Det sagda gäller som en allmän tolkningsnorm, från vilken undantag kan förekomma i två riktningar. För det första kan ett beslut, som omedelbart påverkar en ekonomisk befogenhet, anses giltigt trots skyddsstadgandet i m. 2, t.ex. ett beslut att tilldela annan än aktieägare andel i vinsten i form av tantiem eller ränta på lånat kapital (se nedan s. 90 f.). För det andra kan t.ex. ett beslut om vederlagsfri överlåtelse av bolagsegendom syfta till att kringgå bestämmelserna om aktieägarnas rätt till likvidationskvot; m. 2 bör kunna återopas i en sådan situation (se nedan s. 108).

Det är möjligt att tillämpa m. 2, oaktat icke själva bolagsstämmobeslutet utan först de faktiska åtgärder som vidtages i stöd av detsamma, innebär intrång på en ekonomisk befogenhet.

Tillämpningen av m. 2 uteslutes icke därav att ett beslut berör alla aktieägare lika. Skyddet gäller nämligen varje aktieägare skilt för sig.

A.å. Cederberg, JFT 1932 165: § 27 m. 2 innebär »principiellt sett endast det, att bolagsstämma ej har rätt att fatta något beslut som ställer någon viss aktieägare eller grupp av aktieägare i en särställning i förhållande till andra aktieägare.» Cederberg framhåller likväl omedelbart härefter, att lagrummet tydligen ger ett »skydd åt aktieägars individuella rättigheter». En konsekvens av detta sistnämnda uttalande borde rimligtvis vara, att den enskilde aktieägens rättskydd icke bör göras beroende av huruvida andra aktieägars rätt åsidosättes eller icke. Sålunda bör, såsom nedan skall klarläggas (s. 84), en enskild aktieägare kunna åberopa § 27 m. 2 mot beslut som generellt och likformigt begränsar dividendrätten till förmån för en tredje man, t.ex. en allmännyttig insitution. — Se även Cederberg 16 f., LM 1934 16 f.

V. Beträffande innebörden av § 27 m. 3 hänvisas till framställningen nedan (s. 113 ff. och 214 ff.).

C. LIKHETSPRINCIPEN.

I. Grundsatsen om aktieägarnas inbördes likställighet — likställighets- eller *likhetsprincipen* — är en allmän och kompletterande norm som aktieägare ofta kan åberopa när något av de speciella rättsskyddsstadgandena icke kan tillämpas.

Likhetsprincipen innebär, att alla aktieägare tillkommer samma förmåner i bolaget, därest icke någon särskild grund — främst föreskrift i bolagsordning -- föranleder annat. Ingen aktieägare får av bolagsorganen behandlas godtyckligt, enahanda normer bör tillämpas beträffande alla. Sålunda får ingen aktieägare i förhållande till andra försättas i en sämre eller bättre ställning. Alla aktieägare bör beredas samma möjligheter att tillgodonjuta de med aktierätten förenade förmånerna.

Jfr motiveringen i *HD 1929 II 583*.

Självklart är att likhetsprincipen icke avser att utjämna den kvantitativa skillnad i förhållandet mellan aktieägare, vilken beror på olika stora aktieinnehav.

Likhetsprincipen har ingående behandlats även i inhemsk litteratur, se främst Cederberg, LM 1931 222 ff., Minnesskr. 1734 års lag II 499 ff., Caselius, DL 1955 143 ff., 1957 256 f., Raninen 108, 122 samt Taxell 218 ff. och där åberopad litteratur.

Se även SvABL § 76 st. 2 och *Stenbeck* 252 ff., *Rodhe* 184 f.; för dansk rätt, som icke har uttryckligt stadgande, *Krenchel*, 282: »beslutningar, hvorved en majoritet misbruger sin talmaessige overvaegt til at skaffe sig en fordel på minoritetens bekostning, er ifølge sagens natur ugyldig»; samt för norsk rätt, *Augdahl* 353 f., NoASL ger icke heller direkt uttryck åt likhetsprincipen.

Som *grund* för likhetsprincipen, vilken ofta betecknats som en allmän bolagsrättslig grundsats, kan man åberopa olika stadganden i ABL. I § 3 och 4 ges uttryck åt satsen, att en aktieägare varaktigt kan ges företräde framom andra endast i stöd av bestämmelse i bolagsordning. Likställigheten understrykes av § 24 m. 1, som föreskriver, att varje aktieägare har minst en röst och att aktieägarna har lika många röster som aktier, därest icke bolagsordningen bestämmer en annan röstfördelning. Även § 27 m. 2 kan i detta sammanhang åberopas, oaktat stadgandet äger tillämpning jämväl när ett bolagsstämmobeslut drabbar alla aktieägare lika.

Se ovan s. 43.

Likhetsprincipen tillämpas icke blott i fråga om rättigheter och skyldigheter som enligt lag inkluderas i aktierätten eller i ställningen som aktieägare — rösträtt, rätt till dividend, betalningsskyldighet i förhållande till bolaget etc. — utan även med avseende på förmåner eller skyldigheter av annat slag som har samband med egenskapen av aktieägare, t.ex. en av bolaget beslutad rätt för aktieägare att nyttja viss bolaget tillhörig egendom eller en skyldighet att betala ersättning för viss förmån.

Se *HD 1944 II 157*: några men icke samtliga aktieägare hade av bolagsstämman givits rätt att odla ett bolaget tillhörigt jordområde; beslutet ansågs strida mot likhetsprincipen.

HD 1926 I 38: bolaget uppbar hyror för de lägenheter som aktieägarna innehade i bolagets hus (icke bostadsaktiebolag); en aktieägare yrkade på upphävande av det bolagsstämmobeslut genom vilket hyrorna fastslagits, med hänvisning till att han med avseende på hyran försatts i ett sämre läge än övriga aktieägare och sålunda blivit kränkt i sin rätt. Käromålet förkastades av HD med motivering att hyran jämförd med hyrorna för övriga lägenheter i huset icke var »oskäligen». — I ingressen till rättsfallet såges: »Bolagsstämmobeslut, om ock icke formellt lagstridigt eller stridande mot bolagsordningen, får icke reellt kränka aktionär enligt 27 § 2 mom. tillkommande rätt». Här framskymtar sålunda det nära sambandet mellan likhetsprincipen och aktieägarskyddet enligt § 27 m. 2.

Se även *HD 1939 II 188* (arvoden åt styrelsens medlemmar).

Likhetsprincipen har icke avseende på förmåner som kan tillkomma en aktieägare i hans egenskap av tredje man. En annan sak är att en sådan för-

man kan inkräkta på vissa aktieägars rätt på ett sådant sätt, att dessa kan åberopa att likställigheten rubbats enligt § 30 m. 4.

R a n i n e n 125: generalklausulen har avseende endast på aktierätten men skyddar icke rättigheter som tillkommer aktieägare i hans egenskap av tredje man.

Klarast har likhetsprincipen kommit till uttryck i den s.k. generalklausulen i § 30 m. 4.

I praxis har likhetsprincipen oftast åberopats i fråga om bostadsaktiebolag, särskilt beträffande grunderna för aktieägarnas skyldighet att betala vederlag; se t.ex. *HD 1945 I 26, 1933 II 147*.

Se betr. likhetsprincipen i bostadsaktiebolag särskilt *N y b e r g h, JFT 1936 99 ff.*

II. *Generalklausulen* (§ 30 m. 4) har utformats som en klandernorm — aktieägare kan såsom materiellt felaktigt angripa ett bolagsstämmobeslut som åsidosätter likhetsprincipen på det sätt som lagrummet anger. Genom att precisera materiella förutsättningar för klandertalan uppdrar lagrummet gränser för bolagsstämmans beslutanderätt och tjänar sålunda direkt den enskilde aktieägens rättsliga skydd.

Detta är icke fallet med den allmänna regeln om klander av materiellt felaktiga bolagsstämmobeslut — § 30 m. 3 anger blott som förutsättning för klandertalan att beslutet skall vara sådant att bolagsstämman icke ägt fatta detsamma, d.v.s. strida mot lag eller bolagsordning; när detta är fallet bedömes med ledning av andra stadganden, till vilka lagrummet icke ens hänvisar.

Generalklausulen är ingen minoritetsskyddsbestämmelse i egentlig mening. Densamma kan åberopas av varje enskild aktieägare utan hänsyn till storleken av hans aktieinnehav.

Det centrala i generalklausulen är att den avser att hindra de aktieägare som bildar röstmajoritet vid bolagsstämma, att gynna sig själva eller andra (vanligen indirekt sig själva) på övriga aktieägars bekostnad. För att ett beslut av bolagsstämma enligt § 30 m. 4 skall överskrida denna gräns och sålunda vara rättsstridigt, måste särskilda förutsättningar vara för handen.

Se betr. generalklausulens innebörd särskilt *C e d e r b e r g 13 ff., TfR 1937 423 ff., 15 NJM 64 ff., R a n i n e n 120 ff.*

1) Den *fördel* som genom beslutet tillföres vissa aktieägare eller tredje man, måste vara »uppenbart otillbörlig». Detta är en typisk standardnorm.

SvABLs motsvarande stadgande (§ 76 st. 2) uppställer icke kravet att fördelen skall vara otillbörlig och är icke tillämpligt om fördelen ges en tredje man (§ 76 st. 1 kan då tillämpas — beslutet är främmande för verksamhetens syfte); se *Stenbeck* 253 f.

En »fördel» som av bolagsstämma tillagts en aktieägare eller en tredje man är, allmänt uttryckt, *otillbörlig* ifall densamma icke alls eller ej i den beslutade formen eller omfattningen betingas av en för bolaget utförd verksamhet, en fullgjord eller utfäst motprestation, ett på annan grund uppkommet rättskrav mot bolaget eller ett tillgodoseende av ett speciellt och verkligt bolagsintresse. Det bör m.a.o. råda ett missförhållande mellan å ena sidan en tilldelad förmån, å andra sidan anspråket på en sådan eller de förmåner som bolaget vinner som motprestation. I första hand är det den bristande överensstämmelsen med bolagsintresset som är avgörande för om en åtgärd är otillbörlig.

Se även *Cederberg*, TFR 1937 427 f.

Oftast framträder det otillbörliga däri, att de åsidosatta aktieägarna lider en ekonomisk förlust. Detta kan ske direkt eller indirekt — bolaget lider t.ex. en förlust genom att egendom överlåtes till underpris till en aktieägare.

Den omständigheten att ett av bolagsstämma beslutat avtal är oförmånligt för bolaget är icke tillräckligt för att den fördel som härigenom tillföres förvärvaren, skall framstå som otillbörlig i förhållande till vissa aktieägare. Men det otillbörliga kan framträda i beslutets faktiska verkningar för aktieägarna genom att drabba dem olika. Om bolagsstämman t.ex. besluter att till lågt pris sälja en fastighet till en utomstående person, behöver den fördel som denne erhåller ingalunda vara otillbörlig, överlåtelsen kan sedd i ett större sammanhang framstå som förenlig med ett verkligt bolagsintresse. Men därest fastigheten säljes till en aktieägare, som till följd av underpriset erhåller en ekonomisk fördel och sålunda gynnas, kan åtgärden framstå som otillbörlig i förhållande till övriga aktieägare.

Ett bolagsstämmobeslut som tillför någon en otillbörlig fördel, behöver icke nödvändigt vara stridande mot god sed (god affärssed). Likhetsprincipen och grundsatsen att det rättsliga handlandet bör stå i överensstämmelse med god sed har icke samma gräns.

Se *Cederberg*, LM 1934 14, 15 NJM 64 ff.

För att generalklausulen skall kunna tillämpas måste den genom bolagsstämmobeslutet tilldelade fördelen vara *uppenbart* otillbörlig.

Det har med rätta framhållits, att åtgärder som kan föranleda mindre rättskränkningar, hör till den ekonomiska maktkampen i den meningen, att rättsordningen icke har skäl att ingripa mot dem på grund av deras begränsade betydelse och de olägenheter som ett ingripande kunde medföra i andra avseenden. Det kräves sålunda enligt § 30 m. 4 att avvikelser från det som är normalt och försvarligt, skall vara betydande eller väsentlig.

Se härom Reg. prop. nr 29/1935 2, Cederberg 18 f., 15 NJM 70 f., Tfr 1937 428, Raninen 124, Taxell 227.

Termen »uppenbart» kan sålunda tolkas så, att tillämpningen av § 30 m. 4 uteslutes icke blott i sådana fall då det är tvivelaktigt huruvida ett bolagsstämmobeslut kränkt en aktieägars rätt, utan även då en kränkning tydligt föreligger, men denna är så oväsentlig (ringa), att det icke kan anses motiverat att erbjuda rättsligt skydd.

2) Den oskäligen förmånen skall av de aktieägare som bildat röstmajoritet vid bolagsstämman, ha tillagts dem själva eller annan person »på övriga aktieägars bekostnad».

Ett beslut som träffar alla aktieägare lika, låt vara att dessa på grund av olika stora aktieinnehav kommer att beröras olika, faller icke under § 30 m. 4. Att en fördel tilldelas någon på en aktieägars bekostnad innebär närmast, att den ifrågavarande aktieägars ur aktierätten härflytande ekonomiska intresse, direkt eller indirekt, omedelbart eller senare, åsidosättes. Stadgandet får betydelse främst i sådana fall då ett beslut av bolagsstämman medför förlust för bolaget och sålunda formellt drabbar alla aktieägare lika, samtidigt som det ger de aktieägare som biträtt beslutet eller företag i vilka dessa är ekonomiskt intresserade, sådana fördelar som för deras vidkommande uppvägar den förlust som de lidit i egenskap av aktieägare.

Det sagda får icke fattas så, att den enskilde aktieägaren helt vore förmenad att i bolagsverksamheten bevaka sina privatekonomiska intressen. Dessa kan ofta vara en sporre till aktivitet i bolagsverksamheten och därigenom gagna själva bolaget. Men en aktieägare får icke förhålla sig så, att han tillför sig otillbörliga fördelar som övriga aktieägare helt eller delvis får betala.

Cederberg, Tfr 1937 426: enligt stadgad aktiebolagsrättslig uppfattning har en aktieägare rätt att i vidsträckt mån i bolagsangelägenheter förfakta sina egna privata intressen.

Stenbeck 676: aktieägaren har icke någon allmän förpliktelse att befrämja bolagets intressen.

3) Slutligen har man ställt kravet att generalklausulen kan tillämpas endast om bolagsstämman beslut fattats uppsåtligt i den meningen, att röstmajoriteten varit *medveten* om att minoritetens rätt komme att kränkas. Lagen anger dock icke uttryckligen denna förutsättning.

Reg. prop. nr 29/1935 2: kränkningen av minoritetens rätt bör vara tydlig och väsentlig, så att även de aktieägare som deltagit i beslutet, bort vara medvetna om kränkningen.

Cederberg 17 f.; i TfR 1937 428 f. har Cederberg förtydligat detta på följande sätt: det är icke nödvändigt att alla i beslutet deltagande handlat uppsåtligt, d.v.s. i medvetande om att minoritetens rätt kommer att kränkas; det avgörande är att handlingens egen karaktär är sådan, att den framstår såsom innefattande en avsiktlig åtgärd, varigenom majoriteten förskaffar sig otillbörlig fördel på minoritetens bekostnad.

Raninen 104, 121: majoriteten bör vid beslutets fattande vara medveten om att beslutet verkligen åsidosätter minoritetens fördel.

Se även Taxell 227 f. samt Nial, Bolagsstämmobeslut 40 f.

Det är tvivel underkastat huruvida man över huvud bör kräva en uppsåtlig kränkning från röstmajoritetens sida. Man för här in subjektiva moment vilkas existens i praktiken kan vara svår att visa. Rättsskyddets förutsättningar blir härigenom obestämda. I ingen händelse kan man fordra utredning därom att alla de aktieägare som bildade röstmajoriteten, verkligen var medvetna om de menliga följder som bolagsstämmobeslutet skulle komma att få för övriga aktieägare.

Om man i överensstämmelse med lagens förarbeten anser sig böra hålla fast vid kravet på uppsåtligt handlande till men för aktieägare, bör man enligt min tanke icke fasthålla vid en strängare förutsättning än denna: det är tillräckligt för lagrummets tillämpning att det utredes, att en person med insikter i bolagets angelägenheter och kännedom om det konkreta avgörandet med iakttagande av nödig omsorg kunnat förutse beslutets för enskilda aktieägare menliga följder.

Se även Taxell 228.

III. Generalklausulen täcker likhetsprincipen till väsentliga delar. Helt sker detta likväl icke. Ett bolagsstämmobeslut kan *rubba aktieägarnas likställighet utan att § 30 m. 4 kan tillämpas*.

Man kan konstatera följande fall:

— bolagsstämman beslut orsakar någon aktieägare skada eller förfång utan att övriga aktieägare eller annan person tillföres en förmån,

- beslutet tillför bolaget (aktieägarna gemensamt) fördelar på enskild aktieägars bekostnad, samt
- enskilda aktieägare gynnas utan att detta kan sägas ske till förfång för övriga aktieägare i annan mening än att dessa icke kommer i åtnjutande av samma fördel.

Se härom närmare T a x e l l 229 ff.

De nu nämnda fallen har knappast någon nämnvärd praktisk betydelse med tanke på den enskilde aktieägarers rättsskydd. De kan därför förbigås med konstaterandet att även beslut av här nämnd innebörd kan betyda att likhetsprincipen så klart åsidosattes, att en enskild aktieägare bör vara berättigad att klandra bolagsstämmans beslut såsom materiellt felaktigt utan att § 30 m. 4 direkt kan tillämpas.

D. R Ä T T S S K Y D D U T Ö V E R A B L.

I. Kan den enskilde aktieägaren till skydd för sin aktierätt åberopa lagstadganden utanför ABL?

Det antagandet ligger nära, att ABL, som är en speciallag för ett avgränsat rättsområde, innehåller tillräckligt långtgående stadganden till skydd för aktierätten. Det är enligt min tanke riktigt och naturligt att utgå från att *ABLs skyddsstadganden bildar en helhet* och att aktierättsskyddet är tillgodosett genom ABLs stadganden och de kompletterande föreskrifter som bolagsordningen kan innehålla.

Denna principiella ståndpunkt får dock icke utesluta möjligheten för en aktieägare att i undantagsfall åberopa rättsliga skyddsstadganden utanför ABL. Man får icke förbise, att ABL i många avseenden är ofullständig och ensidig samtidigt som tillämpningen av vissa av dess stadganden erbjuder stora svårigheter. I sådana situationer då ABL icke ger ett tillräckligt effektivt skydd, bör hinder icke möta att tillämpa regler utanför ABL. Riktlinjen bör vara att ge den enskilde aktieägaren ett så starkt skydd som möjligt utan att man fördenskull är berättigad att ställa aktieägarintresset framom övriga skyddsvärda intressen som sammanstöter i aktiebolaget.

I praktiken finns det i viss utsträckning ett behov av aktierättsligt skydd vid sidan av ABL. Särskilt kan en del regler som har avseende på rättshandlingar, bli aktuella.

Två sidor av detta problem skall här beröras.

II. Man kan ställa frågan huruvida en aktieägare genom *avtal med bolaget* kan tillförsäkra sig ett *förstärkt rättsskydd*. Vilket är rättsläget om bolagsstämman godkännt ett sådant avtal?

Spörsmålet kan bli aktuellt i sådana fall då en aktieägare eller en aktietecknare (vid kapitalökning), mot att han erhåller förmåner av aktierättslig art, åtar sig ekonomiska förpliktelser i syfte att sanera eller förstärka bolagets finansiella ställning. Det är t.ex. möjligt att en aktieägare, som ger bolaget kredit, betingar sig en företrädesrätt till dividend eller till ett bestämt antal aktier vid nyemission.

I en del fall är det fråga om ett vanligt avtalsförhållande mellan bolaget och aktieägaren i dennes egenskap av tredje man. En kreditgivare kan under vissa betingelser tillerkännas rätt till andel i vinsten (se nedan s. 91). Den omständigheten att kreditgivaren är aktieägare ändrar intet häri. Det är icke nu fråga om aktierätten utan om en på avtal grundad vanlig fordringsrätt och om skyddet för denna. Aktieägaren bedömes som en vanlig medkontrahent.

Likväl förekommer fall i vilka avtalet direkt berör aktierätten. Som exempel må nämnas, att en aktieägare eller en utomstående person genom avtal, som bolagsstämman godkännt, berättigas att vid nyemission övertaga ett visst antal aktier. En person har m.a.o. genom avtal, som förutsätter en motprestation från hans sida, givits en företrädesrätt till nyteckning framom aktieägarna eller övriga aktieägare. Åtnjuter denna företrädesrätt avtalsrättsligt skydd?

Se Cederberg, LM 1943 8 f.

En sådan företrädesrätt kan inkräkta på övriga aktieägares rätt till andel i bolagets egendom eller till dividend. Den omständigheten att förmåner tillagts en person genom avtal och mot en motprestation från hans sida, utesluter icke att de åsidosatta aktieägarna kan åberopa det skydd som enligt lag tillkommer dem, främst § 27 m. 2. I den meningen kan avtalet icke ge en aktieägare ett starkare skydd för aktierättsliga befogenheter.

Men avtalet är ingalunda betydelselöst. Ifall bolaget skulle vägra sin medverkan till att aktieägaren erhåller de genom avtalet utfästa aktierna, kan han framställa anspråk i stöd av avtalet. Härvid förutsättes likväl att avtalet är verksamt — den tilldelade företrädesrätten åsidosätter icke övriga aktieägares rätt, eller dessa har samtyckt till åtgärden eller det beslut varpå avtalet grundar sig, kan icke mera upphävas. Man kan uttrycka saken så, att en åsidosatt aktieägare kan reagera mot det beslut på vilket avtalet grundar sig. Men om detta är verksamt, ger avtalet ett rättsligt skydd enligt sitt inne-

håll. Den som utlovats en aktierättslig förmån, kan i stöd av avtalet göra anspråk härpå. Likaså har avtalet betydelse i den meningen, att de förmåner som detsamma tillförsäkrar en aktieägare, icke utan hans samtycke kan begränsas eller fråntagas honom.

En helt annan sak är att aktieägare sinsemellan kan ingå avtal som berör utövningen av de aktierättsliga befogenheterna och som kan ge en enskild aktieägare en starkare ställning i bolaget. Inom ramen för allmänna avtalsrättsliga principer är sådana avtal bindande i förhållandet mellan kontrahenterna. Men de binder icke bolaget. En aktieägare kan sålunda icke i stöd av ett sådant avtal kräva rättsskydd mot ett bolagsstämmbeslut som inkräktar på de genom avtalet tillförsäkrade förmånerna.

Se härom bl.a. *Caselius — Heikonen* 166 ff.

III. Kan ett bolagsstämmbeslut anses ogiltigt i stöd av reglerna om *rättshandlingars ogiltighet*?

Frågan må belysas med ett par exempel: några aktieägare har svikligen företetts att vid bolagsstämma rösta för en viss åtgärd; ett bolagsstämmbeslut har tillkommit under sådana omständigheter, att det skulle strida mot tro och heder att återopa beslutet (AvtL § 33).

Cederberg, LM 1943 32: allmänna rättsprinciper rörande avtals ogiltighet kan icke utan vidare tillämpas inom associationsrätten; samt LM 1931 222: på bolagsstämmbeslut har man börjat tillämpa den allmänna civilrättens principer om ogiltighet av rättshandlingar som strider mot god sed — om ett bolagsstämmbeslut bedömt enligt sund affärsmannauppfattning strider mot god affärssed, kan beslutet upphävas genom klandertalan.

Caselius — Heikonen 23: i fråga om åtgärder som innebär missbruk av aktieägares ekonomiska ställning, kan aktieägaren återopa de allmänna principerna i AvtL kap. 3.

Raninen, 70 ff., 416 f., pekar på möjligheten att ett bolagsstämmbeslut kan vara ogiltigt på grund av att detsamma strider mot tro och heder, att de förutsättningar under vilka beslutet fattats sedermera bortfallit eller att omröstningsresultatet påverkats av att någon aktieägare handlat under intryck av sinnesförvirring, tvång, svikligt förledande eller missförstånd.

Se även *Hakulinen*, LM 1945 443.

Niäli, Bolagsstämmbeslut 13, (för äldre svensk rätt) ett bolagsstämmbeslut är klanderbart om röstning skett under inflytande av en sådan omständighet som enligt civilrättsliga regler gör en rättshandling ogiltig; se även *Sv. Lagberedningen* 1941 555. Jfr *Bergendal* 65 f.

Frågan har nyligen belysts i ett avgörande av HD 5/7 1960, återgivet i *DL 1961 rsf. nr 14*:

Bolagsstämman hade beslutat höja aktiekapitalet; en aktieägare yrkade på att beslutet skulle upphävas bl.a. på den grund att beslutet, med beaktande av de olikartade omständigheter som anslöt sig till detsamma, stred mot god sed.

RR förkastade käromålet, då det icke visats, att bolagsstämmans beslut stred mot god sed.

HovR förkastade likaså talan, då bolagsstämmans beslut icke stred mot god sed.

HD fastställde HovRs dom; en medl. förklarade bolagsstämmans beslut ogiltigt såsom stridande mot god sed.

Samtliga instanser hade sålunda prövat bolagsstämmobeslutets giltighet med hänsyn till dess förenlighet med god sed, alltså en ogiltighetsgrund utanför ABL.

Se även *HD 1947 II 263*: en aktieägare yrkade på att ett bolagsstämmobeslut, genom vilket aktiekapitalet ökats, skulle förklaras ogiltigt bl.a. på den grund att vissa aktieägare hade utnyttjat kändens trångmål, oförstånd och lättsinne (se AvtL § 31).

HD förkastade anspråket, då det icke visats att kändens trångmål, oförstånd eller lättsinne hade begagnats när bolagsstämmans beslut fattades.

HD prövade sålunda i sak den påstådda ogiltighetsgrunden.

Problemet kan enligt min tanke icke lösas genom att på teoretisk väg utreda huruvida bolagsstämmas beslut kan betraktas såsom rättshandlingar i egentlig mening eller icke. Av vikt i detta sammanhang är likväl att ett bolagsstämmobeslut icke sällan tjänar som grund för rättshandlingar och framför allt att ett sådant vanligen ger upphov till rättsföljder på samma sätt som en rättshandling gör.

Se *Raninen 145 ff.*, *Cederberg, LM 1943 32 not 12.*

Man kan sålunda enligt min tanke icke utgå från att bolagsstämmans beslut utgör rättshandlingar. En direkt tillämpning av AvtLs ogiltighetsstadganden och av andra regler om rättshandlingars ogiltighet bör därför vara utesluten. En annan sak är att en tillämpning *ex analogia* kan vara möjlig i viss utsträckning.

Stadgandena i AvtL om rättshandlingars ogiltighet kan på samma sätt som vissa andra ogiltighetsregler — t.ex. ogiltighet av rättshandlingar som strider mot lag eller god sed — betraktas som uttryck för mera allmänna rättsliga grundsatser. De motiv som bär upp dem, kan och bör accepteras även utanför rättshandlingarnas fält. En tillämpning *ex analogia* av desamma inom andra områden bör vara möjlig under förutsättning att icke specialagstiftning eller andra särskilda omständigheter ställer hinder i vägen. Existensen av sådana särskilda omständigheter kan enligt min tanke icke påvisas när det gäller beslut av stämma i aktiebolag. Överensstämmelse med de förhållanden som gäller i fråga om rättshandlingar är stor — det är även nu fråga om en rättslig viljebildning och om ett faktum som är avsett att åstadkomma en rättsföljd. Förutsättningar för en tillämpning *ex analogia* av olika ogiltighetsregler bör sålunda anses vara för handen.

För denna ståndpunkt kan ett annat väsentligt argument framläggas. I § 30 m. 1 anges som klandergrund att ett bolagsstämmobeslut strider mot »lag». Man är ingalunda tvungen att fatta detta uttryck så inskränkt, att detsamma skulle avse blott ABL, låt vara att denna lag i praktiken främst kommer att åberopas. Tvärtom ligger det närmare och det är även ur rätts-skyddssynpunkt motiverat att i uttrycket »lag» i det nämnda stadgandet inkludera rättsliga föreskrifter över huvud, vare sig det är fråga om uttryckliga lagstadganden, t.ex. AvtLs ogiltighetsparagrafer, eller sådana rättsliga normer som icke direkt kommit till uttryck i lagstiftningen.

Jfr SvABL § 138 m. 1 st. 1: talan kan föras mot bolagsstämmobeslut som strider mot »denna lag» (SvABL) eller bolagsordningen; se för äldre rätt (SvABL 1910), N i a l, Bolagsstämmobeslut 42 ff., B e r g e n d a l 23 ff.

Denna argumentering rättfärdigar konklusionen att ett bolagsstämmobeslut kan förklaras ogiltigt, ifall detsamma tillkommit under sådana omständigheter, att avtal eller andra rättshandlingar under motsvarande förhållanden hade kunnat förklaras ogiltiga.

Det är dock klart, att de ogiltighetsregler som har avseende på rättshandlingar, icke kan tillämpas i alla stycken. Sålunda kan det i praktiken möta svårigheter att avgöra huru man skall förhålla sig till kraven på god tro. Situationen måste i viss mån bedömas annorlunda än i fråga om avtal.

Se N i a l, Bolagsstämmobeslut 12.

Problemet skall icke här närmare beröras. Det sagda innebär ingalunda att man borde se bort från kravet på god tro — om t.ex. en aktieägare varit eller bort vara medveten om att styrelsen, för att få till stånd ett bolagsstämmobeslut i en viss riktning, lämnat falska uppgifter, kan han knappast på denna grund angripa beslutet såsom ogiltigt.

Som exempel på stadganden som ex analogia bör kunna tillämpas må nämnas följande i AvtL reglerade fall: tvång (§ 28, 29), svikligt förledande (§ 30), ocker (§ 31) — styrelsen har t.ex. utnyttjat den beroendeställning vari en aktieägare såsom tjänsteman står till bolaget — samt förfarande som strider mot tro och heder (§ 33).

Det resonemang som här förts, har närmast tagit sikte på de fall då den omständighet som föranleder ett bolagsstämmobesluts ogiltighet, har sin grund i någon åtgärd från bolagets sida — styrelsen har t.ex. avsiktligt lämnat bolagsstämman falska och vilseledande uppgifter.

Situationen är icke lika klar när en majoritet vid bolagsstämma uppnåtts genom att en aktieägare utsatts för obehörig påverkan — tvång, svek etc. —

från en annan aktieägars sida. Skall bolagsstämmobeslutets giltighet kunna påverkas härav?

Se *HD 1947 II 263* (ref. ovan s. 52).

Det kan synas naturligt att icke ge den obehörigt påverkade aktieägaren rätt att angripa själva bolagsstämmobeslutet utan låta honom nöja sig med ett krav mot den som påverkat honom. En sådan lösning skulle dock knappast ge ett tillräckligt skydd. Man får inte heller förbise, att de aktieägare som tar del i bolagsstämma och där utövar sin aktierätt, därigenom är delaktiga i själva bolagsverksamheten. Vad en aktieägare gör i syfte att påverka bolagsstämmans beslut kan därför icke helt fränkännas verkan i förhållande till bolaget. Enligt min tanke bör det därför icke vara uteslutet för en aktieägare att påkalla ett bolagsstämmobesluts ogiltighet när ogiltighetsgrunden framträder i en åtgärd från en annan aktieägars sida.

Däremot påverkas ett bolagsstämmobesluts giltighet icke av att en tredje man t.ex. gjort sig skyldig till en obehörig påverkan på viss aktieägare.

KAPITEL II.

Bolagsstämman och aktieägarens rättsskydd

1. RÄTTEN TILL ANDEL I BOLAGETS EGENDOM.

A. ALLMÄNT.

Den egendom som insatts i bolaget vid dess grundande eller senare tillkommit, *tillhör bolaget* (§ 18 m. 1) och icke aktieägarna. Någon samäganderätt för dessa existerar således icke. Subjekt för bolagsegendomen är bolaget såsom rättslig organisation och juridisk person.

Likväl talar man om aktieägarnas andel i bolagets egendom. Av särskild betydelse i detta sammanhang är stadgandet i § 27 m. 2, som förbjuder bolagsstämma att — utan förbehåll i bolagsordningen — fatta beslut som »omedelbart avser aktieägars andel i bolagsegendomen».

Jfr Chydenius 76, Hernberg, JFT 1913 24 f.

Genom att varje aktie representerar en kvotdel av aktiekapitalet och därmed även av bolagsegendomen i dess helhet, kommer den enskilde aktieägaren att i viss mening ha en rätt till en ideell andel av bolagets egendom — andelens storlek bestämmes av aktietalet. Denna andelsrätt har den innebörden, att densamma under bestämda förutsättningar ger aktieägarna *anspråk* som riktar sig mot bolagets egendom — utöver anspråket på andel i vinsten. Föremål för en andelsrätt i denna mening är icke blott den förmögenhet som svarar mot aktiekapitalet, utan bolagsegendomen i dess helhet — sammanfattningen av alla rättigheter och förmåner som har ekonomiskt värde.

Denna varje aktieägare tillkommande rätt till andel i bolagets egendom aktualiseras och framträder i anspråk av olika slag.

När *bolaget upplöses*, har varje aktieägare rätt till en mot hans aktietal svarande del av bolagets nettoförmögenhet (§ 43 m. 1), därest icke bolags-

ordningen innehåller avvikande föreskrift. Denna rätt till likvidationsandel står tillbaka för bolagsborgenärernas anspråk.

Samma ordning är den vanliga i utländsk rätt; se SvABL § 9 m. 1 st. 4, *Stenbeck* 529, *Nial* 202; DaASL § 65 m. 5, *Krenchel* 318 f.; NoASL § 116, *Augdahl* 391 f.

Ifall *aktiekapitalet nedsättes*, kan aktieägarna få en rätt till den genom nedsättningen friställda delen av bolagsegendomen. Även nu har bolagsborgenärerna företräde (se § 44).

En aktieägare kan enligt lag eller bolagsordning (se § 21 m. 3) ha en rätt att yrka på *inlösen* av sina aktier eller en skyldighet att underkasta sig en sådan inlösen. Inlösen innebär, att bolaget övertar aktierna mot en ersättning som svarar mot aktiernas andel i bolagsförmögenheten eller fastställs enligt någon annan grund. En inlösen får icke inkräkta på aktiekapitalet.

Om *aktiekapitalet ökas*, kan en aktieägare ha ett anspråk på att den andel i bolagsegendomen som hans aktietal anger, icke minskas. Här blir det icke fråga om betalning utan om ett anspråk på att få övertaga nya aktier.

Slutligen kan andelsrätten bli aktuell vid en *fusion* — både för aktieägarna i det överlåtande och i det övertagande bolaget. Härvid kan det för aktieägare bli fråga antingen om betalning (inlösen eller en eventuell gottgörelse på annan grund) eller om nya aktier (i det övertagande bolaget). Fusionsproblemen behandlas icke i denna framställning.

Det rättsskydd som tar sikte på aktieägarnas andel i bolagets egendom, kommer sålunda att aktualiseras när andelsrätten, i de fall som ovan nämnts, framträder i konkreta anspråk mot bolaget. Men härutöver måste rättsskyddet observeras när det gäller beslut och åtgärder som kan påverka sådana framtida anspråk som andelsrätten kan ge upphov åt. Sålunda bör skyddet för likvidationsandelen beaktas icke blott när bolaget upplöses utan under hela bolagets bestånd.

De i andelsrätten grundade anspråk som här nämnts, är kvantitativt direkt beroende av bolagsegendomens storlek. Också aktiernas omsättningsvärde påverkas härav. Och bolagets ekonomiska stabilitet ökar aktieägarnas möjligheter att erhålla tillfredsställande dividend.

I detta konstaterande framträder en annan sida av rättsskyddet: aktieägarna kan peka på ett behov av skydd jämväl mot sådana beslut och åtgärder som minskar bolagsegendomen, begränsar möjligheterna att öka denna egendom eller åvälver bolaget förpliktelser som innebär en ekonomisk belastning. Frågan blir: på vilket sätt kan aktieägarna skyddas mot dispositioner som *orsakar bolaget förlust*?

Med ledning av de synpunkter som här anförts, kan man gruppera de beslut och dispositioner som kan åsidosätta aktieägars rätt till andel i bolagets egendom och de därmed förknippade ekonomiska intressena:

— aktieägars andel i bolagsegendomen uteslutes eller begränsas *till förmån för andra aktieägare*, t.ex. genom att det skapas prioritetsaktier med företrädesrätt till nettoförmögenheten när bolaget upplöses;

— *annan än aktieägare*, t.ex. en allmännyttig institution, ges rätt till hela eller en del av bolagets egendom när bolaget upplöses eller aktiekapitalet nedsättes; samt

— bolagets egendom minskas genom *dispositioner som medför förlust*, t.ex. en försäljning till underpris, eller bolaget ikläder sig förpliktelser som utan att ge motsvarande utbyte innebär en ekonomisk belastning, t.ex. ger en aktieägare eller en tredje man förmåner, för vilka intet eller ett onaturligt lågt vederlag utgår.

När man har att tillämpa de regler som utformats till skydd för aktieägarernas andelsrätt — främst § 27 m. 2 — bör man begränsa sig till de fall då det verkligen är fråga om andelen i bolagsegendomen och icke om ekonomiska förmåner av annat slag.

Jfr JDD 10/3 1913 JFT Bil. 1914 33 b nr 5.

Slutligen må framhållas, att den omständigheten att aktiernas värde (omsättningsvärde) minskas till följd av ett bolagsstämmbeslut icke i och för sig innebär att § 27 m. 2 kan tillämpas. Men en minskning av aktievärdet kan bli en följd av åtgärder som berör rätten till andel i bolagets egendom.

B. LIKVIDATIONSANDEL.

När bolaget upplöses, skall dess egendom enligt § 43 m. 1, sedan samtliga skulder betalats, fördelas mellan aktieägarna »i mån av envars andel». Den likvidationsandel (likvidationskvot) som sålunda tillkommer en aktieägare, är beroende dels av nettoförmögenhetens storlek, dels av det antal aktier som han innehar — aktietalet, oberoende av en eventuell differentiering av röstetalet, utgör fördelningsnorm.

Aktieägars aktuella eller framtida anspråk på likvidationsandel är icke tryggt genom absoluta lagstadganden. Det främsta skyddet utgöres av stadgandet i § 27 m. 2 att bolagsstämman icke utan förbehåll i bolagsordningen må fatta beslut som »omedelbart avser aktieägars andel i bolagsegendomen».

Saknar bolagsordningen ett sådant förbehåll, kan giltigt beslut likväl fattas med samtycke av alla aktieägare (ovan s. 39).

Den ursprungliga bolagsordningen — den som upprättas när bolaget grundas — kan föreskriva, att hela eller en del av nettoförmögenheten skall tillfalla en *tredje man* när bolaget upplöses. Det kan sålunda förekomma aktier utan eller med begränsad rätt till likvidationsandel. Men en ändring av bolagsordningen under bolagets bestånd i den riktningen, att aktieägares rätt till likvidationsandel helt eller delvis uteslutes till förmån för tredje man, strider mot § 27 m. 2. Ett sådant beslut avser »omedelbart» aktieägarnas andel i bolagsegendomen, även om bolagets upplösning icke alls är aktuell när detsamma fattas.

Se betr. svensk rätt SvABL § 133 m. 2 st. 1 och § 136 och för norsk rätt A u g d a h I 355.

Situationen är rättsligt densamma ifall en aktieägars anspråk på likvidationsandel åsidosättes till förmån för *andra aktieägare*. Det står sålunda i strid med § 27 m. 2 att under bolagets bestånd i bolagsordningen införa föreskrift om fördelning av likvidationsförmögenheten mellan aktieägarna enligt en annan norm än aktietalet.

Se *JDD 1916 nr 439*.

Mot en sådan ändring av bolagsordningen kan man även åberopa likhetsprincipen. Ändringsbeslutet kan angripas också i stöd av § 30 m. 4.

En avvikelse från det som här sagts kan ifrågakomma när *prioritetsaktier* utges i samband med att aktiekapitalet ökas (nedan s. 134 ff.).

Rättsskyddet för likvidationsandelen hindrar icke att bolaget utfärdar *skuldförbindelser* som ger innehavarna rätt till andel i likvidationsförmögenheten framom aktieägarna. Det är härvid fråga om ett borgenärsanspråk, som enligt § 43 m. 1 har företrädare framom aktieägarnas krav på likvidationsandel. Men i den mån syftet med dessa förbindelser är att kringgå skyddet för andelsrätten till förmån för tredje man eller för vissa aktieägare, kan beslutet att bevilja en sådan företrädesrätt anses åsidosätta § 27 m. 2 eller § 30 m. 4.

C. NEDSÄTTNING AV AKTIEKAPITALET.

En nedsättning av aktiekapitalet — minskning av dess nominella belopp — innebär att bolagets kreditbas försvagas, vilket främst inverkar på bolags-

borgenärernas rätt. Även aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen kan beröras.

Den enskilde aktieägaren har intet krav på att aktiekapitalet förblir oförminskat. Ett beslut om nedsättning följer vanliga regler om bolagsstämmobeslut och om ändring av bolagsordningen. Mot själva nedsättningen kan en aktieägare icke åberopa § 27 m. 2.

Så även Norrmén, 360 f., beslutet måste likväl beröra alla aktieägare lika, och E. Serlachius, DL 1922 80 ff.

Vanligen kräver ett beslut om nedsättning att bolagsordningen ändras. Detta gäller dock icke ifall bolagsordningen innehåller föreskrift om minimi- och maximikapital (t.ex. minst 10 och högst 30 miljoner) och nedsättning under minimigränsen icke sker. Nedsättningen bör under alla omständigheter antecknas i handelsregistret.

Det belopp med vilket aktiekapitalet nedsättes, kan bolagsstämman besluta *disponera* på olika sätt: det utdelas till aktieägarna, tillfaller tredje man eller stannar — åtminstone tillsvidare — hos bolaget. Nedsättning kan även ske i syfte att bokföringsmässigt täcka en uppkommen förlust.

Se Lagberedningen 1914 90 samt SvABL § 66, Nial 86, Rodhe 72 ff; DaASL § 36 och 37, Krenchel 151 ff.; Augdahl 129 f.

Oberoende av om medel utdelas till aktieägarna eller icke måste någotdera av de i § 44 angivna förfarandena följas; bolagsborgenärernas rätt kan annars åsidosättas. — Om nedsättningen motiveras av en förlust som icke kan täckas av en förefintlig reservfond, sker nedsättningen lämpligen så, att de frigjorda medlen avsättes till en reservfond, med vilken förlusten sedan täckes. Se SvABL § 68 st. 1 samt Stenbeck 206, 214, Nial 173, Rodhe 74 ff. Se även Lagberedningen 1946 15 f.

Om bolagsstämman besluter att *utdela* de frigjorda medlen till aktieägarna eller tillföra dem en tredje man, gäller beträffande den enskilde aktieägarens rättsskydd i tillämpliga delar det som sagts om rätten till likvidationsandel (ovan s. 57 f.). Han har sålunda en rätt till den del av bolagsegendomen som friställes genom nedsättningen och kan till skydd för denna rätt åberopa § 27 m. 2 och § 30 m. 4. Nedsättningen har i det nu angivna fallet — med avseende på bolagsegendomens disponering — karaktären av en partiell likvidation.

Raninen 56 f.: aktieägares rätt till den frigjorda delen av aktiekapitalet har karaktären av en tredje mans rätt på samma sätt som dividendkravet.

En utdelning till aktieägarna av en del av aktiekapitalet när detta ned-

sättes får icke, då fråga är om en partiell likvidation, bedömas enligt reglerna om vinstutdelning. I den mån utbetalningen till aktieägarna dessutom inkluderar medel som vore disponibla för vinstutdelning, kan det bli fråga jämväl om det skydd som gäller för dividendanspråket (nedan s. 92 ff.).

Frågan därom huruvida de medel som tillfaller aktieägarna, skall betraktas som likvidationsandel eller dividend har främst betydelse i skatterettsligt avseende. Vid bedömningen härav bör man i första hand beakta de skatterettsliga stadgandena, bolagsrättens regler kan likväl vara relevanta i andra hand. Se betr. detta problem bl.a. P a l m e, JFT 1951 183, O l s s o n, JFT 1951 187 f., R e k o l a 109 samt S j ö h o l m 126 ff. och där nämnda avgöranden av HFD.

En nedsättning av aktiekapitalet utan att en utdelning till aktieägarna eller en betalning till tredje man ifrågakommer, sker så, att den frigjorda delen av aktiekapitalet *överföres* till en i bolagsordningen föreskriven reservfond eller till en *fond* som grundar sig på beslut av bolagsstämma. Någon minskning av bolagets egendom sker icke, varför aktieägarnas rätt till bolagsegendomen icke beröres.

Den fond till vilken det frigjorda beloppet avsättes, är bunden i överensstämmelse med de för respektive fond gällande föreskrifterna. En i bolagsordningen föreskriven reservfond är bunden på samma sätt som aktiekapitalet, den kan nedsättas — således även utdelas till aktieägarna — endast i samma ordning som aktiekapitalet kan nedsättas (§ 44), och den kan — utan sådant förfarande — användas endast för att täcka en uppkommen förlust. I fråga om övriga fonder har bolagsstämman förfoganderätt. Medel som vid nedsättning av aktiekapitalet överföres till en sådan fond, kan sålunda genom ett senare beslut av bolagsstämma utbetalas till aktieägarna.

Det sistnämnda innebär, att de genom nedsättningen av aktiekapitalet frigjorda medlen i ett senare skede kan komma att utdelas som dividend. När medlen av bolagsstämma disponeras i detta syfte, gäller de begränsningar som betingas av skyddet för aktieägarnas dividendanspråk (nedan s. 100 ff.).

Här kan likväl det spörsmålet uppstå, huruvida bolagsstämman alltid är berättigad att förfoga över de genom nedsättningen frigjorda medlen enligt de för vinstens disponering gällande bestämmelserna. Bolagsordningen kan t.ex. föreskriva, att vissa aktier medför företrädesrätt till dividend eller att tredje man har rätt till andel i vinsten. Medlen kan härvid komma att disponeras på ett annat sätt än om utdelning till aktieägarna hade skett i direkt anslutning till nedsättningen av aktiekapitalet. Det riktiga i en sådan situation är enligt min tanke att fördelningen av det belopp som svarar mot aktiekapitalets minskning, sker oberoende av bolagsordningens före-

skrift om företrädesrätt till dividend eller om tredje mans rätt till andel i årsvinsten — alltså enligt aktietalet. Annars skulle möjlighet erbjudas att kringgå det rättsskydd som gäller med avseende på aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen. Särskilt den omständigheten att det nu är fråga om en del av aktieägarnas insatser motiverar denna lösning.

Aktieägarens rättsskydd kan bli aktuellt även när det gäller *sättet* för nedsättningens genomförande. Nedsättningen sker lämpligen så, att aktiernas nominella belopp nedskrives eller att en del av aktierna indrages.

Se Lagberedningen 1914 90 och 1946 16 samt SvABL § 66 m. 2, 135 och 136, Stenbeck 206, 208, 516 ff., Nial 86; DaASL § 37, Krenchel 151 ff., Augdahl 130.

Man kan även tänka sig en *sammanläggning* av aktier. En sådan stöter dock i praktiken på stora svårigheter, särskilt när aktierna är fördelade på många händer; Hernberg 364, JFT 1913 37, Raninen 232. — Se även SvABL § 222, Nial 86.

En *inlösen* i stöd av § 21 m. 3 leder icke till en nedsättning av aktiekapitalet.

Om aktiernas nominella belopp *nedskrives*, sker ingen rubbning av aktieägarnas inbördes styrkeförhållande och således icke heller av deras rätt till andel i bolagets egendom eller till dividend. Enligt § 5 m. 2 måste alla aktier lyda på samma nominella belopp.

Se Hernberg, JFT 1913 36, Norrmén 361, Raninen 67.

När nedsättningen sker så, att en del aktier *indrages*, förefinnes en risk för att enskilda aktieägare åsidosättes.

Om det belopp som betalas för en indragen aktie, är betydligt lägre än aktiens verkliga värde, kommer de aktieägare vilkas aktier indrages, i en oförmånligare ställning än övriga aktieägare. Om det verkliga värdet åter är lägre än det belopp som återbetalas, kan man säga, att de aktieägare, vilkas aktier förblir i kraft, blir åsidosatta. I vartdera fallet bör aktieägare till sitt skydd kunna åberopa § 27 m. 2.

Det sagda gäller likväl icke ifall samtliga aktieägare med avseende på indragningen behandlas enligt enahanda grunder, m.a.o. om aktieägarnas inbördes styrkeförhållanden icke rubbas genom indragningen. Detta betingar, att indragningen sker proportionellt, varje aktieägare avstår t.ex. från var tredje aktie när aktiekapitalet nedsättes med en tredjedel. Till följd av ojämnheter i aktieinnehaven kan detta vara svårt att i praktiken genomföra på ett sådant sätt att likhetsprincipen helt tillgodoses. Vissa olikheter i behandlingen måste aktieägarna vara tvungna att tolerera innan en aktieägare tillkommande

fördel kan betraktas som »uppenbart otillbörlig» (§ 30 m. 4). Vid en sådan indragning av aktier bör man icke kunna tvinga någon aktieägare, t.ex. den som innehar blott en enda aktie, att utträda ur bolaget.

Se R a n i n e n 232, 234 f. Jfr SvABL § 135 st. 1, S t e n b e c k 516 f., N i a l 87.

Om bolagsstämman besluter indraga aktier av en viss klass, t.ex. aktier med företrädesrätt till dividend, gäller dessutom det särskilda skyddet för *prioritetsaktier* (nedan s. 139).

S t e n b e c k 517.

När en *reservfond* — en i bolagsordningen föreskriven eller en som grundar sig på beslut av bolagsstämma — nedsättes i syfte att verkställa en utbetalning till aktieägarna, överföres fondens medel till vinsten. Stadgandena om dividendskyddet kommer härvid till tillämpning. Också gällande borgenärs-skyddsbestämmelser (§ 44) måste beaktas.

D. I N L Ö S E N A V A K T I E.

I. Som *regel* gäller att ett aktiebolag icke mot vederlag kan förvärva egna aktier (§ 21 m. 2). Det primära motivet är att skydda bolagsborgenärerna mot en obehörig minskning av aktiekapitalet. Ett annat moment, som i detta sammanhang är av värde, är att aktieägarna genom inlösen kunde berövas skyddet för sin lika rätt till andel i bolagsegendomen vid aktiekapitalets nedsättning eller bolagets upplösning.

Se betr. dessa problem C h y d e n i u s 94 f., C e d e r b e r g, JFT 1942 78 ff., Ekon. samf. tidskr. 1943 (59) 77, C a s e l i u s - H e i k o n e n 99 f. samt T a x e l l 333 ff. och där åberopad litteratur.

Förbudsregeln har likväl *undantag*.

I vissa fall är bolaget *enligt lag* skyldigt att inlösa aktier — § 21 m. 3 jfr med § 27 m. 3 och § 30 m. 5. Se härom nedan s. 214 ff.

Genom *förbehåll i bolagsordningen* kan bolaget få rätt att inlösa aktier — § 21 m. 3.

C a s e l i u s, DL 1954 87 not 12, anser, att förbehåll icke behöver finnas i bolagsordningen för den händelse samtliga aktieägare vinnes för beslutet om inlösen av aktie till bolaget, jfr 78. — Enligt min tanke bör § 21 m. 3 förstås så, att ett förbe-

håll i bolagsordningen är en nödvändig förutsättning för att inlösen skall kunna ske helt oberoende därav huruvida man för införandet av ett sådant förbehåll kräver samtycke av alla aktieägare eller icke; jfr det som ovan s. 38 f. framhållits betr. tillämpningen av § 27 m. 2; se även Cederberg, JFT 1942 92, Hernberg 372.

Sådan lösningsrätt för bolaget förekommer icke sällan när aktie *överlåtes* till annan än aktieägare. Vanligen har jämväl aktieägarna lösningsrätt. Då bolagets rätt att i ett sådant fall inlösa aktie knappast alls berör aktieägarnas rättsskydd, förbigås den i det följande.

Rätt till inlösen har icke ansetts kunna tilläggas en utanför bolaget stående person; se *HD 1938 II 190*, Saure, DL 1956 87, se även Olsson 207, Caselius, LMY Juhlaulk. 436 not 12; a.å. Kivimäki, DL 1957 69. — Genom speciallagstiftning har lösningsrätt i de bostadsaktiebolag som underlyder lagstiftningen om bostadsproduktion (L 4/12 1953, § 16), likväl under vissa förutsättningar tillerkänts kommun.

Se betr. skyddet för aktieägarens lösningsrätt nedan s. 131 f.

Även *utan samband med överlåtelse* kan bolaget i stöd av förbehåll i bolagsordningen ha lösningsrätt. Härvid kan det vara fråga om ett slags amortering — en successiv återbetalning av aktieägarnas insatser enligt en bestämd plan, t.ex. en viss procent av aktierna inlöses årligen efter lottning. Men förbehållet kan även vara avfattat så, att inlösen icke behöver ske men kan genomföras i stöd av särskilt beslut av bolagsstämma. Bolagets inlösningsrätt kan begränsas till en viss grupp aktier (prioritetsaktier), detta är det naturliga när inlösen sker i form av amortering.

Se Caselius-Heikonen 110 f., Cederberg, JFT 1942 92, Rannen 239.

Bolagsordningen kan åvälva aktieägarna en skyldighet att låta inlösa sina aktier. En aktieägare kan då icke motsätta sig bolagets beslut — *tvångsinlösen*. En inlösen kan även begränsas till de aktier som av aktieägare erbjudes till inlösen — *frivillig inlösen*.

I vartdera fallet kan det bli fråga om en skyldighet för bolaget att verkställa inlösen och om en motsvarande rätt för aktieägarna, t.ex. när vissa bestämda aktier utlottats eller bolaget reserverat medel för inlösen av aktier av aktieägare som önskar avstå sina aktier.

Oberoende av huru inlösen sker innebär densamma aldrig en nedsättning av aktiekapitalet, endast aktiernas antal nedgår — § 21 m. 4 och BokfL § 9 m. 5.

Lagberedningen 1890 38, Cederberg, JFT 1942 92, Raninen 240. — Annorl. enligt utländsk rätt, se SvABL § 65, Nial 84, Rodhe 69 f.; NoASL § 38 m. 2, Marthinussen 138 f.

Lagberedningen 1946 14 f., 16 och § 21 m. 3, 43 a, förordar en nedsättning av aktiekapitalet genom inlösen av aktier, en inlösen utan nedsättning skulle icke mera ifrågakomma; se även Cederberg, Ekon. samf. tidskr. 1943 (59) 74 f.

Inlösen förutsätter alltid — oberoende av om densamma sker enligt lagens stadganden eller bolagsordningens föreskrift — att bolaget har disponibla medel utöver aktiekapitalet (§ 21 m. 3). Det som nedan (s. 226) sägs om inlösen i stöd av § 27 m. 3 och § 30 m. 5 gäller sålunda även inlösen enligt förbehåll i bolagsordningen.

Uttrycket »behållen tillgång» i § 21 m. 3 bör rimligtvis tolkas på samma sätt oberoende av grunden till inlösen; se även Olsson, JFT 1958 159 not 32.

I det följande behandlas endast sådan inlösen som sker utan samband med överlåtelse av aktie.

II. Här förutsättes att bolagsordningen innehåller ett *giltigt förbehåll om inlösen*. Ett sådant kan vara avfattat på olika sätt.

1) Bolagsordningen innehåller ett *generellt hemyndigande* för bolagsstämman att besluta om inlösen.

Hernberg, 372, synes icke godkänna detta, utan anser, att bolagsordningen bör ange »ändamålet, gränserna och sättet» för inlösen samt den kurs till vilken inlösen skall ske.

Bolagsstämman kan i stöd av förbehållet genom ett vanligt majoritetsbeslut påbjuda en inlösen, varvid det åtminstone bör anges vilka aktier eller huru många aktier som skall inlösas samt lösenbeloppet eller de grunder enligt vilka detta skall fastställas.

Om bolagsstämman fattar beslut om *frivillig* inlösen, har aktieägarna intet behov av rättsskydd under förutsättning att alla aktieägare har samma faktiska möjligheter att erbjuda aktier till inlösen. Påkallas inlösen av ett större antal aktier än beslutet förutsätter, bör en fördelning ske i proportion till det antal aktier som respektive aktieägare erbjuder.

Se Lagberedningen 1946 16, Raninen 240.

Situationen är en annan när det gäller *tvångsinlösen*.

Ett beslut om inlösen kan innebära, att aktieägarnas rätt till andel i bolagets egendom åsidosättes. Detta är särskilt påtagligt när inlösen sker till underpris. Även en inlösen till överpris kan verka i samma riktning — den del av bolagsförmögenheten som svarar mot de icke inlösta aktierna, kommer de facto att minska. Ifall det föreligger en väsentlig disproportion mellan akties verkliga värde och lösenbeloppet, kan bolagsstämmans beslut åtminstone i extrema fall anses strida mot skyddsregeln i § 27 m. 2.

Tvångsinlösen kan lätt leda till att aktieägarnas likställighet med avseende på deras rätt till andel i bolagets egendom åsidosättes. Detta är särskilt fallet när lösenbeloppet är så lågt, att det icke motsvarar aktiens andel i bolags-egendomen. Den som tvingas avstå aktier, lider en förlust, medan övriga aktieägare tillföres en förmån genom att de återstående aktiernas värde stiger. En tillämpning av § 30 m. 4 kan sålunda ifrågakomma.

Härtill kommer, att ett mera eller mindre godtyckligt val av vilka aktier som skall inlösas kan leda till en avsevärd rubbning av styrkeförhållandena med avseende på aktietal och röstetal. En aktieägars möjligheter att utöva inflytande på bolagsverksamheten kan avsevärt beskäras, t.ex. så, att han icke mera ensam kan hindra beslut som kräver kvalificerad majoritet eller utöva minoritetsrättigheter. En inlösen kan t.o.m. leda till att en aktieägare tvingas avstå alla sina aktier och sålunda utträda ur bolaget.

Caselius-Heikonen 54, 112: huvudsaken är att styrkeförhållandena i bolaget bibehålles oförändrade och att aktieägarnas likställighet icke rubbas.

Sådana synpunkter motiverar slutsatsen, att en tvångsinlösen svårigen kan genomföras annorlunda än genom en proportionell inlösen — envar aktieägare förpliktas t.ex. att avstå var tionde aktie.

Verkställigheten av ett sådant beslut bereder svårigheter när det antal aktier som de olika aktieägarna innehar, icke är jämnt divisibelt med tio. Av praktiska skäl måste man göra vissa avsteg från en strikt proportionalitet. Man kan t.ex. förfara så, att man utanför inlösandet lämnar de aktieägare som innehar färre än tio aktier, och att man i fråga om övriga aktieägare icke beaktar de aktier som överstiger ett jämnt tiotal.

Kan bolagsstämman besluta om inlösen efter lottning?

Då man icke på förhand vet vilka aktieägare som drabbas av inlösningstvängset, kan en majoritet icke på denna väg utnyttja sin maktställning i syfte att skada en grupp minoritetsaktieägare. Men alla de risker för vilka en aktieägare enligt det som ovan sagts är utsatt, kvarstår. Det riktiga är därför enligt min mening att lottning sker endast om bolagsordningen be-

myndig där till, eller alla de aktieägare vilkas aktier blir föremål för lottning, samtycker till ett sådant förfarande.

De medel som bolaget får använda för inlösen, skulle under vissa förutsättningar kunna utdelas till aktieägarna som vinst. En inlösen får därför icke ske under sådana omständigheter, att stadgandena om aktieägarnas rätt till andel i bolagets vinst kringgås. Även skyddet för denna rätt blir effektivt, ifall en inlösen sker proportionellt.

Jfr Caselius-Heikonen 111.

Sammanfattningsvis kan konstateras:

Ett beslut om frivillig inlösen är i sin ordning under förutsättning att alla aktieägare beredes lika möjligheter att få sina aktier inlösta.

En tvångsinlösen är möjlig enligt en proportionell fördelning. Mindre väsentliga ojämnheter, t.ex. att aktieägare med färre aktier befrias från inlösningstvång, betraktas icke som ett otillåtet avsteg från likhetsprincipen — jfr § 30 m. 4, »uppenbart otillbörlig fördel».

Tvångsinlösen enligt en annan grund än den proportionella — t.ex. inlösen av vissa aktieägars aktier eller inlösen efter lottning — kan beroende på beslutets konkreta verkningar strida mot aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen eller mot likhetsprincipen. Detta är särskilt påtagligt i de fall då lösenbeloppet avsevärt avviker från aktiens verkliga värde.

2) Bolagsordningen *anger förutsättningarna och sättet för inlösen*. Där kan t.ex. föreskrivas, att beslut bör fattas med kvalificerad majoritet, att inlösen sker efter lottning eller i viss nummerföljd, att inlösen verkställs en gång per år, att högst en viss procent av aktierna får inlösas etc. Också föreskrifter om lösenbeloppet förekommer — aktiernas nominella belopp utökat med en viss procent, ett fast pris etc. Inlösningskravet kan även begränsas till prioritetsaktier.

Se R a n i n e n 240. Enligt SvABL § 65 m. 1 bör bolagsordningen alltid ange grunderna för inlösen, här är likväl fråga om nedsättning av aktiekapitalet; se N i a l 85, S t e n b e c k 198 f.

Bolagsordningens föreskrifter kan innebära avvikelser från det som ovan sagts om skyddet för aktieägarnas andel i bolagets egendom och om aktieägarnas likställighet. Under förutsättning att bolagsordningens bestämmelser är giltiga (se p. III och IV) måste en aktieägare acceptera ett på detta sätt försvagat rättsskydd. Vid tillämpningen av bolagsordningens bestämmelser

får bolagsstämman likväl icke åsidosätta en aktieägars rätt i större utsträckning än bolagsordningen klart medger. Och likhetsprincipen måste upprätthållas, därest icke bolagsordningen tillåter avvikelser.

III. Inlösen av aktier till bolaget regleras av absoluta lagstadganden endast till den del det gäller de medel som kan användas för ändamålet (§ 21 m. 3). Detta innebär att i den *ursprungliga bolagsordningen* kan intagas bestämmelser om inlösen, vilka i stor utsträckning begränsar aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen eller åsidosätter deras likställighet.

En annan sak är huruvida *bolagsordningen* under bolagets bestånd kan *ändras* så, att däri införes förbehåll om inlösen av redan utgivna aktier eller tidigare intagna föreskrifter skärps i förhållande till aktieägarna.

Hernberg, JFT 1913 41: införande i bolagsordningen av förbehåll om tvångsinlösen har icke retroaktiv verkan utan hänför sig endast till därefter utgivna aktier.

Raninen 67: ändring av bolagsordningen så att tvångsinlösen blir möjlig strider mot § 27 m. 2. Saure, DL 1956 87 not 19, framhåller, att handels- och industriministeriet kräver, att införandet i bolagsordningen av förbehåll om inlösningsrätt för bolaget måste omfattas av samtliga aktieägare.

Lagberedningen 1914 56, § 21 m. 2: aktie skall kunna inlösas endast med samtycke av vederbörande aktieägare, ifall icke förbehåll om inlösen intagits i bolagsordningen innan aktien tecknades.

Se SvABL § 65 m. 2 och Stenbeck 199 f.; DaASL § 57 m. 1 p. c (samtycke av alla aktieägare), Krenchel 285; Augdahl 191, 358: aktieägare kan icke utan uttryckligt förbehåll i »tegningsgrunnlaget» tvingas att låta inlösa sina aktier, Marthinussen 108.

Förbehåll om inlösen kan införas i bolagsordningen med *samtycke av alla aktieägare*. Om inlösningstvånget avser endast en viss grupp aktier, är samtycke av alla till denna grupp hörande aktieägare tillfyllest; härvid förutsättes dock att inlösen sker på sådana villkor, att icke övriga aktieägars rätt åsidosättes.

Kan ett förbehåll om inlösen införas i bolagsordningen i stöd av ett *majoritetsbeslut* enligt § 27 m. 1?

Detta är möjligt, ifall det tydligt framgår att inlösen är *frivillig*.

Beträffande *tvångsinlösen* är läget ett annat. Ifall förbehållet avfattas så, att dess tillämpning kan åsidosätta aktieägarnas rätt till andel i bolagets egendom eller deras likställighet, kräver ändringsbeslutet samtycke av alla aktieägare.

Ett förbehåll som endast bemyndigar bolagsstämman att besluta om inlösen, åsidosätter i och för sig icke aktieägarnas rätt. Allt beror på innehållet i bolagsstämmans inlösningsbeslut. I fråga om dessa beslut kan enskilda

aktieägare åberopa det rättsskydd för vilket redogjorts i föregående punkt (II). Detta ger närmast vid handen, att en enskild aktieägare icke borde kunna motsätta sig införandet av ett lösningsförbehåll. Här tillkommer likväl en annan omständighet. Lösningsförbehållet åvälver aktieägarna en skyldighet att under vissa förutsättningar avstå från en del av sina aktier. En sådan skyldighet har icke funnits tidigare. Och utnyttjandet av bolagets lösningsrätt innebär — även om skyddet för aktieägarnas rätt i största möjliga utsträckning beaktas — olägenheter och risker av olika slag. Med tanke på de ingrepp i aktierätten som en inlösen de facto kan komma att innebära, är det enligt min tanke riktigt att för ett förbehåll som berättigar till tvångsinlösen, kräva samtycke av alla aktieägare.

En *ändring* av bolagsordningens lösningsförbehåll kan ske i vanlig ordning (§ 27 m. 1), ifall densamma för aktieägarna innebär en lindring eller åtminstone icke ökar deras skyldigheter. En skärpning av förbehållet till nackdel för aktieägarna kräver däremot dessas samtycke.

Caselius-Heikonen 55.

IV. Kan förbehåll om inlösen intagas i bolagsordningen — enligt § 27 m. 1 — *i samband med ökning av aktiekapitalet*? Härvid förutsättes, att inlösningstvånget kommer att avse endast de nya aktierna.

Sker ökningen genom *fondemission*, bör man fasthålla vid det som sagts i föregående punkt (III). Om t.ex. aktiekapitalet med egna medel fördubblas och mot varje gammal aktie utges en ny, medför detta icke någon förändring med avseende på aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen. Likvidationsandelen förblir densamma. Ur aktieägarnas synpunkt har intet annat inträffat än att varje aktie uppdelats i två, vilkas sammanlagda värde — om man tar hänsyn blott till bolagsegendomen och icke till andra faktorer som kan påverka aktiernas omsättningsvärde — är detsamma som värdet av en gammal aktie. Det är därför icke möjligt att i fråga om inlösen betrakta de nya aktierna på annat sätt än de gamla.

Läget är ett annat när aktiekapitalet ökas genom *nyteckning* — nytt kapital insättes i bolaget och häremot svarande nya aktier utges. De som övertar nya aktier, accepterar de villkor på vilka aktierna får tecknas, inklusive de föreskrifter som enligt bolagsordningen gäller för dessa aktier. Dessa omständigheter föranleder, att en föreskrift om inlösningstvång för de nya aktierna kan införas i bolagsordningen på det sätt som gäller för ändring av bolagsordningen.

Se Caselius-Heikonen 110.

De synpunkter som här anförts, måste i viss mån modifieras när ökningen av aktiekapitalet sker delvis med bolagets egna medel, delvis med kapitaltillskott; se nedan s. 75.

En annan sak är att bolagsordningens förbehåll om inlösen av de nya aktierna kan utformas på ett sådant sätt, att detsamma inkräktar på den rätt till bolagets egendom som är förknippad med de gamla aktierna. Detta kan vara fallet, om det belopp till vilket inlösen sker, fastställs oskäligt högt. I en sådan situation kan den rätt som de gamla aktierna medför, bli åsidosatt, särskilt om rätten till nyteckning icke förbehållits de gamla aktieägarna.

E. ÖKNING AV AKTIEKAPITALET.

I. Den enskilde aktieägaren har intet rättsligt grundat anspråk på att aktiekapitalet bibehålles oförändrat. Aktiekapitalet kan ökas genom ett vanligt beslut av bolagsstämma. Förutsätter ökningen att bolagsordningen ändras, fattas beslut härom enligt § 27 m. 1.

Ch y d e n i u s, 81, förutsätter, att den enskilde aktieägarens rätt icke kan åberopas mot en ökning av aktiekapitalet, dock kan ökningen innebära en »väsentlig förändring av bolagets ändamål» (§ 27 m. 3). — Se även C a s e l i u s - H e i k o n e n 153, C e d e r b e r g, DL 1928 166 f., LM 1943 17, N o r r m é n 359 f., R a n i n e n 68.

Här skall endast behandlas frågan huruvida aktieägarna har en *företrädesrätt* till de nya aktier som utges när aktiekapitalet ökas.

I samband med kapitalökningen har bolagsstämman att besluta om fördelningen av de nya aktierna. Frågan om aktieägarnas eventuella företrädesrätt blir sålunda en fråga därom huruvida de nya aktierna genom beslut av bolagsstämman helt eller till en del kan tillerkännas andra personer än de gamla aktieägarna eller fördelas mellan de gamla aktieägarna enligt en annan grund än aktietalet.

Aktiekapitalets ökning kan med avseende på kapitaltillskottet ske på två olika sätt:

1) *Fondemission* innebär, att bolaget icke tillföres nytt kapital. Disponibla bolagstillgångar överföres till aktiekapitalet, och nya aktier utges till ett antal som svarar mot den nominella ökningen av aktiekapitalet. En annan möjlighet, som i detta sammanhang icke beröres, är att inga nya aktier utges, de gamla aktiernas nominella belopp ökas i stället.

2) *Nyteckning* innebär, att det belopp varmed aktiekapitalet ökas, tillföres bolaget av dem som övertar (tecknar) de nya aktierna. Ibland tillföres bolaget genom nyteckning ett större belopp än ökningen av aktiekapitalet anger; överskottet överföres lämpligen till en reservfond.

Man kan även gå en *medelväg* mellan de två här nämnda alternativen: en del av det erforderliga kapitaltillskottet betalas av tecknarna, medan bolaget står för resten.

Betr. de olika sätten att öka aktiekapitalet, se bl.a. C e d e r b e r g, LM 1943 1 ff.

Det är uppenbart, att de gamla aktieägarnas ställning påverkas olika beroende på vilket av de förenämnda sätten för kapitalökning som användes.

En definitiv rätt till de nya aktierna uppkommer först när beslutet om aktiekapitalets ökning inskrivits i handelsregistret.

Se *HD 1940 I 7*.

II. I den *inhemska rättslitteraturen* har olika åsikter framförts om aktieägars företrädesrätt till nya aktier vid kapitalökning.

C e d e r b e r g, DL 1928 165—190 och LM 1943 17—20, har efter en utförlig motivering uttalat, att den enskilde aktieägaren ej i stöd av § 27 m. 2 kan motsätta sig ett beslut om ökning av aktiekapitalet, och att stadgandet icke heller ger honom någon företrädesrätt till de nya aktierna vare sig dessa skall betalas eller utges gratis, utan bolagsstämman kan fritt bestämma vem som har rätt till de nya aktierna. Som stöd för sin uppfattning åberopar Cederberg bl.a. ABLs förarbeten — Lagberedningen 1890 54 samt Lag- och ekonomiutskottets betänkande 1894 nr 2 s. 18 (med anledn. av prop. 7/1894). I övrigt motiverar Cederberg sin ståndpunkt bl.a. därmed, att vid ökning av aktiekapitalet bör gälla detsamma som vid bolagets bildande (§ 29 m. 2) — då stiftarna fritt kan bestämma vem som får teckna aktier, bör bolagsstämman vid nyemission ha samma frihet. Dessutom framhåller Cederberg, att § 27 m. 2 icke kan åberopas när ett beslut riktar sig mot alla aktieägare på samma sätt.

O l s s o n, 17, synes närmast ansluta sig till Cederberg; han har icke behandlat problemet närmare.

C a s e l i u s - H e i k o n e n, 150 f., konstaterar, att en ökning av aktiekapitalet knappast någonsin kan ske utan att de gamla aktiernas värde påverkas; de framhåller särskilt, att aktieägarnas likställighet kan rubbas genom en kapitalökning. På grund härav bör man hålla fast vid att aktieägarnas kvot förblir oförändrad, vilket uppnås så, att de nya aktierna fördelas proportionellt mellan de gamla aktieägarna. Man kan likväl icke slaviskt hålla fast härvid, det kan vara nödvändigt för bolaget att uppbringa kapital utanför aktieägarnas krets; aktier bör därför kunna tilldelas utomstående personer under förutsättning att alla aktieägare beröres lika av en

sådan i bolagets intresse företagen åtgärd. — Se även Caselius, DL 1957 261 f.

Raninen 67 f.: enligt likhetsprincipen kan ett beslut om ökning av aktiekapitalet endast ges ett sådant innehåll, att alla aktieägare erhåller en rätt att teckna nya aktier i proportion till sina aktieinnehav. Raninen medger likväl, att undantag härifrån kan göras, sannolikt dock icke vid fondemission.

Hernberg, JFT 1913 27 ff.: när aktiekapitalet ökas med bolagets egna medel, har aktieägarna rätt till de nya aktierna, vid nyteckning är detta icke fallet, därest de nya aktierna icke utges under det »gällande bokföringsvärdet», enär emissionen i detta fall icke gör något intrång på aktierätten; se även Rättshandbok 361 f.

Normén 359 f.: ett beslut om ökning av aktiekapitalet måste ge alla stamaktieägare samma möjlighet att draga nytta av detsamma, därest icke den ursprungliga bolagsordningen givit vissa aktieägare företrädesrätt.

Se även Lagberedningen 1914 87 ff. och § 61: det ligger i sakens natur att tidigare aktieägare har en företrädesrätt till nya aktier som utges mot betalning, därest icke bolagsordningen eller beslutet om nyemission föreskriver annat; vid gratisemission skall varje aktieägare erhålla en proportionell andel av de nya aktierna.

I fråga om *utländsk rätt* må följande nämnas:

Enligt SvABL § 55 har varje aktieägare rätt att, i den mån det kan ske, efter teckning erhålla nya aktier till det antal som svarar mot hans andel i det förutvarande aktiekapitalet; detta gäller under förutsättning att alla förutvarande aktier medför lika rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst; är detta icke fallet, utan aktier av olika slag finnes, skall företrädesrätten regleras i bolagsordningen; företrädesrätten gäller icke vid apport; beträffande företrädesrätten vid fondemission se § 64. Se även Stenbeck 174 f., Nial 80 f., Rodhe 49 f.

DaASL § 19 stadgar, att bolagsstämmans beslut om aktiekapitalets ökning skall ange huruvida de gamla aktieägarna skall ha en företrädesrätt till teckning av de nya aktierna. — Enligt Krenchel, 97 ff., innebär detta, att lagen icke ger de gamla aktieägarna någon företrädesrätt med avseende på nya aktier oberoende av om dessa är gratisaktier eller övertages genom nyteckning; en företrädesrätt kan likväl tillerkännas vissa aktieägare, t.ex. förenas med en viss aktieklass, eller alla aktieägare, men det är icke i dessa fall fråga om någon »sär rättighet», varför denna rätt generellt eller för ett enskilt fall kan upphävas i den ordning som gäller för ändring av bolagsordningen; en sådan företrädesrätt är icke en »umistelig aktionær rättighet» utan den beror på en »viljesakt» från den beslutande bolagsmyndighetens sida; i överensstämmelse härmed har bolaget en vittgående befogenhet att bestämma arten och omfattningen av den rätt som vid ökning av aktiekapitalet tillerkännes aktieägarna, men detta bör alltid ske »under ligelig hensyntagen til alle aktionærer»; i princip har varje aktieägare rätt att få det antal aktier »der forholdsmaessigt svarer til hans hidtidige antal», alltså en tillämpning av likhetsprincipen.

Enligt NoASL § 23 m. 2 kan bolagsstämman med 2/3 majoritet besluta, att aktier som utges vid nyteckning, helt eller till en del skall förbehållas utomstående personer, i den mån detta icke sker, har de gamla aktieägarna rätt att teckna en

mot deras aktietal svarande del av de nya aktierna (m. 4); motsvarande föreskrift finnes icke för fondemission (§ 26), varför man kan förutsätta, att de nya aktierna bör förbehållas de gamla aktieägarna. — Se även A u g d a h l 118 ff., 353, M a r t h i n u s s e n 87, 101.

III. När nya aktier utges genom *fondemission*, kommer de gamla aktiernas andel i bolagsegendomen att minska. Bolagsförmögenheten »fördelas» på ett större antal aktier, enär varje aktie icke blott representerar en andel av aktiekapitalet utan även av hela bolagsförmögenheten. Därtill kommer, att årsvinsten blir uppdelad på ett större antal aktier än tidigare utan att kapitalöverföringen på något sätt ökat bolagets möjligheter att erhålla en större vinst. Och beroende på huru de nya aktierna fördelas kan en förskjutning inträda med avseende på styrkeförhållandena vid bolagsstämma.

Sedd ur aktieägarnas synvinkel innebär fondemissionen icke någon förändring av bolagets förmögenhetsförhållanden. Den uppfattas som en »bokföringsåtgärd». Särskilt tydligt framträder detta när ökningen av aktiekapitalet är en av inflation betingad naturlig uppskrivning.

En fondemission, som icke helt kommer aktieägarna till godo, kan sålunda anses strida mot aktieägarnas rätt till andel i bolagets egendom och måhända även mot deras dividendrätt (§ 27 m. 2). Därtill kommer, att likställigheten blir åsidosatt (§ 30 m. 4), ifall aktierna fördelas mellan de gamla aktieägarna enligt en annan grund än aktietalet; i en sådan situation kan de förfördelade aktieägarna dessutom hänvisa till att rättsskyddet enligt § 27 m. 2 tillkommer varje enskild aktieägare.

Redan dessa överväganden utgör enligt min tanke hållbara och ovedersägliga argument för en *regel* att de gamla aktieägarna vid fondemission har *företrädesrätt till de nya aktierna i proportion till sina aktietal*.

Mot C e d e r b e r g s argumentering för en motsatt ståndpunkt (ovan p. II) kan bl.a. invändas:

Förarbetena till ABL ger icke säkert besked därom huruvida aktier får utges till andra än aktieägare, utan ger blott vid handen, att en ökning av aktiekapitalet kan ske genom majoritetsbeslut. Jämförelsen med förhållandena vid bolagets grundande är icke hållbar — när bolaget grundas, åsidosättes ingen rätt om en person som vill övertaga aktier, icke får göra det, varemot vid aktiekapitalets ökning genom fondemission aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen och till dividend kan åsidosättas. Och invändningen att § 27 m. 2 ej kan åberopas när ett beslut riktar sig mot alla aktieägare på samma sätt, är icke riktig — även om lagrummet i viss mening kan sägas ge uttryck åt likhetsprincipen, ligger dess väsentliga betydelse däri, att detsamma avser att skydda varje enskild aktieägare oberoende av om ett bolagsstämmobeslut inkräktar på övriga aktieägars rätt eller icke (se ovan s. 43).

Se även hänvisningarna ovan p. II.

Är företrädesrätten till nya aktier absolut?

Ett väsentligt bolagsintresse kan i vissa situationer motivera, att fondaktier utges till *personer utanför bolaget*. Sålunda kan det vid en sanering av bolagets ekonomiska ställning eller vid en omläggning av bolagsverksamheten vara befogat att låta vissa borgenärer (finansiärer) övertaga nya aktier — vanligen sker detta dock i samband med en nyteckning. Också andra skäl kan åberopas: inom vissa gränser bör bolaget kunna utge aktier t.ex. till personer som länge varit anställda i bolagets tjänst. Här gäller gängse regler om förfoganden utan vederlag över bolagets egendom.

Undantag från regeln om aktieägarnas företrädesrätt får göras inom dessa gränser förutsatt att någon aktieägars eller aktieägargrups rätt icke »otillbörligt» åsidosättes till förmån för tredje man.

När nya aktier vid fondemission *tilldelas de gamla aktieägarna*, bör man strängt hålla fast vid likhetsprincipen. En proportionell fördelning bör därför ske. Ingen aktieägare får ställas utanför eller behandlas sämre än andra.

Se H e r n b e r g, JFT 1913 27 f., C e d e r b e r g 21.

I praktiken kan en sådan fördelning av de nya aktierna bereda svårigheter, t.ex. om aktiekapitalet ökas med en femtedel. Härvid förfares lämpligen så, att mot fem gamla aktier utges en ny, varvid de som icke innehar ett jämnt femtal aktier, ges möjlighet att genom överlåtelse av sin rätt till nya aktier ekonomiskt utnyttja denna rätt. Ett sådant förfarande strider icke mot likhetsprincipen, oaktat en mindre förskjutning av styrkeförhållandet kan bli följden.

Se C e d e r b e r g, LM 1943 40 f., C a s e l i u s - H e i k o n e n 157, jfr L a g b e r e d n i n g e n 1914 89. Se även SvABL § 56 st. 1 och 2, R o d h e 50, 53 f.

När vid fondemission nya aktier förbehålles de gamla aktieägarna, får sådana förbehåll eller ordningsföreskrifter icke uppställas, att aktieägare som försummar att följa dem, går förlustig rätten till sin del av aktierna.

Se JFT 1956 301 ff. (H o m é n) och 1958 321 f. samt HD 1930 II 382 (refererat nedan s. 75).

IV. När aktiekapitalet ökas genom *nyteckning* — aktierna betalas av tecknarna — är förhållandet ett annat än vid fondemission. Bolaget tillföres nytt kapital. Den ökade bolagsegendomens fördelning på ett större antal aktier behöver icke leda till en minskning av de gamla aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen. Och utsikterna till dividend för de gamla

aktierna behöver inte heller bli sämre. Tvärtom kan vinstföresättningsarna stärkas till följd av de förbättrade verksamhetsmöjligheter som kapitalökningen normalt erbjuder.

I särskilda fall kan bolagets intresse kräva, att utomstående personer kan bli aktieägare — t.ex. vid en sanering eller ombildning av bolaget.

Redan dessa skäl motiverar enligt min tanke en *regel* att de gamla aktieägarna *icke* har *någon ovillkorlig företrädesrätt* till de nya aktierna. Den enskilde aktieägarens rättsskydd i stöd av § 27 m. 2 kan icke utsträckas så långt. Bolagsstämman kan med enkel majoritet besluta vilka personer som har rätt att övertaga nya aktier.

Regeln har likväl *undantag* — fall när det strider mot aktieägares rätt eller intresse att låta tredje man teckna aktier eller att ge vissa aktieägare teckningsrätt framom andra. De faktiska verkningar som kapitalökningen medför, kan nämligen innebära att aktieägares rätt till andel i bolagsegendomen eller till dividend åsidosättes eller att likhetsprincipen läderas. Huruvida detta är fallet blir beroende på en bedömning in casu.

Cederberg, 21, framhåller särskilt betydelsen av § 30 m. 4 vid nyteckning. Se även Caselius-Heikonen 151, Rodhe 49.

Ifall de nya aktierna övertages till ett belopp som med hänsyn bl.a. till bolagets förmögenhetsförhållanden *motsvarar de gamla aktiernas värde*, erhåller de nya aktieägarna icke någon ekonomisk förmån som icke skullesvara mot vederlaget, och de gamla aktieägarna lider icke någon förlust. Dessa kan därför icke åberopa rättsskydd enligt § 27 m. 2. Det kan dock vara vanskligt att bestämma aktiernas verkliga värde. Och även utgivandet av aktier till »lika värde» kan, beroende på de faktiska omständigheterna, framstå som ett brott mot likställigheten.

När de nya aktierna tecknas till en kurs som *understiger de gamla aktiernas värde*, erhåller de nya aktieägarna en ekonomisk förmån på de gamla aktieägarnas bekostnad, enär dessas andel i bolagsegendomen minskar. I den mån innehavarna av de nya aktierna — vare sig de tidigare innehar aktier eller ej — på detta sätt erhåller en väsentlig ekonomisk förmån, kan skyddsstadgandet i § 27 m. 2 åberopas. En sådan ökning av aktiekapitalet strider dessutom ofta mot likhetsprincipen.

Vid nyteckning kan det föreligga ännu starkare skäl än vid fondemission att med tanke på *bolagets intresse* låta tredje man eller vissa aktieägare övertaga nya aktier. Det normala rättsskyddet måste i sådana situationer i någon mån vika. Som exempel må nämnas, att bolaget för att erhålla nödigt tilläggskapital måste låta en tredje man övertaga ett visst antal aktier till

en förmånlig kurs. Vid bedömandet av om de gamla aktieägarnas rätt åsidosatts eller icke bör man även beakta de faktiska ekonomiska förmåner som de gamla aktieägarna får, t.ex. därigenom att bolaget kan fortsätta sin verksamhet eller att förutsättningarna för ernående av vinst förbättras. Frågan om aktieägarnas rättsskydd blir i många stycken ett avvägningsproblem.

Jfr JDD 1916 439.

Det som här sagts om nyteckning till »underkurs», gäller även sådana fall då *kapitalökningen finansieras dels av tecknarna dels av bolaget*. Det är naturligt, att bedömningen måste bli strängare till förmån för den enskilde aktieägaren, då jämväl de synpunkter som har avseende på fondemission måste beaktas.

HD 1930 II 382: vid en ökning av aktiekapitalet skulle 3/10 inbetalas och resten bestridas med bolagets medel; de nya aktierna skulle utges dels till de gamla aktieägarna, dels till utomstående personer enligt styrelsens prövning; därjämte hade bolagsstämman beslutat, att en namngiven aktieägare icke skulle få övertaga sin del av de nya aktierna innan han till bolaget betalat en gammal skuld, och att hans rätt till de nya aktierna skulle förfalla, därest icke sagda skuld betalades inom ett år. HD ansåg, att bolagsstämman överskridit sin befogenhet genom att besluta om aktiekapitalets ökning på förenämnt sätt. — Domskälens redovisas dock icke närmare av HD.

Aktiekapitalet kan ökas genom *apport*.

A.å. Chydenius 84.

Cederberg, LM 1943 27 ff., och Caselius-Heikonen, 33 ff., 152, 154, anser, att aktiekapitalet kan ökas genom apport; enligt Caselius-Heikonen gäller ett förbud mot apport likväl i den mån detsamma är nödvändigt för att skydda tredje mans och minoritetens rätt; se även Pehkonen, LMY Juhlajulk. 267 f., Caselius, DL 1957 262 samt Lagberedningen 1914 87 och 1946 4 f.

Apport kan förekomma enligt SvABL § 50.

Kapitalökning genom apport kan innebära en ekonomisk förmån för den nya aktieägaren med påföljd att de gamla aktieägarnas rätt åsidosattes. Men detta behöver icke vara fallet.

Exempel: Aktiekapitalet ökas med 10 milj. genom utgivande av 1.000 aktier, nominellt belopp 10.000; alla nya aktier utges mot apportinsats. Apportegendomens faktiska värde är 12 milj., den nya aktieägaren betalar då 12.000 per aktie. Om de gamla aktierna är värda 12.000 eller mindre, kränkes icke de gamla aktieägarna. Om däremot de gamla aktiernas värde är högre, t.ex. 20.000, är situationen en annan.

Även om en disproportion förefinnes mellan det värde som erlägges för apportaktierna och de gamla aktiernas värde, kan kapitalökningen framstå som fullt försvarlig, ifall den tillgodoser ett väsentligt bolagsintresse. Frågan härom samt huruvida det sätt på vilket kapitalökningen genomföres, åsidosätter de gamla aktieägarnas rätt eller icke kan i allt väsentligt bedömas enligt det som ovan befunnits gälla i fråga om vanlig nyteckning.

V. När aktier vid fondemission eller nyteckning tilldelas tredje man eller fördelas mellan de gamla aktieägarna enligt annan grund än aktietalet, kan den förändringen inträda, att en viss aktieägare eller aktieägargrupp, som tidigare representerat en tiondedel av aktiekapitalet och sålunda kunnat utöva *minoritetsrättigheter*, förlorar denna möjlighet. Kan en aktieägare på denna grund kräva skydd mot kapitalökningen?

Se Cederberg, LM 1943 15, Rodhe 51 f.

Minoritetsskyddet är absolut i den meningen, att den av lagen föreskrivna kvoten — en tiondedel av aktiekapitalet — icke kan höjas. Men detta innebär ingalunda, att en enskild aktieägare eller en aktieägargrupp, inom vilken samverkan förekommer, kunde göra anspråk på att bibehållas vid denna kvot. Rättsskyddet gäller minoritetsrättigheterna såsom sådana, icke en eller flere aktieägars intresse av att utan medverkan av andra kunna utöva en minoritetsrättighet. En aktieägare kan alltså icke i nu föreliggande fall göra anspråk på rättsskydd.

Det skall dock icke förnekas, att en kapitalökning kan ha beslutats i syfte att hindra en minoritet att göra sig gällande. I ett sådant fall bör det icke vara uteslutet att åberopa likhetsprincipen (§ 30 m. 4).

Det som här sagts om minoritetsskyddet gäller även då kapitalökningen leder till att en aktieägare eller en aktieägargrupp förlorar möjligheten att hindra beslut som kräver *kvalificerad majoritet*.

VI. Aktier kan enligt UtIFastighL vara *fria* — får överlåtas till utlåning eller utländsk eller därmed jämförlig sammanslutning (farligt rättssubjekt) — eller *bundna* — får icke överlåtas till ett sådant rättssubjekt. När aktiekapitalet ökas — genom fondemission eller nyteckning — måste denna olikhet mellan aktierna observeras.

Kapitalökningen får icke ske på ett sådant sätt, att den av lagen föreskrivna proportionen mellan fria och bundna aktier rubbas (UtIFastighL § 3 m. 1). Styrelsen skall tillse, att bundna aktier icke övertages av ett farligt rättssubjekt (UtIFastighL § 3 m. 4, jfr § 7).

Det naturliga tillvägagångssättet när nya aktier utges till de gamla aktieägarna är att fria aktier tilldelas dem som äger fria aktier och bundna aktier dem som äger bundna aktier. Härigenom sker icke någon rubbning av förhållandet mellan fria och bundna aktier.

Se SvABL § 182 m. 2 och 184 samt *Stenbeck* 623 f., *Nial* 53.

Av intresse ur rättsskyddssynpunkt är huruvida den företrädesrätt som kan tillkomma en ägare av fria aktier, kan begränsas så, att han får övertaga endast bundna aktier. Det kan för bolaget vara angeläget att i samband med kapitalökningen proportionellt begränsa de fria aktiernas antal.

Om en ägare av fria aktier *icke* är ett *farligt rättssubjekt*, har han ett intresse av att få fria aktier emedan dessa kan ha ett högre omsättningsvärde. Men detta är icke tillräckligt för att ge aktieägaren rättsskydd. Det väsentliga är att både de fria och de bundna aktierna medför samma rätt till andel i bolagets egendom och till dividend. Under sådana omständigheter har bolaget — inom likhetsprincipens ram — frihet att begränsa eller utesluta tilldelningen av fria aktier.

Om ägaren av fria aktier är ett *farligt rättssubjekt*, kan han icke övertaga bundna aktier. Särskilt vid fondemission skulle det innebära en förlust att icke kunna övertaga nya aktier. I den mån aktieägaren har en företrädesrätt till nya aktier, har han otvivelaktigt ett behov av rättsskydd. Detta bör kunna tillgodoses så, att aktieägaren ges möjlighet att genom överlåtelse av rätten till nya aktier ekonomiskt utnyttja denna rätt. Den omständigheten att bolaget kan ha ett intresse av att begränsa de fria aktiernas antal motiverar en sådan lösning, oaktat den ifrågavarande aktieägarens andel i bolagsegendomen kommer att minska.

Bortsett från här nämnda olikheter bör fria och bundna aktier vid en kapitalökning behandlas enligt enahanda grunder.

VII. *Bolagsordningen* kan innehålla *förbehåll om företrädesrätt till nya aktier*. En sådan rätt kan tillerkännas alla aktieägare eller en aktieägargrupp. Ett sådant förbehåll ger de berörda aktieägarna en starkare rättsställning, särskilt om detsamma gäller nyteckning.

Bolagsordningen kan ändras (§ 27 m. 1) så, att däri införes förbehåll om företrädesrätt för *alla* aktieägare. Härvid förutsättes, att de nya aktierna fördelas enligt aktietalet. Om förbehållet avviker härifrån, är dess giltighet beroende av att detsamma icke strider mot de regler som angivits ovan i p. III och IV.

Ett förbehåll enligt vilket aktieägarna vid fondemission har företrädesrätt blott till en del av aktierna, strider mot aktieägars rätt till andel i bolagsegendomen och kräver sålunda samtycke av alla aktieägare.

Kan ett förbehåll om företrädesrätt för alla aktieägare upphävas i vanlig ordning (§ 27 m. 1)?

Avser förbehållet fondemission, ger detsamma uttryck åt ett förhållande som gäller i stöd av lag — bortsett från de sällsynta undantagsfall då gratisaktier kan tilldelas utomstående personer (p. III). Den enskilde aktieägens rätt till andel i bolagsegendomen kan inte anses bli läderad på ett sådant sätt, att han kunde åberopa § 27 m. 2.

Beträffande nyteckning är förhållandet ett annat — förbehållet i bolagsordningen ger aktieägarna en rätt som icke annars tillkommer dem (p. IV). Men därav följer icke att denna rätt kunde upphävas endast med aktieägarnas samtycke. Man kan icke utgå från att en rättighet, som genom bolagsordningen ges aktieägarna utöver deras normala aktierättsliga befogenheter, skulle åtnjuta ett lika starkt skydd som enligt § 27 m. 2 tillkommer aktieägarnas centrala ekonomiska befogenheter. Man bör beakta, att bolaget kan ha ett starkt intresse av att kunna tilldela tredje man aktier. Och det skydd som tillkommer de gamla aktieägarna vid nyteckning, synes mig tillräckligt starkt för att trygga deras rätt till andel i bolagets egendom. Jag är därför benägen att anse, att förbehållet kan upphävas genom beslut fattat enligt § 27 m. 1.

I den ursprungliga bolagsordningen kan intagas förbehåll om företrädesrätt till nya aktier för en *aktieägargrupp*. De ifrågavarande aktierna är ett slags prioritetsaktier (§ 3 m. 1).

Kan ett sådant förbehåll införas i bolagsordningen under bolagets bestånd?

Om ägarna till en del aktier får företrädesrätt till nya aktier som utges vid fondemission, åsidosättes övriga aktieägars rätt till andel i bolagets egendom. Ett sådant förbehåll kan därför införas endast genom iakttagande av § 27 m. 2.

I fråga om nyteckning kan man icke uppställa en schematisk regel. Frågan måste bedömas med ledning av de synpunkter och överväganden som tidigare anförts (p. IV).

Jfr C e d e r b e r g, LM 1943 15.

Ett i bolagsordningen ingående förbehåll som ger vissa aktieägare företrädesrätt till nya aktier, har icke avseende på fondemission, därest icke omständigheterna ger annat vid handen.

Jfr HD 1928 II 197.

För upphävande av en prioritetsrätt av nu ifrågavarande slag redogöres senare (nedan s. 139).

När det finns olika arter av aktier — stamaktier och prioritetsaktier — uppkommer vid en kapitalökning särskilda problem, vilka nedan beröres (s. 134 ff.).

2. RÄTTEN TILL ANDEL I BOLAGETS VINST.

A. ALLMÄNT.

I. Vanligen är aktiebolagets *syfte* (syftemål) att uppnå vinst som utdelas till aktieägarna (dividend). Man har att utgå från att syftet är detta. Bolagsordningen kan likväl direkt eller indirekt ange ett annat syfte, t.ex. att ekonomiskt stöda en allmännyttig institution.

Se *Taxell* 122 f. och där åberopad litteratur samt bl.a. *Kivi-Koskinen*, LM 1948 406 f.

Aktieägarens rätt till andel i vinsten framstår normalt som den viktigaste i aktierätten liggande ekonomiska befogenheten.

Man skiljer mellan aktieägarens

— *dividendrätt* eller befogenheten att för framtiden, när vinst uppkommer, erhålla del i densamma, samt

— *dividendanspråk* eller det krav på betalning av ett bestämt belopp som uppkommer när bolagets vinst för ett bestämt verksamhetsår fastställts.

Se *Taxell* 189 ff., *Olsson* 17.

Skyddet för dividendrätten grundar sig främst på den föreskrift i § 27 m. 2 som förbjuder bolagsstämma att — utan förbehåll i bolagsordningen — fatta beslut som »omedelbart avser aktieägares — — — rätt till vinst i annat fall än i 2 mom. 22 § sägs». Dividendanspråket åtnjuter skydd enligt § 22 m. 2 och 3. I vartdera fallet gäller ytterligare likhetsprincipen som en generell skyddsnorm.

Härutöver har man att beakta, att rätten till andel i vinsten faktiskt kan påverkas av dispositioner som orsakar bolaget förlust.

Den ursprungliga bolagsordningen kan innehålla mycket långt gående begränsningar av dividendrätten. Denna kan t.o.m. helt uteslutas. Under bolagets bestånd kan begränsningar alltid ske med samtycke av alla aktieägare. I den meningen åtnjuter aktieägarna således icke något absolut skydd för sin rätt till andel i bolagets vinst.

II. Envar aktieägare har sålunda rätt till andel i vinsten. Vad utgör *föremål för denna rätt*? Vad avses i detta sammanhang med begreppet *vinst*?

I princip har bolagsstämman rätt att fritt besluta om användningen av all bolagsegendom utöver aktiekapitalet och en i bolagsordning föreskriven reservfond (§ 44). Dessa är *bundna* främst av hänsyn till bolagsborgenärerna. Annan egendom kan genom beslut av bolagsstämman utdelas till aktieägarna.

Aktieägaresh rätt till andel i vinsten får likväl icke fattas så, att aktieägarna skulle ha rätt till utdelning av all icke bunden egendom. ABL nämner som utdelningsbar egendom dels »den vinst, som enligt behörigen fastställt bokslut för föregående verksamhetsår förefinnes» (§ 21 m. 1), dels vinst som »under avslutat verksamhetsår av bolagets rörelse uppstått» och som enligt § 21 får utdelas (§ 22 m. 2). Och § 27 m. 2, varpå skyddet för dividendrätten närmast bygger, hänvisar uttryckligt till § 22 m. 2. De citerade uttrycken ger vid handen, att föremål för nu ifrågavarande rättighet är *vinst enligt bokslut*. Med avseende på detta gäller bokföringslagstiftningens stadganden. Dessa är av grundläggande betydelse för fixerandet av det belopp som är föremål för aktieägarnas dividendanspråk.

Normalt har aktiebolagen egendom utöver det bundna kapitalet. Rätten till andel i vinsten omfattar icke den egendom som »i överensstämmelse med allmänna bokföringsgrunder och med iakttagande av god köpmannased» (BokfL § 3) står utanför bokslutsvinsten. Dolda reserver, upplagda enligt dessa normer, faller sålunda utanför rätten till andel i vinsten. Men i den mån dessa reserver kan frigöras för utdelning till aktieägarna, är de av betydelse när man har att bedöma frågor rörande denna rättighets föremål och omfattning.

Den omständigheten att aktieägaresh rätt har avseende endast på den vinst som framträder i ett bokslut, kan innebära en väsentlig begränsning. Bokföringslagstiftningens värderings- och avskrivningsregler gör det möjligt för bolaget att av vinstmedel lägga upp reserver och sålunda undandraga aktieägarna dividend. En sådan ordning är ur många synpunkter önskvärd och vanligen även bäst förenlig icke blott med bolagets utan även med aktieägarnas intressen. Men här lurar även faran att bolaget i alltför stor utsträckning döljer vinst till förfång för aktieägarna. Denna omständighet, som närmare belyses i samband med redogörelsen för dividendanspråket (nedan s. 97 ff.), pekar på det faktum att aktieägarna i vissa situationer av undantagsnatur kan sägas ha ett krav på utdelning av sådan vinst som icke framgår av det bokslut vilket förelagts bolagsstämman. Här kan för aktieägare förefinnas ett behov av skydd mot »utsvaltning».

Primärt är aktieägaresh rätt till andel i vinsten likväl bunden vid de två

förutsättningar som ovan nämnts: förefintligheten av egendom utöver det bundna kapitalet samt en vinst som framträder i ett fastställt bokslut.

III. Det är av grundläggande betydelse för skyddet av aktieägares rätt till andel i bolagets vinst att klarlägga räckvidden av föreskriften i § 22 m. 2 att bolagsstämman under vissa förutsättningar är berättigad att reservera och sålunda undandraga aktieägarna vinstmedel »för säkerställande av bolagets verksamhet». Samma begränsning av aktieägares rätt gäller enligt § 27 m. 2 — hänvisningen till § 22 m. 2 bör anses ha denna innebörd. Det är således icke tillåtet att begränsa dividendrätten genom att i bolagsordningen intaga en föreskrift enligt vilken en del av vinsten årligen skall innehållas i annat syfte än att säkerställa bolagets verksamhet.

Enligt de nämnda lagrummen gäller sålunda samma förutsättning för begränsning av dividendrätten och av dividendanspråket: vinstmedel får reserveras endast »för säkerställande av bolagets verksamhet».

Detta uttryck är icke klart. Huru skall detsamma tolkas?

En jämförelse mellan å ena sidan § 3 m. 2 och § 21 m. 1 (reservering enligt föreskrift i bolagsordningen), å andra sidan § 22 m. 2 (reservering enligt beslut av bolagsstämman), framhäver en saklig olikhet. Enligt de två förstnämnda lagrummen kan bolagsordningen — förutom att den kan påbjuda disponering av vinstmedel till förmån för tredje man — innehålla föreskrift om reservering av vinstmedel för vilka bolagsändamål som helst. Däremot tar § 22 m. 2 sikte på ett enda ändamål, nämligen att säkerställa bolagets verksamhet. Vad som härmed avses förklaras delvis av stadgandet i § 37 m. 2 att bland passiva bl.a. skall upptagas belopp som avsatts för »bolagsverksamhetens säkerställande», d.v.s. reservfonder.

ABLs förarbeten ger vid handen, att det i fråga om reserveringar för bolagsändamål ursprungligen icke ansågs böra göras någon skillnad mellan de två fall som nu regleras i § 3 m. 2 och § 21 m. 1 samt i § 22 m. 2; se *Lagberedningens förslag 1890* § 21 m. 1 (»aktiekapitalets säkerställande») och § 22 m. 2. Uttrycket »säkerställande av bolagets verksamhet» i § 22 m. 2 infördes av Lag- och ekonomiutskottet vid 1894 års lantdag; det är möjligt att detta skedde enbart eller åtminstone främst av formella skäl. Under alla omständigheter finns i de två fallen en saklig olikhet med avseende på reserveringarnas ändamål. — Se betr. detta spörsmål *Cederberg*, LM 1941 617 f., 619 f., *Kivi-Koskinen*, LM 1948 413.

Chydenius 73 f.: med uttrycket »säkerställandet av bolagets verksamhet» avses »tydlig betäckandet av förluster, som framdeles kunna uppstå»; en reservfonds ändamål är att »trygga borgenärerna och sålunda öka bolagets kredit».

Hernberg, JFT 1913 26: aktieägares rätt till dividend kan inskränkas endast för såvitt och i den mån »bolagsrörelsen enligt objektiv prövning av dess soliditet

bör säkerställas»; föreligger icke ett »verkligt behov» att säkerställa bolagets verksamhet, får vinst icke innehållas »mot bolagsmans vägran».

Cederberg, JFT 1942 426 f.: säkerställande av bolagets verksamhet är detsamma som säkerställande av aktiekapitalet (se § 44), d.v.s. täckande av underskott enligt bokslutet; reserveringens ändamål är att säkerställa aktiekapitalet, förekomma att detta måste i antytt syfte tillgripas, och sålunda även trygga bolagets verksamhet.

Uttrycket »säkerställande av bolagets verksamhet» bör som regel tolkas liberalt. Den enskilde aktieägarens förvärvsintresse får inte betonas så starkt, att aktieägarnas gemensamma intresse av bolagets stabilitet och utveckling åsidosättes. Som en *allmän norm* för bedömningen kan man fastslå, att en reservering enligt § 22 m. 2 är tillåten, när den avser att tillgodose ett väsentligt bolagsintresse, och det sker under sådana omständigheter, att den enskilde aktieägarens anspråk på utdelning icke oskäligt åsidosättes. Därutöver bör man kräva, att det framstår som normalt att finansiera den ifrågavarande dispositionen med vinstmedel. Under dessa förutsättningar är det t.ex. möjligt att av vinstmedel skapa en byggnads- eller pensionsfond.

Även sådana fonder är reserver — de svarar för bolagets skulder utan hänsyn till det konkreta ändamål för vilket de tillkommit. De bidrar till att säkerställa bolagets verksamhet.

Det faktiska behovet av en reservering kan vara olika starkt. Man kan dock icke för rättmätigheten av en reservering uppställa kravet att det skall föreligga ett verkligt behov att säkerställa bolagets verksamhet. En behovsprövning skulle i de flesta fall ställa sig mycket vanskelig — någon objektiv grund för en sådan prövning kan knappast uppletas. Det är normalt tillräckligt att syftet med reserveringen är att säkerställa bolagets verksamhet. Det faktiska behovet är dock av en viss betydelse när man in casu har att bedöma huruvida en reservering såsom oskälig kränker aktieägars rätt till vinst (se s. 87).

Chydenius, 75, är mycket mera restriktiv i tolkningen; t.ex. för affärens utvidgning får vinstmedel icke innehållas; så även Hernberg, JFT 1913 26 f.

Bolagsstämman är likväl icke berättigad att använda vinstmedel för vilka bolagsändamål som helst. Densamma kan visserligen i stöd av sin allmänna befogenhet att ge anvisningar åt de förvaltande organen (§ 38) besluta om förvaltningshandlingar av olika slag. Men härav följer ingalunda att bolagsstämman vore berättigad att besluta att för deras finansiering innehålla för utdelning disponibla vinstmedel. Här står aktieägarnas dividendrätt i vägen. Framför allt gäller det att hindra sådana dispositioner som

syftar till att »svälta ut» en minoritet, eller som samtidigt med att de tillgodoser ett bolagsändamål tillför vissa aktieägare fördelar på andras bekostnad — likhetsprincipen. Bolagets syftemål att uppnå vinst för utdelning till aktieägarna får icke förbises. I tvivelaktiga fall blir dispositionens giltighet beroende av en avvägning mellan å ena sidan bolagsintresset — närmast bolagets stabilitet och utveckling — å andra sidan aktieägarens dividendrätt med det starka skydd som lagen avsett att ge detsamma.

C e d e r b e r g, LM 1941 622, framhåller möjligheten att i fråga om reserveringsbeslut tillämpa § 30 m. 4; se även R a n i n e n 488.

Enligt § 22 m. 2 — och således även enligt § 27 m. 2 — tillåtes en reservering av endast *en del av vinsten*. Lagen anger likväl icke huru stor del av vinsten som får undantagas från utdelning till aktieägarna.

I fråga om dividendanspråket för ett bestämt verksamhetsår kan man icke alltid fasthålla vid kravet att en del av vinsten måste disponeras för utdelning; se nedan s. 101.

När fråga blir om dividendrätten, är läget ett annat. Det är uppenbart, att en föreskrift i bolagsordningen enligt vilken hela årsvinsten skall reserveras för att säkerställa bolagets verksamhet, åsidosätter dividendrätten. Var man i praktiken skall draga gränsen måste bli beroende av en avvägning av faktiska omständigheter och ekonomiska intressen (se nedan s. 87).

De omständigheter som här framhållits, pekar blott på några *allmänna riktlinjer* för bedömningen. Den följande framställningen skall visa, att det är nödvändigt och möjligt att låta bolagsstämman förfoga över vinsten i betydligt större utsträckning än en snäv tolkning av uttrycket säkerställande av bolagets verksamhet skulle förutsätta. Också andra synpunkter måste i viss utsträckning beaktas, t.ex. hänsynen till de anställda och bolagets förpliktelser gentemot det allmänna.

Vid bedömningen bör ytterligare observeras, att man i regel bör vara strängare till förmån för aktieägaren när det gäller upprepade reserveringar av vinstmedel — åsidosättande av dividendrätten — än när det är fråga om engångsdispositioner — intrång på dividendanspråket.

B. DIVIDENDRÄTTEN.

I. Aktieägarens dividendrätt — rätten att fortgående erhålla andel i årsvinsten enligt bokslut — åsidosättes, ifall bolagsstämman besluter, att för utdelning disponibla medel för framtiden helt eller delvis skall

- användas till förmån för tredje man, t.ex. en allmännyttig institution,
- reserveras för särskilda ändamål inom bolaget,
- fördelas mellan aktieägarna enligt en annan grund än aktietalet, eller
- tilldelas i avtalsförhållande till bolaget stående personer, t.ex. direktörer såsom tantiem eller kreditgivare såsom ränta.

I de tre förstnämnda fallen kräves, att föreskrift om reserveringen införes i bolagsordningen.

II. Det står i strid med bolagets normala syfte att använda vinstmedel för ett *ändamål utanför bolaget*, d.v.s. utanför ramen för bolagets verksamhet. En ändring av bolagsordningen därhän, att vinstmedel skall reserveras för ett sådant ändamål, berör omedelbart aktieägares rätt till dividend och faller under § 27 m. 2. Här kan det knappast vara fråga om att säkerställa bolagets verksamhet.

Hernberg 373.

Enligt svensk rätt kräves, att alla aktieägare är ense, SvABL § 133 m. 1 st. 3, se även Stenbeck 506, Nial 170 f., Rodhe 177.

Se betr. norsk rätt Augdahl 355.

En annan sak är att i den ursprungliga bolagsordningen kan ingå föreskrift om reservering av vinstmedel för ett ändamål som faller utanför bolagsverksamhetens ram.

Den möjligheten står även öppen att när aktiekapitalet ökas genom betald nyemission, reservera den del av vinsten som kommer att falla på de nya aktierna, för andra behov än bolagets egna. Det är tillåtet att i bolagsordningen (enligt § 27 m. 1) inrycka en sådan föreskrift under förutsättning att de gamla aktieägarnas dividendrätt icke menligt påverkas.

Med avvikelse från det som här sagts, bör det dock icke betraktas som helt uteslutet att i vanlig ordning (§ 27 m. 1) i bolagsordningen införa en föreskrift om att en mindre del av vinsten skall reserveras för ett allmännyttigt eller ett därmed jämförligt ändamål. Man kan härvid anlägga synpunkter av det slag som gäller beträffande bolagsstämmas möjligheter att utan stöd av bolagsordning disponera vinstmedel för sådana ändamål (nedan s. 105). Det naturliga är dock att föreskrift icke inryckes i bolagsordningen, utan att reserveringen i det enskilda fallet blir beroende av bolagsstämmans prövning.

III. Även en *reservering* av vinstmedel *för bolagets egna behov* inverkar på dividendrätten. Aktieägarnas dividend kan bli mindre. Visserligen kan en

aktieägare som en följd av reserveringarna påräkna andra ekonomiska förmåner — reserveringarna gör det måhända möjligt för bolaget att effektivisera eller utvidga verksamheten, vilket åtminstone på längre sikt i förmånlig riktning kan påverka aktiernas omsättningsvärde och vinstchanserna. Men oberoende härav har dividendrätten åtminstone formellt begränsats.

Kan en aktieägare med hänvisning till § 27 m. 2 motsätta sig att i bolagsordningen införes en bestämmelse att en del av vinsten årligen skall överföras till en *reservfond*?

Den omständigheten att ABL icke innehåller föreskrift om obligatorisk reservfond kan åberopas som ett allmänt argument för ståndpunkten att i bolagsordningen i vanlig ordning (§ 27 m. 1) kan införas bestämmelse om överföring av vinstmedel till en reservfond. Ett starkt bolagsintresse kan nämligen anses kräva, att det finns ett fonderat reservkapital.

Utländska aktiebolagslagar innehåller vanligen stadganden om obligatorisk reservfond som uppbygges med vinstmedel; se SvABL § 71, 72, DaASL § 43, NoASL § 102.

Se argumenten för en obligatorisk reservfond; *Lagberedningen 1946 f.*, Cederberg, LM 1941 630 ff., Ekon. samf. tidskr. 1943 (hft 59) 58 ff. — Jfr *Lagberedningen 1890 39*, *Lag- och ekonomiutskottets bet. nr 2 1894* (med anledn. av prop. 7/1894) 15 ff. samt *Lagberedningen 1914 49*.

Det förefaller uppenbart, att aktieägare icke kan åberopa § 27 m. 2. Lagen förutsätter, att reservering kan ske i stöd av föreskrift i bolagsordningen (§ 21 m. 1). En reservering gagnar bolagets intresse och tillgodoser aktieägarnas gemensamma fördel. Och det är nu fråga om att säkerställa bolagets verksamhet (§ 22 m. 2).

Caselius, DL 1957 270: föreskrift om obligatorisk reservfond kan införas i bolagsordningen enligt § 27 m. 1; han tillägger likväl med rätta, att den i § 22 m. 2 föreskrivna 2/3 majoriteten bör iakttagas, ifall bolagsordningen skulle tillåta, att ändringsbeslut fattas med enkel majoritet (§ 27 m. 1 är ett dispositivt stadgande).

SvABL § 133 m. 2 st. 1 kräver för sådan ändring av bolagsordningen som avser användningen av bolagets vinst, på ett särskilt sätt kvalificerad majoritet; här föreligger dock den olikheten jämfört med finländsk rätt, att lagen innehåller stadgande om obligatorisk överföring av vinstmedel till reservfond; se även Stenbeck 507.

Enligt norsk rätt kan majoriteten besluta att genom föreskrift i bolagsordningen en större del av vinsten än lagen fordrar skall avsättas till den obligatoriska reservfonden, A u g d a h l 355.

Det sagda betyder ingalunda, att i bolagsordningen kunde införas (enligt § 27 m. 1) föreskrift om reservering för vilket bolagsändamål som helst.

Lagen anger visserligen icke de ändamål för vilkas tillgodosedande bolagsordningen kan påbjuda reservering av vinstmedel (§ 21 m. 1). Men när en föreskrift under bolagets bestånd skall införas i bolagsordningen, gäller den i § 22 m. 2 (jfr med § 27 m. 2) angivna begränsningen — syftet skall vara att säkerställa bolagets verksamhet.

Under alla omständigheter måste man fasthålla vid kravet att reserveringen bör ske för ändamål som faller inom bolagsverksamhetens ram. Reserveringen skall m.a.o. vara förenlig med bolagsverksamhetens föremål och icke stå i strid med bolagets syfte.

Se betr. innebörden av dessa termer, T a x e l l 120 ff.

I vissa fall ter det sig rationellt att under en följd av år reservera vinstmedel för *konkreta åtgärder inom bolagsverksamhetens ram*. Man upplägger t.ex. en nybyggnadsfond eller en dispositionsfond. Sådana reserveringar, som syftar till att stärka eller utvidga bolagets verksamhet, framstår som normal bolagsaktivitet. De kan avsevärt bidra till bolagets stabilitet och likviditet samtidigt som de möjliggör en jämväl för aktieägarna förmånlig expansion av bolagets verksamhet. Ifall bolaget genom föreskrift i bolagsordningen vill skapa förutsättning härför, bör det skydd som § 27 m. 2 skänker den enskilde aktieägarens dividendrätt, i allmänhet icke utgöra ett hinder. Enligt en liberal tolkning är det även här fråga om att säkerställa bolagets verksamhet, låt vara att härigenom samtidigt möjliggöres en utveckling därav. Bolagsintresset har här anspråk på att bli tillgodosett. Det må även framhållas, att bolagsändamål av samma slag ofta kan fullföljas längs en annan väg, där den enskilde aktieägaren icke kan motsätta sig åtgärder, nämligen genom styrelsens försorg inom ramen för den förvaltande verksamheten.

K i v i - K o s k i n e n, LM 1948 411 f., uttalar, att reserveringen, ifall dess ändamål icke anges i bolagsordningen, sker för att säkerställa aktiekapitalet (se § 44 m. 1). — Detta är fallet t.ex. med en dispositionsfond.

Också i de fall som nu nämnts gäller dock den allmänna begränsningen, att reserveringsföreskrifterna i bolagsordningen icke får framstå som ett oskäligt ingrepp i dividendrätten och allra minst innebära en »utsvältning» av aktieägare (se nedan).

En viss tvekan kan framträda i sådana fall då reserveringsföreskriften i bolagsordningen avser att förbättra eller trygga *i bolagets tjänst anställda personers ekonomiska eller sociala villkor*. I den mån bolaget har rättsligt grundade skyldigheter mot sina anställda — t.ex. i fråga om ålders- och in-

validpensioner (se L om pension för arbetstagare 8.7. 1961) — kan reservering ske för att säkerställa framtida betalningar, t.ex. genom att överföra vinstmedel till bolagets pensionsstiftelse. Men även om en sådan rättslig förpliktelse icke existerar, kan föreskrift om reservering intagas i bolagsordningen, t.ex. i syfte att lägga upp en fond för att kunna tillförsäkra de anställdas anhöriga rätt till familjepension. Det är naturligt att bolaget åtar sig förpliktelser av detta slag. Och när så sker, bör deras framtida fullgörande effektivt kunna tryggas. Det är även nu — i vidsträckt mening — fråga om att säkerställa bolagets verksamhet, att trygga betalningsförpliktelser som kan komma att framställas mot bolaget.

Likaså bör i bolagsordningen kunna införas föreskrift om reserveringar i syfte att tillgodose de anställdas behov av sjuk- och hälsovård, rekreation etc. Sådana sociala ändamål, som tar sikte på elementära behov, faller inom ramen för bolagets verksamhet.

Till förmån för den här godtagna liberala tolkningen av lagens uttryck »säkerställande av bolagets verksamhet» kan ytterligare framhållas, att alla bolagets fonder, oberoende av för vilket speciellt ändamål de upplagts, tjänar som en allmän reserv i den meningen, att de vid behov kan tillgripas för att fullgöra bolagets betalningsförpliktelser mot tredje man.

Det sagda gäller icke medel som överförts till en rättsligt självständig pensionsstiftelse — L om pensionsstiftelser 2.12. 1955.

Enligt § 22 m. 2 är bolagsstämman berättigad att reservera endast *en del av vinsten*. Samma begränsning bör gälla när föreskrift om reservering skall införas i bolagsordningen (§ 27 m. 2).

Det är således uppenbart, att en bestämmelse om att *hela* vinsten skall reserveras, kränker aktieägarens dividendrätt. Detsamma kan sägas om en föreskrift som ålägger bolagsstämman att årligen reservera större delen av vinsten. I övrigt kan en fast regel knappast uppställas. Om väsentliga belopp skall reserveras för mera perifera bolagsändamål, kan dividendrätten med skäl anses ha blivit kränkt, vilket däremot icke behöver vara fallet om en reservering av samma storleksordning sker för att i ett ansträngt läge trygga den framtida verksamheten eller för att möjliggöra en normal utvidgning. Särskilt i samband med åtgärder som avser att sanera bolaget eller att vidga verksamheten, kan det även ur den enskilde aktieägarens synvinkel te sig naturligt och berättigat att, intill dess vissa framsteg gjorts, en väsentlig del av bolagsvinsten innehålls. Det samfälliga bolagsintresset bör i sådana fall rimligen äga företräde framom kravet på största möjliga dividend.

Ytterst blir det fråga om en avvägning mot varandra av bolags- och aktieägarintresse.

Till det som här sagts om införande i bolagsordningen (enligt § 27 m. 1) av föreskrifter om reservering av vinstmedel för olika bolagsändamål, måste en *allmän reservation* göras.

En långtgående reservering av vinstmedel — låt vara att det sker för att säkerställa bolagets verksamhet och för centrala bolagsändamål — kan under vissa betingelser framstå som ett *otillåtet ingrepp* i dividendrätten. Det förefinnes en fara för att aktieägarmajoriteten genom att innehålla vinstmedel försöker »svälta ut» minoriteten. Visserligen inkräktar en reservering lika på alla aktieägares rätt, därest icke till dividend prioriterade aktier finnes. Men majoriteten kan på andra vägar tillföra sig ekonomiska fördelar, som kompenserar utebliven eller reducerad dividend, t.ex. i form av höga styrelsearvoden.

HFD 1952 I 7: ändring av bolagsordningen så, att 9/10 av vinsten skulle överföras till reservfonden ansågs strida mot § 27 m. 2 jfr med § 22 m. 2, varför ett sådant beslut ansågs kräva samtycke av alla aktieägare.

Det är icke möjligt att genom en allmän regel ange gränserna för bolagsstämmans beslutanderätt i nu förevarande fall. Bedömningen in casu bör ta fasta på de väsentliga faktorer som i det föregående klarlagts. I den mån ett starkt behov av att säkerställa bolagets verksamhet finnes, bör aktieägarna finna sig även i långtgående reserveringar, åtminstone temporärt. Under alla omständigheter bör man dock utgå från att ABL godtagit principen att bolagets vinst tillkommer aktieägarna i form av dividend. Mot åtgärder som på ett oskäligt sätt åsidosätter denna dividendrätt, kan en enskild aktieägare åberopa skyddsregeln i § 27 m. 2. Vid bedömningen härav blir det bl.a. fråga därom huru stor del av vinsten som får innehållas. När det gäller att i egentlig mening säkerställa bolagets framtida verksamhetsmöjligheter och ett mycket starkt behov av en reservering sålunda förefinnes, kan t.o.m. ett mycket långtgående ingrepp i dividendrätten vara försvarligt. Däremot bör reservering blott av en mindre del av vinsten ifrågakomma när det icke gäller ändamål som lika klart innebär ett säkerställande av bolagets verksamhet.

Också likhetsprincipen kan komma att tillämpas. Sålunda kan en reservering av större belopp vara otillbörlig på den grund att en del aktieägare framom andra drar fördel av den verksamhet som reserveringen skall möjliggöra, t.ex. reserveringar som tar sikte på de anställda och huvudsakligen kommer de dominerande aktieägarna till godo.

En *skärpning* av bolagsordningens föreskrift om reservering, t.ex. att fonderingsprocenten ökas, kan genomföras i överensstämmelse med det som här sagts om möjligheterna att i stöd av § 27 m. 1 i bolagsordningen införa ett förbehåll om reservering av vinstmedel.

Se Caselius, DL 1957 270, Stenbeck 507.

Bolagsordningens föreskrift om fondering kan *upphävas* eller *mildras* genom vanligt beslut om ändring av bolagsordningen.

Det som här sagts om överföring av vinstmedel till reservfond eller annan fond gäller i tillämpliga delar en sådan föreskrift i bolagsordningen enligt vilken ett *maximum* fastställs för dividenden, t.ex. en viss procent av aktiens nominella belopp. En sådan föreskrift har realiter samma verkan som en bestämmelse om överföring till reservfond.

Jfr SvABL § 72 och NoASL § 106 m. 2, se även Augdahl 170, Marthinussen 322 f.

IV. I detta sammanhang uppkommer frågan huruvida i bolagsordningen mot enskild aktieägars vilja kan införas bestämmelse om att vinstmedel skall överföras till en *dividendregleringsfond*. Syftet med en sådan är att trygga en jämn dividend och göra det möjligt för bolaget att utdela dividend även sådana år då driftresultatet icke skulle motivera en dividendutdelning eller åtminstone icke oförändrad utdelning.

Överföring av utdelningsbar vinst till en dividendregleringsfond betyder icke att vinstmedel skulle undandragas aktieägarna och användas för andra ändamål. I den mån man kan tala om en kränkning av dividendrätten består den däri, att aktieägarnas dividendanspråk framskjutes med avseende på den del av vinsten som reserveras, och att de innehållna medlens framtida disponering för vinstutdelning kräver ett särskilt beslut av bolagsstämman.

En strängt formell bedömning kunde leda till slutsatsen att alla aktieägars samtycke vore nödvändigt för ett beslut att i bolagsordningen införa föreskrift om dividendregleringsfond. Detta kan likväl icke vara riktigt.

Syftet med regleringen är att tillgodose aktieägarnas intresse genom att skapa stabilitet i dividendpolitiken. Vinstmedel undandras icke aktieägarna, deras utdelning framskjutes blott. Det vore att driva aktierättsskyddet för långt, om man icke skulle tillåta att bolagsordningen får ändras enligt § 27 m. 1. Behovet av rättsskydd är icke ens lika starkt som i det fall då medel enligt bolagsordningen överföres till en reservfond.

Om bolagsstämman besluter att ur dividendregleringsfonden tillgripa

medel för bolagets egna behov — t.ex. överföra fondmedel till en i bolagsordning föreskriven reservfond eller pensionsfond — förutsätter detta ett beslut fattat i överensstämmelse med § 22 m. 2.

V. Den ursprungliga bolagsordningen kan påbjuda en *fördelning av vinstmedlen enligt en annan grund än aktietalet*. Icke sällan förekommer prioritetsaktier, som framom stamaktierna ger företrädesrätt till dividend, t.ex. intill en viss procent av akties nominella belopp. Det kan även föreskrivas, att företrädesrätten, ifall densamma något år icke kan utnyttjas till följd av att vinsten är otillräcklig, skall tillgodoses vid följande års dividendutdelning, eller att ett dividendanspråk som ej kunnat förverkligas under bolagets bestånd, skall tillgodoses i form av prioriterad likvidationsandel när bolaget upplöses.

En annan sak är att under bolagets bestånd i bolagsordningen införa bestämmelser om prioritetsaktier som ger företräde till dividend. Härvid kan aktieägarna ha ett starkt behov av rättsskydd — både § 27 m. 2 och likhetsprincipen kan åberopas. Skapandet av sådana prioritetsaktier är dock icke helt uteslutet; se nedan s. 134 ff..

VI. Dividendrätten kan åsidosättas genom *avtal* som tillerkänner bestämda personer rätt till andel i vinsten. Sålunda kan en verkställande direktör eller andra personer på ledande poster inom bolaget erhålla rätt till tantiem. Och en kreditgivare kan i stället för vanlig ränta tillerkännas rätt till andel i årsvinsten (debentures etc.).

Se Caselius-Heikonen 71, Taxell 328 ff.

Giltigheten av sådana utfästelser från bolagets sida kan i och för sig icke dragas i tvivelsmål. De framstår vanligen som normala förvaltningsåtgärder. Men de kan likväl, beroende på omständigheterna, betraktas som ingrepp i dividendrätten.

Kivi-Koskinen, LM 1948 411 not 30, framhåller riktigt, att tantiem är en ordinär ehuru med avseende på betalningssättet särartad utgift.

Tantiem är en naturlig avlöningsform för personer vilkas ställning och uppgift i bolaget är av den art, att de genom sin verksamhet väsentligen kan bidra till att bolaget tillföres ökad vinst. Så länge tantiemen utgör en skäligen

löneförmån kan mot densamma icke framställas invändningar med utgångspunkt i skyddet för dividendrätten.

Det kan förekomma att tantiemen binder en oproportionerligt stor del av vinsten. I ett sådant fall kan en utfästelse om tantiem framstå som ett ingrepp i dividendrätten. När man bedömer den frågan, har man att taga hänsyn till de synpunkter som ovan (p. III) framlagts med avseende på vinstreserveringar. Situationen är de facto densamma.

Tantiemen kan uppgå till ett så stort belopp, att detta i och för sig framstår som oskäligt. Om beloppet likväl är obetydligt i förhållande till årsvinsten, kan det vara svårt att åberopa skyddet för dividendrätten enligt § 27 m. 2 även om detta principiellt är möjligt. I den mån tantiemen tillfaller en aktieägare eller en person som står en aktieägare nära, kan densamma betraktas som förtäckt vinstutdelning. Härigenom kan aktieägarnas likställighet bli åsidosatt.

Särskilt när det gäller att sanera ett bolags ekonomiska ställning, kan det vara naturligt att bevilja en kreditgivare rätt till andel i årsvinsten. Detta innebär, att borgenären ur bokslutsvinsten erhåller *ränta* — eventuellt utöver en fast ränta — på det försträckta kapitalet. Ränta eller tilläggsränta behöver sålunda icke betalas, ifall vinst icke uppkommer. Med tanke på en sådan situation har borgenären vanligen förbehållit sig kompensation ur ett senare års vinstmedel.

En överenskommelse av detta slag får icke överskrida gränsen för det som med hänsyn till kreditgivarens risk och andra speciella omständigheter kan anses försvarligt. Så länge kreditgivarens förmåner icke stiger till högre belopp än en skälig ränta under motsvarande förhållanden förutsätter, kan några invändningar icke göras mot förfarandet. Dividendrätten ställer icke hinder.

Det som här sagts om kreditgivning, gäller i tillämpliga delar *andra avtal* som ger tredje man andel i vinsten, t.ex. avtal om övertagande av patenträtt. Prestation och motprestation bör stå i rimlig proportion till varandra.

I de fall som här berörts — tantiem, ränta etc. — är det fråga om förvaltningskostnader. I realiteten spelar det icke någon större roll om sådana kostnader bestrides ur vinstmedel eller beaktas innan bokslutsvinsten fixeras. Denna formella olikhet kan man normalt se bort från. Det väsentliga för bedömningen är huruvida avtalet med tredje man om andel i vinsten överskrider gränsen för skäliga och sakligt berättigade förvaltningskostnader. Går bolagsstämman i ett beslut att godkänna ett sådant avtal väsentligen över denna gräns med påföljd att dividendrätten kan anses bli omedelbart åsidosatt, kan aktieägare åberopa skyddsstadgandet i § 27 m. 2. Detta gäller

även om betalningen till tredje man, ehuru den är beroende av vinstens storlek, icke skall erläggas ur den för utdelning disponibla årsvinsten, utan beaktas innan denna slutligt fixeras.

Se även nedan s. 104 f.

C. DIVIDENDANSPRÅKET.

I. Aktieägars rätt till dividend konkretiseras när resultatet av bolagsverksamheten för ett bestämt år fixerats och utvisar vinst. Då uppkommer ett dividendanspråk — varje aktieägare har ett *krav på betalning* av sin del av årsvinsten. ABL fastslår som *princip* att varje aktieägare har rätt att utfå den mot hans aktietal svarande delen av denna vinst, i den mån icke delar därav skall reserveras i stöd av föreskrift i bolagsordningen (§ 21 m. 1) eller beslut av bolagsstämma (§ 22 m. 2).

Se även Cederberg, LM 1941 618.

I nyare *utländsk lagstiftning* bygger man i allmänhet på en annan princip: bolagsstämman har rätt att besluta huru vinsten skall disponeras.

SvABL § 75 har godtagit denna princip; den enskilde aktieägaren har således icke någon rätt till andel i vinsten, likväl kan en minoritet under vissa förutsättningar — vilka uppställts för att minoriteten icke skall äventyra bolagets konsolidering — påfordra utdelning av en femtedel av vinsten enligt fastställd balansräkning; se även § 138 m. 1 st. 4, Stenbeck 241 f., Nial 103 f., Rodhe 185 f.

Det är likväl att märka, att även SvABL bygger på uppfattningen att bolagets syfte, där icke annat framgår av bolagsordningen, är att bereda aktieägarna vinst; se § 9 m. 1 st. 4, Nial 98.

Enligt DaASL § 8 p. o skall bolagsordningen innehålla föreskrift om fördelning av årsöverskottet. Krenchel, 189, uttalar, att den vinst som återstår när föreskriven reservering skett, »er aktionærernes ejendom som udbytte af aktiekapitalen, og de har krav paa dets udbetaling, hvis de ikke selv gennem vedtaegtsbestemmelse derom har fastsat en anden norm for overskudets anvendelse». — Denna ståndpunkt påminner sålunda om den finländska rättens.

Enligt norsk rätt — se NoASL § 107 — har den myndighet som är behörig att besluta om utdelning, frihet att bestämma över vinsten, enär lagen icke ger den enskilde aktieägaren något krav på att disponibelt överskott skall utdelas; A u g d a h l 170. Se även § 106 m. 2: som dividend skall icke utdelas mera än som är förenligt med »forsiktig og god forretningsskikk under tilbørlig hensyn til tap som måtte vaere inntruffet efter balansedagen eller som må forutsettes å ville inntreffe».

I fråga om dividendanspråket kan det förekomma en stark spänning mellan å ena sidan aktieägarnas eller vissa aktieägars krav på att erhålla sin del

av vinsten, å andra sidan bolagets behov av att trygga och stärka sin ekonomiska ställning. Spänningen mildras icke alltid därav att bolagets konsolidering vanligen kommer aktieägarna till godo genom att för framtiden möjliggöra en jämn eller ökad dividend. Här står mot varandra aktieägarens behov av skydd för sitt dividendanspråk och bolagets krav på skydd mot aktieägarnas överdrivna betalningsanspråk. Aktieägarintresse står eller kan stå mot bolagsintresse.

Se bl.a. T a x e l l 191, K i l p i, LM 1955 439 f., D r o c k i l a 35 ff.

Det primära spörsmålet rörande dividendanspråket är under vilka förutsättningar detta anspråk uppkommer (II) och vilken karaktär detsamma har (III).

Därnäst gäller det att klarlägga dividendanspråkets *rättsliga skydd*. Schematiskt angivet kan detta anspråk åsidosättas längs fyra olika vägar:

- bokslutet uppgöres så, att detsamma, oaktat vinst förefinnes, icke alls anger vinst eller visar mindre vinst än den verkliga (IV),
- den enligt bokslutet utdelningsbara vinsten fördelas mellan aktieägarna enligt annan grund än aktietalet (V),
- vinsten enligt bokslut disponeras helt eller delvis för andra ändamål än för utdelning av dividend (VI) genom beslut om reserveringar för olika bolagsändamål (VII) eller utbetalningar till tredje man (VIII), eller
- det sker s.k. olaga vinstutdelning (IX).

II. *Förutsättningarna för vinstutdelning* och därmed för aktieägarnas dividendanspråk är dels av materiell dels av formell art.

Se bl.a. K i v i - K o s k i n e n, LM 1948 406 ff.

Såsom *materiell* förutsättning för vinstutdelning anger § 21 m. 1 att det förefinnes »vinst för föregående verksamhetsår».

Utöver det som ovan (s. 80) sagts om dividendanspråkets föremål — vinst enligt bokslut — är det i detta sammanhang tillräckligt att konstatera två omständigheter. För det första är dividendanspråket icke begränsat till den vinst som uppkommit i bolagets rörelse under föregående verksamhetsår. Från tidigare år eventuellt ackumulerad vinst kommer jämväl i fråga. Den yttersta gräns över vilken dividendanspråket icke i någon händelse får gå, markeras av ABLs stadganden om bundet kapital — aktiekapitalet och en i bolagsordningen föreskriven reservfond. För det andra kan verksamheten under ett år utvisa vinst utan att materiell förutsättning för dividendutdelning

existerar. Detta är fallet, om det från tidigare år finnes förlust som först måste täckas med uppkommen vinst.

Se bl.a. *Raninen* 111.

Den vinst mot vilken dividendanspråket riktar sig, utgöres sålunda av den behållning som bolaget vid slutet av ett verksamhetsår enligt bokslutet framvisar som resultat av hela sin verksamhet.

Se även *Cederberg*, LM 1941 620, *Raninen* 482, *Kivi-Koskinen*, LM 1948 407 ff.

Dividendanspråket knytes enligt § 21 m. 1 till den *formella* förutsättningen att det för föregående verksamhetsår föreligger ett »behörigen fastställt bokslut». Och enligt § 22 m. 2 är aktieägare efter »godkänt bokslut» berättigad att utfå sin andel av vinsten. Detta betyder, att bokslutet skall ha fastställts av bolagsstämman (§ 26 m. 1 p. 1).

Se även *Lagberedningen* 1890 39, 58 samt *HD 1924 D 108*: talan om utbekommande av dividend förkastades, då det bokslut, på vilket dividendanspråket grundades, icke faststälts av bolagsstämman.

Se även *SvABL* § 73 m. 1 och *NoASL* § 106.

Av § 21 m. 1 jfr med § 22 m. 2 framgår även att dividend icke får utdelas i stöd av ett bokslut uppgjort för kortare tid än ett verksamhetsår (tolv månader enligt *BokfL* § 4 m. 2).

Så även *Cederberg*, LM 1941 620.

Även om den verkliga vinsten är större än bokslutet utvisar, riktar sig dividendanspråket endast mot bokslutsvinsten, mot det belopp som i bokslutet betecknas som vinst.

För att ett dividendanspråk skall uppkomma måste både den materiella och den formella förutsättningen föreligga. Ett fastställt bokslut, som visar vinst oaktat sådan icke finnes, ger således icke upphov till ett rättsligt grundat dividendanspråk. Och oaktat vinst ostridigt uppkommit, har en aktieägare intet dividendanspråk, ifall vinsten icke framträder i det fastställda bokslutet.

Se även *Raninen* 487.

En annan sak är att dividendanspråket kan begränsas genom ett särskilt bolagsstämmobeslut (nedan s. 101).

Av det sagda framgår, att förutsättning för dividendanspråket icke är att bolagsstämman beslutat utdela dividend. Det är tillfyllest att bokslutet

fastställts. Vanligen fattar bolagsstämman likväl uttryckligt beslut om utdelning. Det är i stöd av ett sådant beslut som en aktieägare normalt gör sitt dividendanspråk gällande. Men utdelningsbeslutet ger icke aktieägaren något nytt eller förstärkt anspråk. Det har sin betydelse däri, att det exakt fixerar dividendens storlek.

R a n i n e n 484: bolagsstämman bör fatta uttryckligt beslut om vinstutdelning. Annorl. K i v i - K o s k i n e n, LM 1948 410, 418, 421.

Häraf följer även, att bolagsstämman icke kan omintetgöra aktieägarnas dividendkrav genom att låta bli att besluta om utdelning av bokslutsvinsten.

I beslutet om vinstutdelning kan även bestämmas när dividenden får lyftas (§ 2 p. 10), därest icke bolagsordningen angivit *tiden* härför. Bolagsstämman är likväl icke berättigad att framskjuta tiden för utdelningen så långt, att uppskovet framstår som ett ingrepp i dividendanspråket. Godtagbart är närmast blott ett av praktiska skäl motiverat kortare uppskov. Innan tidpunkten för dividendutdelning inträtt — enligt bolagsordningen eller bolagsstämmans beslut — kan en aktieägare självfallet icke yrka på betalning, bortsett från det fall då ett oskäligt långt uppskov beslutats. Man kan sålunda, om man vill, betrakta förfallotidens inträde som en ytterligare förutsättning för dividendanspråket, utöver de tidigare nämnda.

Enligt SBL § 24 m. 1 betraktas utdelningskupong (dividendkupong) som innehavarskuldebrev när beslut om utdelning fattats, utan hänsyn till när dividenden får lyftas.

III. Aktieägarens dividendanspråk betecknas av lagen som »*borgenärs rätt*» (§ 22 m. 3). Han har sålunda en vanlig fordringsrätt mot bolaget.

L a g b e r e d n i n g e n 1890 36, C h y d e n i u s 73 f. — Även enligt svensk rätt anses dividendanspråket vara en fordringsrätt, oaktat uttryckligt stadgande saknas; S t e n b e c k 233, N i a l 100.

I ställningen som borgenär inneligger att en aktieägare, till vilken dividend icke utbetalas, till sitt förfogande har alla de rättsliga medel som tillkommer en vanlig borgenär. Principen att borgenärernas rätt går framom aktieägarnas (se § 43 m. 1 och § 44) gäller icke till förfång för dividendanspråket. Beträffande detta betraktas aktieägaren icke såsom bolagsman utan såsom tredje man. Det kan inte heller anföras något hållbart stöd för uppfattningen att dividendanspråket vid konkurs eller utmätning borde vika för övriga borgenärs krav. Dividendanspråket är en vanlig oprioriterad fordran.

Kilpi, LM 1955 441: dividendanspråket kan bevakas i bolagets konkurs; se även av Kilpi åberopad litteratur (not 4).

Bolagets likviditet är icke en förutsättning för dividendutdelning, lån kan upptagas för ändamålet.

Denna fordran kan i vanlig ordning överlåtas utan samband med aktierätten.

Se i fråga om utdelningskuponger, SBL § 24. Jfr *HD 1924 DR 1* (minoriteten i HD).

Även om de legala förutsättningarna för dividendanspråket alltid är desamma — verklig vinst och fastställt bokslut — kan den *grund* som en aktieägare åberopar för sitt dividendanspråk vara olika:

1) Bolagsstämman har *beslutat att i dividend utdela ett visst belopp*. Aktieägarens anspråk grundar sig då på detta beslut. Detta är normalfallet. Självfallet kan anspråket icke förverkligas före den dag från vilken utdelning enligt bolagsordningen eller bolagsstämmans beslut skall ske (ovan II). Förutsättning för fordringsrätten är att bolagsstämmobeslutet är lagligt i den meningen, att genom detsamma icke beslutats utdela annat än verklig vinst.

Se Caselius, DL 1950 8 f.

Raninen 483: genom beslutet om vinstutdelning har bolaget förbundit sig att betala dividend till aktieägarna.

2) Efter det bolagsstämman fastställt ett bokslut som visar vinst, har stämman beslutat, att *vinsten skall reserveras* för något bolagsbehov, disponeras till förmån för tredje man, eller fördelas mellan aktieägarna enligt annan grund än aktietalet. En aktieägare som åsidosatts genom ett sådant beslut, grundar sitt dividendanspråk dels på den omständigheten att det föreligger ett fastställt bokslut som utvisar vinst, dels därpå att bolagsstämmans förfoganden över vinsten varit rättsstridiga.

3) Bolagsstämman inskränker sig till att *fastställa ett bokslut* som utvisar vinst, utan att besluta om disponeringen därav. Envar aktieägare kan på grundvalen av det fastställda bokslutet kräva sin andel av vinsten.

I alla dessa fall är aktieägarens ställning densamma — han framträder som borgenär i förhållande till bolaget.

Det kan inträffa, att bolaget efter verksamhetsårets utgång men innan bokslutet fastställts, *lidit en förlust*, som eliminerar den vinst som förefanns räkenskapsperiodens sista dag. Uppkommer även då ett dividendanspråk?

Lagberedningen 1890 36 f.: om förlust inträffat efter verksamhets-årets utgång, men innan dividendbeloppet fastställts, borde en utdelning på be- kostnad av aktiekapitalet icke vara tillåten; om däremot förlusten uppkommit efter det dividenden bestämts, men innan aktieägare lyftat beloppet, har aktie-ägaren samma rätt som bolagets borgenärer.

R a n i n e n 112 f., 482 f.: det är på sin plats att uppkommen förlust beaktas när dividenden fastställs.

K i v i - K o s k i n e n, LM 1948 416, anser, att bolaget är skyldigt att reser- vera vinstmedel för att täcka förlusten; om detta likväl icke skett, är bokslutet felaktigt och i stöd av detsamma verkställd dividendutdelning olaglig.

K r e n c h e l 193: styrelsen är skyldig att uppmärksamgöra bolagsstämman på förhållandet och vägra dividendutdelning, om denna skulle inkräkta på aktie- kapitalet.

Se även S t e n b e c k 234, N i a l 99, NoASL § 106 m. 2.

Bolaget bör i överensstämmelse med sunda bokföringsprinciper reservera vinstmedel för att täcka förlusten. Härigenom omintetgöres visserligen ut- delning till aktieägarna av den vinst som förefanns när räkenskapsperioden utgick. Men denna omständighet får icke vara avgörande. Skyldigheten att bevara aktiekapitalet åvilar bolagsstämman. Denna får icke medverka till dispositioner som innebär en minskning av aktiekapitalet i syfte att till- godose aktieägarnas betalningsanspråk. De intressen som är bundna vid aktiekapitalets bevarande, måste ges företräde.

Ifall bolagsstämman trots den efter redovisningsperiodens utgång inträffade förlusten icke företar nödiga reserveringar, utan besluter utdela dividend, är beslutet rättsstridigt, enär dess verkställighet skulle leda till att aktiekapitalet — och eventuellt en i bolagsordningen föreskriven reservfond — skulle angripas. Styrelsen är skyldig att vägra verkställa ett sådant beslut. Och den enskilde aktieägaren har icke något rättsligt anspråk på dividend, trots beslutet och trots stadgandet i § 22 m. 3.

Se betr. dessa problem K i l p i, LM 1955 442 not 5 och där refererad litteratur.

IV. Beträffande frågan om *döljande av vinst i bokslutet* må endast kon- stateras, att styrelsen inom ramen för bokföringslagstiftningen har stora möjligheter att beräkna årsvinsten så, att aktieägarnas dividendanspråk de facto kommer att åsidosättas. Det kan ske genom värderingar, reserverin- gar och avskrivningar av olika slag. Bokföringslagstiftningen och den bokförings- praxis som utvecklats i stöd av densamma, beaktar nästan enbart företagets intresse, knappast alls aktieägarnas intresse av att erhålla så stor dividend som möjligt. På denna väg kan aktieägarens dividendanspråk omintetgöras eller väsentligen minskas och sålunda åsidosättas i mycket större utsträck-

ning än genom reserveringar av bokslutsvinsten. Det bör dock understrykas, att ett döljande av vinst på längre sikt även gagnar aktieägarna, och att ett otillbörligt åsidosättande av dividendanspråket knappast kan anses föreligga så länge aktieägarna erhåller en skälig dividend, oaktat denna med hänsyn till vinstresurserna hade kunnat vara större.

Detta problemkomplex, där det är fråga om styrelsens åtgärder, behärskas av bokföringslagstiftning och redovisningsteknik. Det förbigås här.

Se bl.a. K i l p i, LM 1955 446 ff., G r a n d e l l 63 ff.

Också bolagsstämman har att taga befattning med bokslutet — detta skall av ordinarie bolagsstämma *fastställas* (§ 26 m. 1). Bolagsstämman är dock icke skyldig att fastställa bokslutet i den form vari detta framlagts av styrelsen. Inom ramen för bokföringslagstiftningen kan bolagsstämman ändra bokslutet, t.ex. till vinsten överföra en genom ett tidigare stämmobeslut skapad fond. Normalt fastställs bokslutet likväl i den form som styrelsen föreslår.

Se betr. detta problem K i l p i, DL 1955 199—220, LM 1955 440.

Det sagda framkallar frågan: är bolagsstämman berättigad att omintetgöra eller begränsa aktieägarnas dividendanspråk genom att *fastställa ett bokslut, vari den verkliga vinsten icke framträder*?

ABL innehåller icke några föreskrifter om förutsättningarna för bokslutets fastställande. Principiellt står lagen, såsom redan nämnts, på den ståndpunkten, att uppkommen vinst, därest icke reserveringar skall göras, tillkommer aktieägarna i form av dividend. Men när lagen som nödvändig förutsättning för dividendanspråket fordrar ett fastställt bokslut som visar vinst, har den angivit en väsentlig begränsning av dividendanspråket. Stadgandet att bolagsstämman skall fastställa bokslutet kan rimligtvis icke förstås annorlunda än så, att stämman är berättigad att fastställa varje bokslut som uppgjorts i överensstämmelse med bokföringslagstiftningens krav. I den mån denna lagstiftning tillåter att vinst döljes, är bolagsstämman berättigad att medverka härtill trots ABLs principiella ståndpunkt att vinsten skall utdelas till aktieägarna. Så länge lagens stadganden iakttages har en aktieägare icke rättslig grund för ett dividendanspråk som sträcker sig längre än till den vinst som det fastställda bokslutet anger.

Det sagda utesluter dock icke möjligheten att åberopa likhetsprincipen (§ 30 m. 4) i sådana fall då bolagsstämmans beslut uppenbarligen avser att genom uteslutning av vinstutdelning åsidosätta minoritetens rätt.

C e d e r b e r g, LM 1941 628.

Bokslutet fastställs genom vanligt majoritetsbeslut. Detta gäller även för det fall att bokslutet icke ger uttryck åt den verkliga vinsten, utan skapar dolda reserver. Detta kan synas inkonsekvent med beaktande av stadgandet i § 22 m. 2, som kräver kvalificerad majoritet när vinstmedel skall reserveras, i all synnerhet som en dold reserv kan avse ett betydligt större belopp än en reservering av en del av bokslutsvinsten. Likväl förefaller det mig icke möjligt att kräva kvalificerad majoritet. Lagen anger särskilt alla de fall i vilka kvalificerad majoritet fordras; dessa är att betrakta som undantag från majoritetsprincipen. Tillräckliga skäl för en analogitillämpning av § 22 m. 2 har jag icke kunnat finna i det faktum, att besluten i de två fallen kan ha samma faktiska verkningar med avseende på aktieägarnas dividendanspråk.

A. å. K i l p i, LM 1955 467 f.

Även om bolagsstämman innan densamma faställer bokslutet ändrar detta så, att till vinsten överföres en reservfond som i stöd av § 22 m. 2 tillkommit genom ett med kvalificerad majoritet fattat bolagsstämmobeslut, är enkel majoritet tillfyllest. Beslutet tillmötesgår aktieägarnas dividendanspråk, medan ett beslut om reservering begränsar detta.

Se K i l p i, LM 1955 455 f.

Den möjlighet som aktieägarmajoriteten sålunda har, får icke missbrukas. Det strider mot god sed, om majoriteten fortgående och systematiskt försöker »svälta ut» minoriteten genom att fastställa bokslut som icke alls eller endast i ringa mån visar vinst, trots att reella förutsättningar för en avsevärd dividend förefinnes. Ett sådant förfarande kan anses åsidosätta berättigade dividendanspråk.

Härvid bör även bolagets syftemål beaktas — att uppnå vinst som utdelas till aktieägarna. Åtminstone i exceptionella fall kan man anse, att ett beslut som fastställer ett bokslut vilket grovt åsidosätter aktieägarnas anspråk på andel i vinsten, är rättsstridigt. Härvid bör dock observeras, att vinstsyftet icke får bedömas med avseende blott på det verksamhetsår vars ekonomiska resultat det är fråga om, utan även med tanke på framtiden. När bokslut uppgöres och fastställs, bör man även taga hänsyn till bolagets möjligheter att framdeles uppnå vinst och därmed skapa ökade betingelser för dividendutdelning.

Jfr K i l p i, LM 1955 444 ff.

Majoritetens försök att »svälta ut» minoriteten genom att fastställa bokslut som döljer vinst, kompletteras icke sällan med åtgärder vilkas syfte är att

tillföra majoritetsaktieägarna ekonomiska förmåner i annan form än dividend. Det kan t.ex. vara fråga om oskäligt höga arvoden som majoritetsaktieägarna betingar sig för medlemskap i styrelsen. Bolagsstämman beslut att tillföra en aktieägare sådana förmåner kränker likställigheten (§ 30 m. 4). Ifall den otillbörliga fördelen tillagts en aktieägare genom beslutet att fastställa bokslutet, kan detta beslut angripas enligt nämnda lagrum.

Jfr SvABL § 139, Stenbeck 528. Se även Cederberg 21 ff., LM 1941 628.

V. Såsom ovan framhållits har varje aktieägare rätt till andel i vinsten enligt sitt aktietal, därest icke bolagsordningen innehåller avvikande föreskrift (1).

Aktieägars dividendanspråk blir sålunda åsidosatt, ifall bolagsstämman utan stöd av bolagsordningen besluter att fördela vinsten enligt en *annan grund än aktietalet*. Ett sådant beslut strider mot § 22 m. 2. Men detsamma kränker dessutom § 27 m. 2, då det omedelbart avser aktieägens rätt till vinst. Härav framgår klart, att ett sådant beslut för att vara giltigt förutsätter samtycke av alla aktieägare vilkas dividendanspråk skulle åsidosättas genom fördelningen.

Också likhetsprincipen kan åberopas.

VI. Aktieägens dividendanspråk omfattar *hela den vinst som det fastställda bokslutet utvisar*. Dess omfattning kan likväl *begränsas* genom

- föreskrift i bolagsordningen att en del av vinsten skall reserveras för bolaget eller tillkomma tredje man (§ 3 m. 2 och § 21 m. 1), eller
- beslut av bolagsstämman att innehålla en del av vinsten (§ 22 m. 2).

1) *Bolagsordningens föreskrift* att en del av vinsten skall innehållas avser antingen en reservering för något bolagsändamål eller en disposition till förmån för tredje man (ovan s. 84).

Bolagsordningens föreskrift att för sådana ändamål reservera vinstmedel binder självfallet bolagsstämman. Det är fråga om en *tvungen reservering*, som den enskilde aktieägaren icke kan motsätta sig trots att hans dividendanspråk begränsas eller måhända helt uteslutes.

Det normala syftet med en reservering för bolagsändamål är att säkerställa bolagets ställning och framtida verksamhet, m.a.o. att lägga upp en reservfond (§ 44). I undantagsfall skall fonden tillgodose ett mera konkret syfte — nybyggnads-, dividendreglerings-, pensionsfond etc.

Disposition av vinstmedel för ett ändamål utanför bolaget kan t.ex. ha till syfte att stöda en allmännyttig institution.

Om bolagsstämman besluter att av vinsten reservera en större del än bolagsordningen påbjuder, gäller för den överskjutande delen stadgandet i § 22 m. 2.

Det kan inträffa, att bolagsstämman i stället för att reservera vinstmedel på det sätt som bolagsordningen föreskriver, besluter disponera hela vinsten för dividend. Ett sådant beslut är såsom stridande mot bolagsordningen rättsstridigt, och det ger icke upphov till ett rättsligt grundat dividendanspråk.

2) Utan stöd av föreskrift i bolagsordning kan vinstmedel innehållas genom särskilt *beslut av bolagsstämman* — *frivillig reservering*.

För en sådan reservering gäller enligt § 22 m. 2 två förutsättningar:

— *kvalificerad majoritet* (två tredjedelar av det vid stämman företrädde aktiekapitalet), och

— syftet skall vara »*säkerställande av bolagets verksamhet*».

Den förstnämnda förutsättningen, som är av formell art, förbigås här.

Bolagsordningen kan enligt ordalydelsen i § 22 m. 2 föreskriva annan majoritet, t.ex. enkel; se *HD 1922 D 263*.

ABL § 22 m. 2 nämner ytterligare, att reservering sker på förslag av styrelsen. Detta har med rätta icke ansetts innebära, att reservering vore utesluten, om icke styrelsen gör ett förslag. Bolagsstämman måste ha frihet att även mot styrelsens vilja besluta om en reservering. En annan ordning skulle strida mot de grundsatser som gäller med avseende på bolagsstämmans och styrelsens kompetens.

Så även *Raninen 481*, *Kivi-Koskinen*, *LM 1948 413 not 41*, *Cederberg*, *LM 1941 621*. Troligen a.å., ehuru det icke klart framgår, *Chydenius 69*; se även *Hernberg 367*. Jfr *Caselius-Heikonen 93*. Se även *HD 1939 II 591*, som likväl icke ger klart besked.

Jfr *NoASL § 107 m. 2*: bolagsstämman kan icke besluta utdela större belopp än styrelsen föreslår.

Enligt ordalydelsen i § 22 m. 2 borde icke hela vinsten utan endast *en del* därav få reserveras. Det blir dock svårt att i praktiken alltid upprätthålla detta krav. Är vinsten så stor, att den tillåter en avsevärd dividend, strider det mot aktieägarnas dividendanspråk att innehålla hela eller större delen av vinsten. Är det däremot fråga om en obetydlig vinst som skulle tillåta blott en ringa dividend, kan hela vinsten reserveras enligt § 22 m. 2.

Se *Caselius-Heikonen 93*, samt *HD 1939 II 222, 591*.

Den allmänna innebörden av den materiella förutsättningen — reserveringen skall ske för »säkerställande av bolagets verksamhet» — har ovan klarlagts (s. 81 ff.).

VII. När det i stöd av § 22 m. 2 blir fråga om reserveringar för olika *bolagsändamål*, kan det in casu vara svårt att avgöra huruvida reserveringens syfte är att säkerställa bolagets verksamhet och huruvida den sålunda är tillåten.

Bolagsstämman kan i viss utsträckning fatta beslut om förvaltningsåtgärder inom ramen för sin allmänna befogenhet att ge styrelsen anvisningar (§ 38 m. 1). Men detta innebär icke att bolagsstämman vore befogad att för ändamålet reservera medel ur den för utdelning till aktieägarna disponibla årsvinsten.

Det är klart, att bolagsstämman enligt § 22 m. 2 kan överföra vinstmedel till en i bolagsordningen icke föreskriven *reservfond*, vare sig denna redan finnes eller skapas först genom reserveringen. Situationen ändras icke av att överföring redan skett till en reservfond, varom föreskrift ingår i bolagsordningen (tvungen reservering). Likaså kan bolagsstämman reservera vinstmedel för att fullgöra en framtida betalningsskyldighet, som kan förutses, t.ex. reservering för skatter.

Som reservering enligt § 22 m. 2 gäller även ett beslut att kvarlämna vinstmedel på *resultaträkningen*. I sak råder egentligen icke någon skillnad mellan detta fall och det då överföring sker till en särskild reservfond. I vartdera fallet upplägges en reserv — bolagets verksamhet säkerställs. Bolagsstämman kan framdeles förfoga över de innehållna medlen jämväl för dividendutdelning. En viss skillnad föreligger dock mellan de två fallen i det att vinstmedel som kvarlämnats på resultaträkningen, vanligen utan vidare överföres till ett följande års disponibla vinstmedel, medan belopp som överförts till en särskild fond, i regel definitivt undandragits utdelning. Denna olikhet är dock icke så väsentlig, att densamma skulle betinga en olika behandling av de två fallen — det är under alla omständigheter fråga om en reservering som har till påföljd att aktieägarnas aktuella dividendanspråk minskas. Aktieägarna bör åtnöjas med det skydd som kravet på kvalificerad majoritet erbjuder.

Kvarlämnande av vinstmedel på resultaträkningen (vinst- och förlusträkningen) ansågs utgöra en reservering enligt § 22 m. 2 i rättsfallet *HD 1939 II 591*; se även *K i v i - K o s k i n e n*, LM 1948 415.

Reserveringar får dock icke av bolagsstämma beslutas för vilka bolags-

ändamål som helst (se ovan s. 84 ff.). Bedömningen, för vilken fasta regler icke kan uppställas, bör ske med beaktande av att aktieägarnas på lag grundade dividendanspråk icke oskäligt åsidosättes. Utöver det som tidigare sagts må problemställningen konkretiseras med ett domstolsavgörande:

HD 1924 D 219: bolagsstämman hade bl.a. beslutat, att ur årsvinsten utge en extra gratifikation åt en medlem av styrelsen för hans verksamhet i bolaget samt att likaså av årsvinsten reservera ett belopp för reparation av bolagets affärslokal; HD ansåg, bl.a. med hänvisning till § 27 m. 2 att bolagsstämman saknat befogenhet att ur årsvinsten utge ifrågavarande gratifikation, varemot beslutet att anslå vinstmedel för reparationer ansågs giltigt, då detsamma avsåg »en av bolagets verksamhet betingad förvaltningsåtgärd, varom bolagsstämman varit berättigad att på sätt som skett förordna».

Det var otvivelaktigt riktigt att gratifikationen icke ansågs kunna utgå ur vinsten — här var det icke fråga om att säkerställa bolagets verksamhet, utan det gällde en betalning till en i bolagets förvaltning verksam person utan att någon rättsligt bindande förpliktelse härför existerade; den ifrågavarande styrelsemedlemmen kunde närmast betraktas som en tredje man. Vad reserveringen för de framtida reparationskostnaderna beträffar är det klart, att det var fråga om en av bolagsverksamheten betingad förvaltningshandling. Men härav följer ingalunda, att kostnaderna får bestridas med disponibla vinstmedel med minskning av aktieägarnas dividend. Den faran ligger nära att bolagsstämman medels dispositioner av denna art strävar att på ett icke försvarligt sätt omintetgöra eller minska aktieägares anspråk på dividend. Se även T a x e l l 197 not 5, 376 not 3 samt *HD 1924 DR 1*.

En ökning av aktiekapitalet genom *fondemission* kan genomföras så, att härför erforderliga medel helt eller delvis tages ur den enligt fastställt bokslut disponibla vinsten. Också detta är att säkerställa bolagets verksamhet — medlen överföres till aktiekapitalet, som i sista hand användes för att fullgöra bolagets förpliktelser. Beslutet att använda en del av vinsten för fondemission kan sålunda fattas i stöd av § 22 m. 2.

Den omständigheten att aktieägarna i stället för dividend erhåller nya aktier betyder icke att de får utdelning i stöd av sitt dividendanspråk. Det krav på betalning som enligt § 22 m. 2 och 3 tillkommer dem, åsidosättes. Beslutet kräver därför kvalificerad majoritet.

Cederberg, LM 1943 40, Kivi-Koskinen, LM 1948 414 f.

Också överföring av medel till en särskild *pensionsstiftelse* med uppgift att trygga de i bolagets tjänst anställda personernas pensionsförmåner bör anses vara en enligt § 22 m. 2 tillåten reservering, oaktat stiftelsen är ett särskilt rättssubjekt.

Besluter bolagsstämman reservera vinstmedel för ett ändamål som enligt

det som i det föregående sagts icke kan betecknas som ett säkerställande av bolagets verksamhet, kräver beslutet *samtycke av alla aktieägare* — inte blott av dem som deltagit i bolagsstämman — eller, om endast vissa aktieägares dividendanspråk åsidosatts, samtycke från deras sida.

Det kan inträffa, att det konkreta *ändamål* för vilket en reservering ägt rum, sedermera har *bortfallit*. Har en enskild aktieägare i stöd av sitt dividendanspråk rätt att fordra att det reserverade beloppet överföres till vinstmedlen för ett senare verksamhetsår och disponeras för dividend?

K i l p i, LM 1955 456, anser, att aktieägaren har en sådan rätt.

När bolagsstämman beslutat reservera vinstmedel för ett bestämt ändamål, skall desamma användas härför — stämmans anvisningar är bindande för övriga bolagsorgan (§ 38). Kan eller bör det angivna ändamålet icke förverkligas, ankommer det på bolagsstämman att besluta om medlens användning. Till dess sådant beslut fattats skall de stå orörda. Den omständigheten att ändamålet bortfallit kan enligt min tanke icke utan vidare leda till att medlen anses ha blivit frigjorda för dividendutdelning. De bör bedömas på samma sätt som bolagets övriga tillgångar utöver det bundna kapitalet — endast i den mån ett av bolagsstämman fastställt bokslut låter dem framträda i vinsten är de föremål för utdelning. Den enskilda aktieägaren har intet rättsligt anspråk på att vissa bestämda medel skall överföras till vinsten. En annan sak är — såsom ovan nämnts — att bolagsstämmans beslut att fortgående innehålla vinstmedel kan vara rättsstridigt såsom stridande mot bolagets syfte eller mot likhetsprincipen.

Se även C e d e r b e r g, LM 1941 621.

VIII. Då vinstmedel enligt § 22 m. 2 får innehållas endast för att säkerställa bolagets verksamhet, synes det vara uteslutet att *tillägga en tredje man en del av vinsten*. Ett sådant beslut strider mot aktieägarnas dividendanspråk (§ 22 m. 2 och 3, § 27 m. 2), varför varje enskild aktieägare bör ha rätt att motsätta sig.

Detta gäller likväl icke undantagslöst.

I det specialfall som nämnes ovan s. 96 f. — bolaget har lidit förlust efter räkenskapsårets avslutning — kommer vinstmedlen de facto att reserveras för tredje man; samtidigt säkerställas bolagets verksamhet.

Det har tidigare framhållits (s. 90 f.), att bolaget genom avtal kan tillerkänna tredje man andel i vinsten. I den mån ett sådant avtal är giltigt binder detsamma bolagsstämman när denna har att disponera vinsten,

oberoende av huruvida bolagsstämman godkänt avtalet eller icke. Detta innebär, att bolagsstämman, innan densamma beslutar om vinstutdelning, bör reservera en del av vinsten för att fullgöra bolagets avtalsförpliktelse. Reserveringen stöder sig icke på bolagsordningen och icke heller på § 22 m. 2 — bolagsstämman bestrider på avtal grundade förvaltningskostnader, vilka beräknas på basen av bokslutsvinsten.

Tantiem som tillkommer en i bolagets tjänst anställd person fråndrages vanligen innan bokslutsvinsten fixeras; i detta fall uppkommer icke den förenämnda frågeställningen; se *Grandell* 23.

Det har blivit vanligt att bolagsstämman ur vinstmedlen anslår ett belopp för *allmännyttiga eller därmed jämförliga ändamål*. Är bolagsstämman berättigad att från dividendutdelningen undantaga medel för sådana ändamål?

Bolagsstämman kan antingen själv bestämma mottagaren eller överlåta åt styrelsen att fördela de reserverade medlen. Problemet är i vartdera fallet detsamma.

Se *Taxell*, 374 ff. och där åberopad litteratur samt senare uttalanden av *Caselius-Heikonen* 39, 151 f., *Kivi-Koskinen*, LM 1948 415 f., *Raninen* 56, *Grandell* 40 f.

SvABL § 76 st. 1 ger bolagsstämman rätt att använda tillgångar till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål, »såvitt det med hänsyn till ändamålets beskaffenhet, bolagets ställning och omständigheterna i övrigt får anses skäligt». — Se även *Nial* 102, *Stenbeck* 251 f., *Rodhe* 183.

Augdahl 101: den enskilde aktieägaren kan enligt norsk rätt motsätta sig ett beslut att disponibelt överskott utges som gåva; denna ståndpunkt hindrar dock icke att dispositioner för allmännyttiga ändamål i begränsad utsträckning är tillåtna av hänsyn till bolagets sociala anseende (102 f.); *NoASL* § 106 m. 3 och *Martinius* 325 f. Se även de rättsfall som refereras av *Augdahl*, 103 not 1, samt av *Taxell* 377 f.

Betr. dansk rätt hänvisas till ett kort uttalande av *Krenchel* 48 f.

Formellt står varje disposition av denna art i strid med § 22 m. 2 — syftet är icke att säkerställa bolagets verksamhet. Visserligen kan reklamsynpunkter och en strävan att befästa och öka bolagets goodwill vara ett tillräckligt starkt argument för att en donation för ett allmännyttigt ändamål ur bolagets synvinkel framstår som berättigad även om det kan vara svårt att anse densamma förenlig med bolagsverksamhetens föremål. Men sedd mot aktieägarnas dividendanspråk är det knappast möjligt att försvara dispositionen med sådana argument.

Likväl bör det vara tillåtet för bolagsstämman att inom vissa gränser anslå medel för allmännyttiga eller därmed jämförliga ändamål. Här har försiggått en av de faktiska förhållandena betingad rättsutveckling på sidan om lagen.

Som *argument* för en sådan ståndpunkt kan man anföra:

Visserligen är aktiebolagets syftemål att uppnå vinst som kan tillföras aktieägarna. Och dessas dividendanspråk åtnjuter ett starkt rättsligt skydd. Bolaget bör likväl icke ensidigt fullfölja aktieägarnas eller sina egna ekonomiska intressen. Också andra synpunkter än de trångt privatekonomiska kan med skäl göra anspråk på att beaktas när företagsverksamhet utövas. Med den nuvarande samhällsverksamhetens sociala inriktning och med de krav som i nutiden ställes på dem som äger ekonomiska tillgångar, bland dem de bolag som utövar företagsverksamhet, ter det sig naturligt och försvarligt att även dessa bolag ekonomiskt befordrar intressen av allmännyttig art, även om de icke själva direkt har fördel därav. Ett aktiebolag har oberoende av sitt konkreta verksamhetsföremål en befogenhet att främja sådana strävanden. Att disponera vinstmedel för ett allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål är försvarligt och kan icke av en enskild aktieägare angripas så länge det icke råder en uppenbar disproportion mellan å ena sidan det ifrågavarande ändamålet, å andra sidan de konkreta verkningar som dispositionen har för bolaget och för aktieägarnas dividendanspråk.

Gränsdragningen mot aktieägarnas dividendanspråk är en avvägningsfråga. Man har att beakta ändamålets art, storleken av de anslagna medlen, dispositionens faktiska inverkan på dividenden, bolagets intresse av reklam och ökad goodwill etc. Några större ekonomiska uppoffringar från aktieägarnas sida kan det icke bli fråga om.

IX. Dividendanspråket kan påverkas av *olaga vinstutdelning*. Härmed avses en i strid med § 21 företagen utdelning av bolagets tillgångar (§ 33).

Se betr. olaga vinstutdelning bl.a. *Chydenius* 90 ff., *Cederberg*, LM 1939 289 ff., *Raninen* 176 ff.

I olaga vinstutdelning inbegripes framför allt följande två fall: till aktieägare utdelas annat än vinst enligt fastställt bokslut, eller vinstmedel som enligt bolagsordningen bör reserveras, utdelas som dividend.

Det senare fallet har egentligen icke samband med frågan om skyddet för dividendanspråket; detsamma förbigås därför.

Beträffande ett beslut av bolagsstämma att till aktieägarna utdela annat än vinst enligt fastställt bokslut kan sägas, att detsamma icke behöver åsidosätta deras aktuella dividendanspråk. Härvid förutsättes, att det belopp som tillföres aktieägarna, fördelas mellan dem enligt samma grund som dividenden. Förbudet mot olaga vinstutdelning tar främst sikte på bolagsborge-närernas skydd.

Det är dock icke riktigt att i detta sammanhang helt förbigå frågan om olaga vinstutdelning. En sådan leder lätt till att bolaget icke alls eller endast till ett mindre belopp kan utdela dividend för ett eller flere följande verksamhetsår. Det kan redan därför vara riktigt att på tal om skyddet för dividendanspråket i förbigående nämna förbudet mot utdelning av annat än vinst enligt fastställt bokslut. Särskilt när den olaga vinstutdelningen kommer blott vissa aktieägare till godo — t.ex. i form av räntefria lån, eller oskäligt höga arvoden — är det av värde för övriga aktieägare att mot sådan förträckt vinstutdelning kunna åberopa förbudet mot olaga vinstutdelning — § 33, jfr § 30 m. 4. Även likhetsprincipen kan åberopas.

Se N J A 1920 s. 231.

Olaga vinstutdelning föreligger även när bokslutet utvisar vinst, oaktat sådan de facto icke föreligger, och bolagsstämman besluter att utdela dividend.

Chydenius 91, Cederberg, LM 1939 301 f., Raninen 487.

Förbudet mot olaga vinstutdelning avser icke blott att skydda aktiekapitalet eller en i bolagsordning föreskriven reservfond. Varje utdelning av annat än vinst enligt bokslutet är olaga vinstutdelning, därest en rättsligt hållbar grund för att aktieägare tilldelas bolagsegendom icke föreligger.

Se HD 1940 II 300.

3. FÖRVALTNINGSHANDLINGAR SOM ORSAKAR BOLAGET FÖRLUST.

I. I viss utsträckning ankommer det på bolagsstämma att besluta om rättshandlingar eller andra förvaltningsåtgärder. Dess samtycke kräves dels till överlåtelse och inteckning av fast egendom, dels till avtal som med hänsyn till bolagets förmögenhet och förhållandena i övrigt framstår såsom ekonomiskt betydande. Dessutom kan bolagsordningen kräva samtycke av bolagsstämma.

Se betr. detta problem T a x e l l 243 ff., 285 ff.

Sådana förvaltningshandlingar kan orsaka bolaget förlust. Detta kan återverka på aktieägarnas rätt: andelen i bolagsegendomen sjunker i värde, utsikterna till dividend minskas. Kan en enskild aktieägare åberopa rättskydd mot sådana beslut av bolagsstämma?

En tillämpning av § 27 m. 2 kan i regel icke ifrågakomma. Ett bolagsstämmobeslut som orsakar bolaget förlust, avser icke »omedelbart» aktieägares andel i bolagsegendomen eller hans rätt till vinst.

HD 1925 UR 20: minoriteten i HD ansåg, att bolagsstämmans beslut att sälja all bolagets egendom till ett konkurrerande företag icke omedelbart berörde aktieägarnas rätt enligt § 27 m. 2; majoriteten tog icke ställning till denna fråga. Av referatet framgår icke tydligt att försäljningen skedde till underpris, detta påstods likväl av kåranden.

Se även *HD 1935 II 125*.

Under § 27 m. 2 faller icke heller sådana situationer då någon aktieägare tillägges ekonomiska förmåner som icke tillkommer övriga aktieägare, t.ex. rätt att utan ersättning eller mot lägre än gängse vederlag nyttja bolaget tillhörig egendom. Här kan likhetsprincipen åberopas.

Jfr *JDD 26/3 1904* (JFT bil. 1905 44 b nr 22): några aktieägare hade fått rätt att inneha bolaget tillhöriga bostadslägenheter mot lägre hyra än den på orten gängse; beslutet ansågs strida mot § 27 m. 2. — Det bör observeras, att det vid denna tid ej gavs de möjligheter till rättsskydd som generalklausulen (§ 30 m. 4) nu erbjuder.

Se även *HD 1935 II 95*.

Trots den principiella ståndpunkten att § 27 m. 2 icke erbjuder aktieägarna skydd mot förvaltningshandlingar som orsakar bolaget förlust, kan man tänka sig extrema *undantagsfall* i vilka lagrummet bör kunna åberopas. Härvid förutsättes, att verkningarna av bolagsstämmobeslutet åtminstone i viss mening kan betecknas såsom omedelbara med avseende på aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen eller till dividend. Sålunda kan stadgandet tillämpas om bolagsstämman kort innan beslut om bolagets upplösning fattas, besluter att till uppenbart underpris överlåta en väsentlig del av bolagsegendomen med påföljd att aktieägarnas rätt till likvidationsandel de facto kränkes.

II. Problemet kan även ses ur en annan synvinkel. Man ställer frågan: kan en förvaltningshandling som orsakar bolaget förlust, anses vara rättsstridig på den grund att den strider mot bolagets *syfte*.

R a n i n e n 102: då bolagsstämman bör begå så, att bolaget ekonomiskt förkovras, måste varje bolagsstämmobeslut som är uppenbart skadligt (»ilmeisesti vahingollinen»), anses vara rättsstridigt; aktieägare kan på denna grund yrka på förbud mot verkställighet.

Andersson, JFT 1957 269, 270 f., anser, att ett bolagsstämmobeslut kan klandras, om det länder bolaget till skada.

HD 1935 II 125: minoriteten i HD (2 medl.) uttalade, att kärandens talan om upphävande av ett bolagsstämmobeslut, enär detsamma såsom oförmånligt kränkte aktieägarnas rätt, saknade laglig grund. — Vilken ståndpunkt som majoriteten i HD intog till denna fråga framgår icke, då talan ansågs vara för tidigt väckt och på denna grund förkastades.

Se även HD 1933 II 345, 1923 D 641.

SvABL § 76 har uppställt begränsningen att stämman icke får besluta om användande av vinstmedel eller övriga tillgångar eller om åtagande av förpliktelser för ändamål, som uppenbarligen är främmande för verksamhetens syfte; se härom Stenbeck 250 f.

Bolagets syfte är — därest icke bolagsordningen innehåller avvikande föreskrift — att uppnå vinst som kan utdelas till aktieägarna. Ett bolagsstämmobeslut som åsidosätter detta syfte genom att orsaka bolaget förlust, kan därför formellt anses vara rättsstridigt.

Det är likväl uppenbart, att man icke kan uppställa en regel att en aktieägare kunde motsätta sig ett bolagsstämmobeslut därför att detta orsakar bolaget skada och sålunda strider mot verksamhetens syfte. Den omständigheten att gjorda vinstberäkningar visar sig vara felaktiga kan icke ge aktieägaren något anspråk. När bolagsstämman t.ex. besluter att ingå ett avtal, måste bedömningen taga hänsyn till faktorer av många olika slag. Avtalet får i allmänhet icke ses som en separat företeelse. Betraktat särskilt för sig kan detsamma anses strida mot vinstsyftet, men bedömt i sammanhang med bolagsverksamheten i dess helhet kan det vara förenligt med bolagets fördel. En aktieägare kan genom sin medverkan vid bolagsstämma motsätta sig föreslagna åtgärder. Men i regel kan man icke ge honom rätt att såsom rättsstridiga angripa bolagsstämmobeslut enbart på den grund att dessa orsakar bolaget förlust. Det är här fråga om åtgärder inom bolagspolitikens ram.

Såsom exempel må nämnas, att försäljning av egendom till uppenbart underpris till ett dotterbolag kan vara försvarligt, när man ser bolagsverksamheten i ett större sammanhang såsom omfattande jämväl dotterbolagets verksamhet.

Den här angivna ståndpunkten är icke alltid hållbar. Det ges fall i vilka aktieägarna eller en enskild aktieägare har ett så påtagligt behov av skydd mot förvaltningshandlingar som orsakar bolaget förlust, att det bör vara möjligt att åberopa bolagsverksamhetens syfte.

Det har ovan framhållits att bolaget kan anslå vinstmedel för allmännyttiga eller därmed jämförliga ändamål (s. 105). De begränsningar som där angavs,

gäller i tillämpliga delar när donationsmedlen icke belastar den för utdelning till aktieägarna disponibla vinsten utan tages ur andra tillgångar. Överskrides den tillåtna gränsen, är dispositionen rättsstridig, enär den åsidosätter bolagets syfte.

Också likhetsprincipen måste beaktas. Om bolaget t.ex. för ett pris som är uppenbart för lågt, överlåter egendom till en aktieägare eller till ett företag som står en aktieägare nära, kan förutsättningar för tillämpning av § 30 m. 4 vara för handen.

Det bör vara möjligt att utsträcka rättsskyddet ännu längre. Några fasta normer kan dock icke uppställas. Det gäller att företaga en konkret bedömning med beaktande av alla de faktiska och rättsliga omständigheter som har relevans med hänsyn till bolagets vinstsyfte — huruvida bolagsstämmobeslutet står i överensstämmelse med bolagets intresse eller icke, vilka faktiska verkningar detsamma har med avseende på framtida vinstmöjligheter, förlustens storlek, de fördelar som beslutet kan medföra för bolaget och aktieägarna och i vad mån den ekonomiska förlusten därigenom kan uppvägas etc. Särskilt när man kan peka på att avsikten med bolagsstämmobeslutet och de åtgärder som skall företagas i stöd av detsamma, varit att undandraga aktieägarna vinst eller att framdeles förhindra att vinst uppkommer, kan beslutet betecknas såsom rättsstridigt på den grund att detsamma åsidosätter bolagets syfte.

Ett beslut som orsakar bolaget förlust och som i och för sig är godtagbart, kan komma att framstå såsom rättsstridigt på den grund att detsamma strider mot det i bolagsordningen angivna verksamhetsföremålet.

Se betr. detta problem T a x e l l 119 ff., jfr SvABL § 76.

4. DEN BEGRÄNSADE BETALNINGSSKYLDIGHETEN.

I. Aktieägare är skyldig att till fullo *betala det nominella beloppet av varje aktie* som han övertagit när bolaget bildades eller aktiekapitalet ökades. De absoluta stadgandena om denna betalningsskyldighet (§ 19, 20) motiveras främst med kravet på skydd för bolagets borgenärer.

Betalningsskyldigheten kan sträcka sig längre än till aktiernas nominella belopp. Sålunda är aktieägarna skyldiga att betala ett högre belopp, ifall de tecknat aktier till överkurs, vilket är vanligt vid nyteckning. Och en aktieägare som förbundit sig till apportinsats, är självfallet skyldig att över-

låta apportegendomen, även om dess värde överstiger de motsvarande aktiernas nominella värde.

När en nyemission delvis bekostas av bolaget, kommer aktieägarnas betalningsskyldighet att omfatta en mindre summa än aktiens nominella belopp. Ifall aktieägarens betalningsskyldighet annars skulle ha bestämts till ett lägre belopp, är han, om hans teckning överhuvud är giltig, skyldig att enligt § 19 inbetala hela det nominella beloppet.

Försummad inbetalning av förfallna aktiebelopp kan enligt lag eller åtagande vid teckningen medföra skyldighet att betala ränta (se § 20 m. 1).

Aktieägarens betalningsskyldighet i förhållande till bolaget är *begränsad* till det som här sagts. En längre gående betalningsskyldighet existerar enligt ABL icke.

Se A u g d a h l 210, DaASL § 57 m. 1.

Som motiv för denna ståndpunkt kan man främst anföra följande två omständigheter.

För det första har ABL genomfört grundsatsen att aktieägarna icke ansvarar för bolagets skulder (§ 18). Gäldansvaret vilar helt på bolaget. En konsekvent tillämpning av denna grundsats kräver, att aktieägarna icke kan förpliktas att genom betalningar till bolaget stärka dess kreditbas utöver det som de åtagit sig att betala som insats. Aktieägarna kan ej heller åläggas ansvarighet för bolagets skulder — bestämmelse härom kan icke ens ingå i den ursprungliga bolagsordningen

För det andra har aktieägarna skäl att förutsätta, att det av dem inbetalade aktiekapitalet samt egendom som bolaget därutöver kan uppbringa utifrån, ger bolaget en tillräcklig kapitalbas. Ifall bolaget behöver tilläggskapital, t.ex. för en utvidgning av verksamheten, är det icke aktieägarnas skyldighet att lämna bidrag. Kapitalet bör uppbringas på annan väg, genom krediter eller ökning av aktiekapitalet. Den som gör en kapitalinsats i ett aktiebolag, måste beakta möjligheten att förlora det belopp som han insatt, men någon skyldighet att vidkännas en längre gående kapitaluppföring behöver han icke räkna med. Också för den som förvärvar aktier, är det av vikt att ha säkerhet på den punkten.

Den ståndpunkt som ABL sålunda intar, har kommit till uttryck i § 27 m. 2 — aktieägare kan icke utan förbehåll i bolagsordningen förpliktas till »ytterligare insats i bolaget». Detta betyder, såsom ovan sagts, att aktieägarens betalningsskyldighet begränsas till det som han genom aktieteckningen

förbundit sig att betala, ifall han icke samtyckt till att erlægga belopp utöver detta.

Se HD 1958 II 84.

Det sagda innebär även, att en aktieägare icke kan förpliktas att teckna nya aktier när aktiekapitalet ökas. Ej heller är han skyldig att bevilja bolaget lån; även en sådan betalningsskyldighet faller under stadgandet i § 27 m. 2.

En förkortning av den för inbetalning av aktiebeloppen fastställda tiden kan — åtminstone i vissa fall — anses strida mot § 27 m. 2 och sålunda vara utan verkan i förhållande till den aktieägare som icke samtyckt därtill.

Jfr *HD 1936 II 353*. — Se även *A u g d a h l 352*.

En annan sak är att en aktieägare genom att samtycka till ett bolagsstäm-mobeslut som åvälver aktieägarna viss betalningsskyldighet, blir förpliktad i förhållande till bolaget. Det riktiga är enligt min tanke att betalningsskyldigheten icke åvilar en aktieförvärvare som vid förvärvet varit i god tro.

Genom *förbehåll* i bolagsordningen kan bolagsstämman ges rätt att genom särskilt beslut åvälva aktieägarna viss betalningsskyldighet. Ett beslut att i bolagsordningen införa ett sådant förbehåll kräver samtycke av alla aktieägare. Då en betalningsskyldighet utöver aktieinsatsen egentligen är oförenlig med aktiebolagets uppbyggnad och aktieägarnas ställning, bör man enligt min tanke icke tillåta sådana förbehåll som ger bolagsstämman full frihet att reglera aktieägarnas betalningsskyldighet. Förbehållet skall ange både det konkreta ändamål för vilket aktieägare av bolagsstämma kan åvälvas betalningsskyldighet, och det högsta belopp som en aktieägare kan åläggas att betala.

II. Det som här sagts om aktieägarnas till aktieinsatsen begränsade betalningsskyldighet, har icke avseende på sådana fall då bolaget erbjuder aktieägarna *ekonomiska förmåner* utöver de som innefattas i aktierätten, och för dessa betingar *vederlag*. Om aktieägarna t.ex. erhåller rätt att nyttja bolaget tillhörig egendom, kan bolagsstämman fastställa det vederlag som skall erläggas härför. En förutsättning är att aktieägarna själva får avgöra om de utnyttjar förmånen eller låter bli att göra det. Annars är det icke från deras sida en frivillig betalning — § 27 m. 2 kan då åberopas.

Det kan uppstå tvekan därom huruvida en av bolagsstämma beslutad betalning är att betrakta som en »ytterligare insats» enligt § 27 m. 2 eller ett vederlag för en särskild förmån. Som exempel kan nämnas att ett telefon-

aktiebolag, vari abonnenterna är aktieägare, besluter uppbära en avgift för att möjliggöra en automatisering av telefonnätet. I den mån den beslutade avgiften direkt ansluter sig till rätten till telefon och är att betrakta som vederlag för denna särskilda förmån, är det riktigare att icke tillämpa § 27 m. 2. Men om avgiften måste fattas som aktieägarnas bidrag till finansieringen av bolagets verksamhet utan att dess egentliga syfte är att utgöra betalning för en särskild förmån, blir resultatet av bedömningen ett annat.

I *bostadsaktiebolag* uppkommer frågor rörande aktieägarnas skyldighet att betala vederlag. Principiellt är det fråga om en ersättning från aktieägarnas sida för en särskild i aktierätten ingående förmån — besittningsrätten till aktielägenhet. Och bostadsaktiebolagets ändamål är ett annat än det vanliga aktiebolagets (BostABL § 1). Skyldigheten att betala vederlag måste därför bedömas ur helt andra utgångspunkter, ehuru också i fråga om bostadsaktiebolagen en tillämpning av § 27 m. 2 kan ifrågakomma. Bostadsaktiebolagets speciella problem förbigås här.

Tvekan har i praktiken uppstått därom huruvida bolagsstämman i bostadsaktiebolag beslut att ålägga aktieägarna betalningsskyldighet har avsende på vederlag eller huruvida § 27 m. 2 bör tillämpas; se bl.a. *HD 1959 II 81, 1958 II 28, 1939 II 187, 1930 II 308, 1929 II 26, 327*. Se även *Nybergh, JFT 1936 107 jfr 287 f.*; frågan gällde aktieägarnas skyldighet att betala installering av hiss; den av Nybergh företrädde uppfattningen att här var fråga om vederlag i lagens mening synes mig vara den riktiga, även om betalningsskyldigheten fördelas enligt annan grund än det »ordinära vederlaget», § 27 m. 2 bör således icke tillämpas.

5. ÄNDRING AV BOLAGETS ÄNDAMÅL.

I. Enligt § 27 m. 3 åtnjuter den enskilde aktieägaren skydd mot bolagsstämmbeslut rörande fusion, »väsentlig förändring av bolagets ändamål» samt bolagets »fortsättande utöver stadgad stämmodtid».

Det skydd som lagrummet erbjuder, avviker väsentligt från det som gäller enligt § 27 m. 2. Enligt m. 3 har en aktieägare icke möjlighet att förhindra beslutet. Han kan icke heller angripa detsamma såsom materiellt felaktigt. Honom har endast givits rätt att mot lösen utträda ur bolaget.

Se även *Cederberg, JFT 1942 96*.

Aktieägarnas rättsskydd vid *fusion* behandlas icke i denna framställning.

Det förekommer ytterst sällan att ett aktiebolag bildas för *viss tid*. I de fall då bolagsordningen innehåller sådan föreskrift kan tidsbegränsningen

slopas genom ändring av bolagsordningen. Tillämpningen av § 27 m. 3 erbjuder knappast några särskilda problem. Också denna fråga förbigås här.

II. Den följande framställningen begränsas sålunda till beslut som ändrar *bolagets ändamål*.

Uttrycket bolagets ändamål i § 27 m. 3 är icke otvetydigt. Enligt en restriktiv tolkning kunde man häri inbegripa blott det som lagen benämner »föremålet för bolagets verksamhet» (§ 2 p. 3), d.v.s. arten (beskaffenheten) av den verksamhet som bolaget enligt bolagsordningen skall utöva. En sådan tolkning är likväl för snäv och tillgodoser icke aktieägarnas behov av rättskydd.

Se Nyberg, JFT 1936 87.

Utgångspunkten för tolkningen av uttrycket »bolagets ändamål» i § 27 m. 3 bör vara att lagen avser att skydda aktieägarna mot bolagsstämmbeslut som ändrar betingelserna för bolagets verksamhet på ett sådant sätt, att de förutsättningar under vilka aktieägarna övertagit aktier, avsevärt rubbas. Detta kan vara fallet även när bolagets verksamhet bibehålles inom den ram som bolagsordningens föreskrift om verksamhetsföremålet anger.

En tillämpning av stadgandet i § 27 m. 3 om bolagets ändamål ifrågakommer när ett bolagsstämmbeslut *ändrar*

- det i bolagsordningen angivna föremålet för bolagets verksamhet (III),
- betingelserna för bolagsverksamhetens utövning med bibehållande av verksamhetsföremålet (IV), eller
- bolagets syfte (V).

Se betr. termerna bolagets ändamål, bolagsverksamhetens föremål och bolagets syfte, Taxell 120 ff.

SvABL uppställer krav på kvalificerad majoritet för beslut som avser ändring av bolagets föremål (§ 133 m. 3) och av bolagets syftemål (§ 133 m. 1 st. 3), men skiljer icke mellan väsentlig och mindre väsentlig ändring; betr. aktieägars rätt till utträde mot lösen, se § 136; Rodhe 178.

DaASL § 57 m. 2: »väsentlige aendringer i selskabets formål» kräver 9/10 majoritet (av aktiekapitalet).

NoASL § 20 m. 2 och 3: sådan ändring av bolagsordningen som går ut på att »forandre forretningens art» kräver 4/5 majoritet (av aktiekapitalet), varjämte aktieägare som icke har omfattat beslutet, kan utträda mot lösen; A u g d a h l 190.

För att en aktieägare skall få stöd av § 27 m. 3 måste förändringen av bolagets ändamål vara »väsentlig».

C h y d e n i u s 78: »Om förändringen är väsentlig eller ej, beror därav, huruvida förutsättningarna för ernående av vinst på den nya väg, som skall inslås, äro andra än de, som kommo i betraktande då bolaget bildades», se även 77, 81; H e r n b e r g, JFT 1913 43: frågan bör främst bedömas ur kommersiell synpunkt med beaktande av huruvida förutsättningarna för ernående av vinst minskas. — Se härjämte C a s e l i u s - H e i k o n e n 55 not 2, 153, C a s e l i u s, DL 1957 259 ff., K r e n c h e l 286 ff.

Väsentlighetskravet kan icke exakt bestämmas. Allmänt uttryckt är innebörden därav att en aktieägare icke kan åberopa rättsskydd mot sådana beslut som kan beräknas ha blott ringa betydelse för hans aktierätt och dess ekonomiska värde. Bedömningen skall främst taga sikte på arten och omfattningen av beslutets faktiska följder för bolaget och för aktieägarna. Relevant är huru aktierätten i ekonomiskt avseende kan påverkas av ändringen. Skyddet gäller primärt aktiernas ekonomiska värde. Av särskild betydelse för den konkreta bedömningen är därför den omständigheten, huruvida förutsättningarna för erhållande av vinst samt riskerna för att bolagsegendomen skall förloras, i avsevärd utsträckning kommer att framstå som andra än tidigare. Är detta fallet, kan en aktieägare påräkna rättsskydd enligt § 27 m. 3. Det fordras icke nödvändigt att vinstchanserna blivit sämre eller riskerna större. Det är tillfyllest att de på ett märkbart sätt ändrats.

. Jfr JDD 1916 nr 439: förändringar med avseende på aktiekapitalet, rätten till dividend etc. ansågs vara så genomgripande, att bolaget t.o.m. kunde betraktas som upplöst; § 27 m. 3 tillämpades i det aktieägare tillerkändes rätt att mot lösen utträda ur bolaget.

III. *Föremålet för bolagets verksamhet* kan ändras i den ordning som § 27 m. 1 anger. Den enskilde aktieägaren har intet anspråk på att verksamhetsföremålet bibehålles oförändrat. Rättsskydd enligt § 27 m. 3 tillkommer en aktieägare blott när ändringen är av den art och omfattning, att den framstår som en väsentlig förändring av bolagets ändamål.

En sådan väsentlig förändring kan anses föreligga när föremålet för bolagets verksamhet, sådant detsamma anges i bolagsordningen, helt eller huvudsakligen ersättes med ett annat. Detta är fallet om bolaget övergår från en verksamhetsgren till en annan, eller om en ny bransch upptages som huvudsaklig verksamhet vid sidan av eller i stället för de tidigare, t.ex. om ett bolag, som bedriver sågrörelse, utsträcker sin verksamhet till cellulosa- eller papperstillverkning. Däremot är ändringen icke väsentlig i den mening som § 27 m. 3 anger, om den betingas av en normalt fortskridande utveckling av företaget, t.ex. om bolaget med bibehållande av den tidigare huvudsakliga

verksamhetsgrenen utsträcker sin verksamhet till områden som på ett naturligt sätt ansluter sig till densamma.

Se även T a x e l l 317 ff.

Det har här förutsatts, att bolagsstämman beslut innebär en ändring av bolagsordningen. Samma synpunkter äger giltighet jämväl då bolagsstämman, utan att röra vid själva bolagsordningen, besluter utsträcka verksamheten utöver den gräns som bolagsordningens verksamhetsföremål anger.

Däremot kan § 27 m. 3 icke tillämpas när bolagsstämman besluter upptaga en ny verksamhet, som rymmes inom ramen för det i bolagsordningen angivna verksamhetsföremålet. Inom bolagsordningens gränser står det bolagsstämman fritt att utveckla eller begränsa bolagets verksamhet. Aktieägarna har intet anspråk på att bolagsverksamheten skall fortgå i samma faktiska omfattning som tidigare.

IV. Betingelserna för bolagsverksamheten kan väsentligen ändras oaktat *verksamhetsföremålet bibehålles*. Det är möjligt att ett bolagsstämmobeslut, som icke alls berör bolagsordningens föreskrift om föremålet för bolagets verksamhet, så genomgripande omgestaltar verksamheten, att de förutsättningar under vilka aktieägarna övertagit sina aktier, avsevärt rubbas. Då kan en väsentlig förändring av bolagets ändamål anses föreligga.

Icke heller i detta fall kan någon klar gräns dragas för rättsskyddet. Bedömningen måste följa de linjer som ovan angivits (II).

Som *exempel* kan nämnas, att bolaget uppger sin ställning som ett fristående företag och underordnar sig — med avseende på produktion eller i andra avseenden — ett annat företags ledning och kontroll. Detsamma kan förmodas vara fallet om ett bolag, vars verksamhetsområde enligt bolagsordningen är lokalt begränsat, vidgar detta område eller överflyttar verksamheten till en annan ort. Också en försäljning av all bolagets egendom eller av en så stor del därav att förutsättningarna för bolagets framtida verksamhet avsevärt förändras, kan anses falla under § 27 m. 3.

Jfr *HD 1935 II 125*, *1931 II 571* (min. i HD), *1929 I 33* (min. i HD), *1925 UR 20* (HovRs motivering), *1925 U 677*. — Se även *H a k u l i n e n*, LM 1947 113.

En ökning av aktiekapitalet kan icke betecknas som en väsentlig förändring av bolagets ändamål, oaktat dess verkningar kan vara mycket kännbara för bolagets framtida verksamhet. Kapitalökningen måste bedömas ur andra utgångspunkter.

Så även *C e d e r b e r g*, LM 1943 17. A. å. *C h y d e n i u s* 81.

V. Uttrycket bolagets ändamål har ansetts inbegripa jämväl bolagets *syfte* (syftemål). Detta är normalt att uppnå vinst som kan utdelas till aktieägarna.

Detta syfte påverkas när

— bolagsordningen ändras så, att vinsten helt eller till en del skall tillfalla en tredje man, t.ex. en allmännyttig institution, eller

— bolagsordningen, som innehåller föreskrift att vinst skall tillfalla utomstående personer, ändras så, att tredje mans anspråk på del i vinsten bortfaller.

Kan § 27 m. 3 tillämpas i sådana fall?

I det förstnämnda fallet — vinst undandrages aktieägarna — åsidosättes aktieägarnas dividendrätt. Aktieägare kan åberopa rättsskydd enligt § 27 m. 2 (ovan s. 84).

Utesluter detta att § 27 m. 3 tillämpas?

Skyddet enligt m. 2 är starkare än det som m. 3 erbjuder. Enligt det förstnämnda lagrummet kan en aktieägare motsätta sig bolagsstämmans beslut och därigenom bibehållas vid sin dividendrätt. Det senare lagrummet ger honom endast en rätt till utträde ur bolaget mot lösen, vilket vanligen är mindre fördelaktigt.

Det är enligt min tanke icke riktigt att ge en aktieägare rätt att välja mellan rättsskydd enligt m. 2 och m. 3. Dividendrätten skyddas i tillräcklig utsträckning enligt det förstnämnda lagrummet, varför ett behov för aktieägare att få utträda knappast föreligger. Och den form av rättsskydd som m. 3 anvisar, är att betrakta som en undantagslösning. Den innebär ett avsteg från en allmän grundsats som ABL godtagit — en aktieägare kan endast genom överlåtelse av aktie utträda ur bolaget. I överensstämmelse med det rättsskyddssystem som ABL erbjuder, är det icke motiverat att göra avsteg från denna grundsats så länge rättsskyddet tillfredsställande kan tillgodoses på annat sätt.

Beslut som åsidosätter bolagets syfte — och därmed dividendrätten — skall således icke bedömas enligt § 27 m. 3.

I det andra ovannämnda fallet — föreskrift om rätt för tredje man till andel i vinsten avlägsnas ur bolagsordningen — försämras icke aktieägarnas ekonomiska ställning. Tvärtom vidgas deras dividendrätt. Något behov av skydd för aktiernas ekonomiska värde har de därför icke. Å andra sidan kan det sägas, att aktieägarna kan ha ett intresse av att en tredje man har rätt till en del av vinsten. Häri inträder en förändring genom att förbehållet avlägsnas ur bolagsordningen.

Det är likväl icke riktigt att låta aktieägare åberopa § 27 m. 3. Det skydd

som ABL ger aktieägarna, bygger på principen att en aktieägare med rättsliga medel kan reagera mot beslut som inkräktar på hans rätt som aktieägare. Visserligen kan han angripa rättsstridiga bolagsstämmobeslut helt oberoende därav om de kränker hans rätt som aktieägare eller icke (nedan s. 163). Men rättsskyddet enligt § 27 m. 2 och 3 tar sikte blott på själva aktierätten. Det vore fel att utsträcka tillämpningen av dessa lagrum till sådana fall då det icke är fråga om ett intrång på aktierätten utan om att åsidosätta ett tredjemansintresse, som en aktieägare fortfarande önskar se tillgodosett.

En annan sak är att en aktieägare i vanlig ordning — enligt § 30 — kan reagera mot ett beslut som rättsstridigt fråntar tredje man en honom tillkommande rätt. Men om tredje mans rätt icke ställer hinder för ändring av bolagsordningen, har en aktieägare endast de möjligheter som hans medverkan vid bolagsstämma skänker honom. Stannar han i minoritet, måste han finna sig i att beslutet genomföres.

6. FÖRVALTNINGSBEFOGENHETERNA.

I. Förvaltningsbefogenheternas syfte är dels att göra det möjligt för bolaget att fungera som en rättslig organisation, dels att trygga aktieägarnas ställning och ekonomiska intresse i bolaget (se ovan s. 21 f.).

Med hänsyn särskilt till det förstnämnda syftet är förvaltningsbefogenheterna i stor utsträckning omgärdade av *absoluta lagstadganden*. I den mån detta är fallet kan de icke åsidosättas eller begränsas genom beslut av bolagsstämma, icke ens med samtycke av alla aktieägare. Ett beslut som strider mot ett absolut lagbud, är utan vidare ogiltigt.

ABL innehåller icke några stadganden som uttryckligen skulle skydda olika förvaltningsbefogenheter — utöver det skydd som kan härledas ur vissa absoluta stadganden. Det bör särskilt understrykas, att § 27 m. 2 icke äger tillämpning trots att en begränsning av en förvaltningsbefogenhet kan göra intrång på de ekonomiska befogenheterna. Detta framgår redan därav, att stadgandet endast gäller sådana beslut som »omedelbart» åsidosätter de ekonomiska befogenheter som särskilt nämnes i lagrummet. Detta kan icke tillämpas när bolagsstämmobeslutets inverkan på dessa ekonomiska befogenheter endast är indirekt.

Lagberedningen 1890, 54, 59, jämställde skyddet för rösträtten med det skydd som sedermera enligt § 27 m. 2 tillkom rätten till andel i bolagsegendomen och till vinst; detta utsades klart i själva lagförslaget (1890) § 27 m. 1. Den föreslag-

na bestämmelsen om skydd för rösträtten kom dock icke att ingå i ABL, den utelämnades redan från propositionerna (nr 10/1891, 7/1894).

Cederberg, DL 1928 184 samt JFT 1932 170 f., uttalar, att § 27 uppenbarligen avser att »uttömmande angiva de begränsningar i bolagsstämmans fria beslutanderätt, vilka av lagstiftaren ansetts vara nödvändiga». I LM 1943 15 not 65 framhåller Cederberg, att § 27 m. 2 icke äger tillämpning i fråga om rösträtten.

Norrmén 358: aktieägare behöver icke finna sig i att hans rösträtt omedelbart inskränkes genom ändring av bolagsordningen, ty ett sådant beslut strider ex analogia mot förbudet i § 27 m. 2 att fatta beslut som omedelbart avser aktieägares andel i bolagsegendomen; genom att utöva sin rösträtt gör aktieägare indirekt gällande sin förmögenhetsrätt i bolaget; angripes rösträtten omedelbart, angripes även hans andel i bolagsegendomen. — Enligt den uppfattning som av mig företrots, kan uttrycket »omedelbart» i lagrummet icke ges en sådan vidsträckt innebörd.

Man måste utgå från att icke alla förvaltningsbefogenheter åtnjuter ett lika starkt skydd. I första hand har man att klarlägga vilket skydd som kan härledas ur de spridda lagbestämmelser vilka reglerer de olika förvaltningsbefogenheterna. Detta skydd kan avsevärt växla från fall till fall. Om man icke på den vägen kan utforma några skyddsregler, följer därav icke utan vidare att de ifrågavarande förvaltningsbefogenheterna kunde åsidosättas eller begränsas i den ordning som normalt gäller för fattande av bolagsstäm-mobeslut — § 27 m. 1 om bolagsordningen skall ändras, annars enkel majoritet. Man bör i en sådan situation försöka utforma regler som i nödig mån fyller det behov av rättsskydd som aktieägarna kan anses ha i fråga om olika förvaltningsbefogenheter, utan att bolagets intresse otillbörligt åsidosättes. Där lagen icke ger vägledning, återstår blott möjligheten att företaga en dylik intresseavvägning.

Jfr Olsson, JFT 1958 157, som uttalar, att ABL är »en förbudslag, enligt vilken det som ej särskilt förbjudits eller måste anses vara förbjudet, är tillåtet». — Det är knappast riktigt att i fråga om rättsskyddet för aktieägarna tillämpa detta betraktelsesätt.

II. Den viktigaste förvaltningsbefogenheten är rätten att *taga del i bolagsstämma* och därigenom bidra till att utforma beslut i bolagets angelägenheter.

Enligt § 24 m. 1 har varje aktieägare vid bolagsstämma »minst en röst». Detta innebär, att man icke kan skapa aktier enligt vilka aktieägaren icke skulle ha rätt att deltaga i bolagsstämma. Bolagsstämman är således icke berättigad att frångå en aktieägare denna rätt.

Se betr. detta problem Taxell, Aktierätt 10 f. och där åberopad litteratur samt Raninen 63, 217 f.

Vissa begränsningar med avseende på utövandet av aktierätt vid bolagsstämma kan likväl införas utan att aktieägarnas rätt kan anses ha blivit kränkt. Sålunda kan i bolagsordningen föreskrivas, att aktierätt icke får utövas av aktieägare som inskrivits i aktieboken eller anmält sig för inskrivning däri senare än en viss tid före bolagsstämman. En ändring av bolagsordningen i den riktningen kan när som helst genomföras. Tiden får dock icke vara så lång, att föreskriften framstår som en otillbörlig begränsning av rätten att taga del i bolagsstämma. En begränsning av det slag varom nu är fråga, förutsätter föreskrift i bolagsordningen, ett vanligt bolagsstämmobeslut är icke tillfyllest.

Se *Taxell*, Aktierätt 11 och *Norrmén* 359.

Likaså kan i bolagsordningen enligt § 27 m. 1 införas en ordningsföreskrift som kräver vissa formaliteter för att aktieägare skall få deltaga i bolagsstämma, t.ex. föranmälan.

Se *Taxell*, Aktierätt 27 f.

Även bestämmelser om jäv för aktieägare kan i vanlig ordning inryckas i bolagsordningen.

Se *Taxell*, Aktierätt 63. Jfr *Raninen* 322: bestämmelser om jäv kan över huvud icke intagas i bolagsordning.

III. Enligt § 24 m. 2 kan aktieägare vid bolagsstämma företrädas av *ombud* (fullmäktig), därest icke bolagsordningen innehåller avvikande föreskrift.

Kan i bolagsordning mot enskild aktieägars bestridande införas föreskrift att ombud icke alls får anlitas eller att endast ombud med vissa kvalifikationer — t.ex. annan aktieägare — godkännes?

Norrmén, 359, anser, att sådana bestämmelser kan införas i bolagsordningen i överensstämmelse med § 27 m. 1.

Lagberedningen 1914, 72, § 44 m. 4: aktieägars rätt att företrädas av ombud får icke begränsas annorlunda än att ombudet bör vara aktieägare.

Enligt SvABL § 119 st. 2 får aktieägars rätt att genom ombud utöva rösträtt ej inskränkas i vidare mån än att det i bolagsordning kan föreskrivas, att endast aktieägare kan utses till ombud; *Rodhe* 113.

Något egentligt intresse av att förbjuda aktieägare att anlita ombud kan bolaget knappast ha. För en aktieägare kan det vara till allvarligt men att

själv nödgas taga del i bolagsstämma — t.ex. hinder på grund av sjukdom eller resa. En avvägning ger enligt min tanke vid handen, att bolaget icke utan samtycke av alla aktieägare får ändra bolagsordningen så, att aktieägare icke mera får företrädas av ombud.

R a n i n e n 304: föreskrift att aktieägare ej får företrädas av ombud är uppenbart oskäligen.

Däremot kan bolaget ha ett legitimt behov av att kunna hindra utomstående personer att övervara bolagsstämma. Visserligen kan det för en aktieägare vara förenat med olägenheter att icke fritt kunna välja ombud, särskilt om han står i motsättning till övriga aktieägare. Bolagsintresset bör likväl enligt min tanke ges företräde. Om annan aktieägare får anlitas som ombud, kränkes icke aktieägars rätt att vara representerad genom en annan person. Det är blott de faktiska möjligheterna att bli företrädd vid en stämma som kan försvåras. Ett beslut att i bolagsordningen införa föreskrift att endast aktieägare får anlitas som ombud kan därför fattas i överensstämmelse med § 27 m. 1.

Detta gäller även införandet av en föreskrift att en och samma aktieägare såsom ombud får företräda t.ex. högst två aktieägare.

I bolagsordning kan över huvud icke föreskrivas, att legal ställföreträdare för aktieägare icke äger deltaga i bolagsstämma (se § 24 m. 1).

Annorlunda än genom bestämmelse i bolagsordningen kan begränsningar i rätten att anlita ombud icke föreskrivas.

IV. Som regel anges i § 24 m. 2 att aktieägare vid bolagsstämma har lika många röster som han har aktier. Genom föreskrift i bolagsordningen kan *rösträtten* likväl differentieras — aktier med olika röstvärde, begränsad eller graderad röstskala.

Se T a x e l l, Aktierätt 40 f.

Kan sådana föreskrifter rörande rösträtten i vanlig ordning införas i bolagsordningen?

N o r r m é n, 358, har med den motivering som ovan återgivits (s. 119) uttalat, att bolagsstämma icke kan besluta att införa viss röstskala eller maximibegränsning; när aktiekapitalet ökas, kan bolagsstämman likväl medelbart ingripa i rösträtten.

C a s e l i u s, DL 1957 265, synes antaga, att begränsad röstskala kan införas genom vanligt beslut om ändring av bolagsordningen.

Enligt SvABL § 133 m. 2 st. 1 kan en rösträttsbegränsning införas genom majoritetsbeslut (på särskilt sätt kvalificerad majoritet); se *Stenbeck* 506 f.; aktieägare som röstat mot ändringen, har likväl rätt att påkalla att hans aktier inlöses, § 136.

Betr. dansk rätt se *DaASL* § 57 m. 3 samt *Krenchel* 285 f.

Enligt *NoASL* § 72 m. 1 jfr § 19 m. 2 skall avvikelse från lagens regler om rösträtten intagas i stiftelseurkunden; senare kan föreskrift införas med samtycke av alla aktieägare, *Martinius* 241.

Rösträtten är — på samma sätt som rätten att taga del i bolagsstämma — skyddad av det absoluta stadgandet i § 24 m. 1 att varje aktieägare har minst en röst. Detta betyder, att det över huvud icke kan förekomma aktier utan rösträtt och att bolagsordningen såsom förutsättning för utövande av rösträtt icke kan föreskriva ett visst minimiinnehav av aktier.

Men härutöver ger ABL icke anvisning om rättsskyddet. Lagen förutsätter blott, att rösträttsbegränsningar kan förekomma (§ 24 m. 2). Såsom ovan framhållits (s. 118), kan § 27 m. 2 icke tillämpas. Frågan blir därför huruvida rösträtten är av så väsentlig betydelse för den enskilde aktieägaren, att densamma, trots avsaknaden av uttryckliga skyddsbestämmelser, bör åtnjuta ett förstärkt rättsskydd.

Det kan både för bolaget och för vissa aktieägare vara av värde att avsteg kan göras från regeln om en röst per aktie. Även om aktiernas röstvärde reduceras, bibehålles aktieägarnas primära förvaltningsbefogenhet — att deltaga i och rösta vid bolagsstämma. Det är blott fråga om en siffermässig minskning av inflytandet på avgörandena vid bolagsstämma. Aktierättsskyddet skulle alltför starkt framhävas på bolagsintressets bekostnad, ifall en enda aktieägare, oberoende av aktieinnehavets storlek, skulle kunna oimintetgöra ett beslut att i bolagsordningen införa rösträttsbegränsningar. Någon tillräckligt hållbar grund för uppfattningen att sådana begränsningar icke kunde införas genom majoritetsbeslut (§ 27 m. 1) finnes enligt min mening icke.

Problemet bör bedömas ur en annan synvinkel: vilka följder har ett beslut om differentiering av rösträtten med avseende på aktieägarnas ställning?

En begränsning av rösträtten på ett håll, t.ex. begränsad röstskala, leder till att andra aktieägare — ofta aktieägare med färre aktier — får ett större inflytande. Här griper likhetsprincipen in. I de flesta fall innebär ett beslut att differentiera rösträtten ett sådant åsidosättande av vissa aktieägars rätt, att § 30 m. 4 kan åberopas. Det förefaller naturligare att bygga rättsskyddet för rösträtten på denna bas — man förbjuder icke generellt sådana rösträttsdifferentieringar som någon aktieägare motsätter sig, utan förbudet

gäller blott de fall då vissa aktieägare tillföres en uppenbart otillbörlig fördel på övriga aktieägares bekostnad. Också på den vägen kan ett tillräckligt effektivt rättsskydd upprätthållas. Och bolagets behov av att kunna modifiera rösträtten tillgodoses.

En reglering av rösträtten kan bli aktuell när aktiekapitalet ökas. De som tecknar nya aktier som medför sämre rösträtt än de gamla, har icke behov av skydd — de har att finna sig i de villkor som gäller för övertagande av de nya aktierna. Om dessa åter med avseende på rösträtten är fördelaktigare än de gamla aktierna, kan ägarna till dessa åberopa likhetsprincipen.

Det som här sagts, gäller olika slag av rösträttsregleringar. Önskar bolaget införa aktier som har ett högre röstvärde än andra, gäller dessutom de normer som har avseende på skapandet av prioritetsaktier (nedan s. 133 ff.).

När föreskrift rörande rösträtten ingår i bolagsordningen, kan det bli fråga om att avlägsna eller ändra densamma.

Skall föreskriften *upphävas* eller *mildras* — t.ex. utjämning av en röstskillnad som anses vara för stor — bör likhetsprincipen följas. Som utgångspunkt tar man det läge som råder enligt bolagsordningens föreskrift. Frågan är alltså om en rubbning därav innebär att vissa aktieägare tillföres otillbörlig fördel på andra aktieägares bekostnad. Också en återgång till regeln i § 24 m. 2 — en röst per aktie — kan sålunda innebära att likhetsprincipen åsidosättes.

Norrmén, 358, anser, att en i bolagsordningen föreskriven inskränkning av rösträtten kan avlägsnas eller mildras oaktat detta kan medföra olägenheter för vissa aktieägare.

Jfr Caselius-Heikonen 55, Caselius, DL 1957 265.

För en *skärpning* av en föreskrift i bolagsordningen om röstdifferentiering gäller samma regler som för införande i bolagsordningen av en rösträttsbegränsning.

Caselius-Heikonen, 55, kräver samtycke av alla aktieägare.

V. Aktieägarna har rätt att *granska aktieboken* (§ 26b m. 1). Denna rätt kan icke fräntagas aktieägare eller begränsas. Stadgandet är absolut, endast härigenom kan detsamma fylla sin funktion.

Detsamma gäller aktieägares rätt att *erhålla upplysningar* av styrelsen (§ 26b m. 2), den s.k. frågerätten.

Se betr. dessa rättigheter Cederberg 54 f., 36 f., Prop. 29/1935 3 f.

Icke heller aktieägares *klanderrätt* — rätten att angripa rättsstridiga bolagsstämmobeslut — kan begränsas. Detta gäller både förutsättningarna för klander och klanderfristen. Det är naturligt att bolaget icke kan förfoga över klanderrätten, vilken både i bolagets och aktieägarnas intresse givits som ett medel att vinna rättelse när ett bolagsstämmobeslut strider mot lag eller bolagsordning.

VI. *Minoritetsrättigheterna* förstärker den enskilde aktieägarens rättsskydd.

De omfattar befogenheter som icke tillkommer varje enskild aktieägare utan endast aktieägare — en eller flere — med ett visst minimiinnehav av aktier. Dessa befogenheter är »aktiva» — ger aktieägare rätt att påyrka och framkalla vissa åtgärder — och erbjuder sålunda icke blott ett »passivt» skydd för aktierätten.

De olika minoritetsrättigheterna anges ovan s. 22.

Genom att uppställa kravet att bakom en åtgärd skall stå en minoritet av en viss storlek, har man velat hindra, att aktieägare som på grund av ett ringa innehav icke har något kännbart intresse för bolaget, missbrukar sin ställning som aktieägare till förfång för bolaget. Den gällande ordningen kan dock icke helt hindra minoritetsmissbruk.

Minoritetsrättigheterna tillgodoser även bolagets intresse. Det är icke alltid förenligt med bolagets fördel att låta majoriteten ohämmat utnyttja sin maktställning. Och i den mån en minoritetsrättighet tar sikte på rättsstridig bolagsverksamhet (t.ex. § 26a m. 3) är dess förenlighet med bolagsintresset uppenbart.

För att kunna utöva en minoritetsrättighet måste aktieägare ha bakom sig minst en tiondedel av aktiekapitalet. Härvid är aktietalet och icke röstetalet avgörande. Tiondedelen beräknas på det nominella aktiekapitalet — det inverkar således icke att aktier inlösts till bolaget. Enligt § 26 a och 26 c gäller kompletterande regler för beräkning av den tiondedel som kan utföra talan.

När man bedömer minoritetsrättigheterna med avseende på aktieägarens *rättsskydd*, ställes man inför två frågor:

- kan de av lagen angivna minoritetsrättigheterna inskränkas eller helt fråntagas aktieägarna, samt
- kan utövandet av en minoritetsrättighet knytas vid andra än de av lagen preciserade förutsättningarna?

Svaren blir beroende av det som sades om minoritetsrättigheternas syfte

att skydda minoriteten kontra majoriteten och att tillgodose bolagets fördel.

I överensstämmelse härmed är svaren på frågorna givna. Ifall en majoritet kunde utesluta eller minska de befogenheter som lagen tillerkänner en minoritet, skulle minoritetsskyddet bli illusoriskt. Stadgandena om minoritetsskyddet måste vara absoluta för att kunna fylla sin funktion.

Detta innebär, att de icke kan åsidosättas ens genom beslut av samtliga aktieägare. Även framtida aktieägars och bolagets fördel måste beaktas.

Det är sålunda icke möjligt att genom bestämmelse i bolagsordningen röra vid minoritetsrättigheterna på ett sådant sätt, att de i något avseende skulle begränsas.

Härav följer även att förutsättningarna för minoritetsrättigheternas utövning icke kan rubbas till aktieägarminoritetens nackdel. Det kan t.ex. icke i bolagsordningen föreskrivas, att den minoritet som får utöva en rättighet, måste vara större än den lagen anger. Och de frister som gäller för minoritetsrättigheterna, kan inte förkortas.

En annan fråga är huruvida minoritetens befogenheter kan utvidgas — den skall icke här utredas. Uppenbart är att alla minoritetsrättigheter icke i det avseendet kan bedömas på samma sätt. I bolagsordningen kan intagas en föreskrift att en minoritet som företräder 1/20 av aktiekapitalet har rätt att begära att bolagsstämma sammankallas (§ 31 m. 1), medan en liknande sänkning av kvoten knappast är möjlig enligt § 26 a m. 2.

Se även *Stenbeck* 243.

7. DISPOSITIONSBEOFGENHETER.

I. Aktieägars rätt att i förhållande till tredje man förfoga över sina aktier kan regleras genom föreskrifter i bolagsordningen.

Betr. aktieägars dispositionsbefogenheter, se ovan s. 23.

Här skall närmast undersökas i vilken utsträckning bolagsstämma genom en ändring av bolagsordningen kan begränsa aktieägars rätt att överlåta aktie.

Enligt § 32 m. 1 har aktieägare rätt att överlåta aktie, »såvitt ej i bolagsordningen annorlunda stadgas». Aktieägars *rätt att fritt överlåta aktie* är således i princip erkänd och utgör den grund på vilken ABLs stadganden om överlåtelse bygger. Den omständigheten att bolagsordningen kan föreskriva begränsningar, ger likväl vid handen, att aktieägarna icke har ett oeftergivligt krav på att bibehållas vid sin rätt att fritt överlåta aktie.

Betr. motiven för akties överlåtbarhet, se bl.a. O l s s o n 21.

Också de skandinaviska lagarna erkänner principen att aktie fritt kan överlåtas — SvABL § 9 m. 2 st. 1, DaASL § 57 m. 1 p. b, NoASL § 39 m. 1.

ABL anger icke på vilket sätt och i vilken utsträckning aktieäga- res rätt att överlåta aktier kan *begränsas genom föreskrift i bolagsordningen*; § 32 m. 1 innehåller blott ett blancostadgande.

De begränsningar som gäller enligt § 21 m. 2 (överlåtelse till bolaget) och enligt UtIFastighL (överlåtelse till s.k. farligt rättssubjekt) skall icke här utredas.

Lagen ger intet stöd för uppfattningen att begränsningar av rätten att överlåta aktie kunde intagas endast i den ursprungliga bolagsordningen eller under bolagets bestånd införas i bolagsordningen blott med samtycke av alla aktieägare. Man kan inte tillämpa § 27 m. 2. De olika typerna av restriktiva bestämmelser måste bedömas särskilt för sig, det är icke möjligt att upp- ställa en generell norm.

O l s s o n 160: man är hänvisad till en avvägning mellan enskild aktieäga- res intresse att bolagsordningen bibehålles oförändrad och bolagets intresse av att ändring sker.

Införande i bolagsordning av begränsning av rätten att överlåta aktie enligt de skandinaviska lagarna:

SvABL § 133 m. 1 st. 3 kräver samtycke av samtliga aktieägare utom i det fall att restriktionen avser blott visst aktieslag; detta gäller dock icke begränsningar som har avseende på utlåningar och vissa sammanslutningar; N i a l 48 ff., 170 f., S t e n b e c k 506, R o d h e 177.

DaASL § 57 m. 1 fordrar samtycke av samtliga aktieägare; K r e n c h e l 284 f.

NoASL § 39 m. 1 föreskriver, att en aktieägare har rätt att överlåta sina aktier därest icke annat följer av avtal eller av lag; detta innebär, att en begränsning icke kan införas genom majoritetsbeslut, restriktionen måste ingå i stiftelseurkunden eller omfattas av samtliga aktieägare; A u g d a h l 211, 355 f., M a r t h i n u s s e n 141 f.

De begränsningar i rätten att överlåta aktie — ofta användes termen för- värvsbegränsningar — som kan förekomma i bolagsordningen och som här skall beröras är: totalt förbud mot överlåtelse, överlåtelse beror av samtycke från bolagets sida (tillståndsklausul), aktie får överlåtas endast till personer som har vissa kvalifikationer (personklausul) och aktieägare har rätt att lösa aktie som annan aktieägare överlåtit eller har avsikt att överlåta (lös- ningsklausul).

Se betr. dessa klausuler framför allt O l s s o n 152 ff.

När man har att bedöma möjligheterna att i bolagsordningen införa sådana klausuler, bör man beakta, att det bärande *motivet* för en förvärvsbegränsning är en strävan att med tanke på bolagets och aktieägarnas fördel hindra utomstående personer eller grupper av personer att bli aktieägare. Det kan finnas ett verkligt behov att hindra ett främmande inflytande på bolagets verksamhet. Samtidigt bör man dock ha klart för sig, att en förvärvsbegränsning kan påverka aktiernas värde i negativ riktning samt medföra vissa olägenheter för den aktieägare som vill överlåta sina aktier — hans möjligheter att genom överlåtelse utnyttja aktiens ekonomiska värde kan avsevärt försvåras eller kanske helt uteslutas.

Se Olsson 160 ff.

II. Kan i bolagsordningen utan samtycke av samtliga aktieägare införas bestämmelse om *förbud* att överlåta aktie?

Det råder i inhemsk rättslitteratur olika meningar i fråga om ett totalt förbud mot överlåtelse.

Chydenius 36: förbud kan ifrågakomma, men detsamma avser icke förvärv genom giftorätt och det är tvivelaktigt om det avser testamente.

Caselius-Heikonen 75: förbud torde icke med giltig verkan kunna intagas i bolagsordningen, alltså icke ens i den ursprungliga bolagsordningen; jfr Caselius, DL 1949 289.

Tavaststjerna, DL 1924 272: bolagsordningen kan innehålla förbud, men detta berör icke övergång av aktie genom arv, testamente eller giftorätt; så även Raninen 253.

Kivimäki, DL 1957 69: ministeriet kan inte vägra fastställa en bolagsordning som innehåller förbud mot överlåtelse.

Olsson, 27, 153, accepterar det totala förvärvsförbudet. Se även Norrmén 362.

SvABL § 9 m. 2 st. 1, jfr § 70, tillåter icke totalt förvärvsförbud utan endast lösningsklausul; Nial 49.

Ett totalförbud rimmar illa med aktiernas natur av värdepapper. Och detsamma minskar aktiernas värde och framför allt aktieägarens möjligheter att utnyttja detta värde. Det kan likväl i undantagsfall finnas sakligt hållbara motiv för ett förbud, t.ex. i ett bolag som upprättats för kort tid eller för ett speciellt ändamål, vars tillgodoseende bör begränsas till en trång krets av personer. Såsom stadgandet i § 32 m. 1 är avfattat, kan detsamma enligt min tanke inte helt utesluta möjligheten att i bolagsordning intaga ett totalförbud mot överlåtelse. Ett sådant hindrar dock icke att aktie övergår på annat sätt än genom egentlig överlåtelse — arv, testamente, giftorätt.

Jfr de synpunkter som framhålles av *Caselius*, DL 1949 289 ff.

Förbudsklausul hindrar icke utmätning och exekutiv försäljning av aktie; *Olsson* 168, *Kivimäki*, DL 1957 70. — Se även *HD 1941 II 49* (kombinerad tillstånds- och personklausul) och *Caselius*, DL 1949 294.

De allvarliga olägenheter som ett totalförbud innebär för aktieägarna — man kan ytterligare peka på det förfång som aktieägare kan vidkännas när han icke kan frigöra sig från bolaget — är tillräckliga motiv för att en klausul härom icke kan införas i bolagsordningen mot enskild aktieägars vilja. Bolagets behov av en sådan ordning är inte så starkt, att detsamma kan åberopas som motargument.

III. En *tillståndsklausul* gör överlåtelse beroende av bolagets samtycke. Vanligen ankommer det på styrelsen att besluta huruvida överlåtelse till en viss person kan ske eller icke.

Med avseende på de faktiska konsekvenserna kan en sådan klausul, om den av styrelsen tillämpas rigoröst, vara liktydig med ett överlåtelseförbud. Om styrelsens prövningsrätt icke alls är bunden, kan en aktieägare bli utsatt för en helt godtycklig behandling.

Se de synpunkter som anförts av *Caselius*, DL 1949 293 f.

Det finns sålunda tillräckliga skäl för en regel att införandet av en tillståndsklausul kräver samtycke av samtliga aktieägare. Ett undantag bör likväl kunna göras för ett sådant fall då bolagsordningen preciserar grunderna för styrelsens prövningsrätt på ett sådant sätt, att godtyckliga avgöranden hindras och klausulens karaktär av förbud därmed elimineras.

Ifråga om en *personklausul* är läget ett annat. En prövningsrätt för styrelsen finnes inte. Aktieägarna vet på förhand till vem aktie får överlåtas. Jag är därför benägen att anse, att bolagsstämma genom beslut fattat enligt § 27 m. 1 kan införa en sådan klausul i bolagsordningen. Härvid bör dock den väsentliga reservationen göras, att en stark begränsning av den krets av personer, till vilka överlåtelse får ske, kan leda till att aktiernas värde avsevärt minskar och att klausulen i praktiken närmar sig ett totalförbud. I ett sådant fall bör man kräva samtycke av samtliga aktieägare.

Jfr *Caselius*, DL 1949 298.

IV. Vanligast förekommande är *lösningssklausulerna*, som ger aktieägarna eller bolaget eller båda rätt att inlösa aktie som överlåtits till en utomstående person (icke-aktieägare).

I inhemsk litteratur har man i allmänhet ansett, att införandet av lösningsklausul kräver samtycke av alla aktieägare — Olsson 159 ff., Raninen 66, Cederberg, LM 1939 110, Caselius-Heikonen 116, jfr Caselius, DL 1957 270 f.

A. å. Norrmén 362.

En sådan klausul hindrar icke en överlåtelse. Dess tillämpning leder blott till att en aktie, ifall lösningsrätten utövas, kommer att övertagas av en annan person än den till vilken överlåtelse skett eller är avsedd att ske. Visserligen medför lösningsklausulen en skyldighet som icke tidigare existerar — hembudsskyldighet (§ 32 m. 2). Men en sådan förändring måste en aktieägare rimligen finna sig i, likaså i det uppskov med den definitiva överlåtelser som lösningsrättens utövande kan innebära.

Det för aktieägarna verkligt negativa ligger däri, att en lösningsklausul kan minska aktiernas omsättningsvärde. Detta behöver dock icke nödvändigt vara fallet, mycket beror på enligt vilka grunder lösenbeloppet beräknas.

För bolaget är det av vikt att kunna införa en förvärvsbegränsning utan att vara beroende av varje enskild aktieägars samtycke. Förhållandena i ett bolag kan lätt ändras i den riktningen, att det blir angeläget för bolaget att kunna ha en kontroll av vem som blir aktieägare. Av alla förvärvsbegränsningar medför lösningsklausulen i allmänhet de minsta olägenheterna för aktieägarna.

Dessa överväganden ger enligt min tanke vid handen, att det är möjligt att genom majoritetsbeslut införa en lösningsklausul i bolagsordningen.

Denna ståndpunkt kan likväl icke godtas i alla situationer — lösningsförbehållet kan utformas så, att aktieägarens rättsskydd kräver samtliga aktieägars bifall. Detta gäller särskilt lösningsförbehåll som innebär en väsentlig reducering av aktiernas omsättningsvärde, t.ex. en föreskrift att aktieägare eller bolaget har rätt att inlösa aktien till dess nominella värde, oberoende av överlåtelsepriset eller av aktiens verkliga värde. En sådan ändring av bolagsordningen kan varje enskild aktieägare motsätta sig.

Se betr. bolag med börsnoterade aktier, Caselius-Heikonen 76, Olsson 161.

V. Det kan för ett aktiebolag vara ett väsentligt intresse att i överensstämmelse med UtifastighL begränsa *utlänningars* och vissa sammanslutningars (farliga rättssubjekt) rätt att äga aktier i bolaget.

För den enskilde aktieägaren kan ett förbud att överlåta aktier till ett farligt rättssubjekt innebära olägenheter — aktiens omsättningsvärde kan

i någon mån nedgå och aktiernas röstvärde kan i vissa situationer bli reducerat (UtlFastighL § 3 m. 1.).

Se härom bl.a. G. Palmgren, JFT 1947 229 ff.

Med hänvisning till bolagsintresset är det dock klart, att samtycke av samtliga aktieägare icke kan krävas för ett beslut att i bolagsordningen införa ett förbehåll av det slag som anges i UtlFastighL § 3 m. 1. Här gäller dock den begränsningen, att ändringen icke kan genomföras, ifall mera än en femtedel av aktierna innehas av farliga rättssubjekt (UtlFastighL § 3 m. 4 jfr FirmaF § 17 m. 3).

Olsson 163 ff., Caselius-Heikonen 55, Caselius, DL 1957 271.

Se betr. svensk rätt SvABL § 186 m. 1.

Bolagsordningens förbehåll enligt vilket aktierna uppdelas i fria (högst 1/5) och bundna, bör utformas på ett sådant sätt, att likhetsprincipen icke åsidosättes. UtlFastighL § 3 m. 1 anvisar lottning som en alternativ utväg.

VI. Den möjligheten står teoretiskt öppen, att bolagsordningen föreskriver *förvärvsbegränsningar endast för vissa aktier* men inte för alla. I den mån sådana restriktioner införes, måste man hålla sig inom ramen för likhetsprincipen. Sålunda synes det mig naturligt att ett beslut som i bolagsordningen inför lösningsförbehåll blott för vissa aktier, kräver samtycke av alla ägare till dessa aktier, enär denna ordning åsidosätter aktieägarnas likställighet.

När nya aktier utges — aktiekapitalet ökas — bör det vara möjligt att i fråga om dessa aktier avvika från de regler som i det föregående uppställts.

Se Olsson 158.

Sådana förvärvsbegränsningar som icke ansetts kunna införas i bolagsordningen utan samtycke av samtliga aktieägare, kan uppställas med avseende på de nya aktierna i stöd av beslut enligt § 27 m. 1, t.ex. en tillståndsklausul. De som tecknar nya aktier, är medvetna om dessa begränsningar som binder dem genom aktieteckningen. Och äldre aktieägars rätt åsidosättes icke.

Likaså kan man beträffande de nya aktierna avvika från likhetsprincipen — de nya aktierna kan i fråga om dispositionsbefogenheterna göras oförmanligare än de gamla.

VII. Kan bolagsordningen ändras i den riktningen, att en förvärvsbe-
gränsning *upphäves* eller *mildras*?

Olsson 163: enhällighet torde icke kunna krävas.

Caselius-Heikonen 116: en lösningsklausul kan mildras genom vanligt
beslut om ändring av bolagsordningen. Av samma mening, Stenbeck, 506,
när lösningsförbehåll borttages.

A. å. Raninen 66.

För den aktieägare som vill överlåta aktie, är det till fördel att förvärvs-
begränsningen slopas eller uppmjukas. Aktiernas omsättningsvärde kan
påverkas i gynnsam riktning. Något särskilt skydd behöver den enskilde
aktieägaren sålunda icke.

En annan sak är att en ändring av bolagsordningen i denna riktning kan
leda till att det icke mera är möjligt att från bolaget utestänga personer som
kanske är mindre önskvärda som bolagsmän. Detta kan innebära nya risker.
På den vägen kan förutsättningar skapas för en ändring av bolagets ställ-
ning, t.ex. ett beroendeförhållande till ett annat företag eller en ändrad in-
riktning av bolagets verksamhet. Men det är icke möjligt att på denna grund
ge en enskild aktieägare rätt att hindra ändringen. Envar aktieägare måste i
regel räkna med att förändringar i bolagets förhållanden kan inträda genom
att aktieinnehaven växlar. Mot själva bolagspolitiken kan den enskilde aktie-
ägaren icke göra anspråk på rättsligt skydd. Det är blott hans aktierättsliga
befogenheter som åtnjuter ett sådant skydd.

Denna bedömning ger sålunda vid handen, att ett bolagsstämmobeslut
enligt § 27 m. 1 är tillfyllest för att avlägsna eller mildra en förvärvsbe-
gränsning.

Gäller detta även när förvärvsbegränsningen framträder i en *lösnings-
klausul*?

En sådan ger normalt aktieägarna — ibland bolaget — rätt att inlösa
aktier som sålts till en icke-aktieägare. Bolagsordningen tillerkänner aktie-
ägarna en dispositionsbefogenhet som de icke har enligt lag. Den har visser-
ligen icke avseende på deras egna aktier, utan det är fråga om en befogenhet
att förvärva aktier av annan aktieägare. Det är en avvägningsfråga huru
starkt skydd man skall ge denna befogenhet. Väsentligt är enligt min tanke
att lösningsrätten icke kan sägas utgöra en integrerande del av själva aktie-
rätten. Den kan upphävas utan att de legala aktierättsliga befogenheterna på
något sätt rubbas eller lider intrång. Lösningsrätten ger icke aktieägare i
förhållande till bolaget några befogenheter som han icke tidigare har. Den
erbjuder honom blott en möjlighet att under vissa förutsättningar utöka sitt

aktieinnehav. Det är därför icke motiverat att ge lösningsrätten ett förstärkt rättsligt skydd. Den kan enligt min mening upphävas och inskränkas enligt § 27 m. 1.

Det sagda gäller även ett beslut att ur bolagsordningen avlägsna ett utlänningsförbehåll. Visserligen kan detta för bolaget och indirekt för aktieägarna medföra olägenheter — bl.a. kan bolaget icke mera utan tillstånd äga fastighet. Men detta är inte tillräckligt att motivera ett krav på samtycke av alla aktieägare.

Av samma mening O l s s o n 166. Jfr R a n i n e n 59 ff.: samtycke av alla aktieägare är nödvändigt, ifall avsikten med att avlägsna utlänningsförbehållet är att göra det möjligt att överlåta aktier till en främmande stat.

Ändringsbeslutet kräver statsrådets samtycke — UtlFastighL § 2 m. 2.

Den möjlighet att inlösa aktier som § 27 m. 3 och § 30 m. 5 erbjuder, kan icke begränsas genom föreskrift i bolagsordningen. Det är visserligen icke fråga om någon rätt för aktieägare att inlösa annan tillhörig aktie. I den meningen behövs något rättsskydd icke. Men inlösningen är ett led i själva rättsskyddssystemet och bör därför icke få omintetgöras eller begränsas.

Situationen är en annan när en i bolagsordningen ingående förvärvsbegränsning skall *skärpas*. Man har då att tillämpa de regler som gäller införande i bolagsordningen av motsvarande förbehåll.

O l s s o n 162 f.

Den argumentering som här framförts med avseende på olika förvärvsbegränsningar, leder följdriktigt till uppfattningen att det är möjligt att enligt § 27 m. 1 försvåra resp. underlätta överlåtelse av aktier genom att ändra bolagsordningens föreskrift om *aktiernas rättsliga natur* (§ 2 p. 5) — innehavaraktier förvandlas till namnaktier eller tvärtom.

N o r r m é n, 361, anser, att den enskilde aktieägaren icke har någon orubblig rätt att bibehålla sin akties rättsliga natur.

A. å. C h y d e n i u s, 31, med hänvisning till § 3 m. 1.

I § 3 m. 1 föreskrives visserligen att en ändring av akties natur förutsätter förbehåll i bolagsordningen. Men stadgandet kan enligt min tanke icke tolkas så, att en sådan ändring skulle förutsätta föreskrift i den ursprungliga bolagsordningen eller samtycke av alla aktieägare. Här är icke fråga om en förändring som skulle ingripa i aktieägarnas rätt så starkt, att densamma icke kunde genomföras genom majoritetsbeslut — kvalificerad majoritet enligt § 27 m. 1.

8. PRIORITETSRÄTTIGHETER.

I. Enligt § 3 m. 1 kan i bolagsordningen intagas föreskrift om prioritetsaktier (preferensaktier) — aktier som i något avseende ger en förmån eller en *företrädesrätt* framom övriga aktier — stamaktier.

Vanligen medför prioritetsaktierna företrädesrätt med avseende på
— andel i bolagets egendom när bolaget upplöses eller aktiekapitalet ned-sättes,

- dividend, t.ex. en viss procent på aktiernas nominella belopp, eller
- antalet röster vid bolagsstämma.

Endast dessa typer av prioritetsaktier kommer att beaktas i det följande.

Prioritetsaktier kan ha företrädesrätt i ett avseende (t.ex. dividend), men sämre rätt i ett annat avseende (t.ex. rösträtt).

Ifall bolagsordningen ger bolaget rätt att inlösa aktier, är det vanligen prioritetsaktierna som i första hand skall inlösas.

Se betr. prioritetsaktier, *Lagberedningen 1890 46 f.*, *Chydenius 75*, *Hernberg, JFT 1913 31 ff.*, *Caselius-Heikonen 45 f.*

SvABL § 9 m. 1 st. 3, *Stenbeck 35*, *Nial 43*, *Rodhe 83 ff.*

DaASL § 5 p. i, *Krenchel 57 f.*

NoASL § 19 m. 2, *Augdahl 98*.

Här skall icke ges en redogörelse för prioritetsrättigheterna. Med tanke på aktieägarnas rättsskydd beröres endast två frågor:

- kan under bolagets bestånd i bolagsordningen införas föreskrift om prioritetsaktier, och
- kan en i bolagsordningen ingående föreskrift om prioritetsaktier ändras så, att dessa aktier avskaffas eller den företrädesrätt som de medför, begränsas?

II. I ett bolag, där alla aktier medför samma rätt, kan bolagsstämmans beslut gå ut på att *ändra vissa aktier till prioritetsaktier*. Sådana skapas härvid utan samband med en ökning av aktiekapitalet.

Kan en enskild aktieägare åberopa rättsskydd mot ett sådant beslut?

Cederberg, LM 1931 227: om en aktieägargrupp tilldelas prioritetsrättigheter (»erioikeuksia»), kan detta ske endast på villkor att alla aktieägare har tillfälle att under enahanda betingelser förvärva dessa rättigheter.

Norrmén 360: ett majoritetsbeslut som omvandlar endast vissa stamaktier i prioritetsaktier, kan angripas. — *Lagberedningen 1914 85*, § 57 m. 3:

samtliga aktieägares samtycke erfordras för sådan ändring av bolagsordningen som avser rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier.

Se SvABL § 133 m. 1, som för en ändring av bolagsordningen så, att rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier rubbas, kräver att samtliga aktieägare förenat sig om beslutet, eller om endast vissa aktiers rätt försämrats, samtycke av ägarna till dessa aktier; se även § 135 (nedsättning av aktiekapitalet); *Stenbeck* 504 f., 517, *Nial* 170 f., *Rodhe* 177.

Enligt DaASL § 57 m. 3 kan en ändring som rubbar förhållandet mellan olika aktieklasser, beslutas med 9/10 majoritet av den del av aktiekapitalet betr. vilken ingrepp sker; *Krenchel* 288 f.

Se betr. norsk rätt NoASL § 20 m. 4, *Augdahl* 97 f., *Marthinussen* 73.

Den enskilde aktieägarens rättsskydd mot beslut som förvandlar vissa aktier till prioritetsaktier, måste bedömas med ledning av de normer som tryggar de olika aktierättsliga befogenheterna — rätt till likvidationsandel eller till dividend eller rösträtt. För dem har det redogjorts i det föregående.

Sålunda är varje aktieägare enligt § 27 m. 2 skyddad mot ett bolagsstämmobeslut som ger vissa aktier en företrädesrätt till *likvidationsandel* (ovan s. 57 f.). Ifall icke bolagsordningen innehåller ett förbehåll att en sådan ändring kan ske, kräves samtycke av alla de aktieägare vilkas rätt blir åsidosatt — de vilkas aktier förblir stamaktier. Dessutom kan likhetsprincipen åberopas — betingelserna för en tillämpning av § 30 m. 4 torde i de flesta fall vara för handen.

Detsamma gäller ett beslut genom vilket vissa aktier ges företrädesrätt med avseende på *dividend* (ovan s. 90).

Rösträtten är icke lika starkt skyddad som rätten till likvidationsandel och till dividend. Såsom ovan framhållits (s. 121 ff.), är det möjligt att i bolagsordningen införa rösträttsbegränsningar, t.ex. begränsad röstskala. Denna ståndpunkt innebär även, att det i princip är möjligt att med avseende på rösträtten skapa olika kategorier av aktier och att sålunda förändra vissa aktier till prioritetsaktier.

Här ingriper dock likhetsprincipen. Ett beslut som ger vissa aktier ett högre röstvärde, innebär vanligen att innehavarna av dessa aktier får en otillbörlig fördel på andra aktieägares bekostnad (§ 30 m. 4). Beslutet kan på denna grund angripas. På annan grund kan en skyddsregel icke uppställas.

III. Problemen blir andra när prioritetsaktier utges i samband med en *ökning av aktiekapitalet*. De gamla aktierna blir stamaktier, de nya eller en del av dem blir prioritetsaktier.

Cederberg, LM 1931 227.

Norrmén 360: majoritetsbeslut om ändring av bolagsordningen, avseende

utgivande av prioritetsaktier, är principiellt tillåtet även mot enskild aktieägars vilja; principen om de tidigare aktieägarnas likaberättigande får likväl icke åsidosättas, varje aktieägare måste ha samma rätt att förvärva sig prioritet, en annan ordning skulle strida mot förbudet i § 27 m. 2.

Nybergh, JFT 1936 90 f.: prioritetsaktier med företräde till vinstutdelning eller till likvidationsandel eller till vardera kan emitteras när aktiekapitalet ökas förutsatt att alla aktieägare har »enahanda rättsliga möjlighet att erhålla de nya aktierna»; däremot sammangår det icke med likhetsprincipen att utge aktier med företräde betr. rösträtten, Nybergh anser dock frågan vara oklar.

Hernberg, JFT 1913 33 ff.: genom flertalsbeslut får prioritetsaktier icke utges under villkor som inskränker aktieägarnas värdekvoter i bolagsförmögenheten, jfr Rättshandbok 337.

Caselius, DL 1957 263: prioritetsaktier kan utges när aktiekapitalet ökas och bolagsordningen kan ändras i detta avseende i vanlig ordning, enär de gamla aktieägarna har företrädesrätt till de nya aktierna framom utomstående personer.

Se även E. Serlachius, DL 1922 80 ff., Lagberedningen 1914 85, 88 och § 57 m. 3, 61 m. 2. Jfr även JDD 1916 439.

Jfr SvABL § 133 m. 4 och 134, Stenbeck 510 ff., 514 f.

Det kan förefinnas sakligt hållbara skäl för att de nya aktierna eller en del av dem förses med företrädesrätt. Särskilt när en nyteckning genomföres i syfte att uppbringa nödigt kapital för att stabilisera eller utveckla bolagets verksamhet, kan det vara motiverat att de som placerar kapital i bolaget, erhåller viss prioritet med avseende på andel i bolagsegendomen, dividend eller rösträtt. Åtminstone i vissa situationer kan detta vara en nödvändig förutsättning för kapitalinsatsen. Bolagsintresset kan sålunda betinga att prioritetsaktier utges. Men alltid är detta ingalunda fallet.

Om endast en del av de nya aktierna är prioritetsaktier, kan de som tecknar nya stamaktier, icke åberopa att dessa medför sämre rätt. Genom aktieteckningen godtar den blivande aktieägaren den bristande likställigheten i förhållandet mellan stamaktier och prioritetsaktier.

Rättsskyddsproblemet måste främst ses ur en annan synvinkel: huru inverkar det på *de gamla aktieägarnas rätt* och ställning att prioritetsaktier utges?

De förmåner som de nya prioritetsaktierna ger, kan självfallet t.o.m. på ett mycket betydande sätt inverka på de gamla aktieägarnas motsvarande befogenheter — rätt till likvidationsandel eller till dividend eller med avseende på rösträtten. Beroende på företrädesrättens beskaffenhet och omfattning kan de gamla aktieägarna åberopa det skydd som gäller för de olika aktierättsliga befogenheterna och för vilket ovan redogjorts.

Ger prioritetsaktierna företräde med avseende på *andel i bolagsegendomen* eller *dividend*, kan de gamla aktieägarna sålunda åberopa § 27 m. 2 — samtycke av alla aktieägare — eller likhetsprincipen.

Utgivandet av prioritetsaktier behöver dock icke alltid ha sådana verkningar, att en gammal aktieägare kan göra anspråk på ett förstärkt rättsskydd. Man kan väl tänka sig att prioritetsaktierna ger innehavarna rätt att framom övriga aktieägare vid likvidation återfå det på aktierna inbetalade beloppet eller att vid den årliga vinstutdelningen som dividend erhålla en viss procent på aktiernas nominella belopp. Här kan man anlägga den synpunkten, att ett uppbringande av kapital på annan väg än genom nyteckning — lånevägen — i samma utsträckning skulle ha påverkat aktieägarnas möjligheter att erhålla likvidationsandel eller dividend.

Det är alltså genom en konkret avvägning som man har att avgöra huruvida de gamla aktieägarna kan åberopa rättsskydd mot ett majoritetsbeslut att utge prioritetsaktier som ger företräde till andel i bolagsegendomen eller till dividend. Vid bedömningen kommer bolagsintresset in som ett väsentligt moment.

Liknande synpunkter kan anföras när prioritetsaktierna ger företräde med avseende på *rösträtten*. De gamla aktieägarna kan dock icke åberopa annat rättsskydd än det som likhetsprincipen skänker.

N o r r m é n 359: prioritetsaktier med företräde i fråga om rösträtt kan utges när aktiekapitalet ökas.

Det som här sagts gäller ökning av aktiekapitalet genom betald *nyteckning*.

Läget är ett annat vid *fondemission*. Bolaget tillföres icke nytt kapital. Och ett verkligt bolagsintresse kan knappast åberopas. En med de nya aktierna förenad företrädesrätt till likvidationsandel eller till dividend inverkar direkt på den rätt som de gamla aktierna ger. Detta är särskilt påtagligt när de nya aktierna icke utges till de gamla aktieägarna eller icke fördelas mellan dem enligt aktietalet. Situationen blir därvid analog med den som inträder när vissa redan utgivna aktier utan samband med en ökning av aktiekapitalet ändras till prioritetsaktier. Samma regler kan därför tillämpas (ovan s. 134).

Då rösträtten icke åtnjuter ett lika starkt skydd som de ekonomiska befogenheterna, kan prioritetsaktier med högre röstvärde utges vid fondemission. Likhetsprincipen uppställer likväl en mycket stark begränsning av denna möjlighet.

Huru inverkar det på bedömningen att *rätten att övertaga de nya prioritetsaktierna förbehålles de gamla aktieägarna*? Kan detta rättfärdiga att bolaget utger prioritetsaktier i sådana fall då detta, enligt det som nyss sagts, skulle åsidosätta de gamla aktieägarnas rättsskydd?

Olägenheterna av att nya prioritetsaktier utges elimineras i de flesta fall

helt, ifall aktierna tilldelas de gamla aktieägarna i förhållande till envars aktietal. Vid fondemission är läget givet: det sker endast en proportionell uppdelning av aktieinnehavet i stamaktier och i prioritetsaktier. Situationen kan vara densamma när de nya aktierna betalas. Den omständigheten att alla aktieägare icke har ekonomiska möjligheter att övertaga nya aktier kan inte åberopas. De kan bli kompenserade genom att överlåta teckningsrätten, vars värde självfallet påverkas av de ekonomiska förmåner som de nya aktierna kommer att ge.

I den mån beslutet att utge prioritetsaktier har en sådan innebörd att de aktierättsliga befogenheterna icke blir åsidosatta för de gamla aktieägarna, kräves sålunda icke samtycke av alla aktieägare.

Ifall aktieägarna förbehålles rätt till de nya prioritetsaktierna i annan proportion än deras aktietal förutsätter, kan likhetsprincipen åberopas. Därjämte kan en aktieägare, beroende på förhållandena in casu, få stöd jämväl av § 27 m. 2.

Bolagsstämman kan ha beslutat att *endast en del av prioritetsaktierna förbehålles de gamla aktieägarna*. Kan en av dessa, ifall företrädesrätten avser likvidationsandel eller dividend, åberopa rättsskydd enligt § 27 m. 2?

Svaret blir beroende på den faktiska inverkan som aktieemissionen utövar på de gamla aktieägarnas ekonomiska befogenheter. Ifall endast en mindre del av de nya aktierna har undandragits de gamla aktieägarna, och detta skett för att tillgodose ett verkligt bolagsintresse, är det knappast motiverat att kräva samtycke av alla aktieägare. Men om en större del av prioritetsaktierna får övertagas oberoende av tidigare aktieinnehav, framstår detta lätt, särskilt vid fondemission, som ett otillbörligt åsidosättande av aktieägarnas ekonomiska befogenheter. När detta är fallet och när samtycke av samtliga aktieägare sålunda kräves, blir beroende på en prövning in casu av emissionens faktiska inverkan på de gamla aktieägarnas rätt till likvidationsandel eller dividend.

En emission av aktier kan även tänkas ske på sådana villkor, att de nya aktierna förknippas med sämre förmåner än de *gamla*, vilka kommer att framstå som *prioritetsaktier*. Då de gamla aktieägarna icke kommer att bli åsidosatta, har de intet behov av rättsligt skydd. Vanliga regler för ändring av bolagsordningen gäller sålunda.

Det förekommer att i bolagsordningen ingår ett allmänt formulerat *förbehåll* att prioritetsaktier kan utges när aktiekapitalet ökas. Man kan då utgå från att de begränsningar som i det föregående angivits med avseende på skyddet av aktieägarnas rätt icke i full utsträckning gäller (jfr § 27 m. 2 »förbehåll»). En sådan klausul berättigar likväl icke bolagsstämman att

åsidosätta likhetsprincipen. Och bolaget är bl.a. bundet av den allmänna begränsning som gäller bolagsverksamhetens syfte. Förbehållet tillåter sålunda icke bolaget att till tredje man utge aktier med företräde till dividend i större utsträckning än det enligt allmänna regler är möjligt att vid en emission förbigå de gamla aktieägarna.

Förbehållet kan i detalj ange i vilket avseende och i vilken utsträckning prioritetsrättigheter kan skapas. Detsamma bör då lända till efterrättelse enligt sitt innehåll oberoende av de gängse skyddsreglerna. Införandet i bolagsordningen av ett förbehåll som åsidosätter aktierättsskyddet, förutsätter samtycke av alla aktieägare, detta är särskilt fallet när intrång sker på de rättigheter som skyddas av § 27 m. 2.

IV. Kan en aktieägare mot sin vilja *berövas en prioritetsrättighet* som bolagsordningen tillerkänner honom?

Det är m.a.o. fråga om sådana ändringar av bolagsordningen, att prioritetsaktier avskaffas eller en med sådana aktier förenad företrädesrätt begränsas.

Cederberg, LM 1931 227: om det finns aktieägargrupper med olika rättigheter, kan dessa gruppers inbördes förhållande icke ändras genom majoritetsbeslut, ifall icke de olika grupperna i stöd av omröstning gruppvis (»ryhmittäin äänestäen») har samtyckt härtill; detta härleder Cederberg ur likhetsprincipen; se även Ekon. samf. tidskr. 1943 (59) 76 samt Lagberedningen 1946 13.

Norrmén, 361, uttalar, att det är allmänt erkänt, att en aktieägare eller en aktieägargrupp tillförsäkrade företrädesrättigheter kan fråntagas endast med den berättigades bifall; som motiv hänvisas till »regeln om förvärvade rättigheters okränkbarhet».

Caselius - Heikonen 55: begränsning av en prioritetsrättighet kan icke ske genom majoritetsbeslut, likväl så, att om de aktieägare vilkas förmåner upphäves, samtycker till beslutet, de till vilkas förmån beslutet gäller, icke kan fordra enhällighet; se även Caselius, DL 1957 265 f.

Se betr. svensk rätt SvABL § 133 m. 1 st 2, jfr § 136; Stenbeck 505, Rodhe 178 ff.

En prioritetsrättighet är definitiv först när ändringen av bolagsordningen stadfästs och inskrivning i handelsregistret ägt rum (§ 28 m. 3). Därförinnan kan den aktieägare som genom ett bolagsstämmobeslut tilldelats en prioritetsrätt, icke göra anspråk på rättsskydd; den i handelsregistret icke inskrivna ändringen av bolagsordningen kan därför återkallas av bolagsstämman genom beslut enligt § 27 m. 1.

Se HD 1940 I 7. — En annan sak är att ett beslut att återkalla en genom avtal utfäst prioritetsrätt kan föranleda ett anspråk på avtalsrättslig grund.

ABL ger icke någon anvisning om huru detta problem skall bedömas. Man kan peka på tre *alternativa* lösningar:

1) Man betraktar den aktieägare tillkommande företrädesrätten såsom en särskilt tillförsäkrad förmån, som icke kan berövas honom mot hans vilja. Aktieägaren bedömes ungefär på samma sätt som om han genom avtal hade erhållit en rättighet eller en annan förmån.

2) Den företrädesrätt som stöder sig på en prioritetsaktie, skyddas på samma sätt som motsvarande befogenheter enligt ABL. Om sålunda prioritetsaktien ger företräde till likvidationsandel eller till dividend, skyddas aktieägaren enligt § 27 m. 2. Den enskilde aktieägaren kan sålunda motsätta sig ett beslut som upphäver eller begränsar den förmån som bolagsordningen ger honom. Utgöres den särskilda förmånen av en starkare rösträtt, är aktieägaren icke lika väl skyddad — han kan närmast blott åberopa likhetsprincipen.

3) Förmåner som tillagts vissa aktieägare genom att bolaget utgivit prioritetsaktier, åtnjuter icke ett lika starkt skydd som det vilket tillkommer de befogenheter som lagen tillägger aktieägarna. En prioriterad aktieägare har icke anspråk på att bibehållas vid den särskilda förmånen. Bolagsstämman kan genom att ändra bolagsordningen enligt § 27 m. 1 upphäva eller begränsa prioritetsrättigheten.

Vad de praktiska konsekvenserna av dessa tre alternativa ståndpunkter beträffar, kan man konstatera, att en aktieägare som har företrädesrätt till likvidationsandel eller till dividend, enligt de två förstnämnda alternativen kan motsätta sig en begränsning av prioritetsrättigheten. Den olikheten kan likväl påvisas, att en aktieägare enligt det första alternativet kan göra sin rätt gällande med alla de medel som en avtalspart har till sitt förfogande när hans rätt kränkts, medan han enligt det andra alternativet har de rättsmedel som ABL erbjuder, främst möjligheten att klandra ett bolagsstämmobeslut. När prioriteten avser rösträtten, leder tillämpningen av alternativ 1 och 2 till olika resultat. Enligt det första alternativet är aktieägaren skyddad, då han kan åberopa en honom tillförsäkrad förmån. Enligt det andra alternativet har han endast det skydd som likhetsprincipen erbjuder.

Det tredje alternativet innebär, att en enskild aktieägare — oberoende av prioritetsrättighetens art — är underkastad majoritetens (kvalificerad majoritet) beslut.

Detta sistnämnda alternativ kan enligt min tanke icke godtagas. Som argument härför kan främst anföras, att de prioritetsrättigheter, om vilka det nu är fråga — rätt till likvidationsandel eller dividend, rösträtt — är av samma slag som de rättigheter som enligt ABL tillkommer aktieägarna och

för vilka lagen upprätthåller ett skydd. Om dessa rättigheter genom föreskrift i bolagsordningen förstärkes för vissa aktieägare, är det naturligt att de »förstärkta» rättigheterna åtnjuter ett minst lika effektivt skydd som de ordinära — de som grundar sig på stamaktierna. Detta står i överensstämmelse med det som gäller om bolagsordningen. Denna utgör vid sidan av lagen en del av bolagets författning. En av dess uppgifter är att med hänsyn till de konkreta förhållandena i respektive bolag komplettera lagens stadganden. Bolagsordningen kan innehålla avvikelser från lagens dispositiva stadganden. Har en sådana avvikelse stipulerats med avseende på vissa aktierättsliga befogenheter, framstår bolagsordningen som den primära normen i fråga om dessa rättigheter. Det är enligt denna tankegång konsekvent att anse, att de prioritetsrättigheter, om vilka nu är fråga, åtnjuter ett lika starkt skydd som de aktierättsliga befogenheter vilka direkt stöder sig på lagen. Det må tilläggas, att ABL, då fråga är om sanktioner mot rättsstridiga bolagsstämmobeslut, jämställer beslut som åsidosätter bolagsordningen med beslut som strider mot lag (§ 30).

Ur detta resonemang kan längre gående slutsatser dragas. Då prioritetsrättigheterna principiellt är av samma karaktär som de aktieägarbefogenheter som direkt följer av lag, är det foljdriktigt att ge dem samma rättsliga skydd. Detta betyder att man godtar alternativ 2. Prioritetsrättigheter som avser likvidationsandel eller dividend, åtnjuter sålunda skydd enligt § 27 m. 2, medan en förstärkt rösträtt skyddas enligt likhetsgrundsatsen.

Beträffande den prioriterade rösträtten uppkommer frågan: skall man, när man bedömer likställigheten, utgå från det läge som uppkommit till följd av bolagsordningens föreskrift om prioritetsrätt, eller skall man ta fasta på lagens stadgande om lika rösträtt för alla aktier?

Stadgandena i ABL om aktieägarnas likställighet med avseende på rösträtten är dispositiva. Har bolagsordningen avvikit från lagens norm, bör det därigenom uppkomna läget läggas till grund för bedömningen av huruvida ett bolagsstämmobeslut åsidosätter likställigheten. Man kan sålunda fastslå, att ett beslut som upphäver den prioriterade rösträtten, är rättsstridigt i den mån ägarna av stamaktier genom att upphäva eller begränsa den rösträtt som tillkommer prioritetsaktieägarna, tillför sig en uppenbart otillbörlig fördel på dessas bekostnad (se § 30 m. 4).

Man kan peka på *undantag* från det som här sagts om skyddet för prioritetsrättigheterna.

Det är icke uteslutet att under vissa förutsättningar tillägga bolagsordningens föreskrift om en prioritetsrätt — oberoende av dess art — ett starkare skydd. Det kan nämligen förekomma, att en prioritetsrätt kan ledas till-

baka på ett *avtal* mellan bolaget och prioritetsaktieägaren eller på en särskild utfästelse från bolagets sida, och att i bolagsordningen på grund härav intagits föreskrift om denna prioritetsrättighet. Bolagsordningen är nödvändig form för en sådan rätt (§ 3). Bestämmelsen i bolagsordningen kan sålunda ha karaktär av en »tredjemansklausul». En sådan situation kan t.ex. ha uppkommit så att en person, när det gällt att sanera bolagets ställning, placerat kapital i bolaget på villkor att de aktier som han därvid tecknar, förses med prioritetsrättigheter, vilka bolaget förbundit sig att bibehålla. En sådan avtalsförpliktelse får icke rubbas mot den berättigades vilja. Vanliga avtalsrättsliga normer tillämpas. Giltigheten av en sådan utfästelse från bolagets sida kräver normalt samtycke av bolagsstämma.

V. Existerande *prioritetsrättigheter kan påverkas av att aktiekapitalet ökas*. Kräver kapitalökningen samtycke av ägarna till dessa prioritetsaktier?

C e d e r b e r g, LM 1943 14: man bör i princip utgå från att ett beslut om ökning av aktiekapitalet kräver samtycke av alla aktieägare, när det finns aktieägargrupper med olika rättigheter. — Se även *L a g b e r e d n i n g e n* 1914 § 59 m. 2 och s. 88.

Jfr SvABL § 133 m. 1 st. 1, R o d h e 86 f.

Det är icke möjligt att uppställa en för varje fall tillämplig regel. Förhållandena kan avsevärt variera beroende på om de nya aktierna är stamaktier eller prioritetsaktier, vilka som har rätt att övertaga de nya aktierna, om dessa utges genom fondemission eller nyteckning etc.

Frågan om prioritetsaktieägarnas samtycke till kapitalökningen bör lösas med ledning av övervägandena i föregående punkt (IV). Svaret blir beroende dels på prioritetsrättigheternas art, dels på den inverkan som kapitalökningen har på prioritetsaktieägarnas rätt.

Ifall prioritetsaktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen eller till dividend begränsas eller kringskäres, är deras samtycke erforderligt — § 27 m. 2 kan av dem åberopas. Samtycke kräves sålunda icke av alla aktieägare utan endast av dem vilkas rätt åsidosättes.

Om kapitalökningen däremot icke inverkar menligt på en existerande företrädesrätt till andel i bolagsegendomen eller till dividend, kan densamma genomföras i vanlig ordning. Som exempel kan nämnas, att prioritetsaktierna ger företräde framom stamaktierna till en viss procents utdelning, och de nya aktierna är stamaktier.

Aktier som ger prioritet med avseende på rösträtten, åtnjuter icke skydd enligt § 27 m. 2. Denna prioritetsrätt kan därför begränsas vid en kapital-

ökning utan aktieägarens samtycke. Härvid förutsättes dock att likhetsprincipen respekteras.

Jfr C e d e r b e r g, LM 1943 15: utgående från att § 27 m. 2 har avseende på aktieägarnas rätt och ställning i ekonomiskt avseende kan man anse, att därest någon aktieägargrups ställning i något annat avseende de facto ändras, t.ex. så, att denna grupp får ett proportionellt mindre röstetal än tidigare, hinder för en kapitalökning icke föreligger.

Om sålunda vissa aktier har ett högre röstvärde, hindrar detta icke att bolaget i vanlig ordning ökar aktiekapitalet med påföljd att prioritetsaktiernas röstetal proportionellt minskar.

De här anförda synpunkterna kan tillämpas jämväl när *aktiekapitalet nedsättes*. Rättsskyddet är beroende av huru prioritetsaktieägarnas rätt påverkas.

Härvid är att märka, att en aktieägare icke har något rättsligt krav på att aktiekapitalet skall bibehållas oförändrat. Han måste finna sig i en nedsättning. Detta gäller även prioritetsaktieägarna. Det kravet bör likväl uppställas, att dessa aktieägare icke åsidosättes till förmån för stamaktieägarna. Om nedsättning av aktiekapitalet sker genom indragning av aktier, kan man uppställa normen att indragningen bör drabba prioritets- och stamaktier i samma proportion. Undantagslöst kan regeln likväl icke upprätthållas — mycket beror på prioritetsrättens art och nedsättningens faktiska inverkan på aktierätten.

Beträffande prioritetsaktier som ger företrädesrätt till likvidationsandel, framhåller H e r n b e r g, JFT 1913 38, att nedsättning av sådana aktier icke kan ifrågakomma så länge stamaktierna icke fullständigt avskrivits; så även N o r r m é n 361.

Enligt min tanke är detta icke riktigt, ifall nedsättningen sker så, att det frigjorda beloppet utdelas till aktieägarna och innehavarna av de indragna prioritetsaktierna härvid erhåller minst samma belopp som skulle tillkomma dem vid en likvidation. Däremot är situationen en annan, ifall utdelning till aktieägarna icke sker genom nedsättningen, denna sker t.ex. i syfte att eliminera en uppkommen förlust; se ovan s. 59 f..

KAPITEL III.

Rättsskyddsmedlen

Systemet.

1. ALLMÄNNA SYNPUNKTER.

I det föregående kapitlet har gränserna för bolagsstämmans beslutande-rätt dragits med avseende på aktieägarens rättsskydd. Den följande utredningen avser att klarlägga de rättsliga skyddsmedel som står till buds, ifall en sådan gräns överskridits.

Med termen *rättsskyddsmedel* avses de sätt på vilka ett rättsligt skydd kan ges med anledning av rättsstridiga beslut av bolagsstämman, eller — uttryckt på ett annat sätt — de medel genom vilka aktieägarens rättsskydd förverkligas.

Ett beslut av bolagsstämman betecknas som *rättsstridigt* när detsamma åsidosätter lag eller bolagsordning (se § 30). Med uttrycket »lag» avses i detta sammanhang icke endast ABL utan rättsliga normer över huvud; § 30 m. 1 bör tolkas på detta sätt.

Se ovan s. 51 ff. och där åberopad litteratur.

I det följande blir det närmast fråga om rättsstridighet i förhållande till aktieägarna och i allmänhet icke om rättsstridiga beslut som kränker bolagsborgenärernas eller annan tredje mans rätt. De två kategorierna kan dock icke helt skiljas från varandra, ett beslut av bolagsstämman kan samtidigt åsidosätta såväl aktieägares som tredje mans rätt.

Rättsskyddsmedlen har i de flesta fall utformats så, att desamma beror på initiativ från en aktieägares sida. Lagen ställer vissa skyddsmedel till aktieägarnas förfogande. Det ankommer på den enskilde aktieägaren att avgöra huruvida han i en konkret situation önskar nyttja ett rättsskyddsmedel eller icke.

Rättsskydd kan även komma att meddelas oberoende av ett initiativ från enskild aktieägars sida.

Styrelsen, till vars uppgifter det hör att verkställa bolagsstämmans beslut, är i varje enskilt fall skyldig att pröva beslutets överensstämmelse med bolagets författning samt vägra verkställa ett rättsstridigt beslut.

Bolagsstämman har enligt lag möjlighet att besluta om vissa åtgärder mot lägre bolagsorgan, bl.a. att ersättningstalan skall utföras mot styrelsemedlemmar som orsakat bolaget skada. I den mån bolaget härigenom blir tillgodosett kan även enskild aktieägars rätt anses ha blivit skyddad.

Vissa bolagsstämmobeslut underställes prövning av offentlig myndighet — handels- och industriministeriet resp. patent- och registerstyrelsen. I den mån dessa myndigheter beaktar jämväl enskild aktierätt, kommer de att ex officio meddela ett rättsskydd till förmån för aktieägare.

I överensstämmelse med det sagda kan aktieägars rättsskydd komma att förverkligas längs *tre olika linjer*:

- enskild aktieägare tillgriper ett rättsskyddsmedel,
- bolaget (bolagsstämman eller styrelse) vidtar åtgärder, som direkt eller indirekt tjänar aktieägars rättsskydd, samt
- offentlig myndighet meddelar rättsskydd ex officio.

Den följande framställningen inriktas i huvudsak på den förstnämnda kategorin rättsskyddsmedel. Innan dessa behandlas skall likväl några frågor rörande de övriga formerna av rättsskydd beröras.

2. RÄTTSSKYDD PÅ ÅTGÄRD AV BOLAGET.

Såsom en bolagsstämman underordnad instans ankommer det på *styrelsen* att verkställa bolagsstämmans beslut — vidtaga eller låta vidtaga de konkreta åtgärder som föranledes av besluten.

Någon ovillkorlig skyldighet i det avseendet föreligger emellertid icke. Styrelsen är bunden av lag och bolagsordning (§ 38 m. 1) och är ansvarig för följderna av rättsstridiga åtgärder. Den omständigheten att bolagsstämman beslutit om åtgärderna fritar icke styrelsen. Härav följer att styrelsen icke endast är berättigad utan även skyldig att innan ett bolagsstämmobeslut verkställs *pröva* dess laglighet — både formellt och materiellt — samt, ifall beslutet befinnes vara stridande mot lag eller bolagsordning, vägra verkställa detsamma. Denna styrelsens skyldighet gäller även de fall då bolagsstämmobeslutets rättsstridighet framträder däri, att beslutet kränker enskild aktieägars rätt. Detta har visserligen icke klart utsagts i lagen, men

måste anses följa av stadgandena i § 38 m. 1 och 2, även § 30 m. 3 kan åberopas. Den omständigheten att en aktieägare har möjlighet att själv taga initiativ till rättsskyddsåtgärder inverkar icke på styrelsens prövningsskyldighet.

Se även Chydenius 85, Raninen 95 ff., 194, Hakulinen, LM 1945 434.

Den omständigheten att aktieägare väckt klandertalan — yrkande på förbud mot verkställighet eller annan talan — mot ett bolagsstämmobeslut, hindrar icke i och för sig att styrelsen verkställer beslutet. Styrelsen bör även i detta fall på eget ansvar pröva huruvida lagliga förutsättningar för verkställighet föreligger. Först när ett bolagsstämmobeslut genom utslag som vunnit laga kraft, förklarats vara rättsstridigt, föreligger för styrelsen en absolut skyldighet att vägra verkställa beslutet.

Alla bolagsstämmobeslut kräver icke verkställighetsåtgärder. Om ett beslut av denna art är rättsstridigt, bör styrelsen förfara enligt § 38 m. 2 och är, om så icke skett, skyldig att vägra tillämpa beslutet.

Se betr. verkställighet av bolagsstämmobeslut nedan s. 196.

Ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut är icke bindande för någon instans inom bolaget och således icke heller för en ny *bolagsstämma*. Om t.ex. någon aktieägars rösträtt rättsstridigt begränsats, är en senare bolagsstämma icke berättigad att tillämpa rösträttsbegränsningen.

Om ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut verkställts, och bolaget därigenom tillfogats skada, kan bolagsstämma besluta väcka ersättningstalan mot dem som verkställt beslutet. Genom att de som röstat för ett beslut vid bolagsstämma icke är ansvariga för dess följder, ligger ansvaret på styrelsen. Erhåller bolaget ersättning för skadan, har även aktieägarna indirekt blivit tillgodosedda.

Däremot är bolaget icke berättigat att kräva ersättning för skada som i stöd av ett bolagsstämmobeslut kan ha tillfogats en aktieägare men icke bolaget. I sådana fall är det aktieägarens sak att för egen del väcka ersättningstalan mot bolaget eller direkt mot de styrelsemedlemmar som orsakat skadan.

Se Taxell, JFT 1947 87 ff.

Styrelsen eller annat bolagsorgan kan icke väcka klandertalan mot beslut av bolagsstämma.

Annorl. SvABL § 138.

3. OFFENTLIG MYNDIGHETS PRÖVNING.

Vissa beslut av bolagsstämma måste, för att bli gällande, underkastas prövning av offentlig myndighet: beslut om ändring av bolagsordningen skall stadfästas av handels- och industriministeriet och en del beslut kräver anteckning i handelsregistret, vilket förutsätter en prövning av patent- och registerstyrelsen. I dessa fall kommer ett rättsskydd att i viss utsträckning meddelas direkt i stöd av lagens stadganden utan att aktieägare framställer yrkande. En aktieägare bör dock, om han önskar, kunna bringa sina synpunkter till den prövande myndighetens kännedom.

Ifall den ifrågavarande myndigheten inom ramen för sin prövningsrätt kommer till ett negativt resultat — bolagsstämmans beslut är rättsstridigt på ett sådant sätt, att myndigheten bör vägra sin medverkan — kan beslutet icke genomföras. Aktieägarnas behov av rättsskydd har då tillgodosetts.

Är myndighetens avgörande positivt, hindrar detta icke en enskild aktieägare, som vill göra gällande att bolagsstämmans beslut är rättsstridigt, att använda något av de rättsskyddsmedel som beror på initiativ från hans sida. De nu ifrågavarande administrativa myndigheternas avgöranden får icke hindra en förnyad och mera ingående prövning av allmän domstol eller av överexekutor, icke ens om rättsfrågan i besvärsväg prövats av HFD. En annan ordning skulle innebära en mycket stark begränsning av aktieägarens rättsskydd.

Besvär över handels- och industriministeriets samt patent- och registerstyrelsens avgöranden kan av bolaget anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. Enskild aktieägare har icke besvärsrätt.

A. HANDELS- OCH INDUSTRIMINISTERIET.

I. När bolagsstämma fattat beslut om ändring av bolagsordningen, bör beslutet på åtgärd av styrelsen underställas handels- och industriministeriet för stadfästelse (§ 28 m. 3). Den prövning som ministeriet härvid har att företaga, är i princip av samma slag som den vilken föregår stadfästelse av bolagsordningen när bolaget bildas. Densamma skall sålunda, enligt § 6, klarlägga huruvida ändringen av bolagsordningen är »uppgjord i överensstämmelse med föreskrifterna i denna lag» (ABL). Ifall denna förutsättning befinnes vara för handen, »skall stadfästelse å bolagsordningen meddelas».

Det citerade lagrummet står i överensstämmelse med det s.k. normativsystemet — det är icke fråga om ett tillstånd att ändra bolagsordningen, utan

myndigheten har blott att pröva huruvida bolagsstämmans beslut uppfyller lagens krav; endast om detta icke är fallet, bör stadfästelse vägras. Prövningen avser icke ändamålsenligheten utan endast lagligheten av den ändrade föreskriften i bolagsordningen.

Caselius-Heikonen 36, Saure, DL 1956 75.

Vad avser denna laglighetsprövning?

För det första är det fråga om en *formell* prövning — huruvida bolagsstämmans beslut att ändra bolagsordningen tillkommit på det sätt som ABL och bolagsordningen föreskriver. Denna fråga förbigås här.

Se Saure, DL 1956 77.

Jfr SvABL § 192 m. 2, Augdahl 412.

För det andra bör prövningen omfatta bolagsstämmobeslutets laglighet med avseende på dess innehåll — *materiell* prövning. Enligt ordalydelsen i § 6 skall denna inriktas på att bolagsordningen överensstämmer med stadgandena i ABL. Främst blir det fråga om överensstämmelsen med absoluta lagstadganden. Men även dispositiva stadganden bör beaktas (II).

Se Saure, DL 1956 76 ff., SvABL § 192 m. 2, NoASL § 120 m. 3, Augdahl 412 f., Marthinussen 366 f.

Den omständigheten att granskningen skall utröna bolagsordningens förenlighet med stadgandena i ABL får icke utesluta en bedömning av bolagsordningens laglighet i övrigt. Det är naturligt att ministeriet icke får stadfästa en sådan ändring av bolagsordningen som t.ex. strider mot ett absolut stadgande i bokföringslagstiftningen.

Den prövning som ministeriet företar, grundar sig på de handlingar som bolaget i och för beslutets stadfästelse inlämnat, främst bolagsstämmans protokoll. Detta innebär, att prövningen icke alltid kan vara så allsidig och ingående, att icke rättsstridiga beslut kunde stadfästas. Redan denna omständighet är ett tillräckligt argument för ståndpunkten att ministeriets stadfästelse icke kan hindra en aktieägare att göra beslutets rättsstridighet gällande genom att använda ett särskilt rättsskyddsmedel.

HD 1935 I 64 och 1928 II 197: den omständigheten att ministeriet stadfäst en ändring av bolagsordningen kunde icke frångå aktieägare rätten att klandra bolagsstämmans beslut.

Se även *HD 1938 II 190*: en i den stadfästa bolagsordningen ingående föreskrift, som icke hade stöd i ABL, ansågs icke lagligen förpliktande, samt *HD 1959 II 24*.

Cederberg, Festskr. Granfelt 230 ff.: stadfästelse av ändring av bolagsordningen hindrar icke aktieägare att klandra det bolagsstämmbeslut genom vilket ändringen tillkommit, se särskilt motiveringen s. 233. — Så även *Kivimäki*, DL 1957 68 f.

Caselius, DL 1957 258: ministeriets stadfästelse av en ändring av bolagsordningen kan icke skapa eller upphäva någon »sär rättighet».

II. Bör ministeriet vid prövningen av bolagsstämmbeslutets laglighet beakta jämväl *enskild aktieägars rätt*?

Cederberg, Festskr. Granfelt 233, har utgående från ABLs förarbeten uttalat, att avsikten icke varit eller ens kunnat vara att utsträcka ministeriets prövning så långt, att densamma skulle omfatta den omständigheten, huruvida någon aktieägars enskilda rätt har kränkts eller icke, »därest icke denna kränkning är så uppenbar, att den utan vidare framgår av handlingarna». — *Cederberg* hänvisar till Lagberedningen 1890 9 samt Lag- och ekonomiutskottets betänkanden 1891 nr 2 och 1894 nr 2.

Raninen, 210 f., synes ansluta sig till *Cederbergs* uppfattning.

Hernberg 330: övervakning av att i bolagsordningen icke ingår bestämmelser »som strida mot i lagen såsom tvingande upptagna föreskrifter».

Caselius, DL 1957 258: ministeriet är skyldigt att ex officio beakta huruvida ändringen av bolagsordningen kränker likhetsprincipen eller en aktieägars tillkommande sär rättighet (§ 27 m. 2, § 30), är detta fallet, skall stadfästelse vägras.

Kivimäki, DL 1957 68 f., har på tal om lösningsklausuler i bolagsordningen anför, att ministeriet icke kan fästa uppmärksamhet vid andra omständigheter än de huruvida en föreslagen bestämmelse strider mot någon norm vars överträdande medför nullitet (även stridande mot god sed), varemot ministeriet icke får pröva huruvida en bestämmelse kan bli ogiltig till följd av klander eller invändning från aktieägars sida; ministeriet får icke ingripa i aktieägarnas privata autonomi.

Se även SvABL § 192 m. 2.

När det gäller frågan därom huruvida granskningen av bolagsordningens överensstämmelse med ABL skall beakta jämväl de föreskrifter som avser att skydda enskild aktieägars rätt, är situationen en annan när bolagsordningen ändras under bolagets bestånd än när bolagsordningens laglighet prövas i samband med bolagets bildande. I det senare fallet är det i princip möjligt att godkänna huru långt gående inskränkningar i aktierätten som helst, så länge icke något absolut lagstadgande åsidosättes — stiftarna har genom att ingå bolagsavtalet och tecknarna genom aktieteckningen godkänt bolagsordningens föreskrifter. När bolagsordningen ändras, kan den enskilde aktieägaren — såsom framställningen ovan givit vid handen — åberopa skyddet för sin aktierätt och därmed hindra att i bolagsordningen utan hans samtycke införes bestämmelser som ingriper i hans rätt som aktieägare.

Denna omständighet betyder, att prövningen i de två fallen i praktiken ter sig olika.

Ståndpunkten att ministeriet icke äger pröva bolagsstämmobeslutets överensstämmelse med enskild aktierätt kunde motiveras med hänvisning till att aktieägarna själva har möjlighet att bevaka sin rätt vid bolagsstämma, och att de har särskilda rättsskyddsmedel till sitt förfogande, om de icke vill foga sig i ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut. Ett ingripande till deras förmån från ministeriets sida vore därför icke motiverat. Denna ståndpunkt kan dock icke upprätthållas.

En del av de stadganden i ABL vilka reglerar aktieägarnas rätt, är absoluta i den meningen, att desamma icke kan åsidosättas ens med alla aktieägares samtycke. Det är uppenbart, att ministeriet, när en ändring av bolagsordningen prövas, har att se till, att dessa absoluta stadganden iakttagits. Hit hör bl.a. föreskrifterna att varje aktie medför rösträtt, att envar aktieägare har rätt att granska aktieboken samt bestämmelserna om de särskilda minoritetsrättigheterna.

I överensstämmelse härmed kunde man anse, att prövningen endast skulle ha till syfte att utreda huruvida absoluta lagstadganden iakttagits. Man kunde även formulera tesen något annorlunda: ministeriet bör vägra stadfästelse när bolagsstämmans beslut är en nullitet.

Enligt min mening bör prövningen sträckas längre. Frågan belyses av de fall då ett giltigt bolagsstämmobeslut förutsätter samtycke av samtliga aktieägare.

Ministeriets prövning är både formell och materiell. Likaväl som ministeriet har att pröva huruvida ett beslut om ändring av bolagsordningen fattats med den kvalificerade majoritet som § 27 m. 1 föreskriver, lika naturligt är det att kräva, att det, innan stadfästelse sker, konstateras huruvida ett beslut som faller under § 27 m. 2, tillkommit enligt lagens stadganden — förbehåll i bolagsordningen eller samtycke av alla berörda aktieägare; detta gäller oberoende av om man anser ett beslut som strider mot det nämnda lagrummet vara formellt eller materiellt felaktigt (se nedan s. 160).

HFD 1952 I 7: ministeriet vägrade stadfästa sådan ändring av bolagsordningen som hade krävt samtycke av alla aktieägare.

Det är knappast möjligt att stanna här. Lagen anger icke någon begränsning av ministeriets prövningsskyldighet, utan pekar på att prövningen skall beakta huruvida bolagsordningen står i överensstämmelse med ABL (§ 6). Någon uppdelning kan därför svårligen göras i fråga om de lagstadganden

som tar sikte på att skydda enskild aktieägars rätt. I överensstämmelse härmed bör prövningen beakta bolagsstämmobeslutets laglighet över huvud, således även dess förenlighet med likhetsprincipen.

I princip bör ministeriets prövning sålunda innebära en *laglighetskontroll*, som beaktar *jämväl aktieägarnas rätt*. Men densamma kan icke alltid bli fullständig eller tillräckligt effektiv. Avgörandet är ofta schematiskt. Redan det knappa underlaget för prövningen betingar detta. Sålunda har ministeriet sällan reella möjligheter att konstatera huruvida t.ex. likhetsprincipen i alla avseenden följts. Men när ett bolagsstämmobeslut, som ändrar bolagsordningen, uppenbarligen är rättsstridigt genom att åsidosätta en eller flere aktieägars rätt, bör ministeriet vägra stadfästelse, därest icke samtycke från de berörda aktieägarnas sida föreligger.

I de flesta fall när ett bolagsstämmobeslut kränker enskild aktieägars rätt är beslutet klanderbart (icke nullitet, nedan s. 185), detsamma bör av aktieägare angripas för att icke bli gällande. Den omständigheten att det i sådana fall kräves en åtgärd från en aktieägars sida för att ogiltigheten icke skall elimineras när den i § 30 m. 5 angivna fristen utgår, inverkar icke på ministeriets prövningsrätt. Bolagsstämmobeslutet är rättsstridigt och saknar rättsverkan i förhållande till de aktieägare som icke bidragit till detsamma (§ 30 m. 1). Klanderbarheten innebär, att rättsstridigheten elimineras om talan icke väckes inom den föreskrivna fristen, så länge denna löper är beslutet ogiltigt (se nedan s. 179).

Jfr nedan s. 155 det som sägs om registreringsmyndighetens prövning av klanderbara bolagsstämmobeslut.

Ett beslut som faller under § 27 m. 3, är rättsenligt oaktat någon aktieägare vid bolagsstämma motsagt detsamma och sålunda är berättigad att mot lösen utträda ur bolaget. Stadfästelse hindras därför icke av aktieägars anspråk på lösen.

B. PATENT- OCH REGISTERSTYRELSEN.

I. Vissa beslut av bolagsstämma kräver enligt lag anmälan till och inskrivning i handelsregistret. Det är fråga om två olika slag av beslut:

— beslut som innefattar en ändring av bolagsordningen (§ 28 m. 3), desamma bör, innan inskrivning sker, stadfästas av handels- och industriministeriet (ovan A), samt

— beslut som icke ändrar bolagsordningen men enligt FirmaF § 17 föranleder en ändring av en anteckning i handelsregistret, t.ex. en ökning av aktiekapitalet inom ramen för bolagsordningens föreskrift om maximikapital.

Innan patent- och registerstyrelsen (registreringsmyndigheten) verkställer en inskrivning, bör anmälningen och de omständigheter varpå densamma grundar sig, bli föremål för prövning. I FirmaF § 2 m. 1 stadgas, att registreringsmyndigheten, »därest lagligt hinder för registreringen icke förefinnes, skall densamma verkställa» och i § 3 föreskrives, att registrering skall vägras ifall »sökanden icke iakttagit de föreskrifter, som finnas för varje särskilt fall stadgade».

Dessa lagrum utvisar, att det på samma sätt som i fråga om handels- och industriministeriets granskning av bolagsstämmobeslut som ändrar bolagsordningen, är fråga om en *laglighetskontroll* och icke om en prövning av ett besluts ändamålsenlighet. Registreringsmyndighetens prövning är både formell och materiell.

Se Kauppi 198, Kommittébetänkande 4/1944 24.

Ett beslut som avser ändring av bolagsordningen, föranleder icke alltid en anteckning i själva handelsregistret, trots att ändringen skall »inskrivas» (§ 28 m. 3). Det är endast de omständigheter som anges i anmälan (FirmaF § 17) vilka antecknas och kungöres, medan bolagsordningens övriga föreskrifter, t.ex. rörande begränsning av rätten att överlåta aktie, endast framgår av själva bolagsordningen, vilken utgör bilaga till anmälningsskriften och på grund därav icke heller kungöres (se FirmaF § 1 m. 1, § 2 m. 1 samt § 4). Det framgår av den följande framställningen, att denna omständighet är av betydelse i detta sammanhang.

Se även Sauré, IX Juristd. prot. 52.

Verkställd inregistrering hindrar icke aktieägare att med ett särskilt rättsskyddsmedel angripa det till grund härför liggande bolagsstämmobeslutet.

Frågan om registreringsmyndighetens prövning skall här behandlas endast till den del det är fråga om bolagsstämmobeslutets innehåll. Härvid skall även utredas huruvida denna prövning bör beakta jämväl enskild aktieägars rätt.

Registreringsmyndighetens nu ifrågavarande prövning har på grund av de begränsningar som gäller för densamma, icke någon större betydelse med avseende på aktieägarrens rättsskydd.

II. När bolagsstämman beslut innebär en *ändring av bolagsordningen*, har handels- och industriministeriet redan företagit en prövning av beslutets laglighet. Inskrivning kan nämligen icke ske innan ändringen av bolagsordningen stadfästs (FirmaF § 18 m. 1). Bör registreringsmyndigheten upprepa denna prövning?

ABLs förarbeten är i detta sammanhang av betydelse. Det förslag till lag om aktiebolag, vilket antogs av 1891 års lantdag, innehöll icke någon föreskrift om senatens stadfästelse av bolagsordningen utan stadgade, att prövningen av bolagsordningens laglighet (i överensstämmelse med normativsystemet) skulle i samband med inskrivningen i handelsregistret verkställas av registreringsmyndigheten. På grund av denna bestämmelse stadfästes lagen icke — senatens kontroll med avseende på nya bolag ansågs fortfarande nödvändig (1864 års F om aktiebolag byggde på koncessionssystemet, senaten skulle stadfästa bolagsordningen). Propositionen till 1894 års lantdag (nr 7) byggde på koncessionssystemet; lantdagen vidhöll likväl sin tidigare uppfattning, men företog den förändringen, att prövningen av bolagsordningens laglighet skulle ankomma på senaten och icke på registreringsmyndigheten; detta innebar ett slags kompromisslösning. Som motivering anfördes bl.a.:

»Väl skulle det vara förenat med mindre omgång, om prövningsrätten i nu berörda avseende överlämnades åt registreringsmyndigheten att verkställas i samband med behandlingen av anmälan om bolagets inregistrering. Men då registreringsmyndigheten i övrigt, enligt vad propositionen om handelsregister utvisar, icke komme att befatta sig med egentliga prövningsfrågor, har utskottet ansett sig icke böra föreslå antydda överflyttning av berörda befogenhet, — — —» (Betänkande nr 2 med anledning av proposition nr 7 s. 7 f.).

Med anledning av Propositionen angående handelsregister samt om firma och prokura (nr 21/1894) hänvisade Lag- och ekonomiutskottet i sitt betänkande (nr 3 s. 13) till sitt uttalande med anledning av propositionen till lag om aktiebolag (Prop. nr 7/1894, Betänkande nr 2 s. 9) samt uttalade bl.a., att utskottet »ansett någon granskning av tillgången vid dylikt bolags bildande, med avseende särskilt därå att bolagsstyrelsen bör avgiva försäkran om att bolaget är i behörig ordning upprättat, icke vara av nöden».

En redogörelse för lagens förarbeten i denna del lämnas av Cederberg, Festskr. Granfelt 230 ff.

Kauppi, 203, som icke särskilt berör frågan om ändring av bolagsordningen, framhåller, att registreringsmyndigheten torde vara skyldig att pröva lagligheten av de omständigheter som framgår av anmälningen, härvid bör myndigheten bevaka, att dispositiva stadganden iakttagits; registreringsmyndigheten bör hindra varje anteckning vars lagstridighet man kan konstatera på grundvalen av det föreliggande materialet.

Caselius, DL 1957 9 ff., har behandlat frågan om registreringsmyndighetens prövning när bolaget bildas och därvid som sin uppfattning hävdar, att det ankommer på registreringsmyndigheten att företaga en laglighetsprövning utan hänsyn till att en sådan redan verkställts av handels- och industriministeriet; som motiv anför han bl.a., att den rättskraft som tillkommer ett avgörande av en förvaltnings-

myndighet, icke är absolut i den meningen, att icke en annan förvaltande myndighet skulle ha rätt att behandla samma sak, att ordalydelsen i ABL ingalunda hindrar en förnyad prövning, samt att det av FirmaF framgår, att registreringsmyndighetens prövningsskyldighet i nu förevarande avseende är obegränsad och självständig.

R a n i n e n, 212, ansluter sig till uppfattningen att registreringsmyndigheten skall granska bolagsordningens laglighet.

S a u r e, IX Juristd. prot. 49 ff., har med åberopande av förarbetena till ABL uttalat, att lagstiftaren uttryckligen avsett att prövningen av bolagsordningens laglighet enbart ankommer på den stadfästade myndigheten, och att denna avsikt även kommit till uttryck i lagen; någon förnyad prövning från registreringsmyndighetens sida blir det således icke fråga om.

I *rättspraxis* finner man stöd för en prövningsrätt för registreringsmyndigheten:

HFD 1954 I 39: enligt bolagsordningen hade de uppgifter som enligt ABL ankommer på styrelsen, uppdelats dels på ett såsom styrelse fungerande utskott av förvaltningsrådet, dels på direktionen; anmälan till handelsregistret av de personer som i överensstämmelse härmed var berättigade att företräda bolaget, godkändes icke, enär enligt ABL § 34 och 36 samt FirmaF § 17 och 18 i handelsregistret icke kunde göras anteckning om en fördelning mellan olika organ av styrelsen enligt lag tillkommande uppgifter. — Denna lösning innebar de facto, att registreringsmyndigheten prövade huruvida bolagsordningens ifrågavarande föreskrift överensstämde med lag, oaktat ministeriet godkänt ändringen av bolagsordningen. Det är dock att märka, att det icke direkt var fråga om lagligheten av det beslut varigenom bolagsordningen ändrats utan därom, huruvida en omständighet som framstod som en tillämpning av bolagsordningen, kunde antecknas i handelsregistret.

Se även *HFD 1945 II 445* och den kommentar därtill som ges av C a s e l i u s, DL 1957 11 f.

ABLs förarbeten ger otvivelaktigt ett starkt stöd åt uppfattningen att den prövning som ministeriet företar innan en ändring av bolagsordningen stadfästes, är definitiv i den meningen, att registreringsmyndigheten icke skall verkställa någon förnyad prövning. Håller man sig enbart till ABL, framstår denna ståndpunkt även såsom förenlig med lagens stadganden. ABL kräver eller förutsätter icke att någon laglighetsprövning utöver ministeriets skall företagas. Men den fritar icke heller registreringsmyndigheten från prövnings-skyldighet.

Enligt FirmaF ter sig problemet annorlunda. Där ålägges registreringsmyndigheten en prövningsskyldighet med avseende på alla anmälningar om inskrivning i handelsregistret (§ 2 m. 1, § 3). Något undantag göres icke för de fall då prövning redan verkställts av annan förvaltningsmyndighet.

Det är enligt min tanke riktigt att bedöma problemet enligt FirmaF, vari registreringsmyndighetens prövning regleras. Stadgandena härom rubbas icke av föreskrifterna i ABL. Enligt FirmaF har registreringsmyndigheten både rätt och skyldighet att företaga en laglighetskontroll av anmäl-

ningar till handelsregistret. Denna kontroll avser både absoluta och dispositiva lagstadganden. FirmaF gör icke i det avseendet någon uppdelning och ger icke heller indirekt något stöd för en sådan. Sålunda bör registreringsmyndighetens prövning taga sikte på att stadganden som tryggar enskild aktieägares rätt, icke blivit åsidosatta.

Se *K a u p p i* 203.

Härmed har dock icke sagts, att registreringsmyndigheten borde pröva lagligheten av varje av ministeriet stadfäst ändring av bolagsordningen.

Endast vissa ändringsbeslut är till sitt innehåll sådana att de föranleder en särskild anteckning i handelsregistret (FirmaF § 17). När registreringsmyndigheten har att avgöra huruvida en sådan anteckning skall göras i handelsregistret eller icke, bör densamma pröva lagligheten av förutsättningarna härför och således även det ifrågavarande bolagsstämmobeslutets giltighet, trots att den stadfästade myndigheten redan företagit en laglighetskontroll, som utfallit positivt. Principiellt bör denna prövning vara av samma omfattning som den vilken verkställs av handels- och industriministeriet (ovan A II). Den bör sålunda taga hänsyn jämväl till enskild aktieägares rätt.

Situationen är en annan när det blir fråga om sådana ändringar av bolagsordningen som icke föranleder anteckning i handelsregistret. Visserligen sker även i dessa fall en »inskrivning» (§ 28 m. 3) — i den ursprungliga bolagsordningen, vilken såsom bilaga fogats till anmälan om bolagets registrering, införes den genom bolagsstämmans ändringsbeslut godkända nya föreskriften i stället för motsvarande gamla bestämmelse. Men registreringsmyndighetens ställning är en annan än i de fall som regleras i FirmaF § 17 — myndigheten har icke att fatta ett beslut därom huruvida en anteckning i handelsregistret skall göras och behöver därför icke heller pröva sådana omständigheter som utgör förutsättningar för en sådan inregistrering.

I överensstämmelse härmed kan man enligt min mening fastslå, att registreringsmyndigheten icke har någon prövningsskyldighet då det är fråga om en sådan ändring av bolagsordningen som icke förutsätter en anteckning i själva handelsregistret utan endast en inskrivning av bolagsordningens nya föreskrift i den bolagsordning som utgör bilaga till den ursprungliga registreringsanmälan. FirmaF kan icke anses ställa hinder för en sådan ståndpunkt. Denna överensstämmer även bäst med ABLs förarbeten.

S a u r e, IX Juristd. prot. 52, framhåller, att registreringsmyndighetens granskningsrätt och -plikt utöver de formella omständigheterna endast avser de omständig-

heter som är föremål för registrering; registreringsmyndigheten har icke i lag givits rätt eller skyldighet att pröva en bolagsordning i vidare mån än med avseende på de omständigheter som anges i FirmaF § 17; med avseende på dessa är granskningen endast formell.

När registreringsmyndigheten, i överensstämmelse med det som ovan sagts, har att granska lagligheten av ett bolagsstämmobeslut och detta är *klanderbart*, gäller i fråga om prövningen det som framhållits beträffande handels- och industriministeriets stadfästelse (ovan A II). Registrering bör därför ske först när beslutet vunnit laga kraft.

K a u p p i 204 f.: registrering torde böra ske trots klanderbarheten, ty det läge som uppkommit genom det olagliga beslutet, bör gälla till dess annat fastställs genom dom. — Såsom ovan framhållits, får klanderbarheten icke ges denna innebörd; beslutet är från början ogiltigt, men rättsstridigheten elimineras när klanderfristen går ut och talan mot beslutet icke väckts.

R a n i n e n 213: ett beslut borde registreras oaktat detsamma är klanderbart; han rekommenderar likväl att registreringsmyndigheten väntar till dess klandertiden gått ut.

Se även SvABL § 192 m. 2; jfr N i a I, Bolagsstämmobeslut 87 ff. (äldre svensk rätt).

III. Ett bolagsstämmobeslut kan ge anledning till en anmälan till handelsregistret oaktat detsamma *icke innebär ändring av bolagsordningen* (FirmaF § 17).

I detta fall har anmälningen till handelsregistret icke föregåtts av någon stadfästelse av handels- och industriministeriet eller något avgörande av annan myndighet. Registreringsmyndigheten har att helt självständigt företaga den laglighetsprövning som FirmaF förutsätter.

Prövningen är i första hand av *formell* art.

Se t.ex. HFD 1936 II 3022, 1933 II 2448.

K a u p p i 198, 201 f.

Vid den materiella prövningen har registreringsmyndigheten att undersöka de rättsliga förutsättningarna för registreringen, alltså även bolagsstämmobeslutets laglighet. Härvid bör hänsyn tagas till både absoluta och dispositiva lagstadganden, alltså även till sådana som avser skyddet av enskilda aktieägars rätt.

Den *materiella* prövningen kommer icke alltid att omfatta bolagsstämmobeslutet i dess helhet. Föremål för prövning bör nämligen endast de omständigheter anses vara som föranleder en anteckning i handelsregistret. Om bolags-

stämman t.ex. beslutat öka aktiekapitalet inom ramen för det i bolagsordningen angivna maximikapitalet, bör registreringsmyndigheten endast pröva själva beslutet om ökningen samt huruvida det belopp med vilket aktiekapitalet ökats, inbetalats och innehas av bolaget (se § 13 m. 2). Där- emot har registreringsmyndigheten icke att taga ställning till ökningsbeslutet till den del detta avser fördelningen av de nya aktierna; även om en aktie- ägare blivit åsidosatt i sin rätt (t.ex. vid fondemission), kan registrering av kapitalökningen icke på denna grund vägras. Bolagsstämmans beslut rörande sådana omständigheter behöver icke anmälas till handelsregistret och bör därför icke heller underkastas registreringsmyndighetens bedömning ens i det fall att bolagsstämmans dispositioner skulle framgå av de till anmäl- ningen fogade handlingarna.

Beträffande de klanderbara bolagsstämmobesluten gäller det som sagts i föregående punkt (II).

4. RÄTTSSKYDD PÅ INITIATIV AV ENSKILD AK- TIEÄGARE.

A. RÄTTSSKYDDSMEDLEN.

1. De rättsskyddsmedel som beror på initiativ från enskild aktieägars sida, kan utformas längs tre linjer:

1) Den aktieägare vars rätt åsidosatts genom ett bolagsstämmobeslut, *utövar sin aktierätt utan hänsyn till beslutet*. Som exempel på en sådan lösning må nämnas, att en aktieägare, vars dividendanspråk åsidosatts genom en rättsstridig reservering av vinstmedel, yrkar på att utfå sin andel av årsvinsten eller att en aktieägare, vars rösträtt begränsats, kräver att få utöva sin rösträtt i samma utsträckning som tidigare. Ett rättsskydd i denna mening kan förverkligas så, att man ger aktieägaren vanliga processuella rättsskydds- medel — fullgörelsetalan (krav på betalning av dividend) eller fastställelse- talan (yrkande på att domstol fastställer att aktieägarens rösträtt fortbestår obegränsad).

2) Man ger aktieägare rätt att yrka på att det rättsstridiga *bolagsstämmo- beslutet upphäves* eller att dess *verkställighet hindras*, eller att redan företagen *verkställighetsåtgärd återgår*. Det gemensamma för dessa fall är att beslutet och dess rättsverkningar omintetgöres. Ifall aktieägarens yrkande godkännes, kommer bolagsstämmobeslutet icke heller att gälla i förhållande till de aktie- ägare som omfattat detsamma eller som underlåtit att använda rättsskydds-

medel. Bolagsstämmobeslutet och dess följder omintetgöres med verkan för alla aktieägare.

3) Det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet förblir gällande och dess rättsverkningar inträder i överensstämmelse med beslutet, men den aktieägare vars rätt kränkts, kan yrka på *ekonomisk kompensation* eventuellt i samband med att han utträder ur bolaget. Härvid blir det fråga om ett vanligt skadeståndsanspråk eller ett yrkande på att bolaget inlöser hans aktier.

ABL erkänner alla dessa tre möjligheter.

Syftet med den följande framställningen är att

— klarlägga de allmänna principerna för aktieägarnas rättsskydd med hänsyn till de olika rättsskyddsmedlen, samt

— utreda vilket eller vilka rättsskyddsmedel som en aktieägare kan tillgripa i de olika fall av rättskränkningar som enligt det föregående kapitlet kan ifrågakomma.

II. Aktieägarens rättsskyddsmedel regleras i huvudsak av § 30. Detta lagrum fastslår i m. 1 grundsatsen att ett bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning, är *utan verkan* mot den aktieägare som icke bidragit till beslutet. Detta är m.a.o. ogiltigt i förhållande till honom.

Detta är den *grund* på vilken ABLs system av rättsskyddsmedel bygger.

I § 30 m. 1 avses alla fall av rättsstridiga bolagsstämmobeslut, både materiellt och formellt felaktiga, både absolut ogiltiga (nullitet) och klanderbara (angripliga) beslut. I de två följande momenten är det således icke fråga om ogiltighetsgrunder utanför m. 1 utan om rättsskyddsmedel som är olika för formellt och för materiellt felaktiga beslut.

Ett uttalande av R a n i n e n, 161 f., kan ge anledning till missuppfattningen att det i m. 2 och 3 vore fråga om andra slag av ogiltighet än enligt m. 1.

Grundstadgandet — § 30 m. 1 — ger dock icke anvisning om de rättsskyddsmedel som i olika situationer står aktieägare till buds. Lagrummet pekar blott på möjligheterna att en aktieägare yrkar på förbud mot verkställighet av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut. Det förblir sålunda enligt detta stadgande öppet huruvida en aktieägare utan att vidtaga några särskilda åtgärder kan göra gällande, att beslutet icke har verkan mot honom eller huruvida han för att hävda beslutets rättsstridighet och ogiltighet måste tillgripa ett särskilt rättsskyddsmedel. Detta problem löses främst med ledning av de följande momenten i § 30; också andra föreskrifter och allmänna rättsliga grundsatser kommer härvid till tillämpning.

Den faktiska situationen kan avsevärt växla från fall till fall. Ofta är det ofrånkomligt att den förfördelade aktieägaren vidtar en särskild åtgärd för att hindra eller upphäva bolagsstämmobeslutets verkningar, medan det i andra situationer icke är anledning att kräva aktivitet från aktieägarens sida. Av betydelse för bedömningen är inte minst ingreppets art och räckvidd. Ju djupare och mera påtagligt ett bolagsstämmobeslut inkräktar på en aktieägars rätt, desto starkare skydd och effektivare skyddsmedel bör man sträva att ge honom. Denna tankegång utgör bl.a. grund för den uppdelning av rättsstridiga bolagsstämmobeslut som man vanligen gör: i vissa fall är ingreppet i aktierätten av den art och styrka, att bolagsstämmobeslutet måste betraktas som en nullitet, i andra fall kräves, att en aktieägare angriper beslutet för att dess ogiltighet skall kunna göras gällande. En av de centrala frågorna när det gäller rättsskyddsmedlens utformning och tillämpning, är huru man skall dra gränsen mellan dessa två typer av rättsstridiga bolagsstämmobeslut (nedan s. 184 ff.).

III. De rättsskyddsmedel som ABL erbjuder eller kan anses förutsätta är följande:

1) Aktieägare kan yrka på *förbud mot verkställighet* av bolagsstämmobeslutet (§ 30 m. 1).

Behörig att meddela sådant förbud är överexekutor och allmän domstol.

Meddelat förbud sträcker sina verkningar jämväl till de aktieägare som icke yrkat på förbud.

Förbudstalan förutsätter, att beslutet är sådant att en särskild verkställighetsåtgärd är av nöden. Om så icke är fallet, kan en förbudstalan icke bifallas.

2) Vissa beslut är utan verkan i förhållande till enskild aktieägare utan att någon särskild åtgärd från hans sida är erforderlig.

Aktieägaren kan när som helst göra *invändning* mot beslutet och sålunda göra gällande att detta icke binder honom.

Ifall invändningen icke godtas, kan aktieägaren vid domstol väcka *fastställesetalan*. Denna går ut på att det måtte konstateras, att beslutet såsom stridande mot lag eller bolagsordning icke har rättsverkan i förhållande till honom.

Fastställesetalan framstår som ett naturligt rättsskyddsmedel när bolagsstämmobeslutet utgör en nullitet.

Detta rättsskyddsmedel nämnes icke i ABL.

3) Aktieägare kan vid domstol yrka på att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut och de åtgärder som vidtagits i stöd av detsamma, skall upphävas (§ 30 m. 3).

En talan av denna art — *klandertalan* (i inskränkt mening) — riktar sig dels mot själva bolagsstämmobeslutet, dels mot dess verkställighetsåtgärder.

Alla de olika slag av talan som kan föras mot ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, kan betecknas som klandertalan i vidsträckt mening. — Se T a x e l l, Aktierätt 66.

Härvid uppkommer även spörsmålet huruvida domstolen, i stället för att förklara beslutet upphävt, kan ändra detsamma.

4) Den aktieägare som i stöd av sin aktierätt har ett anspråk på prestation från bolagets sida, men vars rätt åsidosatts, kan väcka en *fullgörelsetalan*.

Detta är t.ex. fallet om bolagsstämman undandragit aktieägare den andel i vinsten som tillkommer honom (§ 22 m. 2 och 3).

Här gäller det en vanlig civilprocessuell talan. Bl.a. uppkommer den frågan huruvida bifall till en fullgörelsetalan förutsätter att bolagsstämmobeslutet först upphäves genom klandertalan, eller huruvida aktieägaren direkt kan yrka på fullgörelse.

5) Aktieägare kan yrka på att hans *aktier inlöses*. Bifall här till innebär att aktieägaren utträder ur bolaget. Bolagsstämmobeslutet rubbas däremot icke.

Inlösen av aktie kan förekomma dels enligt § 27 m. 3, dels i stöd av § 30 m. 5.

6) En aktieägare kan under vissa förutsättningar kräva *ersättning* för den skada som uppkommit genom bolagsstämmobeslutet eller dess verkställande.

Denna lösning innebär normalt att bolagsstämmobeslutet och de i stöd av detsamma vidtagna åtgärderna förblir i kraft. Aktieägaren kräver i stöd av det rättsstridiga beslutet ekonomisk kompensation för uppkommen förlust eller annan skada.

Ersättningskrav kan av aktieägare framställas antingen på bolagets vägnar — ifall bolaget erhåller skadestånd, anses även aktieägaren ha blivit tillgodosedd — eller på egna vägnar för skada som direkt orsakats honom.

IV. I det föregående har icke nämnts det särskilda rättsskyddsmedel som kan användas endast mot *formellt* felaktiga bolagsstämmobeslut — krav på sammankallande av bolagsstämma för förnyad behandling av ärendet (§ 30 m. 2).

De beslut som kränker aktieägars rätt, och om vilka det varit fråga i det föregående kapitlet, är till sin natur materiellt felaktiga — de strider med avseende på innehållet mot lag eller bolagsordning. De formellt felaktiga besluten har därför uteslutits från denna framställning. Det särskilda rätts-

skyddsmedel som ifrågakommer för sådana beslut, kommer därför icke att behandlas.

Problemet är likväl icke entydigt.

Gränsen mellan materiellt och formellt felaktiga beslut är icke klar. Icke sällan kan man ställa frågan huruvida ett beslut strider mot en ordningsföreskrift eller huruvida detsamma till innehållet är oförenligt med bolagets författning.

Exempel: Ett beslut som enligt § 27 m. 2 omedelbart avser aktieägares rätt till andel i bolagsegendomen, kan med giltig verkan fattas, ifall samtliga aktieägare ger sitt samtycke. Om sådant samtycke icke föreligger, kan man möjligen hävda, att lagens formföreskrift icke iakttagits. Enligt min tanke bör man se bort från de formella synpunkterna — ett beslut av här angivet slag är materiellt felaktigt, om detsamma icke stöder sig på ett förbehåll i bolagsordningen. En annan sak är att beslutet i efterhand kan bli giltigt genom att samtliga aktieägare godkänner detsamma.

Ett beslut som kränker aktierätten, kan samtidigt vara såväl materiellt som formellt rättsstridigt.

Exempel: Beslut om reservering av vinstmedel enligt § 22 m. 2 kräver 2/3 majoritet. Om ett sådant beslut fattats med endast enkel majoritet, är detsamma formellt felaktigt. Ifall bolagsstämman enligt nämnda lagrum beslutat innehålla vinst för annat ändamål än »för säkerställande av bolagets verksamhet», är beslutet materiellt felaktigt. Det kan inträffa, att bolagsstämman med enkel majoritet besluter reservera vinstmedel för ett otillåtet ändamål — beslutet är både formellt och materiellt rättsstridigt.

När två olika ogiltighetsgrunder föreligger — en formell och en materiell — är det naturligt, att båda grunderna kan av aktieägare åberopas utan att någondera kan anses ha prioritet. Det är en rationell lösning att låta den enskilde aktieägaren välja vilken grund han vill åberopa, om han vill framställa anspråk enligt § 30 m. 2 eller m. 3. Om han väljer ett rättsskyddsmedel som kan användas mot både formellt och materiellt rättsstridiga beslut — förbud mot verkställighet, § 30 m. 1 — kan han jämsides åberopa de två ogiltighetsgrunderna.

B. VEM KAN ANVÄNDA RÄTTSSKYDDSMEDEL?

1. Enligt § 30 kan endast *aktieägare* använda rättsskyddsmedel med anledning av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut. Styrelsen eller annat bolags-

organ kan inte göra detta på bolagets vägnar. Styrelsens och styrelsemedlemmarnas förhållande till de rättsstridiga bolagsstämmobesluten regleras av § 38 och 41.

Se Olsson 85, Raninen 193.

En styrelsemedlem som är aktieägare, kan i denna egenskap väcka talan; detta bör normalt kunna ske även om han varit med om att verkställa det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet.

För att en aktieägare skall kunna nyttja ett rättsskyddsmedel måste han i regel vara behörigen *legitimerad* — inskriven i aktieboken (namnaktie) eller innehavare av minst ett aktiebrev (innehavaraktie).

Legitimationsproblemet skall icke i detta sammanhang behandlas.

Se betr. legitimationen Taxell, Aktierätt 12 ff. och där åberopad litteratur samt Olsson 65, 77, 81, Raninen 182 ff.

Se även HD 1936 II 196 och HFD 1932 II 3203: inregistrering är nödvändig förutsättning för klander rätt.

Den som är behörig att väcka talan mot ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, kan även uppträda som intervenient i en klanderprocess som anhängiggjorts av annan aktieägare.

Se Raninen 192 f.

II. Ett bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning, är enligt § 30 m. 1 utan verkan mot den aktieägare »som motsatt sig beslutet eller eljest kan visa att han därtill icke bidragit».

Denna regel gäller oberoende av rättsstridighetens art — utan hänsyn till om beslutet strider mot en absolut eller en dispositiv norm, oberoende av om detsamma åsidosätter blott aktieägars eller jämväl tredje mans rätt. Och man skiljer icke i detta sammanhang mellan olika rättsskyddsmedel — den aktieägare som icke bidragit till ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, kan använda alla de rättsskyddsmedel som står till buds, även sådana som icke särskilt anges i ABL, t.ex. fastställsetalan.

Stadgandet i § 30 m. 1 att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut saknar rättsverkan i förhållande till de aktieägare som icke bidragit till beslutet, bygger på tanken att en röstmajoritet rättsligt kan binda övriga aktieägare endast inom ramen för lag och bolagsordning. Ifall bolagsstämman över-skrider denna gräns, har dess beslut följdriktigt icke rättsverkan mot aktieägare som står utanför röstmajoriteten.

Se Lagberedningen 1890 40 f., där det bl.a. framhålles, att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut icke gäller såsom uttryck för bolagsviljan och icke kan medföra några rättsverkningar för enskild aktieägare som icke bidragit till beslutet.

När en aktieägare använder ett rättsskyddsmedel mot ett rättsstridigt stämmobeslut, bör han enligt § 30 m. 1 *visa*, att han icke bidragit till beslutet.

Ifall aktieägaren icke närvarit vid bolagsstämman, är saken klar.

Har han däremot tagit del i stämman, kan tvekan om hans rätt till talan mot ett stämmobeslut uppstå i vissa situationer.

När omröstning icke verkställts, anses alla som varit närvarande då beslutet fattades, ha omfattat detsamma. Den omständigheten att en aktieägare under diskussionen motsagt det förslag som bolagsstämman sedermera utan omröstning accepterat, innebär icke, att han skulle ha »motsatt sig beslutet» på ett sådant sätt, att han vore berättigad att efteråt angripa detsamma. Aktieägaren måste i anslutning till beslutet ha givit till känna, att han icke medverkat eller icke anslutit sig till detsamma. Ett avvisande diskussionsinlägg är icke tillfyllest. Det bästa sättet för aktieägare att bevara sin talan är att till protokollet låta anteckna sin avvikande mening.

Ifall omröstning har skett, bör den aktieägare som deltagit i densamma, kunna visa att han röstat mot bolagsstämmans beslut. Också i detta fall är en anteckning i protokollet det säkraste medlet.

I första hand utvisar bolagsstämmans protokoll huruvida en aktieägare närvarit vid stämman samt huruvida han bidragit till ett beslut. Ett i vederbörlig ordning justerat protokoll (§ 28 m. 2) har ett starkt bevisvärde. Detsamma kan likväl motbevisas. Dess uppgifter gäller till dess motsatsen styrkts.

Vid tillämpningen av § 30 m. 1 uppkommer frågan huruvida en aktieägare kan angripa ett bolagsstämmobeslut som tillkommit innan han förvärvat sin aktie. Olika uppfattningar har framförts. För egen del ställer jag mig avvisande. Ifall talan mot beslutet väckts före överlåtelsen, bör förvärvaren likväl tillåtas succedera i rättegången.

Se Taxell, Aktierätt 69, JFT 1950 70, samt särskilt Olsson 82 ff., Raninen 186 ff. och av dem åberopad litteratur och rättspraxis.

I ett specialfall är den förutsättning som § 30 m. 1 uppställer för användningen av rättsskyddsmedel, icke tillräcklig. Enligt § 27 m. 3 gäller en strängare förutsättning: aktieägare har rätt till lösen för sina aktier endast om han vid bolagsstämman »motsagt» det beslut som berättigar till inlösen (nedan s. 215).

III. Utöver det som sagts i föregående punkt (II) och den tidsfrist som föreskrives i § 30 m. 5, anger ABL icke andra förutsättningar för användningen av rättsskyddsmedel mot rättsstridiga beslut av bolagsstämma.

Det må särskilt understrykas, att lagen *icke* för bifall till aktieägars talan kräver *bevis för att hans rätt verkligen kränkts*. Det är tillräckligt att det klarlägges, att ett stämmobeslut är rättsstridigt — strider mot lag eller bolagsordning. Beslutets konkreta verkningar för den aktieägare som väcker talan, behöver icke utredas.

Denna ståndpunkt innebär, att även en aktieägare som icke själv kränkts i sin rätt, kan använda ett rättsskyddsmedel. Densamma bygger på tanken att en aktieägare i bolagets intresse skall kunna ingripa mot beslut som åsidosätter lag eller bolagsordning. Sålunda kan ett beslut som avviker från likhetsprincipen (§ 30 m. 4), klandras även av den aktieägare som icke alls menligt drabbats av beslutet utan måhända genom detsamma tillförts en förmån. I regel tillgripes rättsskyddsmedel likväl endast av den aktieägare som anser sin aktierätt ha blivit kränkt.

Lagberedningen 1890, 40 f., kan anses ha intagit denna principiella ståndpunkt.

Cederberg, JFT 1942 427: »En av aktiebolagsrättens huvudprinciper är att bolagsman i ett aktiebolag har rätt att trygga sig till bolagsordningens bestämmelser, även om det måhända kan göras gällande, att varken han eller bolaget icke lede men av föreskriftens åsidosättande». — Se även TfR 1935 453, där Cederberg framhåller, att »det är av vikt att upprätthålla principen, att en bolagsman har rätt att fordra, att lag och bolagsordning följas, även om han icke kan påvisa ett direkt personligt behov av att rättsskydd gives»; Cederberg hyser likväl tvivel »huruvida talan på upphävande av ett bolagsstämmobeslut skulle bifallas av finsk domstol om käranden icke hade något eget intresse av det rättsskydd han i processen påyrkade».

Salmiala (Sundström), 115 ff., framhåller med åberopande av § 16 m. 3, att aktieägare kan påyrka rättsskydd ehuru han icke har eget intresse därav. — A. å. Granfelt, JFT 1924 43.

Niä, Bolagsstämmobeslut 22: den klandrande behöver icke visa, att beslutet är oförmånligt för bolaget eller honom själv; se även 104 ff.

Inhemska rättspraxis har icke — såvitt jag kunnat finna — direkt tagit ställning till frågan. Den omständigheten att domstolarna icke krävt utredning därom att den aktieägare som väckt klandertalan, åsidosatts i sin rätt, ger närmast vid handen, att det för ett godkännande av kärandens talan ansetts tillräckligt att ett bolagsstämmobeslut strider mot lag eller bolagsordning.

Det sagda gäller icke utan *undantag*.

Det är givet att den aktieägare som i stöd av § 27 m. 3 har rätt att utträda ur bolaget, endast själv kan framställa anspråk på inlösen av aktie. Någon annan kan icke kräva hans utträde. Men den aktieägare som yrkar på lösen, behöver icke visa, att han till följd av det bolagsstämmobeslut som ger honom rätt till utträde, lidit förlust eller annan skada. Han kan framställa sitt krav oberoende av beslutets konkreta verkningar, oberoende av om dessa bedömes såsom oförmånliga eller gynnsamma för honom.

Den aktieägare som väcker en fullgörelsetalan i stöd av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, måste själv ha ett betalningskrav mot bolaget, t.ex. ett dividendanspråk.

Och om en aktieägare för egen del yrkar på skadestånd i stöd av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, måste han självfallet visa, att han lidit skada och huru stor denna är.

IV. Kan en aktieägare, som bidragit till ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, använda rättsskyddsmedel mot beslutet?

Det kan synas som om § 30 m. 1 icke skulle tillåta detta. Enligt min tanke är denna lösning icke riktig. Man bör icke under alla omständigheter förmäna en aktieägare, som röstat för ett beslut, rätt att i efterhand angripa beslutet såsom rättsstridigt.

C h y d e n i u s 85: frågan huruvida aktieägare som bidragit till ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, får göra ogiltigheten gällande, besvarar lagen (§ 30 m. 1) uttryckligen nekande, detta avser alla fall av ogiltighet, även sådana då bolaget handlat mot föreskrift som givits i allmänt intresse.

R a n i n e n 192: då ett beslut som strider mot ett allmänt intresse, är absolut ogiltigt, kan även en aktieägare som bidragit till beslutet, åberopa ogiltigheten, men han kan icke klandra beslutet (not 123).

Enligt SvABL § 138 m. 1 kan aktieägare utföra talan mot rättsstridiga bolagsstämmobeslut oberoende av om han bidragit till beslutet eller icke; se även N i a l, Bolagsstämmobeslut 110.

Som stöd för en ståndpunkt att en aktieägare som medverkat till ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, under vissa förutsättningar — icke generellt — kan använda rättsliga skyddsmedel mot beslutet, kan man framför allt anföra två omständigheter.

För det första bör det konstateras, att det i § 30 m. 1 endast stadgas, att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut saknar rättsverkan mot aktieägare som icke bidragit till detsamma och att sådan aktieägare har rätt att yrka på förbud mot verkställighet. Där säges intet om de aktieägare som omfattat beslutet. Av lagrummets formulering är man icke nödvändigtvis tvungen att

draga konklusionen, att rättsverkan av ett rättsstridigt beslut alltid skulle inträda i förhållande till de aktieägare som varit med om att fatta beslutet. Det ligger lika nära att anse, att frågan därom huruvida bolagsstämmbeslutet har rättsverkan mot sådana aktieägare, står öppen.

För det andra kan man hänvisa till den omständigheten att de aktieägare som fattat ett beslut, därmed även godkänt dess följder. De skall därför icke ha möjligheter att i efterhand — sedan de måhända ändrat uppfattning — angripa beslutet. Men denna synpunkt som i och för sig kan vara riktig även i fråga om rättsstridiga beslut, äger icke giltighet i sådana fall då ett samtycke av aktieägare saknar rättslig relevans. Detta är fallet dels när bolagsstämmans beslut strider mot ett absolut stadgande, t.ex. givet till skydd för tredje man, dels när beslutet tillkommit under sådana omständigheter, att det godkännande som medverkan till beslutet kan anses innebära, icke är giltigt — en aktieägare har t.ex. vilseletts.

Mot denna bakgrund skall jag peka på några fall då en medverkan till ett rättsstridigt bolagsstämmbeslut icke bör utesluta möjligheten att efteråt angripa beslutet.

När ett beslut av bolagsstämman strider mot ett *absolut stadgande*, synes det mig icke uteslutet att låta också en aktieägare som bidragit till beslutet, klandra detta. Aktieägarna har icke kunnat disponera över det intresse som beslutet åsidosatt. Beslutet utgör en nullitet. Ett sådant beslut behöver icke angripas med rättsliga skyddsmedel. Men om en aktieägare i syfte att få ogiltigheten fastslagen, önskar utföra talan mot beslutet, borde han vara berättigad därtill utan hänsyn till om han medverkat till beslutet eller icke.

Jfr R a n i n e n 192. — Då denna fråga faller utanför ramen för denna undersökning, skall den icke närmare utredas.

Läget är ett annat när det är fråga om beslut som *åsidosätter aktieägars rätt*. Det är riktigt att anse, att en aktieägare genom att vid bolagsstämman rösta för en åtgärd, därmed för egen del avstått från det aktierättsliga skyddet och samtyckt till att beslutets rättsverkningar får gälla i förhållande till honom. Sålunda bör en aktieägare, som varit med om ett beslut som åsidosätter likhetsprincipen, icke kunna utföra talan i stöd av § 30 m. 4.

Det förekommer likväl fall i vilka denna princip icke kan upprätthållas. Två sådana skall här beröras.

1) Det har ovan framhållits (s. 51 ff.), att aktieägare i vissa fall kan åberopa principerna för rättshandlingars ogiltighet.

Ett exempel konkretiserar frågeställningen: de uppgifter som från styrelsens

sida meddelats aktieägarna vid bolagsstämman, är felaktiga och missvisande samt framlagda i avsikt att få till stånd ett avgörande i en viss riktning. Aktieägarna eller en del av dem har uppsåtligen vilseletts. Detta kan ha påverkat bolagsstämmans beslut på ett avgörande sätt. Om det i stället för ett stämmobeslut hade gällt ett avtal, kunde detta ha förklarats ogiltigt på yrkande av den part som vilseletts.

Det är uppenbart att man i en sådan situation icke kan binda aktieägars rätt att använda ett rättsskyddsmedel vid förutsättningen att han icke bidragit till beslutet. Fasthållandet vid denna förutsättning skulle i praktiken innebära, att det skydd som reglerna om rättshandlingars ogiltighet kan anses ge aktieägarna, i praktiken knappast alls skulle komma i fråga. Man bör enligt min tanke lösa problemet så, att en aktieägare, som medverkat till ett bolagsstämmobeslut som saknar rättsverkan i stöd av reglerna om rättshandlingars ogiltighet, kan använda rättsskyddsmedel mot beslutet i alla sådana fall då han, om han i stället hade varit kontrahent i ett avtal, hade kunnat göra avtalets ogiltighet gällande.

Denna ståndpunkt har även accepterats i *HD 1947 II 263* och *5.7. 1960* (refererade ovan s. 51 f.).

2) De aktieägare som vid bolagsstämman fattat ett beslut som strider mot aktieägarnas eller någon aktieägars rätt, kan ha utgått från att beslutet kommer att godkännas — uttryckligen eller tyst — av de vid bolagsstämman icke närvarande aktieägare som berörs av beslutet. Om denna förutsättning sedermera visar sig vara felaktig — samtycke ges icke, eller frånvarande aktieägare framställer yrkande med åberopande av rättsstridigheten — uppkommer frågan huruvida de aktieägare som deltagit i beslutet, skall anses vara bundna därav.

Två exempel belyser problemet: bolagsstämman har beslutat innehålla för utdelning disponibla vinstmedel för ett ändamål för vilket reservering icke får göras (§ 22 m. 2), eller bolagsstämman har beslutat ålägga aktieägarna en extra betalningsskyldighet (§ 27 m. 2).

Några fasta regler för dessa och liknande fall kan knappast uppställas. Ett vägledande moment vid bedömningen bör enligt min mening vara följande omständighet: ifall det ändamål, mot vilket bolagsstämmobeslutet syftar, icke blir förverkligat på den grund att vissa aktieägare för egen del gör sitt aktierättsliga skydd gällande, bör även de aktieägare som röstat för beslutet, medges samma möjlighet. Om sålunda en aktieägare som icke deltagit i den stämman vid vilken beslutet om reservering av vinstmedel fattades, gör

anspråk på sin andel av det innehållna vinstbeloppet och syftet med reserveringen därigenom förfaller, bör även övriga aktieägare få ut sin del av den innehållna vinsten. Och ifall syftet med en aktieägarna ålagd betalningsskyldighet icke kan realiseras på den grund att vissa aktieägare, som icke varit närvarande vid stämman, vägrar betala, bör även övriga aktieägare ha rätt att undandraga sig betalningsskyldighet.

De rättsstridiga bolagsstämmobeslutens ogiltighet.

1. OLIKA SLAG AV OGILTIGHET.

1. När ett bolagsstämmobeslut är rättsstridigt, uppkommer frågan om dess rättsverkningar. Är beslutet ogiltigt? Och om så är fallet, av vilket slag är ogiltigheten?

Ett bolagsstämmobeslut är *ogiltigt* när detsamma icke alls medför några rättsverkningar eller när rättsverkningar icke inträder i förhållande till vissa personer som berörs av beslutet.

I överensstämmelse med den terminologi som användes för att beteckna rättshandlingars ogiltighet, brukar man i fråga om rättsstridiga bolagsstämmobeslut skilja mellan två slag av ogiltighet: självverkande ogiltighet eller nullitet samt klanderbar ogiltighet eller klanderbarhet (angriplighet).

Nullitet innebär, att ett beslut utan vidare är ogiltigt. Beslutet behöver icke särskilt angripas genom ett rättsskyddsmedel. Det är tillfyllest att en aktieägare invänder, att han icke är skyldig att fullgöra den förpliktelse som beslutet åvälver honom eller att han icke på annat sätt är bunden av beslutet. Vill han använda ett särskilt rättsskyddsmedel, kan han göra detta — negativ fastställsetalan eller yrkande på förbud mot verkställighet eller på upphävande av beslutet. Ifall beslutet har verkställts, kan det bli nödvändigt för en aktieägare att tillgripa rättsskyddsmedel för att återställa det läge som verkställighetsåtgärderna rubbat.

Klanderbarhet (angriplighet) har ansetts innebära, att ett bolagsstämmobeslut blir utan rättsverkan ifall detsamma förklaras ogiltigt. Beslutet måste klandras — talan vid domstol att beslutet måtte upphävas är härvid det naturliga rättsskyddsmedlet. Klander bör väckas inom viss tidsfrist. Ifall någon aktieägare icke anhängiggör klandertalan inom den föreskrivna fristen, betraktas beslutet trots rättsstridigheten såsom från början giltigt.

Den följande framställningen kommer bl.a. att visa, att begreppet klanderbarhet — med avseende på bolagsstämmobeslut — icke i alla stycken har den

innebörd som här angivits (se nedan s. 183). Det som ovan sagts, återger den vedertagna uppfattningen och tjänar därför lämpligen som utgångspunkt för övervägandena i det följande.

N i a l, Bolagsstämmbeslut 6, använder termerna ogiltiga (nullitet) och klanderbara beslut.

Det är icke nu fråga om två principiellt olika slag av ogiltighet. Olikheten mellan nullitet och klanderbarhet kan närmast betecknas som en gradskillnad. Den beror på ogiltighetsgrundernas (rättsstridighetens) art, vilka intressen som åsidosatts samt huru starkt skydd man önskar ge de personer vilkas rätt ett bolagsstämmbeslut kan ha kränkt.

Såsom tidigare framhållits (ovan s. 158) existerar det ett direkt samband mellan frågan om rättsskyddsmedlen och arten av bolagsstämmbeslutens ogiltighet.

II. *Har ABL godtagit tudelningen i nullitet och klanderbarhet?*

Lagens ståndpunkt är icke entydig. Och varken rättspraxis eller doktrin ger tillräckligt klara besked. Detta motiverar, att frågan underkastas en detaljerad analys.

I *rättslitteraturen* har olika uppfattningar gjort sig gällande.

C h y d e n i u s, 85 f., skiljer icke mellan olika slag av ogiltighet; ett bolagsstämmbeslut vinner icke »laga kraft såsom ett testamente»; en aktieägare kan efter huru lång tid som helst göra invändning angående beslutets ogiltighet (§ 30 m. 1), men aktieägaren »kan, om han vill, angripa beslutet».

B. P a l m g r e n, JFT 1949 4 ff., har utan att direkt ta sikte på frågan om nullitet och angriplighet ingående behandlat hithörande spörsmål i ett försök att klarlägga innebörden av § 30, särskilt frågan om förbudstalan. Palmgren framhåller bl.a., att en klandertalan av lagberedningen ansågs i huvudsak icke rikta sig mot själva bolagsstämmbeslutet såsom sådant utan mot den eller de rättshandlingar som företagits på grund av beslutet, och att klandertalan skulle utföras mot tredje man, varvid enskild aktieägare på bolagets vägnar fick föra talan om ogiltighet av en sådan rättshandling som grundat sig på en ogiltig viljeförklaring från bolagets sida. Han framhåller vidare, att lagberedningen i huvudsak blott tänkte på rättsförhållanden mellan bolaget och tredje man och icke alls på sådana situationer där det föreligger en rättslig konflikt mellan bolaget och aktieägarna; då aktieägarnas klandertalan gjordes beroende av viss klandertid, så skedde detta i tredje mans intresse.

Lagberedningen avvisade, enligt Palmgren, på det bestämdaste tanken att ett bolagsstämmbeslut skulle kunna vinna laga kraft genom att icke klandras inom viss tid.

Beträffande bolagsstämmbeslut som berör aktieägares enskilda rätt, framhåller Palmgren, att det måste stå aktieägare öppet att vid domstol genom fastställelse-

talan få ogiltigheten fastslagen, men aktieägare är härvid icke bunden av någon fataljetid, och han har även möjlighet att invändningsvis göra ogiltigheten gällande.

De partiella ändringar som § 30 undergick år 1935, var enligt Palmgren »icke så genomgripande, att den gamla grunden kunde betraktas såsom skjuten åt sidan», och han tillägger, att den brokiga rättspraxis som vuxit fram kring § 30, delvis har sin förklaring däri, att man trott sig böra tillämpa dess föreskrifter om klander-talan även på talan mot alla slags bolagsstämmobeslut i interna bolagsfrågor — helt i strid mot lagstiftarens ursprungliga intentioner. Man kan även efter 1935 års lagändring med mycket starka skäl göra gällande, att fataljetiden i m. 5 i allmänhet icke gäller de fall då bolagsstämmobeslutet rör interna bolagsförhållanden, vare sig det är fråga om aktieägarnas rättigheter och skyldigheter inom bolaget eller allmänna bolagsangelägenheter utan anknytning till viss eller vissa aktieägare. I en särställning befinner sig dock beslut som strider mot generalklausulen i § 30 m. 4, dessa bör angripas inom 6 månader från dagen för bolagsstämman.

Palmgrens ståndpunkt innebär, att man i fråga om bolagsstämmobeslut, som berör aktieäga-res rätt, icke kan skilja mellan nullitet och angräplighet med undan-tag för beslut som strider mot generalklausulen, dessa är klanderbara.

I diskussionsinlägg med anledning av B. Palmgrens förenämnda utredning har Granfelt och Nybergh, JFT 1949 196 f., med avvikelse från Palmgrens uppfattning uttalat sig för att bolagsstämmobeslutens ogiltighet kan vara an-tingen självverkande (absolut ogiltighet) eller klanderbar.

Cederberg, TfR 1935 444, skiljer mellan klanderbara och ogiltiga (nullitet) bolagsstämmobeslut; han framhåller som sin åsikt, att lagberedningens ståndpunkt (Lagberedningen 1890 41) var, att nullitet förelåg endast då en av lagen aktieägare uttryckligen tillförsäkrad rätt kränkts.

Raninen, 154, 157, utgår utan vidare från att ogiltigheten av bolagsstämmo-beslut kan framträda både som nullitet (mitätön) och angräplighet (moitteenvarai-nen); de förra besluten behöver icke upphävas, då de icke binder vare sig bolaget eller andra, en aktieägare kan när som helst åberopa ogiltigheten, de klanderbara besluten måste däremot angripas inom viss tid; jfr dock 105.

Hakulinen, ZAIP X (1936) 98 not 1, skiljer mellan absolut ogiltiga (nichtig) och klanderbara (anfechtbar) bolagsstämmobeslut.

Karttunen, DL 1951 295, skiljer mellan nullitet och klanderbarhet.

Andelslagskommittén 1952, 76, har tolkat § 30, som enligt äldre lag gällde jämväl för andelslag, så, att en medlem oberoende av klanderfristen kan åberopa det rättsstridiga beslutets ogiltighet, när det blir fråga om verkställighet i förhållande till honom, men han har icke möjlighet att efter fristens utgång få beslutet förklarat overksam i förhållande till andra än sig själv.

Lagberedningen 1914, 78 f., utgår från att § 30 m. 1 har den inne-börden, att varje bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning, är en nullitet; denna ordning bör icke bibehållas, utan lagberedningen föreslår en ord-ning som skiljer mellan nullitet och angräplighet (§ 53 i förslaget), det är dock icke möjligt att genom lagstadgande fixera gränsen mellan de två lagen av ogiltighet.

Svaret på frågan huruvida ABL erkänner tudelningen i nullitet och klan-derbarhet beror i första hand på en *tolkning* av § 30 m. 1, 3 och 5.

Enligt § 30 m. 1 saknar ett rättsstridigt beslut verkan mot de aktieägare som icke bidragit till detsamma. Beslutet är alltså ogiltigt i förhållande till dessa aktieägare. Huruvida detsamma har rättsverkan mot de aktieägare som omfattat beslutet, säges icke.

Enligt ordalydelsen skiljer lagrummet icke mellan olika ogiltighetsgrunder eller olika grader eller slag av ogiltighet. Alla fall av rättsstridighet bedömes lika. För att ett beslut skall vara utan verkan mot en aktieägare behöver han enligt detta moment icke tillgripa någon särskild åtgärd. Det stadgas endast, att han har »rätt att begära förbud» mot verkställighet av beslutet. Någon skyldighet i det avseendet har han således icke, om han vill göra ogiltigheten gällande. En aktieägare har enligt lagrummet endast en möjlighet att hindra verkställighet.

Stadgandet i § 30 m. 3 har avseende endast på materiellt rättsstridiga beslut. Icke heller detta lagrum skiljer mellan olika slag av ogiltighet. Aktieägare har »rätt att föra talan om upphävande» av beslutet och av därpå grundad åtgärd. Men det framgår icke, att han måste göra detta, ifall han vill återoppgöra ogiltigheten.

I § 30 m. 4 beröres ett särskilt fall av materiell rättsstridighet — åsidosättande av likhetsprincipen. Stadgandet hänvisar till det föregående momentet och klarlägger sålunda icke heller den principiella frågan om nullitet och angräplighet.

Till de nu nämnda stadgandena ansluter sig § 30 m. 5, som föreskriver, att talan som tidigare nämnts — med undantag för olaga vinstutdelning — icke må väckas senare än sex månader räknat från den dag det »överklagade beslutet fattades». Denna tidsfrist (*klanderfristen*) gäller utan tvekan talan enligt m. 3 och 4. Huruvida densamma även avser förbudstalan enligt m. 1 har varit föremål för meningsolikhet (se härom nedan s. 181). Enligt ordalydelsen bör fristen även gälla förbudstalan. Genom detta stadgande avskäres aktieägarna således efter förloppet av viss tid från möjligheten att göra ogiltigheten gällande genom förbuds- eller klandertalan. Men därmed är frågan om nullitet eller angräplighet ingalunda avgjord.

Det kan sålunda konstateras, att man icke genom en fristående tolkning av de olika momenten i § 30 kan ledas fram till ett svar på frågan huruvida ABL gör skillnad mellan nullitet och klanderbarhet.

III. *Lagberedningen 1890* har i sina motiv framfört omständigheter som kan tjäna såsom vägledning och som icke kan förbises.

Utgångspunkten i Lagberedningens motivering är att bolagsstämman icke har makt att besluta för bolaget annorlunda än inom gränserna för sina befogenheter. Härom uttalar lagberedningen:

»Ett beslut som — — — överskrider dessa gränser, gäller icke såsom uttryck för bolagsviljan, är ogillt och kan icke för enskild aktionär, som icke bidragit till detsamma, medföra några rättsverkningar.

Såvitt ett sådant beslut endast avser omedelbart aktionärs dividend- eller röst-rätt, är vid antydda förhållande icke någon särskild åtgärd av aktionären behöfvlig för att skydda hans rätt: beslutet gäller icke emot honom och han kan genom anlitan- de av domstol eller exekutiv myndighet tvinga bolaget att uppfylla eller efterkomma densamma. Har däremot det ogiltiga beslutet haft till innehåll en olaglig utdelning av bolagets tillgångar eller en förändring i bolagets rättsförhållanden, som länt bolaget till skada eller förnärmat aktionärens rätt, kan åtgärdens ogiltighet icke göras gällande annorlunda än genom talan om den timade rättsförändringens återgång eller, där restitution ej kan ske, om ersättning till bolaget» (s. 41).

Av den fortsatta motiveringen framgår tydligt, att lagberedningen icke fattade klandertalan såsom ett yrkande på att bolagsstämmobeslutet skulle upphävas. Talan gick ut på att de åtgärder genom vilka det materiellt rätts- stridiga beslutet verkställt, skulle upphävas eller — om detta icke kunde ske — att bolaget skulle erhålla ersättning för den skada som verkställigheten orsakat bolaget. Efter att ha refererat den tyska rättens ståndpunkt, enligt vilken klandertalan riktas mot själva bolagsstämmobeslutet, uttalade lag- beredningen:

»Statuerandet av en rätt eller skyldighet att klandra ett beslut av bolagsstämma synes emellertid förutsätta den uppfattning, att bolagsstämmans beslut vore att betrakta såsom ett slags avgörande av en myndighet; åtminstone känner hos oss gällande rätt icke, utom i vissa undantagsfall, en befogenhet att draga giltigheten av en viljeförklaring av enskilda personer under offentlig myndighets prövning annorlunda än i sammanhang med frågan om giltigheten av rättsföljder, som här- ledas av förklaringen, eller med utverkande av förbud mot handlingar, som innefatta ett ingrepp i annans rätt. Ej heller torde tillräckliga skäl föreligga att göra ett undan- tag för aktiebolagen, då ovanberörda olägenheter i samma mån som i fråga om beslut av bolagsstämma även kunna förekomma under andra förhållanden» (s. 43).

Den ståndpunkt som lagberedningen sålunda intog till de materiellt rätts- stridiga bolagsstämmobesluten, kom klart till uttryck i § 30 av lagberednin- gens den 30 april 1890 dagtecknade förslag till lag om aktiebolag:

»Beslut som vid bolagsstämma i strid med lag eller bolagsordning tillkommit, vare utan verkan mot bolagsman, som till beslutet icke medverkat; och äge han rätt att begära förbud mot utförande av dylikt beslut så ock, om verkställighet redan följt och åtgärden ej är sådan att därom får vid bolagsstämma beslutas, föra talan om upphävande av dylik åtgärd eller, såvitt så ej kan ske eller fråga är om en mot 21 § stridande utdelning, om den ersättning, som bolaget tillkommer för den genom åtgärden orsakade skadan.

Lag samma vare, där dylik olaga utdelning utan beslut av bolagsstämma skett och yrkande på rättelse av bolagsstämma avvisats.

Ej må dock talan, som här är nämnd, utom på grund av olaga utdelning, väckas senare än två år från den överklagade åtgärdens vidtagande; och äge därjämte domstolen makt att, där så prövas skäligt, förklara sökanden böra åtnöjas med att taga lösen för sin lott i bolaget».

Lagberedningens principiella ståndpunkt innebar sålunda, att man icke skilde mellan nullitet och klanderbarhet. Denna distinktion saknade relevans. Oberoende av vari den materiella rättsstridigheten bestod var beslutet utan verkan mot de aktieägare som icke bidragit till detsamma. Aktieägarens rättsskyddsmedel riktade sig enligt förslaget mot beslutets verkställighetsåtgärder — förbud mot verkställighet eller upphävande av åtgärder som vidtagits i stöd av beslutet. Ett bolagsstämmobeslut ansågs icke vinna laga kraft genom underlåtenhet att väcka talan. När den i § 30 m. 3 av förslaget angivna fristen, som räknades från verkställigheten, gått till ända, avskars aktieägarna från möjligheten att använda de rättsskyddsmedel som tog sikte på beslutets verkställighet. Men de kunde fortfarande — utan tidsbegränsning — motsätta sig beslutet, om dess rättsverkningar gjordes gällande i förhållande till dem.

Se B. Palmgren, JFT 1949 7.

Sålunda godtog lagberedningen beträffande de materiellt rättsstridiga besluten endast skillnaden mellan beslut som krävde särskilda verkställighetsåtgärder och beslut som icke förutsatte sådana. Endast för de förstnämnda förordade lagberedningen särskilda rättsskyddsmedel.

Den reglering som lagberedningen sålunda stannade för, uteslöt likväl icke att en aktieägare — om han icke nöjde sig med att blott göra en invändning mot ett ogiltigt beslut — genom fastställsetalan kunde yrka på att det genom rättegång skulle fastslås, att ett bolagsstämmobeslut icke hade rättsverkan i förhållande till honom.

IV. Har ABL § 30 verkligen accepterat denna ståndpunkt?

De *fortsatta förarbetena* till ABL, vilka i allmänhet förbisetts, är ägnade att belysa spörsmålet.

I *proposition* i ärendet avgiven till 1891 års lantdag (nr 10) ingick det nu ifrågakvarande stadgandet (§ 30) i exakt samma utformning som i lagberedningens förslag (se ovan p. III). Någon motivering gavs icke. Propositionen

kan således anses ha omfattat den ståndpunkt som i det föregående uppgivits vara lagberedningens.

I lantdagens *lag- och ekonomiutskott* företogs emellertid en mycket väsentlig omarbetning av § 30 i förslaget. Efter att i sitt utlåtande ha förordat, att i fråga om de formellt rättsstridiga besluten en bestämmelse om rätt att yrka på sammankallande av ny bolagsstämma skulle inryckas i paragrafen och icke blott ingå i § 31, uttalade utskottet med avseende på de materiellt felaktiga besluten:

»Emot 30 § bör dessutom framhållas hurusom däri icke utsagts att bolagsman, även om han utverkat förbud emot verkställighet av ett beslut, till vars fattande bolagsstämman saknar befogenhet, äger rätt att utföra talan om upphävande av detsamma. Då till och med år kunna förflyta innan ett bolagsstämmobeslut bringas i verkställighet, synes en dylik rättighet icke böra betagas honom». (Betänkande nr 2 s. 35).

I överensstämmelse härmed omformulerades § 30 och fick härigenom den lydelse i vilken lagrummet sedermera ingick i ABL.

I *ständernas svar* på propositionen återfinnes exakt samma motivering som i lag- och ekonomiutskottets betänkande.

Propositionen 1891 ledde icke till lagstiftning. En ny *proposition* avgavs till 1894 års lantdag (nr 7). Däri ingick utan motivering stadgandet om rättsstridiga bolagsstämmobeslut i den form som detsamma fått i lag- och ekonomiutskottet vid 1891 års lantdag. Någon omredigering eller tilläggsmotivering gjordes icke under lantdagsbehandlingen.

Varken B. Palmgren eller Raninen har i sina utförliga framställningar ägnat uppmärksamhet åt frågans behandling inom lantdagen.

Det väsentliga i den av lantdagens lag- och ekonomiutskott företagna omarbetningen bestod däri, att aktieägars talan med anledning av ett materiellt rättsstridigt beslut icke riktade sig enbart mot verkställighetsåtgärderna utan *jämväl mot själva bolagsstämmobeslutet*. Detta är den ståndpunkt som ABL från början intog och fortfarande omfattar — aktieägare har »rätt att föra talan om upphävande av dylikt *beslut och därpå grundad åtgärd*».

C h y d e n i u s 86: när aktieägare angriper ett bolagsstämmobeslut, får hans talan »icke avse blott att domstol skall förklara beslutet ogiltigt; käranden bör anhålla om dom, som kan sättas i verket genom exekutionsåtgärd».

R a n i n e n, 160, uttalar, med hänvisning till lagberedningens ståndpunkt, att klandertalan enligt § 30 primärt riktar sig mot de rättshandlingar, till vilka bo-

lagsstämmobeslutet givit anledning, och icke mot själva bolagsstämmobeslutet (»eikä itse yhtiökokouksen päätöstä vastaan»).

Dessa uttalanden ger, trots den negativa avfattningen, ett visst stöd för tanken att talan riktar sig jämväl mot själva bolagsstämmobeslutet.

Talan om upphävande av ett bolagsstämmobeslut kunde enligt lag- och ekonomiutskottets ovan återgivna motivering förekomma även när beslutet icke alls hade verkställts och alltså icke endast i samband med ett yrkande på att en verkställighetsåtgärd skulle återgå. Man kan svårigen förneka det faktum, att det åtminstone i dessa fall var fråga om ett slags klandertalan i stil med den som flerstädes förekommer i utländsk rätt, d.v.s. en talan om upphävande av ett bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning.

Talan var tidsbegränsad — den skulle enligt § 30 m. 5 väckas inom ett år »efter det överklagade beslutets bringande till verkställighet». Så länge beslutet icke hade verkställts, stod talan öppen.

Stadgandet om utgångspunkten för klanderfristen — icke dagen för bolagsstämmobeslutet utan för dess verkställande — pekar på en i förevarande avseende väsentlig omständighet: för att ett fel i ett bolagsstämmobeslut skulle »botas», måste två fakta vara för handen — dels beslutets verkställande, dels en tid av ett år därefter. Det materiella felet gjorde sig alltså gällande i fråga om alla beslut som icke ännu verkställts.

Sammanställer man detta med stadgandet i § 30 m. 1 att ett rättsstridigt beslut är utan verkan mot de aktieägare som icke bidragit till detsamma, kan man *måhända* dra konklusionen att § 30 i dess *ursprungliga lydelse icke skilde mellan nullitet och klanderbarhet*. Det föreskrevs blott, att talan avskars när verkställighet skett och ett år förflutit därefter. Tidsfristens primära syfte — måhända dess enda — var att hindra de olägenheter som kunde uppstå särskilt i förhållande till tredje man, om rätten att angripa en verkställighetsåtgärd och det beslut varpå denna grundade sig, skulle stå öppen utan tidsbegränsning.

Å andra sidan kan man inte se bort från det faktum, att den ordning som infördes i ABL, innebar, att det kunde förekomma rättsstridiga bolagsstämmobeslut vilka för att inte medföra samma rättsverkningar som felfria beslut, måste angripas genom ett rättsskyddsmedel. Om talan icke väcktes inom ett år från verkställigheten, kom beslutet att stå fast. I viss mening vann beslutet »laga kraft». Även om tanken på angräplighet kanske icke hade föresvävat stiftarna av ABL, fanns densamma likväl med i § 30 i dess ursprungliga formulering.

Det resonemang som här förts, leder även till slutsatsen att förbudstalan kunde ske ända till dess verkställighet de facto ägt rum.

V. Läget blev ett annat *efter det § 30 ändrats den 15 november 1935*.

I samband med att den s.k. generalklausulen fogades till § 30 m. 4 ändrades m. 5 så, att klanderfristen, samtidigt som den förkortades till sex månader, räknades från den dag som »det överklagade beslutet fattades», och icke såsom tidigare från beslutets »bringande till verkställighet».

Man kan påstå, att ändringen av föreskriften om utgångspunkten för klanderfristen icke behöver innebära någon rubbning av den principiella ståndpunkt som § 30, enligt det som ovan framhållits, intog med avseende på de rättsstridiga bolagsstämmobeslutens ogiltighet. Men i sin nya utformning ger stadgandet likväl en helt annan grund för bedömningen av frågan om nullitet och klanderbarhet.

B. P a l m g r e n, JFT 1949 12: ändringen i § 30 år 1935 rubbade icke den gamla grunden för stadgandet.

Även R a n i n e n, 160, uttalar sig i samma riktning, han framhåller, att klanderstalan även efter lagändringen 1935 riktar sig mot verkställighetsåtgärderna.

I ett utlåtande av 2 oktober 1934 motsatte sig HD uttryckligen den föreslagna ändringen av klanderfristen i § 30 m. 5 (Prop. 29/1935 s. 11). — Det är dock att märka, att HDs negativa inställning bestämdes av en strävan att icke inskränka aktieägarnas rättsskydd. HD uttalade intet därom, huruvida den föreslagna ändringen av utgångspunkten för klanderfristen stred mot den grund på vilken § 30 byggde. Även om man icke är berättigad att av HDs tystnad i denna punkt draga några särskilda slutsatser, kan man likväl peka på den möjligheten att HD, som i tidigare avgöranden ansett att ett bolagsstämmobeslut kan vinna laga kraft (neda s. 180), icke ansåg den nya bestämmelsen om beräkning av klanderfristen innebära någon ändring av själva principen för talan mot rättsstridiga bolagsstämmobeslut.

Talan med anledning av ett rättsstridigt beslut av bolagsstämman skall alltså numera väckas inom sex månader från dagen för beslutet, oberoende av om detta verkställts eller icke. Detta innebär, att verkställigheten såsom ett av de två fakta som enligt § 30 m. 5 i dess ursprungliga lydelse måste inträda för att aktieägare skulle gå miste om sin rätt att angripa ett bolagsstämmobeslut, har bortfallit. Numera återstår endast tidsfristen — räknad från dagen för beslutet. När denna frist utgått, kan talan icke mera väckas. Klanderrätten avskäres oberoende av verkställigheten. Tidigare var verkställigheten det centrala momentet, numera är det själva *bolagsstämmobeslutet*.

Man kan rikta kritik mot den ändring av § 30 m. 5 som genomfördes år 1935. Reformen var icke genomtänkt, och motiven till ändringen förblir oklara. Men man kan icke förneka ett ofrånkomligt faktum — lagen måste tolkas och tillämpas i överensstämmelse med sitt innehåll.

För att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut skall kunna upphävas, måste talan alltså väckas inom viss tid efter det beslutet fattades. Den omständigheten att verkställigheten såsom utgångspunkt för klanderfristen eliminerats, pekar på en omständighet som i detta sammanhang är relevant. Att man enligt § 30 m. 5 i dess ursprungliga lydelse över huvud avskar klanderrätten berodde främst på att man ville skydda tredje man — den utomstående person i förhållande till vilken beslutet verkställts. Vid sidan härav träder numera en annan synpunkt i förgrunden — den kortare klanderfristen, räknad från dagen för beslutet, avser att i bolagets och i aktieägarnas intresse eliminera den osäkerhet som förefinnes så länge ett beslut är »svävande». Den synpunkten tillgodoses bäst genom en ordning enligt vilken bolagsstämmobesluten efter utgången av en relativt kort frist vinner »laga kraft».

Härtill kommer, att § 30 m. 5 i fråga om klanderrätten icke numera skiljer mellan bolagsstämmobeslut som förutsätter en särskild verkställighetsåtgärd, och beslut som icke gör detta. Alla bolagsstämmobeslut beröres lika av lagrummet.

VI. Problemställningen belyses ytterligare av den diskussion som förts om de *interna bolagsstämmobesluten* — beslut som icke berör rättsförhållanden mellan bolaget och tredje man utan endast angår inre bolagsangelägenheter eller aktieägarnas rätt i bolaget.

Det har med hänvisning till uttalanden av Lagberedningen 1890 hävdats, att § 30 m. 5 icke har avseende på interna bolagsstämmobeslut. Någon klanderfrist skulle icke gälla för dessa.

Så B. Palmgren, JFT 1949 10 f. (ovan s. 168 f.); som exempel på interna beslut nämner Palmgren bl.a. val av styrelsemedlemmar och revisorer, fastställande av deras arvoden, vissa ändringar i bolagsordningen, fastställande av bokslut; till denna kategori hänför han likväl icke beslut som berör »vissa aktieägars enskilda rätt».

Denna uppfattning har motsagts av Nyberg, JFT 1949 197, som icke anser, att man ur lagberedningens uttalande kan dra den slutsats som Palmgren dragit, utan att den tanken ligger närmare att lagberedningen ansett, att även beslut rörande interna angelägenheter bör klandras.

Det är ingalunda klart att den ståndpunkt som B. Palmgren hävdar, överensstämmer med *lagens förarbeten*.

Av det som i det föregående sagts om lagberedningens ståndpunkt i fråga om de rättsstridiga bolagsstämmobesluten, framgår, att det centrala momentet enligt lagberedningens uppfattning var att de rättsskyddsmedel som § 30 (i förslaget) komme att erbjuda, riktade sig mot bolagsstämmobeslutets verkställighet. De rättsstridiga beslut som icke förutsatte någon verkställighetsåtgärd, saknade utan vidare rättssverkan i förhållande till de aktieägare som icke medverkat till besluten. Denna ståndpunkt kom allra klarast till uttryck i § 30 av lagberedningens förslag. Här framträder icke på något sätt skillnaden mellan externa och interna bolagsstämmobeslut.

Att lagberedningen icke sköt de interna besluten åt sidan framgår även därav, att frågan om olaga vinstutdelning — vilken bör anses vara en intern angelägenhet — särskilt reglerades, låt vara att aktieägars talan med anledning av en sådan utdelning utformades på ett speciellt sätt. Ett närmare studium av lagberedningens icke alltid klara uttalanden ger enligt min tanke vid handen, att man icke avsåg att dra en gräns mellan de externa och de interna besluten. Följande uttalande av lagberedningen må åberopas som stöd:

»Har — — det ogiltiga beslutet haft till innehåll en olaglig utdelning av bolagets tillgångar eller en förändring i bolagets rättsförhållanden, som länt bolaget till skada eller förnärmat aktionärens rätt, kan åtgärdens ogiltighet icke göras gällande annorlunda än genom talan om den timade rättsförändringens återgång eller, där restitution ej kan ske, om ersättning till bolaget» (s. 41).

Det kan visserligen påstås, att en ordning enligt vilken klanderreglerna tillämpas jämväl på beslut som berör aktierätten, begränsar aktieägarnas rättsskydd såtillvida, att talan måste väckas inom viss tid och att ogiltigheten sålunda icke kan göras gällande genom invändning under obegränsad tid. Och man kan möjligen hävda, att detta icke överensstämmer med lagberedningens strävan att ge aktieägarna ett tillräckligt rättsskydd. Denna synpunkt kan dock icke vara avgörande. Av det som ovan sagts, måste man enligt min mening dra den slutsatsen, att det i fråga om klanderrätten icke går att skilja ut de interna bolagsstämmobesluten. Lagberedningen drog en gräns mellan beslut som krävde särskilda verkställighetsåtgärder och sådana som icke gjorde detta. Beträffande de förra — även om de var av intern natur — hade aktieägare rätt att yrka på förbud mot verkställighet samt, om beslutet redan verkställts, rätt att kräva, att en verkställighetsåtgärd skulle upphävas. Beträffande de senare erfordrades icke särskild talan.

Den omredigering av § 30 som företogs i lantdagens lag- och ekonomiutskott, är enligt min tanke ägnad att ytterligare framhäva det riktiga i att taga med de interna besluten. När klandertalan kom att riktas jämväl mot själva beslutet, fanns det ännu mindre anledning att utesluta de bolagsstämmobeslut som gällde förhållandet mellan bolaget och aktieägarna.

Genom den ändring som § 30 genomgick år 1935, utsträcktes klandertalan att gälla beslut som stred mot generalklausulen i m. 4 (likställigheten). Det är inte motiverat att hänföra just dessa beslut till en särskild kategori i den meningen, att desamma, i den mån de icke riktar sig mot tredje man, vore de enda interna beslut som behövde klandras för att inte vinna »laga kraft».

A. å. B. Palmgren, JFT 1949 24, som anser, att beslut som strider mot generalklausulen, bör anses stå i en annan kategori än beslut i interna bolagsangelägenheter, beträffande vilka någon annan ogiltighetsgrund kan göras gällande. Hans motivering är: »Dels är det ju så, att generalklausulen vid sin tillämpning förutsätter en skälighetsprövning, som kan vara svår att rättvist utföra sedan någon tid gått efter bolagsstämman. Men då en ogiltighetstalan grundar sig därpå, att beslutet icke tillkommit i laga ordning eller att bolagsstämman överskridit sina befogenheter, så är det fråga om objektiva och konkreta ogiltighetsgrunder, vilka lika klart kunna konstateras även efter en längre tids förlopp. Dels är det ju så, att en tillämpning av generalklausulen mycket ofta samtidigt innebär, att förmögenhetsvärden, som frångått bolaget, krävas tillbaka ungefär på samma sätt som då klandertalan utföres mot tredje man.»

Gentemot Palmgrens argumentering kan bl.a. anföras, att det, såsom av den föregående framställningen om aktieägarens rättsskydd framgår, icke alltid är fråga om »objektiva och konkreta ogiltighetsgrunder», som kunde konstateras klarare än brott mot generalklausulen. Det bör dessutom framhållas, att grunden till ett bolagsstämmobesluts rättsstridighet ofta är sammansatt — likhetsprincipen och någon annan skyddsnorm kan samtidigt åberopas. Att i sådana fall tillåta klander endast i stöd av generalklausulen vore onaturligt.

Till sist må det framhållas, att formuleringen av § 30 icke i något skede varit sådan, att man ur ordalydelsen kunnat utläsa, att klandertalan icke skulle ha avseende på de interna bolagsstämmobesluten.

Min *slutsats* blir sålunda, att § 30 — även m. 3 och 5 — har avseende på beslut av bolagsstämma oberoende av om rättsverkningarna sträcker sig till bolaget, aktieägarna eller tredje man.

Rättspraxis ger icke stöd för någon annan ståndpunkt. Det framgår icke av HDs avgöranden att domstolarna ansett sig böra göra skillnad mellan interna bolagsstämmobeslut och sådana beslut som sträcker sina verkningar utåt. Man kan i rättspraxis peka på fall i vilka domstolarna prövat klandertalan mot interna bolagsstämmobeslut.

Se t.ex. *HD 1952 II 45* (beslut om bolagsverksamhetens fortsättande), *1939 II 188* (arvoden åt styrelsens medlemmar), *1931 II 571* (beslut att ändra bolaget till bostadsaktiebolag), *1930 II 382* (ökning av aktiekapitalet), *1929 II 841* (fastställelse av bokslut och beviljande av ansvarsfrihet).

VII. Mot bakgrunden av den utredning som i det föregående presterats, blir det möjligt att fastställa *innebörden av stadgandena i § 30* med avseende på gränsdragningen mellan nullitet och klanderbarhet. Härvid kan man konstatera följande:

1) *Innan* den i m. 5 föreskrivna *klanderfristen gått till ända* gäller det som stadgas i m. 1: det rättsstridiga beslutet är utan verkan mot de aktieägare som icke bidragit till detsamma. En sådan aktieägare behöver icke väcka talan för att kunna åberopa ett materiellt fel. Ifall bolaget försöker tillämpa beslutet i förhållande till honom, kan han göra rättsstridigheten gällande genom invändning. Och han kan mot bolaget framställa sådana anspråk som genom det rättsstridiga beslutet berövats honom. Beslutet binder icke honom. Detta gäller oberoende av ogiltighetsgrundens beskaffenhet — oberoende av om beslutet strider mot § 27 m. 2, § 30 m. 4 eller något annat stadgande.

2) Efter det *klanderfristen gått ut* — utan att klandertalan väckts — har en ny situation inträtt. Aktieägare kan icke mera yrka på att beslutet eller eventuellt vidtagna verkställighetsåtgärder skall upphävas.

Situationen kan bedömas på två olika sätt. Antingen anser man, att fristens utgång eliminerat rättsstridigheten och att beslutet härefter är att betrakta såsom giltigt. Eller bedömer man situationen så, att ogiltigheten kvarstår och att en aktieägare sålunda enligt m. 1 för egen del kan motsätta sig beslutets tillämpning, och att styrelsen fortfarande är skyldig att vägra verkställa beslutet — eller uttryckt på ett annat sätt: aktieägare har endast förlorat rätten att yrka på att beslutet upphäves, vilket icke hindrar att han genom invändning eller fastställsetalan gör ogiltigheten gällande.

Det synes mig icke helt uteslutet att acceptera det senare alternativet. Detta kan sägas bäst överensstämma med ordalydelsen i m. 1 — beslutet är »utan verkan mot bolagsman» som icke bidragit till beslutet. Och det är icke heller oförenligt med formuleringen av m. 5.

Denna ståndpunkt skulle likväl innebära en påtaglig inkonsekvens. Beslutet skulle vara ogiltigt i förhållande till vissa aktieägare, men dessa skulle sakna möjlighet att få det ogiltiga beslutet upphäft. Detta vore icke en rationell ordning.

Framför allt kan man likväl göra den invändningen, att en ordning som icke låter klanderfristens utgång eliminera ogiltigheten, förbiser syftet med tidsfristen i m. 5. Motivet till detta stadgande är främst att i tiden draga en

gräns för möjligheterna att göra ogiltigheten gällande. Den säkerhet som man här bör eftersträva i bolagets, aktieägarnas och tredje mans intresse, kräver, att ogiltigheten vid ett visst moment elimineras. Syftet med lagstadgandet skulle väsentligen förfelas, ifall ogiltigheten, trots klanderfristens utgång, kunde göras gällande genom invändning eller fastställsetalan.

Den rationella och naturliga lösning, för vilken lagen enligt min mening icke ställer något hinder, är att det rättsstridiga beslutet efter klanderfristens utgång betraktas såsom giltigt i förhållande till bolaget och aktieägarna. Beslutet har vunnit *laga kraft*.

En nödvändig förutsättning för denna ståndpunkt är att man, i överensstämmelse med det som ovan framhållits, frigör sig från den av 1890 års lagberedning omfattade men av ABL icke accepterade ståndpunkten att talan med anledning av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut riktar sig blott mot beslutets verkställighet.

Det bör tilläggas, att också ett rättsstridigt beslut redan från början är eller åtminstone kan vara giltigt i förhållande till vissa aktieägare, d.v.s. till dem som bidragit till beslutet (m. 1). Klanderfristens utgång betyder alltså endast att beslutet numera har rättsverkan även i förhållande till övriga aktieägare.

Det kan invändas, att denna ordning innebär risker för de aktieägare som icke närvarit vid bolagsstämman och icke har vetskap om de beslut som där fattats. Vådorna minskas dock avsevärt dels av att fristen är relativt lång, dels av att vissa beslut icke alls beröres av klanderfristen (nedan s. 182).

R a n i n e n, 173, säger uttryckligen, att ett beslut som icke klandrats; vunnit laga kraft.

Den ståndpunkt som här företrätts, vinner även stöd av *rättspraxis*:

HD 1940 II 73, 1939 II 222 (då talan om upphävande av bolagsstämmobeslut icke väckts inom den i § 30 m. 5 föreskrivna tiden, hade »beslutet vunnit laga kraft»), *1939 II 591, 1924 DR 1, 1922 DR 50*.

Den omständigheten att ett bolagsstämmobeslut genom att klanderfristen utgår vinner laga kraft, innebär ingalunda, att styrelsen alltid vore skyldig att invänta fristens utgång innan verkställighetsåtgärder vidtas. Icke ens väckt klandertalan hindrar verkställighet. Styrelsen bör på egen risk pröva huruvida bolagsstämmans beslut är förenliga med lag och bolagsordning. Den här godtagna lösningen innebär däremot, att ett beslut som enligt styrelsens uppfattning strider mot lag eller bolagsordning, får och bör verk-

ställas när klanderfristen gått ut utan att klandertalan väckts — bortsett från nullitetsfallen.

Så även *Raninen* 187, *Nial*, Bolagsstämmobeslut 84, 91.

3) Som en logisk konsekvens av det som sagts i föregående punkt, följer även, att en *förbudstalan* icke kan anhängiggöras efter klanderfristens utgång. Beslutet är giltigt och kan icke mera angripas med rättsliga medel.

Denna ståndpunkt överensstämmer även med lagens ordalydelse. I m. 5 skiljes icke mellan olika slag av talan, utan där fastställs samma frist för alla fall. Uttrycket »talan, som här är nämnd» bör anses innefatta de olika slag av yrkanden som anges eller förutsättes i § 30.

B. Palmgren, JFT 1949 4 ff., har efter en ingående utredning, varvid han särskilt uppehållit sig vid lagberedningens motiveringar (se ovan s. 168 f.), som resultat fastslagit, att den i § 30 m. 5 föreskrivna fataljetiden icke gäller förbudstalan enligt m. 1, likväl med det förbehållet att aktieägare har anledning att även i fråga om förbudstalan såvitt möjligt beakta sexmånadersfristen för att icke bli ställd inför ett fullbordat faktum, som omöjliggör förbudstalan (s. 23).

Denna åsikt har motsagts av *Granfelt*, JFT 1949 196, och *Nybergh*, JFT 1949 196 f., vilka anser, att fristen även gäller förbudstalan med undantag för de fall då beslutets ogiltighet är självverkande (absolut ogiltighet).

Även *Raninen*, 162 ff., synes omfatta samma ståndpunkt.

Även yrkande på sammankallande av bolagsstämma för förnyad behandling av ett ärende vari ett *formellt* felaktigt beslut fattats, bör i nu förevarande avseende betraktas som »talan» enligt m. 5.

Ifall förbud mot verkställighet av ett rättsstridigt beslut utverkats, gäller detsamma för obegränsad tid, varför ett krav på att själva beslutet skall upphävas egentligen är meningslöst. Fristens utgång upphäver icke verkningarna av myndighets beslut att förbjuda verkställigheten.

4) Klanderreglerna i § 30 gäller *både bolagsstämmobeslut som kräver verkställighet, och beslut som icke förutsätter särskilda verkställighetsåtgärder*.

Det har ovan framhållits (IV), att det med utgångspunkt i lagberedningens motiv och förslag rått olika meningar i detta avseende. Oberoende av huru man borde tolka § 30 i dess ursprungliga lydelse är situationen enligt min tanke klar efter 1935 års lagändring. När till utgångspunkt för klanderfristen valts bolagsstämmobeslutet och icke dess verkställighet, kan och bör klanderreglerna tillämpas jämväl på sådana beslut som icke alls förutsätter någon särskild verkställighet.

En annan sak är att det särskilda rättsskyddsmedlet förbudstalan icke kan användas mot beslut som icke förutsätter verkställighetsåtgärder.

Se betr. rättspraxis nedan s. 196.

5) Även de *interna bolagsstämmobesluten* — beslut som icke rör bolagets förhållande till tredje man — faller under stadgandena om klandertalan i § 30, såsom ovan särskilt påvisats (VI).

För denna framställning är det av särskild vikt att konstatera detta — bolagsstämmobeslut som har avseende på aktieägarnas rätt, är i regel interna beslut.

VIII. Det har genom den här presterade utredningen — särskilt det som fastslagits i föregående punkt (VII) — framgått, att § 30 erkänner existensen av en ogiltighet som kan betecknas som *klanderbarhet*. Rättsstridiga bolagsstämmobeslut kan vinna laga kraft och sålunda bli giltiga genom att icke inom föreskriven tid klandras.

Därmed har ingalunda ännu sagts, att alla rättsstridiga bolagsstämmobeslut skulle vinna laga kraft genom att klanderfristen går ut, och talan därförinnan icke anhängiggöres.

Det återstår att besvara frågan huruvida man med hänsyn till ogiltighetsgrundernas art eller styrka eller andra omständigheter bör anse, att en del besluts rättsstridighet och ogiltighet kan göras gällande oaktat klanderfristen gått till ända.

Man ställs här inför bolagsstämmobeslut som utgör en *nullitet*.

Lagen anger en kategori av beslut som icke vinner laga kraft trots utebliven klandertalan — beslut om olaga utdelning (m. 5).

Dessa beslut kan dock icke vara de enda som utgör en nullitet. En tolkning enbart av § 30 kan icke ge svar på frågan när rättsstridigheten är av den art att nullitet föreligger. Skulle man hålla sig enbart till detta lagrum, borde man — med undantag av beslut om olaga utdelning — behandla alla rättsstridiga stämmobeslut på samma sätt utan att beakta rättsstridighetens — ogiltighetsgrundens — art och styrka. Denna lösning är inte hållbar.

Som stöd för uppfattningen att en del bolagsstämmobeslut icke vinner laga kraft kan man peka på en mycket väsentlig omständighet: ABL förutsätter fall i vilka ett beslut icke med giltig verkan kan fattas ens av alla aktieägare samfällt av den anledningen, att beslutet gäller intressen som är undandragna aktieägarnas förfoganderätt av hänsyn till tredje man — t.ex. aktiekapitalets bevarande — av skäl som har samband med aktiebolagets natur

av en rättslig organisation — t.ex. skapandet av aktier utan rösträtt — eller med tanke på skyddet för en aktieägarminoritet — t.ex. en begränsning av minoritetsrättigheterna. Ett effektivt rättsskydd kräver i viss utsträckning *absoluta* lagstadganden, som aktieägarna icke får åsidosätta. Det är oförenligt med sådana att låta en bestämd och relativt kort tidsfrist avskära möjligheterna att göra ogiltigheten gällande.

Det är utan ytterligare bevisföring uppenbart, att lagen erkänner existensen av bolagsstämmobeslut som utgör en nullitet.

IX. De långa resonemangen i de föregående punkterna ger oss möjlighet att fixera ett svar på den uppställda frågan (II): har ABL godtagit tudelningen i *nullitet och klanderbarhet*.

Svaret är att *lagen erkänner denna tudelning*.

Nulliteten har den innebörd som ovan angivits (I).

Beträffande innebörden av den här använda termen *klanderbarhet* (an- griplighet) bör understrykas, att denna term icke i alla avseenden kan bestämmas på samma sätt som t.ex. inom avtalsrätten. Ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut som hör till denna kategori, blir icke ogiltigt först genom att upphävas. Detsamma är, på samma sätt som i nullitetsfallen, ogiltigt från början. Så länge klanderfristen löper kan en aktieägare som icke medverkat till beslutet, göra ogiltigheten gällande genom invändning. Beslutet saknar rättsverkan i förhållande till honom (m. 1). Åtminstone i viss utsträckning måste offentlig myndighet ex officio beakta ogiltigheten (se ovan s. 146 ff.). Först när klanderfristen löpt ut utan att talan anhängiggjorts, betraktas beslutet som giltigt. Beslutet har vunnit *laga kraft*. Det har trots rättsstridigheten rättsverkan i förhållande till aktieägarna, också till dem som icke medverkat till beslutet. Detsamma bör av bolaget och av offentlig myndighet betraktas såsom giltigt. Och beslutet är att anse som giltigt från början, oaktat detsamma så länge klanderfristen löpt, i vissa avseenden saknade rättsverkan.

Den väsentliga olikheten mellan nullitet och klanderbarhet ligger sålunda i följande faktum: när nullitet föreligger, gäller icke klanderfristen i § 30 m. 5, beslutet kan icke bli giltigt, icke vinna laga kraft; när beslutet är klanderbart, måste talan väckas inom denna frist, annars blir beslutet giltigt, det vinner laga kraft.

2. GRÄNSDRAGNINGEN MELLAN NULLITET OCH KLANDERBARHET.

1. Huru skall man med avseende på de materiellt rättsstridiga besluten av bolagsstämma draga gränsen mellan nullitet och klanderbarhet (angripplighet)?

Problemet skall icke här utredas i hela dess vidd. Framställningen begränsas huvudsakligen till frågan om ogiltigheten av bolagsstämmobeslut som åsidosätter enskild aktieägars rätt.

Det bör förutskickas, att det icke är möjligt att draga någon fast eller skarp gräns mellan de två typerna av ogiltighet.

Se *Raninen* 157 ff., *Andelslagskommittén* 1952 76 f.

Icke ens den i allmänhet mycket detaljerade SvABL drar någon skarp gräns mellan nullitet och klanderbarhet, utan det förutsättes, att ett närmare bestämmande av den gräns som anges i § 138 m. st. 2, »måste överlämnas till rättsvetenskapen och rättstillämpningen», *Stenbeck* 523 f., se även *Nial*, *Bolagsstämmobeslut* 63 ff.

DaASL § 58 m. 1 jfr § 57 m. 1 anger i vilka fall klanderfristen icke gäller, d.v.s. när nullitet föreligger; se även *Krenchel* 284 f.

NoASL § 75 m. 1 anger endast en frist för talan mot rättsstridiga bolagsstämmobeslut; detta innebär dock icke att nullitetsfall icke skulle förekomma, se *Aughl* 367 ff., *Marthinussen* 250 ff.

Det är skäl att inledningsvis ställa frågan: vilkendera ogiltighetsformen — nullitet eller klanderbarhet — är *regel*?

Cederberg, TfR 1935 444: klandertalan är det principala rättsmedlet, medan nullitetsfallen utgör undantag. — Så även *Karttunen*, DL 1951 295.

Raninen, 165, framhåller, att man bör sträva till att så mycket som möjligt inskränka nullitetsfallen, rättssäkerheten kräver detta; jfr 160.

Lagberedningen 1890, 41 f., uttalar, att aktieägare genom bolagsavtalet medgivit, att bolagsstämmans beslut må gälla som uttryck för bolagsmännens gemensamma vilja, men att detta medgivande endast gäller inom det område som bolagsavtalet utstakar för stämmans beslutanderätt; ett beslut som överskrider dessa gränser »gäller icke såsom uttryck för bolagsviljan, är ogiltigt och kan icke för enskild aktionär, som icke bidragit till detsamma, medföra några rättsverkningar». — Av den negativa inställning som lagberedningen intog till frågan om klander av själva bolagsstämmobeslutet, följde, att varje rättsstridigt beslut var en nullitet. Såsom ovan framhållits (s. 167 ff.) bygger § 30 icke på denna lagberedningens uppfattning av de rättsstridiga bolagsstämmobesluten, varför dess ovan återgivna uttalande icke i detta sammanhang har relevans.

Så oklar och motsägelsefull som § 30 är kan man knappast utan vidare generellt fastslå, vad som är regel och vad undantag. I en undersökning av det slag som det här är fråga om, är det nödvändigt att företaga en konkret bedömning av olika fall utan att man förbehållslöst utgår från att nullitet eller klanderbarhet föreligger.

Det må likväl förutskickas, att en analys av olika fall av rättsstridighet — såsom utredningen nedan kommer att ge en antydning om — ger vid handen, att klanderbarhet framstår som det normala i fråga om beslut som åsidosätter enskild aktieägars rätt. Situationen är däremot en annan när rättsstridigheten framträder däri, att en tredje mans rätt eller intresse kränkts; då är nullitet det naturliga.

Med tanke på rättssäkerheten — särskilt bolagets intresse — har rättstillämpningen anledning att föredraga klanderbarhet framom nullitet så långt detta är möjligt utan att åsidosätta utanför bolaget stående personers eller bolagets intressen eller väsentliga aktieägarintressen.

Även om man sålunda icke kan utgå från en allmän regel om klanderbarhet, från vilken nullitetsfallen skulle utgöra undantag, ter det sig ändamålsenligt, när man försöker klarlägga gränsen mellan de två typerna av ogiltighet, att undersöka i vilka fall och i vilken utsträckning det föreligger sådana ogiltighetsgrunder att nullitet bör anses föreligga. När nullitetsfallen utretts, kan man fastslå, att rättsstridigheten i övriga fall innebär klanderbarhet.

II. Utgångspunkten för bedömningen av när *nullitet* föreligger är, i överensstämmelse med det som ovan framhållits (s. 182), huruvida ett bolagsstämmbeslut har avseende på sådant som av en eller annan orsak är *undandraget aktieägarnas förfoganderätt*. Om ett beslut sålunda åsidosätter rättigheter eller intressen som aktieägarna icke kan förfoga över — icke ens om alla samtycker — kan man antaga, att beslutet är en nullitet. Om rättsstridigheten däremot icke har denna karaktär, utan beslutet blott åsidosätter sådana rättigheter eller intressen som icke berör andra än aktieägarna eller vissa aktieägare, kan man i bedömningen av ogiltigheten förutsätta, att beslutet är klanderbart.

Se N i a l, Bolagsstämmbeslut 69, S v L a g b e r e d n i n g e n 1941 26, 556 f., A u g d a h l 367.

I fråga om andelslag (AndL § 92) H a k u l i n e n - R a p o l a 274, O l s s o n, Andelslag 148 f.

Detta är den *generella riktlinjen* när man ställs inför gränsdragningen mellan nullitet och klanderbarhet. Den följande utredningen skall likväl visa, att densamma icke i alla situationer kan följas.

III. De stadganden som avser att trygga *tredje mans rätt*, är absoluta.

Se betr. frågan om absoluta och dispositiva stadganden i ABL, T a x e l l 2 ff., O l s s o n 18.

Det är naturligt att klanderfristens utgång icke eliminerar ogiltigheten när beslutet kränker utanför bolaget stående personers rätt eller intresse. Aktieägarna kan icke förfoga över tredje mans rätt. Och tredje man kan icke klandra ett beslut av bolagsstämma (§ 30 m. 1).

Beslutet är en nullitet både när detsamma förutsätter en ändring av bolagsordningen och när så icke är fallet.

Till den nu ifrågavarande kategorin kan man främst hänföra beslut som åsidosätter stadganden vilka avser att skydda bolagets bundna kapital — aktiekapitalet och en i bolagsordningen föreskriven reservfond. Beslut om olaga vinstutdelning anges särskilt i lagen — enligt uttrycklig föreskrift i § 30 m. 5 gäller klanderfristen icke sådana beslut. Läget är detsamma med avseende på de övriga stadganden i lagen som tar sikte på att skydda tredje man, främst bolagets borgenärer.

Denna ståndpunkt är allmänt vedertagen; betr. densamma kan bl.a. hänvisas till C e d e r b e r g, TfR 1935 444, K a r t t u n e n, DL 1951 296 f., H a k u l i n e n, ZAIP X (1936) 98 not 1, R a n i n e n 165.

Jfr AndL § 92 m. 2, A n d e l s l a g s k o m m i t t é n 1952 79.

Se även N i a l, Bolagsstämmobeslut 69 ff., A u g d a h l 368.

En del av de stadganden vilkas egentliga syfte är att skydda tredje man, tjänar även aktieägarnas rättsskydd. Sålunda kan en olaga vinstutdelning, särskilt när bolagsegendom fördelas enligt annan grund än aktietalet, åsidosätta aktieägars rätt till andel i bolagets egendom. Den enskilde aktieägaren kan åberopa att nullitet föreligger, även om det från bolagets sida kan påvisas, att någon borgenär de facto icke lidit förlust. Grunden till en nullitetstalan är visserligen icke — åtminstone icke uteslutande — aktieägarens behov av rättsskydd, utan den omständigheten att stadganden som binder bolagets kapital, generellt är absoluta av hänsyn till bolagsborgenärerna, oberoende av de konkreta verkningarna av ett beslut som strider mot en sådan skyddsregel. Vid en rättslig bedömning träder aktieägarens behov av skydd lätt i bakgrunden, låt vara att detsamma är det väsentliga motivet för ett angrepp på det rättsstridiga stämmobeslutet. Så snart ett bolagsstämmobeslut strider mot ett stadgande som avser att skydda tredje man och som därför är abso-

lut, är detsamma en nullitet, även om dess konkreta verkningar endast sträcker sig till vissa aktieägare.

IV. Lagen innehåller absoluta stadganden som tar sikte på att upprätthålla *bolagets organisation* och garantera *bolagsverksamhetens regelrätta funktion*. Ett bolagsstämmbeslut som åsidosätter ett sådant stadgande, är en nullitet.

Se *Stenbeck* 523 f.

Indirekt kan det härvid vara fråga om ett skydd jämväl för enskild aktieägare.

Främst må nämnas de fall då en aktieägare uteslutes från bolagsstämma eller rösträtten berövas honom. Varje aktie måste enligt lagens absoluta ordning (§ 24 m. 1) medföra rätt att taga del i bolagsstämma och rätt att där rösta. Detta kan betraktas såsom en för bolagets rättsliga organisation nödvändig ordning, samtidigt som aktieägarnas ställning i bolaget förutsätter dess upprätthållande.

Se betr. detta problem *Taxell*, Aktierätt 10 f. samt ovan s. 119 f..

Detsamma kan sägas om beslut som åsidosätter kompetensfördelningen mellan bolagsstämma och styrelse, t.ex. så, att vissa ärenden delegeras styrelsen och därmed undandrages aktieägarnas bestämmanderätt.

Se *Taxell* 236 ff.

Situationen är en annan när det är fråga om beslut som begränsar aktierättens utövning — införande i bolagsordningen av rösträtsrestriktioner eller jävsbestämmelser eller av föreskrift därom att rätt att delta i bolagsstämma blott tillkommer aktieägare som viss tid varit inskriven i aktieboken. I den mån besluten överskrider de gränser som gäller för införandet av sådana begränsningar, är de i regel klanderbara.

V. Det förekommer även absoluta lagstadganden vilkas syfte enbart eller primärt är att *garantera vissa aktierättsliga befogenheter* eller en aktieägars eller en aktieägargrups ställning inom bolaget. Delvis kan bolagsorganisatoriska synpunkter spela in, de är likväl av underordnad vikt.

Det har tidigare klarlagts (s. 123 f.), att vissa aktierättsliga befogenheter — utöver de som nämnes i p. IV — icke med rättslig verkan kan fråntagas

aktieägarna eller begränsas till deras nackdel. Detta gäller klanderrätten samt rätten att granska aktieboken och att erhålla upplysningar av styrelsen. Detsamma är fallet med de egentliga minoritetsrättigheterna. Ett bolagsstämmobeslut som eliminerar eller begränsar en sådan rättighet, är en nullitet.

VI. Hittills har det varit fråga om bolagsstämmobeslut som icke med giltig verkan kan fattas ens av alla aktieägare. Nullitet föreligger även om samtliga aktieägare skulle samtycka till beslutet. Stadgandena är av olika skäl absoluta, lagen ger icke möjlighet till undantag.

Se Cederberg, Tfr 1935 444, Karttunen, DL 1951 295 f., Raninen 164.

Huru skall man bedöma de bolagsstämmobeslut som för sin giltighet *kräver, att samtliga aktieägare ger sitt samtycke?*

Det är här fråga om beslut som är giltiga, därest den nämnda förutsättningen — samtycke av alla aktieägare — föreligger. Om sådant samtycke icke givits, är beslutet rättsstridigt. Betyder denna rättsstridighet nullitet eller klanderbarhet?

I alla hithörande fall är det fråga om beslut som har avseende på *aktieägarnas rätt*. Främst, men icke enbart, rör det sig om de fall som nämnes i § 27 m. 2.

Cederberg, Tfr 1935 445 not 2: ett beslut som strider mot § 27 m. 2 är icke en nullitet. — Så även Karttunen, DL 1951 297; denne nämner, att även rättspraxis står på samma ståndpunkt och hänvisar till HD 1930 II 382 (ref. ovan s. 75); det framgår dock icke klart av rättsfallet huruvida HD ansåg, att talan bort väckas inom klanderfristen eller icke.

SvABL § 138 m. 1 st. 2 fastslår, att ett beslut som »kränker allenast aktieägares rätt», är klanderbart. — Trots detta stadgande blir gränsen mellan nullitet och klanderbarhet ingalunda klar, se Stenbeck 523 f.: där framhålles bl.a., att nullitet drabbar alla beslut som strider mot rättsregler som är på det sättet tvingande, att de icke kan åsidosättas med samtycke av samtliga aktieägare.

Enligt DaASL § 58 m. 1 jfr § 57 m. 1 är bolagsstämmobeslut att betrakta som nullitet ifall lagen kräver samtycke av alla aktieägare, men sådant samtycke icke föreligger.

Motivet till att det i vissa fall för giltigheten av ett bolagsstämmobeslut kräves samtycke av alla aktieägare — icke endast av dem som deltagit i stämman — är att man med undantag från majoritetsprincipen velat ge varje enskild aktieägare ett *förstärkt* rättsskydd. En förändring som i något

väsentligt avseende åsidosätter hans aktierätt, skall icke kunna genomföras utan medverkan från hans sida i form av samtycke till bolagsstämman beslut. Genom att vägra sitt samtycke kan en aktieägare oimintetgöra ett beslut eller åtminstone utesluta dess rättsverkningar för sitt eget vidkommande.

Håller man fast vid tanken, att varje aktieägare aktivt måste medverka till beslutet, blir följden, att beslutet icke kan betraktas som giltigt så länge icke alla aktieägars samtycke föreligger. Detta skulle innebära, att klanderfristens utgång icke kan leda till att beslutet blir giltigt, nullitet skulle alltså vara för handen.

Man kan starkt ifrågasätta huruvida denna ståndpunkt är riktig. Lagen anger i intet fall uttryckligt att ett beslut kräver samtycke av alla aktieägare. Man har förutsatt ett sådant samtycke såsom nödvändigt för att varje enskild aktieägare skall kunna skydda väsentliga moment i sin aktierätt. Mot den enskilde aktieägens skyddsbehov kan stå övriga aktieägars och bolagets intressen. Dessa måste även beaktas. För att tillmötesgå andra intressen än den enskilde aktieägens, vars negativa inställning kan vara till avsevärt förfång, synes det icke oskäligt att ålägga honom att använda något av de rättsskyddsmedel som står till buds, ifall han vill göra ogiltigheten gällande. Man kan även peka på den omständigheten, att en utebliven klander talan åtminstone i vissa fall kan fattas som ett tyst godkännande från aktieägens sida. Det är inte nu fråga om några absoluta skyddsregler — skyddet behöver icke upprätthållas, ifall icke någon aktieägare gör anspråk därpå.

Dessa överväganden ger vid handen, att ett beslut som med tanke på aktierättsskyddet kräver samtycke av alla aktieägare, är *klanderbart*, därest icke sådant samtycke föreligger. Detta gäller bl.a. beslut som strider mot aktierätten på de sätt som anges i § 27 m. 2.

Undantag måste likväl kunna göras. Som exempel härpå kan nämnas ett beslut som förpliktar aktieägarna till »ytterligare insats i bolaget» (§ 27 m. 2, ovan s. 111 f.). Den aktieägare som icke samtyckt till beslutet, är icke skyldig att fullgöra den beslutade betalningen, fastän han underlåtit att klandra beslutet. Detta är i förhållande till honom en nullitet. Bolagets betalningsanspråk kan tillbakavisas genom en invändning, oaktat klanderfristen gått till ända. Som stöd härför kan man främst åberopa, att en betalningsskyldighet utöver aktieinsatsen står i strid med själva grunden för aktieägens ekonomiska ställning i bolaget. En aktieägare som till fullo betalat de aktier som han övertagit, har icke några ekonomiska förpliktelser mot bolaget, och han ansvarar icke heller för dess förbindelser (se § 18). Det är här fråga om en så väsentlig aktierättslig grundsats, att avvikelse från densamma bör

gälla endast de aktieägare som genom att rösta för ett bolagsstämmobeslut eller genom ett samtycke till beslutet, särskilt åtagit sig en betalningsförpliktelse. Beslutet är en nullitet i förhållande till de aktieägare som icke givit ett sådant samtycke. Detta kan ges uttryckligt eller konkludent, t.ex. genom att en aktieägare utan förbehåll fullgör en delbetalning. Underlåtenhet att klandra beslutet kan icke i och för sig betraktas som ett tyst samtycke.

I överensstämmelse med den här omfattade ståndpunkten *HD 1958 II 84*. — Jfr *Hakulinen - Rapola 275*.

Se DaASL § 58 m. 1 jfr § 57 m. 1 a — nullitet; lagrummen anger även tre andra fall av nullitet på grund av ingrepp i aktierätten.

I övrigt hänvisas till framställningen nedan p. XI.

VII. Bolagsstämmobeslut som strider mot *likhetsprincipen*, är klanderbara.

Denna ståndpunkt kan man utläsa ur generalklausulen i § 30 m. 4. Detta stadgande har utformats som en klanderregel. En aktieägare är enligt stadgandet berättigad att yrka på att ett bolagsstämmobeslut upphäves, ifall detta åsidosätter aktieägarnas likställighet på det sätt som i lagrummet närmare anges. Rättsstridigheten hänför sig enbart till aktieägarnas inbördes förhållande, det är icke fråga om att utomstående personers rätt skulle ha åsidosatts. Förutsättningar för en nullitetsregel saknas sålunda helt.

B. *Palmgren*, JFT 1949 4 ff., anser, att man icke kan skilja mellan nullitet och klanderbarhet, likväl med undantag för beslut som strider mot generalklausulen, dessa är klanderbara (se ovan s. 168 f.).

VIII. Det har gjorts gällande, att bolagsstämmobeslut som *strider mot bolagsordningen* — alltså icke mot ABL — alltid vore klanderbara. Man har hänvisat till den omständigheten, att bolagsordningen innehåller dispositiva bestämmelser — föreskrifter som kompletterar lagen eller innehåller avvikelser från lagens dispositiva stadganden. Det har även framhållits, att bolagsordningen kan ändras genom majoritetsbeslut (kvalificerad majoritet, § 27 m. 1).

Se betr. detta problem bl.a. *Cederberg*, TfR 1935 445, *Karttunen*, DL 1951 297 f., *Nial*, Bolagsstämmobeslut 73.

Det är enligt min tanke icke riktigt att med en sådan argumentering uppställa den generella regeln, att ett bolagsstämmobeslut som strider mot bolagsordningen, är klanderbart och icke kan vara en nullitet. Problemet är icke så entydigt.

Det har ovan (s. 139 f.) på tal om prioritetsrättigheter utretts, att skyddet för aktierättsliga befogenheter som tillkommer en aktieägare i stöd av bolagsordningen, bör utformas enligt samma normer som gäller för motsvarande befogenheter enligt ABL. Man kan i överensstämmelse härmed och i stöd av den argumentering som anförts för denna ståndpunkt, även anse, att frågan därom huruvida ett bolagsstämmobeslut, som strider mot bolagsordningen, är en nullitet eller är klanderbart, i princip bör lösas enligt samma regler som gäller för bolagsstämmobeslut som strider mot ABL.

Delvis blir frågeställningarna likväl andra.

Om ett beslut, som åsidosätter aktieägars rätt, innebär en avvikelse från bolagsordningen i ett *enstaka fall* och således icke har verkan för framtiden, kan man anse beslutet vara klanderbart. Som exempel kan nämnas, att bolagsordningen innehåller föreskrift därom, att en viss del av vinsten skall utges som dividend — till alla aktieägare eller till innehavare av prioritetsaktier — och bolagsstämman beslutar att denna del av vinsten för ett bestämt år skall reserveras för ett behov inom bolaget eller tilldelas en tredje man.

Se Cederberg, TfR 1935 445, Karttunen, DL 1951 297, Nial, Bolagsstämmobeslut 73.

Den omständigheten att det mot bolagsordningen stridande beslutet eventuellt fattas med den kvalificerade majoritet som kräves för ändring av bolagsordningen (§ 27 m. 1), innebär icke, att beslutet vore rättsenligt, jfr § 28 m. 3.

Situationen kan vara en annan när ett mot bolagsordningen stridande beslut skall *gälla för framtiden*.

Se den ovan citerade litteraturen.

Ifall beslutet *icke* är avsett att leda till en *ändring av bolagsordningen*, utan detsamma skall gälla vid sidan av denna och med avvikelse från dess föreskrift, bör man anse, att nullitet föreligger. Det har framhållits, att detta betingas av framtida aktieägars intresse. Personer som förvärvar aktier, bör kunna lita på att mot bolagsordningen stridande föreskrifter icke finnes.

Se Nial, Bolagsstämmobeslut 74.

Denna synpunkt är riktig. Härtill kan fogas, att bolagsordningen vanligen är nödvändig form för en reglering som avviker från lagens dispositiva stadganden eller som kompletterar ABL — se § 3 och 4. När lagens krav på föreskrift i bolagsordningen icke iakttagits, framstår nullitet som den naturliga konsekvensen.

Detta stödes ytterligare av att varje ändring av bolagsordningen, för att bli gällande, måste stadfästas av offentlig myndighet och inskrivas i handelsregistret (§ 28 m. 3).

Huruvida ett beslut som avser en *ändring av bolagsordningen* är en nullitet eller är klanderbart beror på innehållet — i vilket avseende detsamma ändrar bolagsordningen, huruvida ändringen strider mot lag samt vilka rättigheter eller intressen som blir åsidosatta (aktieägares eller tredje mans). Härvid gäller det som ovan (p. II—VII) sagts om gränsdragningen mellan nullitet och klanderbarhet.

IX. Bolagsstämmobeslut kan *strida mot andra rättsnormer än de som ingår i ABL*, bl.a. mot regler om rättshandlingars ogiltighet (ovan s. 51 ff). Utgör ett sådant beslut en nullitet eller är detsamma angripligt?

R a n i n e n 157: ett beslut som strider mot annan lag än ABL, är vanligen en nullitet.

S v. L a g b e r e d n i n g e n 1941 555: enligt allmänna rättsgrundsatser kan ett bolagsstämmobeslut vara en nullitet såsom stridande »mot annan lag eller mot goda seder».

Ikke heller för detta fall kan någon generell regel uppställas. Svaret in casu måste främst bli beroende på arten och styrkan av det intresse som ifrågasvarande rättsregel avser att skydda. Om den rättsnorm mot vilken bolagsstämmobeslutet strider, i överensstämmelse härmed är absolut, har ogiltigheten karaktär av nullitet, annars är beslutet normalt angripligt. Detta är den allmänna riktlinjen för bedömningen.

Frågan får aktualitet närmast med avseende på bolagsstämmobeslut som strider mot någon av de regler som har avseende på rättshandlingars ogiltighet. Det mycket omfattande problemet om nullitet och angriplighet i fråga om ogiltiga rättshandlingar skall icke här beröras. Det må blott som *en* synpunkt framhållas, att i de fall i vilka det är fråga om en svag ogiltighetsgrund — ogiltigheten kan åberopas endast mot ondtroende kontrahent — är ogiltigheten normalt av typen angriplighet.

I fråga om rättshandlingar som är *angripliga*, gäller icke någon bestämd frist inom vilken ogiltigheten bör göras gällande. Detta hindrar inte att man, då fråga är om ett bolagsstämmobeslut beträffande vilket en dylik ogiltighetsgrund föreligger, tillämpar den i § 30 m. 5 angivna klanderfristen. Har denna gått till ända, utan att talan väckts, har beslutet vunnit laga kraft och detsamma är följaktligen giltigt oavsett ogiltighetsgrunden.

X. I detta sammanhang uppkommer frågan huruvida ett bolagsstämmobeslut — utöver det som sagts i p. VII — kan eller bör betraktas som en nullitet av hänsyn till *framtida aktieägares rätt*.

Frageställningen kan belysas med ett exempel. Bolagsstämman har beslutat ändra bolagsordningen så, att en del av vinsten undandrages aktieägarna och årligen tillföres en tredje man. Ett sådant beslut, som icke omfattats av alla aktieägare, är enligt det som ovan sagts klanderbart såsom stridande mot § 27 m. 2 (p. VI). Blir resultatet eventuellt ett annat (nullitet), om man företar en bedömning med tanke på framtida aktieägare?

Se Lagberedningen 1914 79 f., Nybergh, JFT 1933 161 f., Karttunen, DL 1951 299 f.

Enligt min tanke kan man inte taga hänsyn till framtida aktieägares rätt. När det i framställningen om gränserna för bolagsstämmans beslutanderätt fastslagits, att aktierätten, även då fråga är om de viktigaste befogenheterna, kan åsidosättas med samtycke av alla aktieägare, bygger detta på tanken, att de personer som vid ett givet tillfälle är aktieägare, kan förfoga över aktierätten även med verkan för framtiden. Har aktieägarna i något avseende begränsat aktierätten — med avseende på dividend, rösträtt etc. — gäller detta även gentemot dem som senare förvärvar aktier. En aktieförvärvare måste finna sig i det rättsläge som gäller vid förvärvet. Det skulle strida mot denna uppfattning att med hänsyn till framtida aktieägare stipulera nullitet där angriplighet eljes skulle följa av de grundsatser för vilka ovan redogjorts.

Betr. aktieförvärvares rätt att angripa ett bolagsstämmobeslut som tillkommit före förvärvet, se ovan s. 162.

Mot det som här sagts kan invändas, att en aktieförvärvare möjligen icke har vetskap om en beslutad begränsning av aktierätten. Även om begränsningen införts i bolagsordningen och ändringen av denna redan stadfästs och anmälts till handelsregistret, kan aktieförvärvaren vara i god tro, enär det icke är fråga om sådant som av registermyndigheten publiceras (FirmaF § 17, jfr § 4 och 8). Denna omständighet bör dock icke påverka bedömningen av frågan om nullitet eller klanderbarhet. Frågan har betydelse blott i förhållandet mellan aktiernas överlåtare och förvärvare. Ifall den senare vilseletts eller förvärvat aktierna under felaktiga förutsättningar, kan han i förhållande till överlåtaren göra vanliga avtalsrättsliga påföljder gällande — överlåtelseavtalets ogiltighet, skadestånd etc.

XI. Slutligen kan man ställa frågan: är det för gränsdragningen mellan nullitet och klanderbarhet relevant *huru starkt ett bolagsstämmobeslut ingriper i aktierätten?*

Se Cederberg, Tfr 1935 446 f., Karttunen, DL 1951 300, Olsson, Andelslag 149, Nial, Bolagsstämmbeslut 75 ff.

Det är uppenbart, att ju mera en aktierättslig befogenhet åsidosättes, desto starkare är den åsidosatta aktieägarens behov av rättsligt skydd. Även om man godtar och fasthåller vid de tankar som utgör bas för tesen att bolagsstämmbeslut som rör aktieägarnas rätt, normalt är angripliga (p. VI), bör det icke vara uteslutet att vid bedömandet av ett sådant beslut, jämte ingreppets art, även beakta dess styrka. Man skulle alltså fästa avseende vid huru långt gående verkningar beslutet har för den enskilde aktieägaren.

Det finns enligt min tanke icke tillräckligt starka skäl för en uppfattning att en aktieägare, när aktierätten grovt kränkts, icke borde få åtnjuta det förstärkta skydd som nullitetsregeln erbjuder. Gränsdragningen mellan de två slagen av ogiltighet är i mycket en avvägningsfråga. När så är fallet, bör man kunna beakta alla de olikartade omständigheter som kan tänkas inverka på bedömningen in casu.

Den invändningen ligger nära, att en bedömning med ledning av ingreppets styrka leder till en större osäkerhet i fråga om gränsen mellan nullitet och klanderbarhet. Med hänsyn till rättssäkerheten är detta mindre tillfredsställande. Härtill kan genmålås, att gränsen mellan nullitet och klanderbarhet under alla omständigheter är oklar och flytande. Det är icke möjligt att i stöd av ABL i detalj fixera denna gräns. Under sådana omständigheter är det av värde att domstolarna, när de skall pröva bolagsstämmbesluts rättsstridighet och följderna därav, kan beakta så många på sak verkande omständigheter som möjligt och icke vara hänvisade blott till arten av de befogenheter eller intressen som ett beslut åsidosatt.

Det bör även understrykas, att en aktieägare i fråga om bolagsstämmobeslut som är klanderbara, har ytterst begränsade möjligheter att använda andra rättsskyddsmedel än förbuds- och klandertalan. Vill man ge honom ett ökat skydd mot beslut som åsidosätter hans aktierätt, måste det ske så, att beslutet betraktas som en nullitet.

Att ge aktieägaren ett skadeståndsanspråk hjälper icke, enär det klanderbara beslutet under alla omständigheter måste angripas för att inte vinna laga kraft; aktieägare kan icke kräva ersättning för skada i stöd av ett beslut som blivit giltigt genom att inte angripas.

Se Nial, Bolagsstämmbeslut 78 ff.

Ett bolagsstämmbeslut som starkt ingriper i aktierätten, bör sålunda kunna betraktas som en nullitet.

Det är icke möjligt att precisera innebörden av denna tes. Det beror på en bedömning av omständigheterna in casu huruvida en aktieägare bör ges det förstärkta rättsskydd som nulliteten innebär. Förutsättning härför är att det skett en *grov kränkning* av hans aktierätt. Detta är framför allt fallet, när en väsentlig aktierättslig befogenhet fråntagits en aktieägare eller starkt begränsats. Som exempel må nämnas ett beslut att vinsten helt eller till största delen framdeles skall tillfalla en tredje man, totalt förbud mot överlåtelse av aktie eller ett beslut att i strid med bolagsordningen ålägga en aktieägare att genom inlösen till bolaget avstå alla eller en väsentlig del av sina aktier.

XII. Den föregående utredningen har bl.a. visat, att en fast gräns icke kan dragas mellan nullitet och angriplighet. *Sammanfattningsvis* kan man ange följande riktlinjer enligt vilka gränsdragningen bör ske med beaktande av omständigheterna in casu:

- ett beslut som berör tredje mans rätt eller avser sådant som med hänsyn till bolagets rättsliga organisation eller av andra orsaker är undandraget aktieägarnas förfoganderätt, är en nullitet; detta gäller även om samtliga aktieägare omfattat beslutet (p. II—V);

- ett beslut som i något avseende åsidosätter aktierätten och som för sin giltighet skulle kräva samtycke av alla aktieägare, är klanderbart, ifall icke ett sådant samtycke föreligger, likväl med vissa undantag (VI);

- ett beslut som strider mot likhetsprincipen, är klanderbart (VII);

- ett beslut som åsidosätter bolagsordningen, bedömes i princip på samma sätt som beslut vilka strider mot ABL, likväl med beaktande av att ett beslut som är avsett att ha verkan för framtiden och som skall gälla vid sidan av bolagsordningen, är en nullitet (VIII);

- ett beslut som strider mot en rättsnorm utanför ABL, bedömes normalt som en nullitet eller såsom angripligt beroende på huruvida den ifrågavarande normen är absolut eller dispositiv (IX); samt

- med avvikelse från det som här sagts kan ett bolagsstämmobeslut som innebär en grov kränkning av aktierätten, betraktas som en nullitet (XI).

Det som nu sagts om giltigheten av beslut som åsidosätter aktieägars rätt, har icke avseende på sådana beslut som inkräktar på rättigheter vilka i stöd av *avtal* eller på annan särskild rättslig grund kan tillkomma en aktieägare. Denne betraktas i sådana situationer såsom en tredje man. Han kan sålunda, oberoende av bolagsstämmans beslut, göra den åsidosatta rättigheten gällande utan att vara tvungen att angripa bolagsstämmobeslutet. Avtalsrättsliga regler tillämpas.

Rättsskyddsmedlens användning

1. FÖRBUDSTALAN.

1. Förbud mot verkställighet av ett bolagsstämmobeslut (§ 30 m. 1) — förbudstalan — är ett *generellt* rättsskyddsmedel, som aktieägare kan tillgripa oberoende av på vilken grund beslutet är att anse såsom rättsstridigt. Förbudstalan kan användas mot materiellt och formellt rättsstridiga beslut, mot beslut som är nulliteter och beslut som är klanderbara.

En naturlig och nödvändig förutsättning för bifall till förbudstalan är att beslutet *kräver en verkställighetsåtgärd* av ett eller annat slag. Ibland kan det vara tvivelaktigt huruvida åtgärder som har sin grund i ett bolagsstämmobeslut, är att betrakta som verkställighetsåtgärder eller icke.

Från *rättspraxis* kan anföras:

Förbudstalan har *förkastats*, enär ett beslut icke förutsatt verkställighetsåtgärd: HD 1952 II 45 — beslut att fortsätta bolagets verksamhet oaktat aktieägarnas antal nedgått under tre.

HD 1943 II 95 — beslut om ansvarsfrihet.

HD 1936 I 4 — en aktieägare hade mot sin vilja valts till medlem av styrelsen.

Förbudstalan har *godkänts*:

HD 1937 I 8 — styrelsens medlemmar hade skiljts från sina uppdrag och nya styrelsemedlemmar valts i stället;

HD 1936 II 196 — val av styrelsemedlem.

HD 1929 I 4 — beslut om ansvarsfrihet, disposition av vinstmedel, utgivande av lån, arvode åt styrelsens ordförande.

HD 1920 U 841 — utdelning av årsvinsten, val (HDs minoritet fastställde förbudet, majoriteten fökastade talan på annan grund).

Se även HD 1956 II 56.

Dessa avgöranden är icke enhetliga. Beträffande beslut att bevilja ansvarsfrihet kan sägas, att ett sådant icke kräver någon verkställighet, varför förbudstalan enligt min tanke icke bör bifallas. Beslut om val av styrelsemedlem kräver icke någon konkret verkställighetsåtgärd, men ett förbud är likväl motiverat på så sätt, att bolaget förbjudes att låta den som valts, att utöva uppdrag som styrelsemedlem. Den som mot sin vilja valts till styrelsemedlem, har intet behov av att väcka förbudstalan, han kan meddela, att han icke mottar uppdraget och underlåta att delta i styrelsens verksamhet.

I det följande skall några konkreta situationer beröras.

Ett beslut om *ändring* av bolagsordningen kräver, för att vara definitivt, stadfästelse och registrering (§ 28 m. 3). Det är icke uteslutet att uppfatta ansökningen om stadfästelse och anmälningen till handelsregistret såsom

verkställighetsåtgärder betingade av beslutet. Det förefaller mig likväl riktigare att icke beteckna dem som verkställighetshandlingar utan såsom åtgärder vilka är nödvändiga för att bolagsstämman beslut enligt lag skall medföra avsedd rättsverkan. Förbud för bolaget att anhålla om stadfästelse eller att anmäla ändringsbeslutet till handelsregistret bör enligt denna uppfattning icke kunna utverkas. För denna ståndpunkt talar även den omständigheten att de ifrågavarande myndigheterna äger granska bolagsstämmbeslutets laglighet (ovans. 146 ff.), varför aktieägarnas behov av rättsskydd ingalunda åsidosättes genom att förbudstalan icke står till buds.

Frågan har varit föremål för bedömning i *HD 1931 I 59*: aktieägare hade yrkat på förbud mot verkställighet av ett bolagsstämmbeslut, genom vilket bolagsordningen ändrats; beslutet hade icke omfattats med erforderlig kvalificerad majoritet. HD (3 medl.) förkastade yrkandet, när bolaget enligt § 28 m. 3 icke kunde förbjudas att ansöka om stadfästelse av ändringen av bolagsordningen; minoriteten (2 medl.) konstaterade, att beslutet icke omfattats med den kvalificerade majoritet som § 27 m. 1 och bolagsordningen föreskrev, varför bolaget enligt § 30 förbjöds att verkställa beslutet.

Bland beslut som icke kräver verkställighetsåtgärder, må nämnas beslut att kvarlämna årsvinsten eller en del därav på resultaträkningen samt vissa beslut att förbjuda eller begränsa överlåtelse av aktie.

Förbudstalan framstår ofta som naturlig när bolagsstämmbeslutets verkan riktar sig utåt *mot tredje man*. Om bolagsstämman t.ex. givit sitt samtycke till överlåtelse av fast egendom, innebär förbudet att bolagets företrädare är förhindrade att ingå överlåtelseavtal. Som exempel på fall i vilka förbud kan ifrågakomma i syfte att skydda aktieägarna må ytterligare nämnas: stämman har beslutat tillägga tredje man en del av årsvinsten, en tredje man skall vid bolagets upplösning eller när aktiekapitalet nedsättes, erhålla andel i nettoförmögenheten, eller aktier skall vid en ökning av aktiekapitalet tilldelas utomstående personer.

Förbudstalan kan även riktas mot beslut som avser *interna* bolagsförhållanden: när aktiekapitalet ökas, har de nya aktierna fördelats mellan aktieägarna med åsidosättande av likhetsprincipen, en fördelning av tillgångar i samband med en nedsättning av aktiekapitalet eller vid bolagets upplösning sker så, att aktieägarnas rätt till andel i bolagsegendomen kränkes (§ 27 m. 2), dividendanspråket åsidosättes genom att oskäligt höga arvoden betalas till styrelsens medlemmar, rösträtten begränsas etc. I alla dessa fall kan beslutets genomförande hindras genom ett förbud; i det sistnämnda fallet förbjödes bolaget att tillämpa de nya rösträtsreglerna.

Ifall ett bolagsstämmobeslut redan har verkställts, kan en förbudstalan icke bifallas, oaktat förutsättningar för en sådan i övrigt vore för handen.

II. Förbudstalan riktas *mot bolaget*. Meddelat förbud verkställs i den ordning som anges i UL 3:5.

Se betr. verkställighet av förbudsdom mot bolag B. Palmgren, JFT 1949 3, 18, Hakulinen, JFT 1949 269 ff.

Om förbudstalan riktats mot styrelsen och icke mot bolaget såsom sådant, innebär en godkänd talan ingalunda att någon annan instans inom bolaget kunde verkställa beslutet.

Förbudstalan kan utföras inför överexekutor eller inför domstol.

Så även B. Palmgren, JFT 1949 14 ff., Granfelt och Nybergh, JFT 1949 196 f., Raninen 200 ff., Hernberg, DL 1921 52 samt av Palmgren och Raninen återopad litteratur och rättspraxis.

Om förbud utfärdats mot verkställighet av ett beslut genom vilket bolagsordningen ändrats, får ändringen icke stadfästas. Utfärdat förbud hindrar även anteckning i handelsregistret.

HFD 1936 II 1891.

Klanderfristen i § 30 m. 5 gäller även förbudstalan. Är bolagsstämmobeslutet en nullitet, kan förbudstalan anhängiggöras efter fristens utgång, endast beslutets verkställighet avskär möjligheten till talan. Förbudstalan som inom klanderfristen väckts mot ett klanderbart bolagsstämmobeslut, hindrar att beslutet vinner laga kraft även om talan enligt § 30 m. 3 att beslutet skall upphävas icke alls anhängiggöres.

Meddelat förbud gäller utan tidsbegränsning. I praktiken har det sålunda samma verkan som om beslutet skulle ha upphävts (§ 30 m. 3).

Det kan råda tvekan därom huruvida *förbud ad interim* kan meddelas. Behov härav kan anses förefinnas i samband med en talan om upphävande av bolagsstämmas beslut. Enligt min tanke bör ett sådant interimistiskt förbud kunna utfärdas. Detsamma skulle gälla till dess domstols utslag med anledning av kravet på bolagsstämmobeslutets upphävande vunnit laga kraft. Som stöd för denna ståndpunkt kan man måhända ex analogia åberopa UL 7:17; det är även att märka, att av överexekutor enligt UL 7 kap. utfärdade förbud är tidsbegränsade (se UL 7:11).

Interimistiskt förbud meddelas av överexekutor. Domstol kan icke anses behörig att göra detta; en sådan tidsbegränsad åtgärd som avser verkställighet, bör av domstol kunna beslutas endast i stöd av uttryckligt bemyndigande i lag.

Se B. Palmgren, JFT 1949 19 f., och diskussion återgiven i JFT 1916 177 ff. samt Lagberedningen 1914 § 53 m. 2.

Ett förbud som vunnit laga kraft, har i första hand *rättskraft* i förhållandet mellan parterna — den aktieägare som utfört talan samt bolaget. Men genom att bolaget förbjödes att verkställa det ifrågavarande bolagsstämmobeslutet kommer utslagets rättsverkningar att sträcka sig jämväl till övriga aktieägare — också de som bidragit till beslutet — samt till den tredje man i förhållande till vilken beslutet förutsatt verkställighetsåtgärd.

Förbudet gäller bolagsstämmobeslutet i dess helhet, därest icke detsamma begränsats till viss del, som kan frigöras från beslutet i övrigt.

Ogillad förbudstalan hindrar icke annan aktieägare att väcka samma talan — se argumenteringen nedan s. 201.

2. INVÄNDNING. FASTSTÄLLELSETALAN.

I. I många fall kan en aktieägare avvärja verkningarna av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut genom att göra en *invändning* att beslutet icke har rättsverkan i förhållande till honom (§ 30 m. 1).

Se Chydenius 85 f., B. Palmgren, JFT 1949 11, Raninen 195, Hakulinen, ZAIP X (1936) 97; Nial, Bolagsstämmobeslut 122.

Ifall denna invändning godtages av bolaget, har aktieägaren icke något behov av att använda ett rättsskyddsmedel som kräver medverkan av offentlig myndighet. Detta är t.ex. fallet om bolagsstämman ålagt aktieägarna betalningsskyldighet i strid med § 27 m. 2. Godtar bolaget en aktieägars vägran att betala, kräves ingen ytterligare åtgärd. Likaså har aktieägaren blivit tillgodosedd ifall domstol, när bolaget yrkar på att en aktieägare skall fullgöra den beslutade betalningsskyldigheten, godtar aktieägars invändning att betalningen ålagts honom i strid med ABL.

Se HD 1958 II 84, 1939 II 187 och 1930 II 308 (RR och HovR).

Ett beslut som utgör en nullitet, kan när som helst av en aktieägare bemötas med en invändning. Beträffande klanderbara beslut står denna möjlighet öppen blott till dess beslutet vunnit laga kraft genom att klandertalan icke väckts eller sådan talan definitivt förkastats.

II. Om bolaget icke godtagit en invändning som framställts av en aktieägare, kan denne väcka *fastställsetalan*.

Se B. Palmgren, JFT 1949 11, Raninen 195 f., Nybergh, JFT 1933 163; Nial, Bolagsstämmobeslut 121 ff.

Fastställsetalan utföres vid domstol. Svarande är bolaget.

En fastställsetalan går ut på att domstolen skall fastslå, att ett bolagsstämmobeslut såsom rättsstridigt är ogiltigt och sålunda saknar rättsverkan (§ 30 m. 1). Det är fråga om en negativ fastställsetalan. En sådan innefattar intet krav på att bolagsstämmans beslut eller de åtgärder som vidtagits i stöd därav, skall upphävas. Härigenom skiljer sig en fastställsetalan väsentligt från klandertalan enligt § 30 m. 3.

Se HD 1922 DR 50, där en fastställsetalan av denna art godkändes, samt HD 1931 II 531.

Raninen 196: talan får icke endast avse fastställsetalan av vad som de facto gäller, utan även verkställighet, d.v.s. förbuds- eller fullgörsetalan, jfr dock 195.

En fastställsetalan kan avse antingen att bolagsstämmans beslut i dess helhet skall förklaras vara ogiltigt eller att det skall fastslås, att beslutet icke har rättsverkan i förhållande till käranden-aktieägaren.

Det senare alternativet i HD 1923 D 577.

Det kan ifrågasättas, huruvida en aktieägare kan välja mellan dessa två *alternativ*. Man kan med skäl påstå, att en aktieägare blir tillgodosedd i sitt anspråk på rättsskydd när domstol fastslår, att beslutet saknar rättsverkan för hans vidkommande. Å andra sidan kan man göra gällande, att aktieägares rätt att angripa bolagsstämmobeslut även tar sikte på att skydda bolaget mot följderna av rättsstridig bolagsverksamhet. De rättsskyddsmedel som särskilt anges i § 30, riktar sig sålunda mot besluten i deras helhet och avser icke blott att hindra deras rättsverkningar i förhållande till en enskild aktieägare. Omständigheter av sådan art motiverar ståndpunkten att en aktieägare kan välja mellan de två nu ifrågavarande alternativen —

han kan yrka på att beslutet såsom sådant förklaras vara ogiltigt eller inskränka sig till att kräva, att beslutet konstateras sakna rättsverkan blott i förhållande till honom.

Utslagets *rättskraft* blir beroende på vilket av dessa två alternativ som aktieägaren valt.

Har talan riktats mot beslutet såsom sådant, gäller ett utslag varigenom talan *bifallits*, även i förhållande till övriga aktieägare. Ifall talan däremot begränsats till den aktieägare som uppträder som käreande — han yrkar, att beslutet skall förklaras sakna rättsverkan blott i förhållande till honom — har ett godkännande utslag icke rättskraft med avseende på övriga aktieägare; härvid bör likväl observeras vissa nedan angivna modifikationerna med avseende på klanderbara bolagsstämmobeslut. Övriga aktieägare har dock, därest de vill göra rättsstridigheten gällande, en starkare position i förhållande till bolaget — en hänvisning till utslaget ger ett förstärkt stöd åt aktieägarers invändning, ifall beslutet av bolaget göres gällande i förhållande till honom.

Godkänd fastställsetalan kan ge anledning till ytterligare anspråk från aktieägarers sida. Sålunda kan en aktieägare som orsakats förlust eller annan skada genom verkställigheten av det stämmobeslut som sedermera fastställts vara utan verkan i förhållande till honom, kräva skadestånd eller framställa annat betalningsanspråk.

Se *HD 1923 D 577* (dividend).

Godkänd fastställsetalan är dock icke förutsättning för skadeståndsanspråk, rättsstridigheten kan direkt åberopas som stöd för ett sådant anspråk (nedan s. 227 ff.).

Ifall fastställsetalan *förkastats* genom utslag som vunnit laga kraft, hindrar detta icke annan aktieägare att väcka en likadan talan. Ett sådant utslag har rättskraft endast i förhållande till parterna. En annan lösning skulle innebära, att rättsstridigheten i ett bolagsstämmobeslut kunde elimineras genom en rättegång i vilken de fakta som föranlett rättsstridigheten, medvetet skulle undanhållas domstolen.

N i a l, Bolagsstämmobeslut 94, 121.

Fastställsetalan framstår som det naturliga rättsskyddsmedlet mot bolagsstämmobeslut som utgör en *nullitet*. Den aktieägare som vill åberopa ogiltigheten, är icke tvungen att tillgripa något särskilt rättsskyddsmedel, han kan trygga sin rätt genom en invändning. Men om han önskar få det

officiellt fastslaget, att ett besluts rättsverkningar icke sträcker sig till honom, kan han väcka fastställsetalan. Han behöver icke, för att komma till sin rätt, kräva att beslutet upphäves. Fastställsetalan framstår som en förstärkning av det rättsskydd som kan påkallas genom invändning från en aktieägarers sida.

Se Sv. Lagberedningen 556.

Beträffande de *klanderbara* stämmobesluten är läget ett annat.

Fastställsetalan kan icke väckas efter klanderfristens utgång — beslutet har vunnit laga kraft och är giltigt. Däremot är det oklart huruvida en fastställsetalan väckt inom klanderfristen kan hindra att bolagsstämmans beslut vinner laga kraft.

I § 30 nämnes icke fastställsetalan. I fråga om de materiellt felaktiga besluten anges två rättsskyddsmedel — förbudstalan och klander enligt m. 3. Sådan talan siktar längre än till ett fastställande av själva rättsstridigheten, den innebär ett yrkande på förbud mot verkställighet eller på upphävande av beslutet och av eventuellt vidtagna verkställighetsåtgärder. Det ligger nära att antaga, att klanderbarhet innebär, att ett av dessa i § 30 särskilt angivna rättsskyddsmedel bör tillgripas för att ogiltigheten skall kunna göras gällande.

Häremot kan invändas, att det knappast är rationellt att fästa avgörande vikt vid huru en talan är utformad, om densamma går ut på att ogiltigheten fastslås eller om den tar sikte på att stämmobeslutet upphäves eller dess rättsverkningar förbjudes därför att beslutet såsom rättsstridigt är ogiltigt. Det väsentliga synes mig vara att rättsgrunden för talan är densamma oberoende av om det gäller fastställelse, förbud eller beslutets upphävande.

Denna bedömning ger enligt min tanke vid handen, att en godkänd fastställsetalan, väckt inom klanderfristen, föranleder, att bolagsstämmans beslut icke vinner laga kraft. Det kräves sålunda icke, att domstolen uttryckligen upphäver beslutet eller förbjuder dess verkställande. Detta gäller under förutsättning att talan gått ut på att bolagsstämmans beslut måtte förklaras vara ogiltigt.

Situationen är en annan ifall en aktieägare begränsat sin fastställsetalan till ett yrkande att bolagsstämmans beslut måtte förklaras sakna rättsverkan endast i förhållande till honom. Godkänd talan har avseende endast på kändans bundenhet vid bolagsstämmobeslutet. När klanderfristen gått till ända, har beslutet vunnit laga kraft i förhållande till övriga aktieägare. Detta förutsätter likväl, att en sådan uppdelning av rättsverkningarna praktiskt kan genomföras.

Undantagslöst gäller detta likväl icke. Ett bolagsstämmobeslut måste icke sällan fattas som en helhet i den meningen, att det förutsatts, att detsamma enligt sitt innehåll skall tillämpas på alla aktieägare. Om det genom utslag av domstol klarlagts, att beslutet saknar rättsverkan i förhållande till viss aktieägare, kan denna förutsättning väsentligen ha rubbats. Det bör därför icke vara uteslutet — beroende på de faktiska förhållandena — att låta övriga aktieägare åberopa, att beslutet icke är bindande i förhållande till dem, oaktat detsamma genom klanderfristens utgång vunnit laga kraft för deras del.

Jfr ovan s. 166 f.

3. KLANDER ENLIGT § 30 m. 3.

I. Talan i stöd av § 30 m. 3 (klandertalan i inskränkt mening) innefattar ett yrkande att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut samt, om detta verkställts, de i stöd av beslutet vidtagna åtgärderna skall *upphävas*. Syftet är att återställa det rättsläge som gällde innan beslutet fattades.

Denna talan kan riktas endast mot materiellt felaktiga beslut — sådana som med avseende på innehållet strider mot lag eller bolagsordning.

I fråga om formellt felaktiga beslut står andra rättsskyddsmedel till buds — förbudstalan (m. 1) och yrkande på ny bolagsstämma (m. 2); se betr. rättspraxis bl.a.:

HD 1959 80, 81, 1944 II 29, 1935 II 125, 1932 I 38, 1930 II 539, 1929 I 33 och II 569.

Se även B. P a l m g r e n, JFT 1949 16 not 26.

Aktieägare har icke ansetts kunna yrka på en återgång av verkställighetsåtgärder som vidtagits i stöd av ett formellt felaktigt beslut, se *HD 1929 I 33*. — Jfr *HD 1954 II 46*: bolaget var berättigat att yrka på återgång av ett fastighetsköp, då bolagsstämmans beslut att sälja fastigheten var formellt felaktigt (min. i *HD* — I medl. — underkände bolagets talan bl.a. på den grund att bolagsstämmobeslutet icke förklarats ogiltigt); frågan om aktieägares rätt att utföra sådan talan var icke föremål för bedömning.

Talan enligt § 30 m. 3 kan ifrågakomma både när bolagsstämmans beslut riktar sig mot tredje man — t.ex. avtal med eller förmån åt en utomstående — och när beslutet har blott interna verkningar — t.ex. begränsning av rösträtten eller fördelning mellan aktieägarna av nya aktier när aktiekapitalet ökas. Och talan kan utföras jämväl mot sådana beslut som icke alls kräver

någon verkställighetsåtgärd — t.ex. vissa begränsningar i rätten att överlåta aktie.

Se ovan s. 181.

Kravet på att ett bolagsstämmobeslut skall upphävas framstår som det naturliga rättsskyddsmedlet i de fall då verkningarna av beslutet icke kan begränsas till vissa aktieägare utan ogiltigheten berör beslutet i dess helhet. Och ifall beslutet har verkställts, kan kravet på rättsskydd svårigen tillgodoses på annat sätt än genom en talan som inkluderar krav på att jämväl verkställighetsåtgärderna skall upphävas.

Ett godkännande av en talan som går ut på att vidtagna verkställighetsåtgärder skall upphävas, förutsätter, att en återgång av dessa åtgärder är möjlig, m.a.o. att det genom verkställigheten rubbade läget kan återställas. Bedömningen härav är beroende av de faktiska omständigheterna in casu. Avgörande är utskökningsmyndighets möjligheter att verkställa domstolens utslag.

Se Chydenius 83, Cederberg, LM 1939 292 f.

II. Talan enligt § 30 m. 3 ifrågakommer främst när beslutet är *klanderbart*. Ogiltigheten måste då göras gällande genom särskild talan inom den i m. 5 angivna klanderfristen.

Kan klandertalan väckas jämväl när bolagsstämmans beslut är en *nullitet*?

Principiellt förefinnes icke så väsentliga olikheter mellan nullitet och angräplighet, att det vore skäl att i förevarande avseende behandla dem olika. I vartdera fallet gäller frågan ogiltiga stämmobeslut. Skillnaden framträder däri, att ett beslut som är en nullitet utan vidare och för all framtid är ogiltigt, medan ett klanderbart beslut måste angripas genom särskild rättslig åtgärd för att icke bli giltigt när klanderfristen utgått.

Man kan visserligen påstå, att en aktieägare i nullitetsfallen icke har behov av en klandertalan — han kan göra ogiltigheten gällande genom en invändning. Härvid förbiser man likväl, att det kan förekomma situationer då den enda möjligheten för en aktieägare att ernå rättsskydd är att kräva, att bolagsstämmobeslutet upphäves. Detta är framför allt fallet om beslutet har verkställts, och det för att rättsskyddet skall bli effektivt, är nödvändigt att även verkställighetsåtgärderna upphäves. En invändning eller en fastställsetalan ger icke ett tillräckligt rättsligt skydd.

Även ordalydelsen i § 30 m. 3 ger stöd för uppfattningen att man med av-

seende på klandertalan icke bör skilja mellan olika slag av ogiltiga bolagsstämmobeslut.

Är beslutet en nullitet, behöver klandertalan icke väckas inom den i m. 5 föreskrivna fristen.

III. Kan *klandertalan* ifrågakomma även när en aktieägare kunde komma till sin rätt genom en *fastställelsetalan* med krav på att stämmobeslutet skall förklaras sakna rättsverkan i förhållande till honom?

För aktieägaren är det ett primärt intresse att ett rättsstridigt beslut icke har rättsverkan i förhållande till honom, d.v.s. att hans aktierätt icke lider intrång. Kan han nå detta mål genom en fastställelsetalan, som fastslår, att bolagsstämmobeslutet icke binder honom, borde han vara tillgodosedd. Huruvida beslutet binder övriga aktieägare borde icke angå honom.

Denna ståndpunkt skulle innebära, att det varje gång talan väckes enligt § 30 m. 3 borde utredas, att bolagsstämmobeslutet är odelbart såtillvida, att detsamma icke kan förklaras sakna rättsverkan i förhållande blott till en aktieägare. Och densamma skulle icke överensstämma med den allmänna princip på vilken ABL byggt rätten att angripa bolagsstämmans beslut, nämligen att en aktieägare under de i § 30 angivna förutsättningarna har rätt att angripa varje bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning, oberoende av om hans enskilda rätt kränkts eller icke. Klanderrätten tillgodoser även bolagsintresset.

Klandertalan kan sålunda väckas oaktat mindre ingripande rättsskyddsmedel står till buds i det enskilda fallet. Detta gäller oberoende av om nullitet eller klanderbarhet föreligger.

IV. Kan en aktieägare, i stället för att kräva att ett bolagsstämmobeslut upphäves, yrka att detta *ändras* i en bestämd riktning?

Raninen, 196 ff., framhåller, att domstolen vanligen endast upphäver bolagsstämmans beslut och att det i § 30 m. 3 endast talas om upphävande, men att ABL ej direkt förbjuder domstol att sätta ett annat beslut i stället för det upphävda. Raninen är likväl böjd för att anse, att domstolen t.ex. kan rätta ett stämmobeslut genom vilket för stor dividend olagligt utgivits och sålunda fastställa det belopp som får utdelas, ifall detta genom utredningen i målet kan klarläggas; han nämner ytterligare ett par fall i vilka domstol kunde rätta till formella felaktigheter — dessa beslut kan dock icke av domstol upphävas, när rättsskyddsmedlet enligt m. 2 är utverkande av ny bolagsstämma (se 199 f.).

Se även N i a l, Bolagsstämmobeslut 118 ff.

I § 30 m. 3 stadgas om »upphävande av dylikt beslut och därpå grundad åtgärd». Domstol har åtminstone icke uttryckligen givits behörighet att

ändra ett bolagsstämmobeslut. Det kan sägas vara sakligt motiverat att hålla fast vid lagens ordalydelse.

Frågan kan likväl ses ur en annan synpunkt. Stadgandena i § 30 avser att lösa problemet om ogiltiga bolagsstämmobeslut. Om man som vägledning söker stöd i avtalsrättsliga grundsatser rörande ogiltighet, kan man åberopa, att avtal i vissa situationer kan jämkas — t.ex. AvtL § 36, SBL § 8, FörsAvtL § 34, HyresL § 48. En sådan ordning tillgodoser ofta kontrahenternas intresse bättre än en lösning som skulle leda till att avtalet helt skulle förklaras ogiltigt. Äger liknande synpunkter berättigande i fråga om beslut av bolagsstämma?

HD 1945 I 26: bolagsstämman i ett bostadsaktiebolag hade beslutat, att av aktieägarna uppbära tilläggsvederlag (lisävastike) beräknat enligt antalet rum i aktielägenheterna. Några aktieägare anförde, att detta beräkningssätt var förmånligare för de aktieägare som innehade lägenheter med större rum, varför de med åberopande av generalklausulen yrkade att bolagsstämmans beslut skulle upphävas och att tilläggsvederlagen skulle beräknas så, att grundvederlagen proportionellt höjdes eller alternativt enligt lägenheternas golvyta. — HD upphävde, med hänvisning till § 30 m. 4, bolagsstämmans beslut och förordnade, att tilläggsvederlagen (för ett bestämt år) skulle höjas proportionellt.

Denna lösning innebär, att HD ersatte det upphävda beslutet med en för bolaget bindande föreskrift, vilket de facto innebar en saklig ändring av stämmans beslut. Här fanns en bestämd norm att följa, nämligen grundvederlagen; tilläggsvederlagen utgjorde i realiteten endast en ökning av grundvederlagen.

Se även *HD 1959 II 81:* betalningsskyldighet (vederlag) hade i ett bostadsaktiebolag bestämts högre än bolagsordningen medgav; HD nedsatte det belopp som aktieägare skulle erlägga enligt det överklagade bolagsstämmobeslutet.

De flesta bolagsstämmobeslut är till sitt innehåll sådana, att en jämkning eller ändring knappast kan ifrågakomma. Det finns dock fall där en ändring är tänkbar, t.ex. beslut som strider mot likhetsprincipen (generalklausulen) kunde rättas så, att aktieägarnas inbördes likhet återställes.

Mot uppfattningen att domstol vore behörig att ändra ett bolagsstämmobeslut kan invändas, att beslutanderätten i bolagets angelägenheter tillkommer stämman. Domstol borde icke vara behörig att bestämma innehållet i ett bolagsbeslut utan endast att upphäva ett beslut som är rättsstridigt. Å andra sidan framstår det som naturligt att domstols laglighetskontroll kan stanna vid den gräns där rättsstridigheten inträtt, och att ett beslut som blott till en viss grad överskridit denna gräns, därför bör kunna rättas (ändras) utan att helt upphävas. En sådan ordning kan vara förenlig med såväl den klandrande aktieägarens som bolagets intresse.

För egen del finner jag de sistnämnda synpunkterna vara avgörande.

Man kan inom ogiltighetsdoktrinen skönja en allmän och sakligt motiverad tendens att frångå principen om allt eller intet, när detta kan ske utan olägenhet. En jämkning av ett avtal eller av ett bolagsstämmbeslut framstår ofta som en rationellare lösning än total ogiltighet. Domstol bör enligt min mening, i stället för att helt upphäva ett bolagsstämmbeslut, kunna på yrkande av aktieägare jämka detsamma i sådan riktning, att aktieägarens rättsskyddskrav blir tillgodosett.

En ändring bör likväl kunna ske endast under två förutsättningar. För det första bör beslutet till sitt innehåll vara sådant, att en jämkning kan ifrågakomma och att det finnes en tillräckligt bestämd grund för huru ändringen bör ske — en jämkning enligt fri prövning bör enligt min tanke icke tillåtas, härigenom skulle bolagets beslutanderätt åsidosättas. För det andra bör beslutet icke få ändras på ett sådant sätt, att övriga aktieägares och bolagets legala intressen blir åsidosatta.

V. Klandertalan kan även syfta till att ett bolagsstämmbeslut endast *partiellt* skall upphävas. Förutsättning härför är att den del av beslutet mot vilken yrkandet riktas, kan avskiljas från övriga delar av beslutet på ett sådant sätt, att dessa icke påverkas. Som exempel må nämnas, att bolagsstämman beslutat använda den disponibla årsvinsten för olika ändamål — för ett allmännyttigt syfte, för överföring till en specialfond och som gratifikation åt verkställande direktören. Beslutet kan förklaras upphävt med avseende på gratifikationen men i övrigt stå fast.

VI. Klandertalan avser primärt att bolagsstämmans beslut och de därpå grundade åtgärderna skall upphävas. Om detta icke är möjligt, kan aktieägaren i andra hand kräva *ersättning* för den skada som tillskyndats bolaget genom att det rättsstridiga beslutet verkställts (nedan s. 230).

Aktieägare kan i samma rättegång *alternativt* framställa yrkande på att bolagsstämmbeslutet och dess verkställighetsåtgärder skall upphävas (klandertalan) samt krav på att beslutet måtte förklaras sakna rättsverkan i förhållande till honom (fastställelsestalan). Då klandertalan sträcker sig längre än fastställelsestalan, bör domstolen rimligtvis godkänna densamma, därest förutsättningar för båda yrkandena förefinnes.

R a n i n e n 196: det är domstolens sak att avgöra vilka grunder den godkänner och vilka den icke accepterar. — Detta uttalande pekar på uppfattningen att för fastställelsestalan skulle gälla andra ogiltighetsgrunder än för klandertalan, vilket ovan påvisats icke vara fallet.

Klandertalan riktas *mot bolaget*. Detta är naturligt när några verkställighetsåtgärder icke förekommit och yrkandet sålunda begränsas till att bolagsstämman beslut skall upphävas. Innefattar aktieägarens talan ett krav på att icke endast själva beslutet utan även en vidtagen verkställighetsåtgärd skall upphävas, kan situationen vara en annan. Visserligen kommer talan även nu att riktas enbart mot bolaget, ifall verkställighetsåtgärden är av intern natur. Men om en aktieägare yrkar på att, utöver själva beslutet, en i förhållande till tredje man eller till viss aktieägare företagen åtgärd skall upphävas, t.ex. ett avtal, bör den berörde tredje mannen eller aktieägaren jämte bolaget instämmas som svarande.

Jfr Lagberedningen 1890 41, B. Palmgren, JFT 1949 11 f., Nyberg, JFT 1949 197.

Godkänd klandertalan har *rättskraft* i förhållande till alla aktieägare. Har aktieägares klandertalan förkastats, hindrar detta icke annan aktieägare att väcka en likadan talan.

Se argumenteringen i fråga om fastställsetalan, ovan s. 201.

4. FULLGÖRELSETALAN.

I. En aktieägare kan i stöd av sin aktierätt framställa vissa *betalningsanspråk* mot bolaget. Normalt har aktieägarna ett dividendanspråk. Ifall aktiekapitalet nedsättes eller bolaget upplöses, kan för aktieägarna uppkomma ett krav på betalning av dem tillkommande andel i bolagets egendom. Dessutom kan en aktieägare ha rätt att påyrka inlösen av aktie (nedan 5). Även andra betalningsanspråk kan förekomma — krav på skadestånd (nedan 6) eller på en särskild ekonomisk förmån som kan ha tillagts aktieägare genom beslut av bolagsstämman (se t.ex. *HD 1929 II 608*).

Det är med avseende på sådana betalningsanspråk närmast fråga därom, huru och under vilka förutsättningar en aktieägare kan göra desamma gällande, ifall bolaget vägrar betala, eller bolagsstämman genom ett beslut åsidosatt den rätt till betalning som enligt lag eller bolagsordning tillkommer honom.

Det är givet, att en aktieägare, om bolaget vägrar betala, kan väcka en vanlig *fullgörelsetalan* som riktas mot bolaget. Därvid anmäler sig ett väsentligt problem: kan aktieägaren, oavsett ett bolagsstämmbeslut, som rätts-

stridigt begränsat hans betalningsanspråk, i rättegång kräva det honom tillkommande beloppet utan att först föra talan mot själva beslutet — fastställelse- eller klandertalan? Och vidare: är en fullgörelsetalan bunden vid en viss tidsfrist?

Dessa frågor skall här behandlas med avseende på aktieägarnas *dividendanspråk*.

II. Aktieägares *dividendanspråk* kan åsidosättas på olika vägar — utdelningsbar vinst innehålles, tilldelas tredje man eller fördelas mellan aktieägarna med avvikelse från lagens eller bolagsordningens bestämmelser (ovan s. 97 ff.).

Bolagsstämman kan ha beslutat, att *reservera* hela eller en del av vinsten i strid med § 22 m. 2, d.v.s. *för annat ändamål än för att säkerställa bolagets verksamhet*. Såsom stridande mot lag saknar beslutet rättsverkan mot aktieägare som icke medverkat till detsamma (§ 30 m. 1). Bolagsstämmbeslutet har därför icke kunnat omintetgöra det anspråk för vilket aktieägare enligt lag åtnjuter »borgenärs rätt» (§ 22 m. 3). Aktieägaren bör kunna stöda sitt betalningsanspråk dels på den omständigheten att det föreligger ett fastställt bokslut som utvisar vinst, dels på att bolagsstämmans förfogande över vinsten såsom rättsstridigt icke har verkan i förhållande till honom (se ovan s. 95). Det vore en onödig omgång att tvinga en aktieägare att först angripa bolagsstämmans beslut genom en fastställelse- eller klandertalan.

Så även R a n i n e n 208.

Se *HD 1924 DR 1, D 108* och *219* samt *1922 D 263*.

Samma ordning gäller för det fall att bolagsstämman beslutat en reservering för att säkerställa bolagets verksamhet, men beslutet *icke* fattats med *den kvalificerade majoritet* som § 22 m. 2 kräver. Visserligen är beslutet i detta fall formellt och icke materiellt felaktigt. Skulle en aktieägare göra felet gällande i syfte att få bolagsstämmans beslut upphävt, vore domstol icke behörig (§ 30 m. 2). Men det är inte nu fråga härom. Aktieägaren framställer ett betalningsanspråk, han gör en fordringsrätt gällande. Han åberopar, att det rättsstridiga stämmbeslutet icke har kunnat åsidosätta hans dividendanspråk. Detta bör aktieägaren kunna göra inom ramen för en vanlig fullgörelsetalan helt oberoende därav att domstol icke kan upphäva bolagsstämmbeslutet, enär detta är formellt felaktigt.

Se *HD 1939 II 222, 1924 DR 1* och *D 108* samt *1922 D 263*.

I de nu nämnda fallen har de innehållna vinstmedlen stannat hos bolaget. Gäller samma regel för den händelse bolagsstämman rättsstridigt beslutat att *utge vinstmedel till en tredje man*, t.ex. till en allmännyttig institution eller såsom tantiem eller gratifikation till en i bolagets tjänst anställd person?

För aktieägaren är situationen densamma — bolagsstämman har åsidosatt hans dividendanspråk. I övrigt föreligger den olikheten, jämfört med reserveringsfallen, att vinstmedlen icke finnes kvar inom bolaget, ifall bolagsstämmans beslut verkställts. För att en dubbel betalning skall undvikas, borde de medel som utgivits i stöd av det rättsstridiga beslutet, återbetalas, vilket förutsätter, att beslutet upphäves. Annars kan den betalning som en aktieägare påyrkar, inkräkta på det bundna kapitalet, varur betalning till aktieägarna icke bör få ske.

Denna tankegång skulle leda till att den aktieägare som vill göra sitt åsidosatta dividendanspråk gällande, först borde yrka på att bolagsstämmans beslut och de utbetalningar som skett på grund därav, skall upphävas. Mot denna konklusion kan vägande invändningar likväl göras.

Man kan också nu hänvisa till att det rättsstridiga beslutet icke har verkan mot en aktieägare som icke medverkat till detsamma, samt att dividendanspråket betecknas som en fordringsrätt. Den omständigheten att de medel ur vilka dividendanspråket bort tillgodoses, använts på annat sätt, får icke i och för sig utesluta aktieägarens krav på betalning. Bolagets ansvarighet för en dividendskuld är icke begränsad till det belopp som det fastställda bokslutet anger. Oaktat vinsten konsumerats, kan bolaget, när dividendbetalningen bör fullgöras, ha tillgångar utöver det bundna kapitalet. Med vilka medel en rättsligt grundad betalningsskyldighet fullgöres är en sekundär fråga. Härtill kommer, att man i en konkurrens mellan tredje mans på ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut grundade krav och en aktieägares rättmätiga dividendanspråk bör ge det senare företräde. Denna argumentering leder till konklusionen att man icke kan kräva, att en aktieägare, innan han väcker fullgörelsetalan, måste tillgripa åtgärder i syfte att få det rättsstridiga stämmobeslutet och de i stöd därav verkställda betalningarna att återgå.

Det kan invändas, att denna lösning i det enskilda fallet kan komma att åsidosätta skyddet för det bundna kapitalet. Med det starka skydd som dividendanspråket enligt lag utrustats med, kan detta icke helt undvikas.

Jfr det fall som relateras ovan s. 96 f. — bolagsstämman har beslutat utdela vinst oaktat denna redan konsumerats till följd av förluster som bolaget lidit. Härvid är det fråga om ett rättsstridigt beslut, som icke grundlägger något dividendanspråk, medan det i det fall som ovan relaterats, är fråga om ett rättmätigt dividendanspråk.

Det som här sagts om rättsstridig disponering av vinsten till förmån för tredje man, kan även tillämpas när vinsten visserligen tillfaller aktieägarna såsom dividend, men denna *fördelats mellan aktieägarna med avvikelse från lagens eller bolagsordningens fördelningsnorm*.

Sammanfattningsvis kan det sålunda konstateras, att en aktieägare, vars dividendanspråk av bolagsstämma rättsstridigt begränsats, icke behöver angripa stämmobeslutet eller de åtgärder som vidtagits i stöd därav. Han kan väcka en vanlig fullgörelsetalan mot bolaget och därvid som stöd för sin talan åberopa, att det beslut genom vilket hans dividendanspråk begränsats, strider mot lag eller bolagsordning.

III. Måste aktieägare väcka fullgörelsetalan inom den i § 30 m. 5 angivna *fristen*?

Anspråket på dividend har icke av ABL bundits vid någon frist. För fordringen gäller vanlig *preskriptionstid*; enligt SBL § 25 m. 1 är tiden likväl fem år räknat från förfallodagen, därest dividenden skall lyftas i stöd av särskild utdelningskupong.

Se även *Hernberg*, JFT 1913 46, *Raninen* 167.

Frågan gäller huruvida bolagsstämmans beslut att disponera vinstmedel, om detsamma icke angripes inom den i § 30 m. 5 nämnda klanderfristen, vinner laga kraft på ett sådant sätt, att en aktieägare icke därefter kan göra anspråk på den del av vinsten som undantagits från utdelning till aktieägarna. Är beslutet en nullitet, gäller någon tidsfrist icke. Föreligger däremot ett klanderbart beslut, bör sex månaders fristen tillämpas, därest icke den omständigheten att aktieägare åtnjuter »borgenärs rätt» (§ 22 m. 3) kan anses eliminera verkningarna av att stämmobeslutet icke i tid angripits.

Spörsmålet har bedömts i *HD 1939 II 222*: av vinsten enligt fastställt bokslut hade bolagsstämman beslutat överföra största delen till en avskrivningsfond (för stärkande av bolagets ställning) och kvarlämna resten på vinst- och förlustkontot, besluten hade fattats med enkel majoritet (124 röster mot 92); en aktieägare (A) yrkade på utdelning av sin del av vinsten oberoende av reserveringsbesluten, bolaget invände bl.a., att talan var sentida väckt (efter utgången av klanderfristen).

HR förkastade bolagets invändning att talan vore sentida väckt, enär A åtnjöt borgenärs rätt och preskriptionstiden sålunda utgjorde tio år räknat från det bokslutet fastställdes; bolaget ålades sålunda att till A betala dennes andel av vinsten enligt bokslutet.

HovR konstaterade, att bolagsstämmans beslut att »för stärkande av bolagets ställning» överföra en del av vinsten till avskrivningsfonden »vid det förhållande

att talan om dess förklarande för ogiltigt icke inom stadgad tid i behörig ordning väckts, vunnit laga kraft»; beslutet att kvarlämna resten av vinsten på vinst- och förlustkontot och sålunda icke utdela dividend »kunde icke betaga aktionärerna rätt till andel i nyssnämnda återstående vinstmedel, vilken rätt av gällande lag om aktiebolag betecknades som borgenärsrätt», varför bolaget ålades, att till A erlagga dennes andel av sagda vinstmedel.

HD (3 medl.) förkastade helt A:s talan på de av HovR anförda skälen och enär A »icke väckt talan om upphävande av bolagsstämmobeslutet rörande dispositionsrätten över de återstående vinstmedlen inom den i 5 mom. 30 § ABL föreskrivna tiden av sex månader efter det beslutet fattades och beslutet jämväl i denna del vunnit laga kraft». — 1 medl. ej ändring, 1 medl. fastställde HRs utslag.

HD 1939 II 591: bolagsstämman hade beslutat att hela årsvinsten för 1937 skulle kvarlämnas på vinst- och förlusträkningen på vilken tidigare fanns vinsterna för åren 1935 och 1936; en aktieägare yrkade på att erhålla sin del av vinsten (för tre år), talan hade väckts inom sex månader från den bolagsstämma där 1937 års vinst disponerats.

HR godkände yrkandet med motivering att besluten att kvarlämna vinsten på vinst- och förlusträkningen icke skett på framställning av styrelsen.

HovR förkastade talan, då besluten fattats på styrelsens framställning och med 2/3 majoritet.

HD förkastade likaså talan, men med en annan motivering: beslutet vid bolagsstämman 1938 hade fattats i överensstämmelse med § 22 m. 2 och vinstmedlen för de tidigare åren hade reserverats genom beslut som icke klandrats inom laga tid.

Jfr *HD 1924 D 219* (ovan s. 103).

De två här refererade rättsfallen ger vid handen, att *HD* ansett — dock icke utan meningsolikhet — att ett beslut om reservering av vinstmedel, vilket icke klandras inom den i § 30 m. 5 angivna fristen, vinner laga kraft i den meningen, att en aktieägare därefter icke i stöd av sin rätt som borgenär kan göra anspråk på sin andel av den vinst som reserverats.

Starka skäl talar för att denna ståndpunkt är riktig.

Det nu ifrågavarande lagrummet — § 22 m. 2 — uttalar principen att varje aktieägare — därest icke bolagsordningen påbjuder en reservering (§ 21 m. 1) — är berättigad att erhålla sin andel av vinsten enligt fastställt bokslut. Från denna princip göres i det följande undantag för det fall att bolagsstämman besluter »att någon del av vinsten skall för säkerställande av bolagets verksamhet innehållas». Om bolagsstämman beslutat reservera ett vinstbelopp, har för aktieägarna icke uppkommit något anspråk på utdelning av denna del av vinsten, varför någon »borgenärs rätt» enligt § 22 m. 3 icke kan ha uppkommit.

Det är klart att detta resonemang icke är tillämpligt när reserveringsbeslutet är felaktigt — formellt eller materiellt. Men argumenteringen har värde

så tillvida, att man därav kan sluta sig till att reserveringsbeslutet — låt vara att detta är felaktigt — åtminstone formellt hindrar uppkomsten av en fordringsrätt. Den nu aktuella frågan — huruvida aktieägares utdelningsanspråk med avseende på rättsstridigt reserverad vinst bör väckas inom sex månader från dagen för bolagsstämman — bör därför enligt min tanke icke besvaras med utgångspunkt i § 22 m. 3 om aktieägares fordringsrätt, utan med ledning av huruvida reserveringsbeslutet genom att icke klandras vinner laga kraft eller icke.

Den avgörande omständigheten finner jag härvid vara den att aktieägares dividendanspråk icke tryggas av absoluta lagstadganden. Till sin omfattning kan anspråket regleras genom majoritetsbeslut (2/3 majoritet).

Konklusionen blir sålunda, att ett reserveringsbeslut vinner laga kraft inom den i § 30 m. 5 angivna klanderfristen. En fullgörelsetalan som tar sikte på den reserverade vinsten, kan således icke med framgång föras efter klanderfristens utgång.

Detta gäller utan hänsyn till på vilket sätt reserveringsbeslutet är felaktigt, detsamma kan enligt § 22 m. 2 vara antingen formellt felaktigt — den erforderliga kvalificerade majoriteten föreligger icke — eller materiellt felaktigt — vinstmedel har reserverats för andra ändamål än för »säkerställande av bolagets verksamhet».

Det som här sagts, gäller oberoende av för vilket ändamål bolagsstämman beslutat disponera vinstmedel — för bolaget, aktieägare eller tredje man.

Också ett beslut att kvarlämna vinstmedel på resultaträkningen (vinst- och förlusträkningen) vinner laga kraft genom att icke klandras; se ovan s. 102 och 180 (*HD 1939 II 222, 591*).

Som en *sammanfattning* må följande anföras:

En fullgörelsetalan är visserligen icke bunden vid någon annan frist än gällande preskriptionstider. Men en aktieägares anspråk på dividend ur sådana vinstmedel som bolagsstämman disponerat för andra ändamål, kan icke bifallas efter utgången av klanderfristen, enär stämmans beslut vunnit laga kraft och därför icke kan upprivas på yrkande av en aktieägare. Denna ståndpunkt innebär däremot icke att aktieägare vore skyldig att klandra bolagsstämmans beslut, vare sig på formell eller materiell grund. Ifall fullgörelsetalan väckts innan bolagsstämmans beslut vunnit laga kraft, har aktieägare bevarat sin rätt. Domstolen kan, när densamma bedömer rättsgrunden för dividendanspråket, beakta felet i bolagsstämmans beslut oaktat detta vid domstolsbehandlingen eventuellt redan vunnit laga kraft. Detta överensstämmer med den ståndpunkt som § 30 m. 1 ger uttryck åt — ett

rättsstridigt bolagsstämmobeslut är utan verkan mot den aktieägare som icke bidragit till detsamma. När en sådan aktieägare gjort sitt dividendanspråk gällande genom fullgörelsetalan medan bolagsstämmans reserveringsbeslut icke har rättsverkan mot honom, lider han icke rättsförlust genom att klanderfristen därefter utgår.

IV. Beträffande domstolsutslaget *rättskraft* gäller följande synpunkter.

Godkänd fullgörelsetalan har i princip rättskraft endast i förhållande till käranden-aktieägaren och svaranden-bolaget. Annan aktieägare som gör ett likadant dividendanspråk gällande, måste väcka särskild fullgörelsetalan, därest icke bolaget frivilligt betalar. För en sådan talan kan den i § 30 m. 5 angivna fristen redan ha gått ut, i vilket fall bolagsstämmans beslut såsom ägande laga kraft icke mera bör kunna rubbas genom ett anspråk på dividend. Ovan (s. 166 f.) har likväl framhållits, att denna ståndpunkt icke i alla situationer kan upprätthållas. En fullgörelsetalan bör under vissa förutsättningar kunna bifallas även efter klanderfristens utgång.

Om aktieägares fullgörelsetalan *förkastas*, hindrar detta icke annan aktieägare att inom klanderfristen vid domstol yrka på betalning av sin del av den reserverade vinsten.

5. INLÖSEN AV AKTIE.

A. ABL § 27 m. 3.

I. Det har tidigare framhållits, att bolagsstämman — i den ordning som gäller för ändring av bolagsordningen (§ 27 m. 1) — är behörig att fatta sådana beslut som anges i § 27 m. 3 (ovan s. 113). Ett sådant beslut är icke rättsstridigt. Men då detsamma kan ha långt gående konsekvenser med avseende på aktierätten och dess ekonomiska värde, har aktieägare under särskilda förutsättningar givits rätt att undandraga sig beslutets verkningar genom att *utträda ur bolaget*, varvid hans aktier skall *inlösas*.

Detta innebär, att en aktieägare icke på annat sätt än genom krav på inlösen av sina aktier kan göra anspråk på rättsskydd. Han kan icke i de fall som anges i § 27 m. 3, utföra förbuds- eller klandertalan (jfr dock nedan p. V).

En annan sak är att ett bolagsstämmobeslut som medför rätt till inlösen enligt § 27 m. 3, samtidigt kan vara rättsstridigt, t.ex. åsidosätta m. 2. Aktieägare kan då

välja mellan olika rättsskyddsmedel — han kan göra rättsstridigheten gällande genom förbuds- eller klandertalan eller yrka på inlösen.

Se JDD 1916 439.

Förutsättning för inlösen är att aktieägaren vid den bolagsstämma, där ändringen av bolagsordningen behandlats, *motsagt* åtgärden. Det är alltså icke — såsom enligt § 30 m. 1 — tillfyllest att aktieägare kan visa, att han icke bidragit till beslutet. Det skall genom anteckning i protokollet eller på annat otvetydigt sätt framgå, att aktieägaren vid bolagsstämman förklarat, att han motsätter sig den föreslagna åtgärden. Härmed bör man kunna likställa det fall att aktieägaren, utan att uttryckligen uttala sig mot förslaget, röstat mot detsamma — också detta kan anses innebära att han »motsagt» åtgärden.

Jfr Lagberedningen 1890 54 f.

Ifall ärendet behandlats vid flere bolagsstämmor, är det tillräckligt att aktieägaren opponerat sig vid någon av stämmorna. Har han senare uppgivit sitt motstånd, t.ex. genom att rösta för förslaget, kan han självfallet icke göra anspråk på inlösen.

Om den angivna förutsättningen föreligger, är aktieägaren *berättigad* att yrka på att hans aktier inlöses. Men han är icke skyldig att utträda ur bolaget. Annan aktieägare eller bolaget kan icke yrka på att få inlösa aktierna. Aktieägarens utträde kan icke framtvingas. Detta överensstämmer med principen att det ankommer på envar aktieägare att själv avgöra huruvida han vill utnyttja ett rättsskyddsmedel som lagen erbjuder.

Aktieägares yrkande riktas mot bolaget. Någon tidsfrist har icke angivits. Uppenbart är att yrkandet icke behöver framställas vid den bolagsstämma där beslutet fattades. Man kan icke heller kräva, att aktieägaren skall framställa sitt anspråk innan beslutet verkställts. Men han får icke dröja huru länge som helst. Vägledande bör vara att aktieägaren icke ges tillfälle att spekulera genom att vänta och se huru den beslutade åtgärden inverkar på hans ställning och på aktiernas värde. Med beaktande härav bör yrkande på inlösen framställas inom *skälig tid* räknat från dagen för bolagsstämman. Stadfästelsen av ändringen av bolagsordningen och anteckningen i handelsregistret avskär icke möjligheten att framställa inlösningsyrkande.

Se C a s e l i u s, DL 1952 62 samt 64, där han med avseende på ett fusionsbeslut framhåller, att ett yrkande bör framställas så tidigt, att betalning av lösen kan observeras när fusionen verkställs.

H e r n b e r g, JFT 1913 46: vanlig preskriptionstid gäller.
Jfr HD 1937 II 408 och G. P a l m g r e n, JFT 1945 93 f.

Vill bolaget ha klarhet därom huruvida yrkande på inlösen kommer att framställas, kan från dess sida riktas en förfrågan till de aktieägare som är berättigade att utträda ur bolaget. Den som mottagit en sådan förfrågan, är skyldig att utan oskäligt uppehåll ge svar. Detta behöver dock icke innehålla ett definitivt ställningstagande, aktieägare kan i svaret förbehålla sig rätt att göra sitt yrkande senare inom den »skäliga tid» som står honom till buds. Men den som underlåter att svara eller ger ett negativt besked, har därmed förlorat sin rätt att yrka på inlösen.

Kan aktieägare *återkalla* sitt yrkande på inlösen?

När bolaget tagit del av yrkandet, är detta bindande för aktieägaren (jfr AvtL § 7). Bolaget kan samtycka till att låta anspråket förfalla — aktieägaren kvarstår då som bolagsman. Men om bolaget för sin del fasthåller vid lösningsyrkandet, är aktieägaren tvungen att avstå sina aktier.

Lagen förutsätter, att aktieägarens *samliga aktier* inlöses. Erbjudes endast en del av aktierna till inlösen, kan bolaget vägra erlagga lösen. Men ifall bolaget och aktieägaren överenskommer om en partiell inlösen, bör hinder härför icke möta.

II. Enligt vilka grunder skall *beloppet* av aktieägare tillkommande lösen beräknas?

Enligt § 27 m. 3 skall aktiernas värde bestämmas »efter senaste bokslut». Härmed avses uppenbarligen det årsbokslut som av bolagsstämma fastställts närmast innan bolagsstämman fattade det beslut i stöd av vilket inlösen påyrkas.

Ifall extra bokslut härefter upprättats under året och detsamma undergått revision samt fastställts av bolagsstämman, bör detsamma läggas till grund när lösenbeloppet bestämmes.

Så även C e d e r b e r g, JFT 1942 97 f. och ett av honom åberopat, icke publicerat rättsfall.

Här uppkommer likväl frågan huruvida *värdena* i detta bokslut är bindande?

O l s s o n, JFT 1950 170 ff., har utrett denna fråga med avseende på fusion; han framhåller utgående från ABLs förarbeten, att värderingsnormen i § 27 m. 3 tydligt anger, att lösen icke skall utgå enligt aktiernas »verkliga värde» utan enligt

deras »matematiska värde», vilket fastställles så, att man dividerar bolagets netto-behållning med antalet aktier; frågan huruvida bokslutsvärderingen skall vara utslagsgivande eller om man bör beakta dolda reserver, besvarar Olsson så, att ett avsteg från bokslutsvärdena kan göras endast när en nedvärdering ägt rum i avsikt att hindra minoritetens möjligheter och vilja att utträda, i vilket fall man har att gå tillbaka till föregående bokslut och godkänna endast de värdeminskningar som sakligt kan motiveras.

Se även av Olsson åberopad litteratur.

Olssons ståndpunkt har omfattats av majoriteten inom Juridiska föreningens centralavdelning (diskussionsfråga 7/1950, JFT 1951 320); en annan uppfattning företrädde i diskussionen av Gyllström, JFT 1951 320 ff., som ansåg, att med värde enligt senaste bokslut visserligen avses det matematiska värdet i stöd av detta bokslut, men att bokslutet skall vara till alla delar riktigt även i den bemärkelsen, att detsamma »skall upptaga bolagets förmögenhetsföremål med dem åsatta skäliga värden».

Ingman, JFT 1951 322 ff., har bl.a. framhållit, att Olssons ståndpunkt för till ett resultat som står i strid med lagrummets (§ 27 m. 3) ändamål, att lagrummets ordalydelse icke förbjuder en tolkning som medger en berättigad omvärdering av balansposterna, samt att principerna för förmögenhetsvärderingen enligt nu gällande bokföringslagstiftning är helt andra än vid den tid då ABL stiftades, i det balansräkningen icke ger och icke ens är avsedd att ge någon verklighetstrogen bild av bolagets förmögenhetsställning; i överensstämmelse härmed bör aktieägare (vid fusion) äga rätt till lösen enligt aktiernas matematiska värde vid tidpunkten för senast fastställda bokslut, varvid värderingen skall ske på basen av bokslutsvärdena, likväl så, att man tillåter en skälig balanskritik, varvid särskilt dolda reserver beaktas; omvärdering bör därför kunna ske, där det är av nöden för att man skall erhålla ett riktigt aktievärde, även om en avsiktlig nedvärdering till förfång för minoriteten icke behöver kunna påvisas. — Dessa synpunkter omfattades enhälligt av Juridiska föreningens filialavdelning i Åbo (JFT 1951 325).

Jfr de synpunkter som anförts av Kilpi, LM 1955 446 ff., Grandell 68.

Caselius, DL 1952 62—70, anser, att man vid beräkning av lösen (vid fusion) måste hålla fast vid bokslutets siffror; främst motiverar han denna ståndpunkt med de praktiska svårigheter och de möjligheter till invecklade tvistigheter som en omvärdering av bokslutsvärdena skulle föra med sig, han medger likväl, att ett fasthållande vid bokslutsvärdena kan orsaka den enskilde aktieägaren skada; jfr de allmänna synpunkter som Caselius (LM 1950 319 ff.) framhåller med avseende på aktiernas på olika sätt beräknade värden.

Lagberedningen 1890, 60, föreslog, att lösen skulle beräknas »efter det värde andelen vid beslutets fattande ägde», i lagförslaget anges likväl — på samma sätt som i den slutliga lagtexten — »värde efter senaste bokslut».

Det råder enighet därom att *bokslutsvärdet skall läggas till grund*. Lösenbeloppet skall motsvara aktiernas matematiska värde. Detta erhålles så, att bolagets nettobehållning divideras med antalet utelöpande aktier; eget kapital — aktiekapital, reservfonder etc. — beaktas icke som bolagets skuld.

Se betr. beräkningssättet *Caselius*, LM 1950 320 f.

Frågan rör sig nu endast därom, huruvida bokslutsvärdena under alla omständigheter är avgörande eller huruvida den aktieägare som påyrkar inlösen, skall kunna åberopa en undervärdering av tillgångarna i syfte att öka lösenbeloppet. Här står olika synpunkter mot varandra.

Å ena sidan kan man peka på ordalydelsen i § 27 m. 3, som icke ens antyder möjligheten att omvärdera tillgångarna. Det skulle i många fall vara förenat med avsevärda praktiska svårigheter att företaga en omvärdering redan av den anledningen, att det för utomstående personer kan vara ytterst vanskligt att få inblick i ett bolags förmögenhetsförhållanden. För bolaget är det av vikt att på förhand veta vilket belopp detsamma kan bli tvunget att erlagga som lösen. Bolagsstämmobeslutets genomförande kan tänkas bli beroende av huru mycket som måste betalas i lösen. Det kan vidare framhållas, att en aktieägare icke har någon skyldighet att utträda ur bolaget utan endast en rätt härtill; han har alltså tillfälle att överväga vilket alternativ som ekonomiskt är förmånligare för honom. Och det förtjänar slutligen nämnas, att bokföringslagstiftningens värderingsregler i ett annat av lagen reglerat fall tillämpas utan att det i allmänhet föreligger möjlighet till omvärdering av egendomen, nämligen enligt § 22 m. 2, som anger omfånget av aktieägarnas dividendanspråk (ovan s. 97 ff.).

Å andra sidan bör det understrykas, att syftet med § 27 m. 3 är att ge aktieägarna ett skydd mot sådana beslut som de icke kan angripa med andra rättsskyddsmedel och vilkas följder man ansett att de icke behöver finna sig i med tanke på de väsentliga förändringar som de kan medföra med avseende på de ekonomiska riskerna. Det ligger i sakens natur att eftersträva en lösning som så långt det är möjligt låter aktieägaren behålla det ekonomiska värde som aktierätten representerar. Härtill kommer, att den nuvarande bokföringslagstiftningen i mycket större utsträckning än motsvarande reglering vid tiden för ABLs tillkomst fäster avseende vid andra faktorer än egendomens verkliga och aktuella värde. Inte minst den mycket starka inflation som försiggått i vårt samhälle, har lett till att bokslutsvärdena i många fall är helt orealistiska. Den skillnad mellan verkligt värde och bokföringsvärde som i och för sig kan vara naturlig, har mången gång helt förtryckts till följd av inflationen. En aktieägare, som yrkar på lösen, kan sägas ha ett anspråk på att följderna av denna disproportion åtminstone icke helt skall bäras av honom.

Se § 37 m. 2 jfr med BokfL § 8, 10—15, samt *Olsson*, JFT 1958 148 ff. och där åberopad litteratur.

Här står så starka skäl mot varandra, att det enligt min tanke icke är riktigt att tillämpa en schematisk regel, som i praktiken huvudsakligen skulle tillgodose blott den ena sidans synpunkter. Med hänsyn till behovet av skydd för aktiernas ekonomiska värde framstår det såsom riktigt att vid bestämmandet av lösens belopp i första hand visserligen hålla sig till bokslutsvärdena, men med möjlighet att avvika från dem, ifall det till aktieägarens nackdel förefinnes en uppenbar disproportion mellan dem och bolagstillgångarnas verkliga värde.

En omvärdering bör sålunda kunna ske icke endast när bokslutsvärdena fastställts i avsikt att åsidosätta aktieägarnas rätt till lösen, utan även när det annars av den aktieägare som påyrkar inlösen, kan påvisas, att egendomens värde enligt bokslutet är så mycket lägre än det verkliga värdet, att en omvärdering väsentligen skulle höja lösenbeloppet. I allmänhet bereder det icke större svårigheter att fastställa t.ex. fastigheters värde. Vid omvärderingen, som bl.a. bör beakta det ändamål för vilket egendomen nyttjas av bolaget, är bokföringslagstiftningens värderingsgrunder icke bindande.

Ifall en omvärdering företages, bör den ske på basen av förhållandena räkenskapsårets sista dag. Likväl bör man kunna beakta förluster som därefter uppkommit.

III. Med vilka tillgångar får bolaget inlösa aktierna?

Enligt § 21 m. 3 får inlösen till bolaget ske endast »utan minskning av aktiekapitalet, med därutöver behållen tillgång».

Aktiekapitalet får således icke i något fall tillgripas. Om inlösen icke kan ske utan att aktiekapitalet angripes, är styrelsen skyldig att vägra inlösa aktierna och ett av aktieägare i rättegång framställt krav på inlösen måste förkastas.

HD 1934 I 36: bolaget befriades från inlösningsskyldighet, då inlösen icke kunde ske utan minskning av aktiekapitalet (lösningssklausul i bolagsordningen).

Huruvida tillgångar utöver aktiekapitalet finnes, bedömes med ledning av senast fastställda bokslut. Aktieägare kan likväl åberopa att en undervärdering av egendomen skett (se ovan p. II).

Se Caselius, DL 1954 84.

Får bolaget för inlösen tillgripa medel ur en *reservfond*?

Det är uppenbart att detta får ske, ifall reservfonden grundar sig på beslut av bolagsstämma. En sådan fond är icke bunden.

Ifall reservfonden är föreskriven i bolagsordningen, blir läget ett annat.

G. Palmgren, JFT 1946 129, 132: en sådan fond får icke användas för inlösen, för såvitt den icke överstiger i bolagsordningen stadgat minimibelopp.

Caselius-Heikonen, 107, Caselius, DL 1950 12: reservfond bildad enligt bolagsordningen får icke tillgripas för inlösen; annorl. Caselius, DL 1954 80 f.

Cederberg, JFT 1942 93 f., LM 1941 624 ff., har med tvekan uttalat, att en i bolagsordning föreskriven reservfond får utnyttjas; avgörande för honom har varit ordalydelsen i § 21 m. 3 »behållen tillgång» utöver aktiekapitalet, han hänvisar även till Lagberedningen 1890 38.

Se även diskussion inom JF, nr 2/1950: »Har ett aktiebolag, som saknar besparade vinstmedel, rätt att med stöd av lösningsvillkor (hembudsvillkor) i bolagsordningen inlösa aktie?»; JFT 1950 352 ff. (Gestrin), 1951 244 ff. (Nybergh, Olsson m. fl.).

För egen del hävdar jag, att en i bolagsordningen föreskriven reservfond icke får användas för inlösen. Som stöd härför kan man främst åberopa § 44, som stadgar, att medel ur en sådan fond får tillgripas för utdelning till aktieägarna endast i den ordning som lagrummet närmare anger och som tar sikte på att trygga bolagsborgenärerna. I fråga om utdelning till aktieägarna jämnställer lagen aktiekapital och reservfond enligt bolagsordning. Skyddet för borgenärerna bör i vartdera fallet upprätthållas lika starkt.

Se även Taxell, 341 och JFT 1951 247.

Bolagsordningens föreskrift om reservfond kan möjligen vara utformad så, att den del av fonden som överstiger ett visst minimibelopp, får disponeras av bolagsstämman; då kan inlösen ske med sålunda disponibla tillgångar.

Kan en *värderegleringsfond* (värderingspost, BokfL § 13 m. 3) utnyttjas för inlösen?

Sådana fonder (poster) får icke användas: Cederberg, JFT 1942 94 f., G. Palmgren, JFT 1946 129, 132 not 28, Gestrin, JFT 1950 357, 364.

I annat sammanhang har jag uttalat och närmare motiverat uppfattningen att värderegleringsfonder icke får användas för inlösen.

Se JFT 1951 247 f.

IV. Yrkandet på inlösen riktas *mot bolaget*. Detta är skyldigt att lösa in aktierna, ifall disponibla tillgångar står till buds. Betalning av lösen framstår som en verkställighetsåtgärd betingad av bolagsstämmans beslut enligt

§ 27 m. 3. Då beslutet är rättsenligt, är styrelsen skyldig att vidtaga alla de åtgärder som dess genomförande förutsätter.

En annan sak är att bolaget kan undgå skyldigheten att betala lösen genom att återkalla det stämmobeslut som föranlett lösningsyrkandet. Aktieägares anspråk på lösen är icke en vanlig fordran, den är endast ett rättsskyddsmedel mot sådana beslut som aktieägaren icke behöver finna sig i; återkallas beslutet, finns intet behov av rättsskydd.

Kan inlösningsyrkandet riktas *mot enskild aktieägare*? Är en aktieägare enligt § 27 m. 3 skyldig att betala lösen?

Caselius, DL 1952 68 f., har med avseende på inlösen som grundar sig på ett fusionsbeslut, hävdad, att bolaget enligt § 21 m. 3 är primärt inlösningskyldigt så långt dess disponibla medel förslår, när dessa är otillräckliga, vidtar en inlösningskyldighet för aktieägarna, varvid densamma fördelas mellan de aktieägare som står bakom fusionsbeslutet, i proportion till deras aktieinnehav; se även DL 1950 11.

Enligt ordalydelsen i § 27 m. 3 jämföras bolaget och aktieägare med avseende på inlösen. Men härav kan man ingalunda dra slutsatsen att även aktieägare skulle ha en inlösningskyldighet.

I § 27 m. 3 nämnes intet om en skyldighet att inlösa, där förutsättes endast att bolaget eller en aktieägare betalar lösen. Bolagets lösningsskyldighet har ovan motiverats. Samma motiv gäller icke för en aktieägare.

En inlösningskyldighet skulle betyda, att en aktieägare vore förpliktad till en betalning i förhållande till en annan aktieägare. Grunden härtill skulle vara att aktieägaren vid bolagsstämma omfattat det beslut som för annan aktieägare framkallat ett yrkande på inlösen av aktier. Detta står i strid med grundsatsen att en aktieägare icke påtar sig något personligt ansvar genom att bidra till ett bolagsstämmobeslut. I ett aktiebolag ligger ansvaret på bolaget och på de verkställande instanserna. Och det vore även i övrigt helt främmande för aktieägarens ställning i bolaget att anse honom ha en lösningsskyldighet i nu ifrågakvarande fall. Någon rättsligt hållbar grund för en sådan skyldighet existerar enligt min tanke icke. Det är här fråga om följderna av ett bolagsstämmobeslut, vilka följder bolaget bör bära, och vilka icke utan särskilt stöd i lagen kan åvälvas enskild aktieägare.

Ett mot enskilda aktieägare framställt inlösningsyrkande bör sålunda förkastas, ifall icke aktieägaren samtycker till att betala lösen.

Bestämmelsen om inlösen i § 27 m. 3 bör sålunda fattas så, att en aktieägare har möjlighet att inlösa aktie. Denna möjlighet existerar utan hänsyn till om aktieägaren bidragit till bolagsstämmans beslut eller icke.

Ifall såväl bolaget som aktieägare vill inlösa aktie som erbjudits till inlösen, har bolaget företräde, enär bolaget kan anses företräda alla aktieägare, och den förmån som inlösningen kan innebära, i första hand bör komma aktieägarna samfällt till godo.

Se betr. inlösen av aktie som överlåtits till icke-aktieägare, O l s s o n 209 f., C a s e l i u s, DL 1955 141 och av dem nämnd litteratur.

En rätt för aktieägare att få lösa aktier vilkas inlösen påyrkats, inträder först när bolaget avstått från att lösa, eller när en inlösen från bolagets sida omöjliggöres av brist på disponibla medel. Anmäler sig flere aktieägare villiga att lösa, skall, därest icke annan överenskommelse träffas, aktierna fördelas i proportion till deras aktieinnehav.

C e d e r b e r g, JFT 1942 97: lottdragning bör ske, han hänvisar till BostABL § 23.

Se betr. inlösen i stöd av överlåtelse av aktie, C a s e l i u s - H e i k o n e n 126 ff., C a s e l i u s, DL 1952 69, H e i k o n e n, LM 1948 602 ff., K i v i m ä k i, DL 1949 1 ff., vilka alla förordar en proportionell fördelning; annorl. H D 1947 I 5 och N y b e r g h, JFT 1949 134 ff. (fördelning enligt huvudtalet).

V. Huru skall situationen bedömas, ifall *bolaget vägrar inlösa aktierna*, och icke heller någon aktieägare erbjuder lösen?

C h y d e n i u s 97: då beslutet kränker aktieägares rätt, måste han ha »egen talan mot bolaget»; Chydenius' uttalande (78) att bolaget ej mot enskild aktieägares vilja väsentligen kan ändra sitt ändamål, ifall detsamma saknar disponibla tillgångar, kan icke fattas så, att bolaget i detta läge över huvud icke kunde besluta att ändra ändamålet, det är endast verkställigheten av beslutet som ej kan genomföras; jfr C a s e l i u s, DL 1957 259 not 10.

R a n i n e n 56 f.: när lösningsrätt uppkommit, frigöres densamma från aktierätten och betraktas såsom en tredje man tillkommande rätt på samma sätt som dividendanspråket.

Enligt § 27 m. 3 har den aktieägare, beträffande vilken de formella förutsättningarna för inlösen föreligger, en rätt att få sina aktier inlösta. Om inlösen vägras, är det uppenbart att kravet på inlösen kan göras gällande i rättegång — aktieägaren yrkar, att bolaget måtte förpliktas att betala ett bestämt belopp (lösen) mot erhållande av aktierna.

Aktieägares talan kan av bolaget bemötas med invändningen att bolaget icke har tillgångar som är disponibla för inlösen. Styrkes detta, förkastas käromålet.

HD 1934 I 36.

När bolaget i avsaknad av disponibla tillgångar icke kan inlösa aktierna, och dessa icke heller löses av en aktieägare, får bolagsstämmans beslut icke genomföras. Härvid förefinnes likväl risken att beslutet trots detta verkställs. Kan den aktieägare som förvägrats lösen, i detta läge tillgripa andra rättsskyddsmedel?

Situationen kan bedömas på följande sätt: bolaget är berättigat att genomföra åtgärder av de slag som nämnes i § 27 m. 3 endast under förutsättning att en aktieägare som motsagt bolagsstämmans beslut, utlöses ur bolaget. Om bolaget icke har möjlighet att göra detta, har den legala förutsättningen att genomföra bolagsstämmans beslut förfallit. Det är rimligt att aktieägaren då skall ha möjlighet att hindra att beslutet verkställs. Detta kan knappast ske annorlunda än så, att aktieägare tillåtes använda de rättsskyddsmedel som står till buds mot rättsstridiga bolagsstämmobeslut — § 30 m. 1 och 3.

Gäller det som nu sagts även de fall då bolaget har disponibla medel, men likväl vägrar inlösa aktierna?

Aktieägaren kan vid domstol yrka på inlösen. Detta rättsskyddsmedel framstår som det primära. Det är dock knappast riktigt att kräva, att aktieägaren alltid bör anlita denna utväg. Särskilt i ett sådant fall då det är tveaktigt huruvida bolaget har disponibla tillgångar, vore det oskäligt att tvinga aktieägaren att först väcka talan med anspråk på inlösen och därvid utsätta sig för risken att hans talan förkastas på den grund att bolaget saknar medel som får användas för inlösen.

För bifall till aktieägars talan enligt § 30 m. 1 eller m. 3 är det sålunda tillfyllest att det klart visas, att bolaget vägrat inlösa aktierna oberoende av på vilket faktum bolagets vägran grundas. Aktieägars talan kan likväl tillbakavisas genom betalning eller deposition från bolagets eller från enskild aktieägars sida.

Det kan förekomma, att bolaget förklarar sig villigt att lösa in aktierna, men icke betalar ett så högt belopp som aktieägaren kräver. Ifall aktieägaren yrkar på ett belopp som motsvarar aktiernas matematiska värde enligt senast fastställda bokslut, kan bolagets vägran att betala detta belopp betraktas som om bolaget definitivt motsatt sig inlösen. Om aktieägaren däremot kräver ett högre belopp, kan bolagets invändning mot detta belopp ej betraktas som en vägran att inlösa aktierna. Bolaget har rätt att hålla sig till bokslutets värden. Den aktieägare som yrkar på större lösen, är skyldig att framlägga bevis för en annan värdering av bolagets egendom

(ovan p. II). Risken för att sådan bevisning icke kan presteras är denna aktieäga-
res.

B. A B L § 30 m. 5.

Förbud mot verkställighet av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut eller upphävande av ett sådant beslut och i stöd därav vidtagna åtgärder kan orsaka bolaget, aktieägare eller tredje man *skada eller annat förfång*. Detta kan särskilt vara fallet när beslutet redan hunnit verkställas.

Aktieäga-
res rätt att angripa ett bolagsstämmobeslut och därmed påkalla en laglighetskontroll har givits dels i aktieäga-
res eget, dels i bolagets och därmed i aktieägarna gemensamma intresse. Det är därför även angeläget att utforma rättsskyddet så, att bolaget och aktieägarna icke skadas eller att skadan åtminstone blir så liten som möjligt, när en aktieägare utnyttjar ett rättsskyddsmedel. Också tredje mans rätt kan komma att beröras på ett sådant sätt, att det icke ter sig försvarligt att låta de i stöd av ett bolagsstämmobeslut vidtagna åtgärderna återgå.

På dessa tankar bygger stadgandet i § 30 m. 5 att domstolen kan förklara, att den aktieägare som väcker talan mot ett bolagsstämmobeslut, bör »åtnöjas med att taga lösen för sin lott i bolaget». Domstolen skall således icke inskränka sig till en formell prövning av bolagsstämmobeslutets överensstämmelse med lag och bolagsordning. Också vissa ändamålsenlighetssynpunkter samt behovet av skydd för ekonomiska intressen, som uppkommit genom beslutet, bör beaktas. Ifall det anses »skäligt», kan bolagsstämmobeslutet komma att stå fast oavsett rättsstridigheten.

Se Lagberedningen 1890 42, Cederberg 33 f.

Vilka omständigheter skall domstolen härvid taga hänsyn till?

Avgörande är vilka faktiska verkningar som skulle inträda, därest bolagsstämmobeslutet och dess verkställighetsåtgärder skulle omintetgöras. Här kan det vara fråga både om bolagets och tredje mans fördel. De faktiska följderna av ett upphävande skall vägas mot den enskilde aktieäga-
res behov av rättsskydd samt mot de fördelar som skulle nås genom att det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet förlorar sin rättsverkan. Domstolen har givits befogenhet att på grundvalen härav företaga en skälighetsbedömning med beaktande av alla på sak verkande omständigheter — främst bolagets, aktieägarna och tredje mans rätt och ekonomiska intressen.

Se Lagberedningen 1890 42 och Cederberg, JFT 1942 99 f.: beslutet kan ej ryggas utan påtaglig skada för bolaget.

HD 1930 II 382: aktieägare förklarades böra åtnöjas med att taga lösen, enär bolagsstämmans beslut att öka aktiekapitalet redan verkställts och bolaget utgivit de nya aktierna, vilka redan kunde ha överlåtits till tredje man.

Aktieägaren kan förklara sig villig att mottaga lösen. Detta kan för domstolen vara ett avgörande skäl att föreskriva inlösen i stället för att godkänna aktieägarens mot bolagsstämmobeslutet och dess verkställighetsåtgärder riktade talan. Men även mot aktieägarens uttryckliga förklaring att han icke är villig att mottaga lösen kan domstolen förordna om inlösen.

Raninen 175.

Om domstolen förklarat, att aktieägaren bör åtnöjas med att taga lösen, är han likväl icke skyldig att utträda ur bolaget. Honom har endast beretts möjlighet härtill. Annan aktieägare eller bolaget kan icke framtvinga hans utträde.

Chydenius 89 f., Cederberg, JFT 1942 100, Raninen 206.

Lagen anger icke enligt vilka grunder det *belopp* skall bestämmas som aktieägare har rätt att påyrka som lösen. I brist på föreskrift är det enligt min mening riktigast att tillämpa den i § 27 m. 3 angivna beräkningsgrunden — akties matematiska värde enligt senast fastställda bokslut med möjlighet för aktieägaren att påvisa, att aktierna har ett högre värde (ovan s. 219).

Chydenius 90, Cederberg, JFT 1942 100, Caselius-Heikonen 113: lösen skall beräknas enligt § 27 m. 3. — Annorl. *HD 1933 II 419*: domstol hade i stöd av § 30 m. 5 förordnat om inlösen, lösenbeloppet beräknades enligt det värde som bolagsegendomen hade vid den tidpunkt då det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet fattades; av samma mening Raninen 206 f.

Olsson, JFT 1950 170, 173 f., framhåller, att det icke är nödvändigt att i de i § 30 m. 5 nämnda fallen tillämpa värderingsregeln i § 27 m. 3; det är nämligen i det förstnämnda lagrummet fråga om en rättskränkning, varför en för aktieägaren gynnsammare värderingsregel kan ifrågakomma. — Härvid är dock att märka att Olsson icke tillåter en omvärdering av tillgångarna i samma utsträckning som ovan angivits.

Skyldigheten att betala lösen åligger bolaget. Varken de aktieägare som bidragit till det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet eller andra aktieägare har någon skyldighet i det avseendet. Oaktat § 30 m. 5 icke innehåller be-

stämmelse om inlösen från aktieägars sida, kan man likväl anse, att en aktieägare får inlösa aktier, om bolaget av en eller annan orsak vägrar göra detta. Särskilt när bolaget saknar disponibla medel, tillgodoser en sådan ordning bäst rättsskyddet för den aktieägare som av domstol förklarats ha rätt att påyrka inlösen.

Ifall enighet icke nås om lösenbeloppet, när aktieägare genom domstols laga kraft vunna utslag tillagts rätt till lösen, kan därom tvistas i skild rättegång.

Cederberg, JFT 1942 100.

HD 1933 II 419, 1930 II 382.

Stadgandet om de *tillgångar* som får användas för inlösen (§ 21 m. 3) gäller även i nu ifrågavarande fall (ovan s. 219 f.). Ifall bolaget saknar medel att inlösa aktierna och lösen icke heller erbjudes av någon aktieägare, kan domstols förordnande om inlösen av aktierna icke verkställas. Trots detta står bolagsstämmbeslutet fast. För den till lösen berättigade aktieägaren återstår intet annat än att invänta en situation i vilken bolaget kan fullgöra sin inlösningsplikt. Om det i rättegången mot bolagsstämmans beslut klarlägges, att bolaget saknar för inlösen disponibla medel, bör domstolen icke förordna, att aktieägare bör åtnöjas med att taga lösen. Aktieägars talan bör då godkännas, även om detta skulle medföra skada eller förfång.

I övrigt har man att i tillämpliga delar följa de regler för vilka ovan redogjorts (A).

Om bolagsstämmans beslut är formellt felaktigt — icke fattats med föreskriven kvalificerad majoritet — har det ansetts, att bifall till krav på inlösen förutsätter, att yrkande på sammankallande av ny bolagsstämma (§ 30 m. 2) framställts, men förkastats; se HD 1935 II 125.

C. INLÖSEN I STÖD AV FÖRESKRIFT I BOLAGSORDNINGEN.

Bolaget kan — såsom ovan framhållits (s. 63) — ha rätt att i stöd av bolagsordning inlösa aktier (§ 21 m. 3). Denna rätt konkretiseras och ger aktieägare ett anspråk på inlösen när det i stöd av bolagsordningens föreskrift (t.ex. en amorteringsplan) eller genom beslut av bolagsstämma eller annat behörigt bolagsorgan fastställts vilka aktier som är föremål för inlösen.

När det är fråga om tvångsinlösen, har respektive aktieägare en skyldighet att låta aktie inlösas. Genom rättegång kan inlösen framtvingas. För den händelse inlösen är frivillig, förutsätter densamma ett samtycke eller ett erbjudande från aktieägares sida.

I vartdera fallet har bolaget en skyldighet att inlösa aktie, vid frivillig inlösen likväl endast när aktie av aktieägare erbjödes bolaget. Vägrar bolaget fullgöra denna skyldighet, kan bolaget förpliktas därtill genom rättegång.

För inlösen får endast användas tillgångar utöver aktiekapitalet (§ 21 m. 3); se beträffande innebörden härav, ovan s. 219 f. Saknar bolaget sådana medel, får inlösen icke ske, och aktieägares i rättegång framställda yrkande på inlösen förkastas, oavsett bolagsordningens föreskrift (*HD 1934 I 36*). Annan aktieägare är varken skyldig eller berättigad att i bolagets ställe inlösa aktie (se ovan s. 221).

Ifall bolaget underlåter att följa bolagsordningens föreskrift om inlösen — t.ex. underlåter att verkställa lottning — när förutsättningar för inlösen är för handen, kan aktieägare framtvunga åtgärder från bolagets sida. Ankommer det på bolagsstämman att besluta vilka aktier som skall inlösas, kan aktieägare som företräder en tiondedel av aktiekapitalet, yrka på att bolagsstämma sammankallas för att behandla frågan om inlösen enligt bolagsordningen (§ 31 m. 1). Enskild aktieägare bör även anses ha rätt att mot bolaget väcka talan som går ut på att bolaget måtte förpliktas att vidtaga de åtgärder som bolagsordningen föreskriver, t.ex. lottning genom styrelsens åtgärd. Domstols utslag verkställs i stöd av UL 3:4.

6. SKADEERSÄTTNING.

I. Ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut och åtgärder i stöd av detsamma kan orsaka aktieägare ekonomisk skada — andelen i bolagsegendomen eller dividenden minskar, aktiernas omsättningsvärde nedgår etc. Kan en aktieägare kräva ersättning för sådan skada?

Det system enligt vilket aktieägarens rättsskydd mot beslut av bolagsstämma är uppbyggt, förutsätter i första hand, att aktieägaren riktar sig mot själva stämmobeslutet och dess verkställighetsåtgärder — förbuds- och fastställelsestalan samt klandertalan enligt § 30 m. 3. Yrkande på skadestånd ifrågakommer närmast som ett *sekundärt* rättsskyddsmedel.

ABL har godtagit den principiella ståndpunkten att skadeståndskrav icke kan riktas mot de aktieägare som omfattat ett mot lag eller bolagsordning

stridande bolagsstämmobeslut. Endast ett undantag anges: ersättningsanspråk på grund av olaga vinstutdelning (§ 33).

Så Cederberg, LM 1939 295, Raninen 175 f., Taxell, Aktierätt 67. Se även Lagberedningen 1890 43 f.

I exceptionella fall kan man tänka sig, att en aktieägare, som genom grovt missbruk av sin ställning vid bolagsstämma orsakat aktieägare skada, kan göras ansvarig härför; jfr SvABL § 210. — Se även Taxell, Aktierätt 67.

I den mån skadeståndskrav ifrågakommer med anledning av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, riktas detsamma mot den eller *de personer som verkställt beslutet*, normalt mot styrelsens medlemmar. Dessa är skyldiga att vägra verkställa ett rättsstridigt beslut av bolagsstämma (§ 38 och ovan s. 144). Iakttaga de icke detta, inträder skadeansvar (§ 41, jfr § 30 m. 3).

Chydenius 88, Hakulinen, LM 1945 434.

Fråga uppkommer även därom *vem* som kan framställa ett skadeståndsanspråk.

Bolaget kan av styrelsen kräva ersättning för skada som orsakats bolaget, när ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut verkställts (§ 41). Nu är det blott fråga därom huruvida jämväl en aktieägare kan väcka ersättningstalan grundad på ett sådant stämmobeslut. Härvid ifrågakommer två alternativ: aktieägare kräver skadestånd på bolagets vägnar (II) eller för egen del (III).

Härutöver har man att överväga huruvida en aktieägare som orsakats skada av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, får kräva ersättning *av bolaget* (IV).

II. Skadestandsreglerna har utformats så, att det i första hand är bolaget som genom särskilt utsedd företrädare har att väcka ersättningstalan, ifall styrelsen orsakat bolaget skada genom att verkställa ett rättsstridigt beslut av bolagsstämma.

Taxell, JFT 1947 87.

Cederberg, LM 1934 43: ABL står på den principiella ståndpunkten att endast bolagsstämma har befogenhet att besluta om väckande av ersättningstalan mot bolagets organ.

Denna ståndpunkt enligt vilken det är bolagets sak att kräva ersättning, bygger huvudsakligen på två omständigheter. För det första anses aktieägarna ha blivit gottgjorda, ifall bolaget får ersättning — för aktieägarnas

vidkommande är det fråga om en skada som endast är *indirekt*, d.v.s. den drabbar dem genom att bolaget lider förlust. För det andra kan man anse, att frågan därom huruvida ersättningsanspråk skall framställas, bäst kan bedömas av bolaget självt, och att enskilda aktieägare icke direkt bör få gripa in i bolagets angelägenheter — detta kunde orsaka bolaget större skada än den som en skadeståndsbetalning skulle ersätta.

Se bl.a. Lagberedningen 1890 42, Cederberg 24, LM 1934 43 f. samt Taxell, JFT 1947 87 och där åberopad litteratur.

I undantagsfall kan en *aktieägare* likväl utföra ersättningstalan *på bolagets vägnar*:

- § 16 m. 3 ger aktieägare möjlighet att kräva ersättning på grund av fel vid bolagets bildande, ifall bolagsstämman vägrat väcka sådan talan,
- § 26 a m. 3 ger en aktieägarminoritet rätt att utföra ersättningstalan, och
- § 30 m. 3 tillåter enskild aktieägare att yrka på skadestånd som compensation, när de åtgärder som vidtagits i stöd av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, icke kan upphävas.

Den åsikten har framförts att en aktieägare jämväl i andra, av lagen icke särskilt reglerade fall, kan utföra ersättningstalan på bolagets vägnar:

Hakulinen, LM 1945 434 ff.: HD har erkänt principen att enskild aktieägare i eget namn och för bolagets räkning kan utföra en ersättningstalan mot styrelsen i alla de fall då styrelsen genom att verkställa ett rättsstridigt beslut av bolagsstämma orsakat bolaget skada, som exempel nämnes beslut som strider mot likhetsprincipen; som stöd för denna uppfattning åberopar Hakulinen

HD 1935 II 95: styrelsen hade berett en del aktieägare tillfälle att bebo de av dem i bolagets byggnad disponerade lägenheterna emot hyror som väsentligen understeg gängse hyror; härigenom hade bolagets årsvinst blivit mindre och en del aktieägare in natura erhållit oberättigad vinst med påföljd att bolaget och övriga aktieägare lidit skada; bolagsstämman hade efter omröstning beviljat styrelsen ansvarsfrihet; aktieägare som tillhörde minoriteten, yrkade, att detta bolagsstämmobeslut skulle upphävas samt att styrelsens medlemmar, som främst bar ansvaret för »det rättsvidriga disponerandet och utdelandet av bolagets tillgångar», skulle åläggas skadeståndsskyldighet.

HD fann visserligen, att kärandena var berättigade att »utföra talan om det skadestånd bolaget kunde tillkomma i anledning av den påstådda olaga vinstutdelningen», men förkastade käromålet, då det ifrågavarande förfarandet (med hänsyn till särskilt angivna faktiska omständigheter) »ej kunde betraktas såsom olaga utdelning av bolagets medel eller annan åtgärd, som kunde lagligen upphävas».

Det är enligt min tanke icke riktigt att med ledning av detta avgörande av HD dra den konklusion som Hakulinen dragit. I rättsfallet rörde det sig om ett special-

fall — talan grundades på ett slag av olaga vinstutdelning; för sådan gäller i vissa avseenden avvikande skadeansvarighetsregler, se § 30 m. 4 och 5 samt § 33. Avgörandet kan närmast tolkas så, att HD givit enskild aktieägare rätt att utföra skadeståndstalan genom att extensivt tillämpa § 30 m. 4, jfr med m. 3, enligt vilka lagrum aktieägare alternativt kan utföra ersättningstalan på bolagets vägnar i stöd av olaga vinstutdelning.

Hakulinens ståndpunkt är icke förenlig med den allmänna principen att det ankommer på bolaget och icke på aktieägarna att väcka ersättningstalan när bolaget tillfogats skada. Och densamma skulle komma i strid med bl.a. § 30 m. 3, enligt vilket lagrum förutsättning för utdömande av skadestånd är att det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet icke kan upphävas.

Det är icke möjligt att i detta sammanhang närmare beröra de olikartade principiella skadeståndsfrågor som ett ställningstagande i detalj till den av Hakulinen framförda ståndpunkten skulle förutsätta. En sådan generell rätt för aktieägare att väcka skadeståndstalan på bolagets vägnar med anledning av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut kan jag för min del icke anse förenlig med ABLs skadeansvarighetssystem.

Se bl.a. T a x e l l, JFT 1947 80 ff., och där åberopad litteratur.

Skadeståndstalan enligt § 16 m. 3 och § 26 a m. 3 skall icke beröras i denna framställning.

Se betr. det senare lagrummet främst C e d e r b e r g 24 ff.

Anspråket på *skadestånd enligt § 30 m. 3* framstår som ett subsidiärt och alternativt krav som kan framställas när det primära yrkandet att bolagsstämmans beslut och i stöd därav vidtagen åtgärd måtte upphävas, icke kan bifallas. Som förutsättning för ersättning nämner lagrummet att ett upphävande av bolagsstämmobeslutet och därpå grundad åtgärd »ej kan ske». Detta bör sålunda vara uteslutet antingen av faktiska orsaker eller av rättsliga skäl, t.ex. att ett avtal i förhållande till godtroende tredje man ingåtts i stöd av stämmobeslutet. Lagrummet ger icke aktieägare rätt att yrka på skadestånd, ifall möjlighet finnes att upphäva bolagsstämmans beslut och återkalla dess verkningar.

Se C h y d e n i u s 86 ff., B. P a l m g r e n, JFT 1949 9.

Om man jämför detta stadgande med bestämmelsen i § 30 m. 5 om rätt för domstol att förordna att aktieägare får nöjas med att låta bolaget inlösa hans aktier, kan man peka på en väsentlig olikhet. Enligt det senare lagrummet kan domstolen företaga en skälighetsprövning (ovan s. 224), medan det enligt m. 3 för en alternativ skadeståndstalan kräves, att bolagsstämmans

beslut och därpå grundad åtgärd icke kan upphävas. Det är dock att märka, att man knappast kan kräva, att ett upphävande är absolut omöjligt. Det bör anses tillfyllest att ett sådant skulle medföra så stora svårigheter och olägenheter, att dessa icke står i rimlig proportion till de fördelar som skulle vinnas om det tillstånd återställdes vilket det rättsstridiga bolagsstämmobeslutet rubbat.

Då ersättningstalan utföres på bolagets vägnar, erhåller bolaget det ersättningsbelopp som eventuellt utdömes. När bolaget fått kompensation för sin förlust, anses även aktieägarna ha blivit gottgjorda.

Se H a k u l i n e n, LM 1945 436.

III. Det som sagts i föregående punkt (II), har icke avseende på sådan skada som *direkt* orsakats en aktieägare, d.v.s. utan att bolaget lidit någon förlust. Då bolaget i en sådan situation icke kan väcka ersättningstalan, har det, trots avsaknaden av lagstadganden, ansetts, att enskild aktieägare som lidit sådan skada, *för egen del kan kräva ersättning* av styrelsemedlemmar eller av andra företrädare för bolaget, vilka genom sina åtgärder orsakat aktieägare skada. Den omständigheten att den skadelidande aktieägaren eventuellt kan rikta sitt anspråk mot bolaget, har icke ansetts utesluta styrelsens eller andra företrädares direkta ansvar.

Se härom bl.a. C e d e r b e r g 31 f., H a k u l i n e n, LM 1945 440 f., T a x e l l, JFT 1947 88 f., samt bl.a. H D 1933 II 372, 1932 I 37.

Kan detta anses gälla även för det fall att en aktieägare orsakats skada genom att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut verkställts? Eller är aktieägares behov av rättsskydd tillräckligt tillgodosett genom de rättsskyddsmedel som § 30 föreskriver eller förutsätter?

De fall vilka här förutsatts, har knappast någon större betydelse i praktiken. Som exempel må nämnas, att bolagsstämman vid fondemission beslutat fördela aktierna mellan aktieägarna med avvikelse från den proportion som tidigare aktieinnehav anger, eller stämman beslutat inlösa aktier med avvikelse från bolagsordningens föreskrift om inlösen. — I dessa och andra liknande fall ter det sig i regel naturligare för en åsidosatt aktieägare att göra sin rätt gällande genom andra anspråk — bolagsstämmobeslutets upphävande, krav på att aktier skall inlösas enligt bolagsordningen etc.

I princip förefaller det mig riktigt att bedöma de fall som här förutsatts, på samma sätt som när aktieägare tillfogats direkt skada genom åtgärd av

styrelse eller annan ställföreträdare utan att dessa har ett bolagsstämmobeslut som stöd för sitt handlande.

Denna ståndpunkt kan likväl icke i alla situationer upprätthållas. En ordning som skulle ge aktieägare rätt att välja mellan skadeståndstalan och de rättsskyddsmedel om vilka det i det föregående varit fråga, kunde leda till onaturliga och ohållbara konsekvenser. Man kan t.ex. peka på den situationen att en aktieägare för sin del kräver skadestånd, medan en annan aktieägare klandrar bolagsstämmans beslut enligt § 30 m. 3. Om beslutet upphäves, bör även den förstnämnda aktieägarens rätt antagas ha blivit tillgodosedd.

Se *HD 1924 D 219*: krav på ersättning enligt § 30 m. 3 kunde av aktieägare utföras endast på bolagets och icke på egna vägnar. Så även *JDD 26/3 1904 JFT bil. 1905 s. 44b nr 22*; se jämväl *JDD 1917 nr 37*.

Trots den allmänna principen om aktieägares rätt att kräva ersättning för direkt skada, bör man sålunda enligt min tanke *utgå från* att den aktieägare som önskar skydda sin aktierätt mot ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, bör använda något av de rättsskyddsmedel för vilka ovan redogjorts (1—5). Aktieägaren kan således icke välja mellan skadeståndstalan för egen del och övriga rättsskyddsmedel. Dessa torde i allmänhet i tillräcklig utsträckning tillgodose aktieägares behov av rättsligt skydd.

I de fall då direkt skada orsakats aktieägare utan stöd av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut är situationen en annan — den förörrättade aktieägaren har icke till sitt förfogande andra rättsskyddsmedel än skadeståndstalan; styrelsens beslut och åtgärder kan icke av aktieägare klandras eller med andra rättsliga medel angripas.

Det sagda utesluter likväl icke att en aktieägare *i vissa fall* kan kräva ersättning för direkt skada orsakad av att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut verkställts. Frågan skall icke här närmare utredas. Endast två fall skall nämnas.

Genom en *fastställsetalan* kan det ha fastslagits, att ett bolagsstämmobeslut saknar rättsverkan i förhållande till alla eller viss aktieägare. Sådan ifrågakommer främst i nullitetsfallen (ovan s. 201). En aktieägare är icke alltid tillgodosedd genom domstols fastställelse. För den händelse det rättsstridiga bolagsstämmobeslutets verkställighet direkt orsakat aktieägare skada, bör denne för egen del kunna kräva ersättning.

Också genomförandet av ett bolagsstämmobeslut, som sedermera *upphävs* i stöd av § 30 m. 3, kan ha orsakat enskild aktieägare skada. Hans be-

hov av rättsskydd är icke helt tillgodosett av att beslutet och i stöd därav vidtagna åtgärder upphävts. Det föreligger knappast grundad anledning att bedöma denna situation annorlunda än de övriga fall då enskild aktieägare direkt orsakats skada genom åtgärd av bolagets förvaltning. Ersättningskrav bör sålunda kunna framställas.

IV. Enligt en allmän regel är *bolaget* även i förhållande till aktieägarna ansvarigt för styrelsens och övriga ställföreträdares beslut och åtgärder. Denna princip bör rimligtvis gälla även när skada orsakats genom ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut eller åtgärder genom vilka beslutet verkställts.

Se T a x e 11, Aktierätt 68, 72.

I fråga om skada som *direkt* orsakats aktieägare på grundvalen av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, kan man tillämpa de synpunkter för vilka i föregående punkt (III) redogjorts. Denna argumentering gäller både när skada uppkommit genom bolagsstämmobeslutets verkställighet och när beslutet icke krävt några särskilda verkställighetsåtgärder, men likväl orsakat aktieägare skada.

I detta sammanhang må endast framhållas — utan att problemet närmare utredes — att en aktieägare kan rikta ett ersättningskrav mot bolaget i de fall då han vore berättigad att för direkt skada kräva ersättning av styrelsens medlemmar eller av andra ställföreträdare för bolaget. För erlagt ersättningsbelopp har bolaget regressrätt mot dem som orsakat skadan genom att verkställa det rättsstridiga stämmobeslutet.

För *indirekt* skada — aktieägare har tillfogats skada genom att bolaget lidit förlust — har en aktieägare icke ersättningstalan mot bolaget.

CITERADE RÄTTSFALL

Ordet ref. inom parentes efter en sidnummer anger, att rättsfallet där i kort-
het refererats.

<i>Senatens JD</i>		1931 I 59 197 (ref.)
		II 531 200
JDD 26.3. 1904 108 (ref.), 232		II 571 116, 179
10.3. 1912 24, 57		1932 I 37 231
1916 nr 439 58, 75, 115, 135, 215		I 38 203
1917 nr 37 232		1933 II 147 45
		II 345 109
		II 372 231
		II 419 225, 226
		1934 I 36 219, 223, 227
		1935 I 64 147
		II 95 108, 229 (ref.)
		II 125 108, 109, 116, 203, 226
		II 186 39 (ref.)
		1936 I 4 196
		II 196 161, 196
		II 353 112
		1937 I 8 196
		II 408 216
		1938 II 190 63, 148
		1939 II 187 113, 199
		II 188 44, 179
		II 222 101, 180, 209, 211 (ref.), 213
		II 591 101, 102, 180, 212 (ref.), 213
		1940 I 7 70, 138
		II 73 180
		II 300 107
		1941 II 49 128
		1943 II 95 196
		1944 II 29 203
		II 157 44 (ref.)
		1945 I 26 45, 206 (ref.)
<i>HD</i>		
1920 U 841 196		
1922 DR 50 180, 200		
D 263 101, 209		
1923 D 577 200, 201		
D 641 109, 209		
1924 DR 1 96, 103, 180, 209		
D 108 94, 209		
D 219 103 (ref.), 209, 211, 232		
1925 UR 20 108 (ref.), 116		
U 677 116		
1926 I 38 44 (ref.)		
1928 II 197 78, 147		
1929 I 4 196		
I 33 116, 203		
II 26 113		
II 327 113		
II 569 203		
II 583 43		
II 608 208		
II 841 179		
1930 II 308 113, 199		
II 382 73, 75 (ref.), 179, 188, 225, 226		
II 539 203		

1947 I 5	222				<i>HFD</i>
II 263	52 (ref.), 54, 166				
1952 II 45	179, 196	1932 II 3203	161		
1954 II 46	203	1933 II 2448	155		
1956 II 56	196	1936 II 1891	198		
1958 II 28	113	II 3022	155		
II 84	112, 190, 199	1945 II 445	153		
1959 II 24	148	1952 I 7	88 (ref.), 149		
II 80	203	1954 I 39	153 (ref.)		
II 81	113, 203, 206				
1960 5.7.	51 (ref.), 166				

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000

002738029